

ISSN 2410-5333

Міністерство культури України
Харківська державна академія культури
Ministry of Culture of Ukraine
Kharkiv State Academy of Culture

Вісник Харківської державної академії культури
Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Серія: Соціальні комунікації
Series: Social Communications

Збірник наукових праць
Scientific Papers

За загальною редакцією В. М. Шейка
Editor-in-Chief V. Sheiko

Засновано в 1999 р.
Founded in 1999.

Випуск 47
Issue 47

Харків, ХДАК, 2015
Kharkiv, KhSAC, 2015

УДК [008+316.77+378](062.552)

В 53

Засновник і видавець — Харківська державна академія культури

(Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №13567-254 1Р від 26.12.2007 р.)

Друкується за рішенням ученої ради Харківської державної академії культури
(протокол №11 від 29.05.2015 р.)

Видання зареєстровано ISSN International Centre (Paris, FRANCE): ISSN №2410-5333 (Print)

Затверджено постановою президії ВАК України:

10.02.2010 р. як фахове видання із соціальних комунікацій (№1-05/1)

Редакційна колегія:

Шейко В. М., д-р іст. наук, проф., чл.-кор. Національної академії мистецтв України, Харківська державна академія культури (головний редактор)

Кушнарєнко Н. М., д-р пед. наук, проф., Харківська державна академія культури (заступник головного редактора)

Серія «Соціальні комунікації»

Асєєв Г. Г., д-р техн. наук, проф., Харківська державна академія культури; **Давидова І. О.**, д-р наук із соціальних комунікацій, проф., Харківська державна академія культури; **Дубровіна А. А.**, д-р іст. наук, проф., Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; **Ельбєсхаузен Х.**, д-р філософії, доц., Королівська школа бібліотекознавства та інформатики Університету Копєнгагена (Данія); **Кобєлев О. М.**, д-р наук із соціальних комунікацій, доц., Харківська державна академія культури; **Кулєшов С. Г.**, д-р іст. наук, проф., Інститут архівної справи та документознавства Держкомархіву України; **Лиман С. І.**, д-р іст. наук, проф., Харківська державна академія культури; **Лорєнз Б.**, д-р філософії, доц., Університет прикладних наук у галузі державного управління і правових питань (м. Мюнхен, Німєччина); **Лосієвський І. Я.**, д-р філол. наук, доц., Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка; **Мазур П.**, д-р пед. наук, проф., Державна вища професійна школа в Холмі (Польща); **Маркова В. А.**, д-р наук із соціальних комунікацій, проф., Харківська державна академія культури; **Мотульський Р. С.**, д-р пед. наук, проф., Національна бібліотека Білорусі (Білорусь); **Петрова Л. Г.**, д-р пед. наук, проф., Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв; **Потрашков С. В.**, д-р іст. наук, проф., Харківська державна академія культури; **Рижанова А. О.**, д-р пед. наук, проф., Харківська державна академія культури; **Сєнченко М. І.**, д-р техн. наук, проф., Книжкова палата України; **Соляник А. А.**, д-р пед. наук, проф., Харківська державна академія культури; **Філіпова Л. Я.**, д-р пед. наук, проф., Харківська державна академія культури; **Швєцова-Водка Г. М.**, д-р іст. наук, проф., Рівненський державний гуманітарний університет; **Шемаєва Г. В.**, д-р наук із соціальних комунікацій, проф., Харківська державна академія культури; **Булах Т. Д.**, канд. пед. наук, доц., Харківська державна академія культури (відповідальний секретар)

В 53 **Вісник Харківської державної академії культури.** Сер. Соціальні комунікації : зб. наук. пр. Вип. 47 / Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. В. М. Шейка. — Харків : ХДАК, 2015. — 256 с.

ISSN 2410-5333

У науковому збірнику розглядаються методологічні, історичні, теоретичні, методичні й організаційні проблеми інформаційної, бібліотечної діяльності; сучасні тенденції розвитку інформатики та наук соціально-комунікаційного циклу.

Для науковців, викладачів, аспірантів, докторантів, працівників сфер інформаційної та соціально-комунікаційної діяльності.

УДК [008+316.77+378](062.552)

Розділ перший

**Теоретико-методологічні засади
бібліотекознавства та бібліографознавства**

Part One

**Theoretical and Methodological Foundations
of Library and Bibliography Science**

УДК 024:324.15 (477)

Т. В. Сидоренко, магістр книгознавства та видавничої діяльності, викладач, ВП «Миколаївська філія КНУКіМ», м. Миколаїв

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ПІВДНЯ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ — ПЕРШЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХІ СТ.): ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Подано історіографічний огляд літератури з проблем культурно-просвітницької діяльності бібліотек Півдня України (друга половина ХІХ — перше десятиліття ХХІ ст.). Аналізуються джерела та виокремлюються етапи дослідження проблеми. Розглянуто питання, що опрацьовані дослідниками з різних галузей знань щодо аспектів культурно-просвітницької діяльності бібліотек. Виявлено, що в більшості праць висвітлювалися деякі питання розвитку культури, історії виникнення бібліотек, форм їх просвітницької діяльності, але не простежено основних тенденцій трансформації змісту культурно-просвітницької діяльності і методів роботи за визначений період, що надасть можливості поглибити дослідження бібліотечної справи Півдня України.

Ключові слова: історіографія, культура, просвітницька діяльність, культурно-просвітницька діяльність бібліотек, Південь України.

Т. В. Сидоренко, магістр книговедіння та видавничої діяльності, викладач, ВП «Николаевский филиал Киевского национального университета культуры и искусств», г. Николаев

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БИБЛИОТЕК ЮГА УКРАИНЫ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХІХ — ПЕРВОЕ ДЕСЯТИЛЕТИЕ ХХІ В.): ІСТОРИОГРАФІЯ ІССЛЕДОВАНИЯ

Представлен історіографічний огляд літератури по вопросам культурно-просветительской деятельности библиотек Юга Украины (вторая половина ХІХ — первого десятилетия ХХІ в.). Анализируются источники и выделяются этапы исследования проблемы. Рассмотрены вопросы, которые изучались учеными из различных отраслей знаний, об аспектах культурно-просветительской работы библиотек. Выведено, что в большинстве работ освещаются отдельные вопросы развития культуры, истории возникновения библиотек, форм их просветительской деятельности, но не отслежены отдельные тенденции трансформации содержания культурно-просветительской деятельности и методов работы за определенный период, что даст возможность углубить исследование библиотечного дела Юга Украины.

Ключевые слова: историография, культура, просветительская деятельность, культурно-просветительская деятельность библиотек, Юг Украины.

T. V. Sydorenko, Master of Book Science and Publishing Activities, Lecturer, "Mykolayiv branch of the Kyiv National University of Culture and Arts", Mykolayiv

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF LIBRARIES IN THE SOUTH OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY — THE FIRST DECADE OF THE 21ST CENTURY: HISTORIOGRAPHY OF RESEARCH

The article is devoted to the historiographic review of literature that deals with the problems of cultural and educational activities of libraries in the South of Ukraine in the second half of the 19th century — the first decade of the 21st century. This article analyses the sources and identifies the stages of the research issue. The author investigates the problems that have been processed by the researchers from different branches of knowledge, in particular cultural and educational activities of libraries. It has been revealed that in the majority of works some issues of culture, the history of origin of libraries, their forms of educational activities have been covered, but the content of some tendencies of transformation of cultural and educational activities and methods of work for a certain period have not been traced, which gives the opportunity to enhance the study of librarianship in the South of Ukraine.

Key words: *historiography, culture, educational activities, cultural and educational activities of libraries, the South of Ukraine.*

Постановка проблеми. Проблеми відродження національних ідей і традицій, звернення до культурної спадщини зумовлюють необхідність аналізу і систематизації культурних здобутків минулого і сучасного, відтворення процесів історичного розвитку української культури, культурно-просвітницької діяльності (КПД). Осмислення надбань та ролі КПД у період з другої половини ХІХ до першого десятиліття ХХІ ст. в культурному розвитку Півдня України, вивчення досвіду тогочасних і сучасних бібліотек сприятимуть відтворенню та збагаченню уявлень про культуру Півдня України, становленню та розвиткові цієї діяльності. Дослідження виконано відповідно до Програми розвитку української культури до 2015 р., комплексної теми «Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв» (ВП «МФ КНУКіМ») «Історія і розвиток культури Півдня України», наукової теми кафедри документознавства та інформаційних систем «Документально-інформаційні системи в структурі інформаційного простору суспільства».

Аналіз останніх досліджень. Серед українських досліджень з КПД можна назвати праці Н. Б. Захарової, Г. Г. Бородині, Т. П. Добко, Л. А. Дубровіної, Н. М. Кушнарєнко, Т. В. Новальської, Т. Гранчак та ін.

Методи дослідження. Використано методи дослідження культурно-просвітницької діяльності: ретроспективний, хронологічний, порівняльний, метод історіографічного та джерелознавчого вивчення

архівних матеріалів, аналітичний метод щодо вивчення й аналізу історичної, філософської, соціологічної літератури з питань соціокультурного розвитку Півдня України.

Мета статті — проаналізувати історичні, культурологічні та бібліотекознавчі видання з питань КПД бібліотек Південного регіону України.

Виклад основного матеріалу. Історіографічну базу досліджуваної проблеми становлять архівні документи, наукові документи, звітна, поточна документація бібліотек, статті у фахових періодичних виданнях. Виявлені документи структуровані в хронологічній послідовності у дві групи: до першої належать праці, в яких характеризується КПД, соціокультурна діяльність бібліотек через погляди дослідників з різних галузей знань, фактори, що вплинули на її розвиток, частково процеси культурно-національного відродження в Україні; до другої — праці, в яких висвітлюються особливості організації культурно-просвітницької діяльності бібліотек Півдня України.

Перші спроби історико-теоретичного осмислення культурно-національних процесів в Україні відбулись наприкінці ХІХ — початку ХХ ст. і пов'язані з іменами М. Грушевського, М. Аркаса, які почали висвітлювати національний рух як відродження. Що стосується соціально-культурного, історичного розвитку Півдня України, то ці питання висвітлили у своїх працях історики ХІХ — початку ХХ ст. А. Скальковський, Д. Багалій, Ф. Браун.

Значний унесок у дослідження КПД бібліотек Півдня України становлять праці вітчизняних вчених у сфері бібліотекознавства Л. А. Дубровіної, О. С. Онищенко «Бібліотечна справа в Україні у ХХ столітті» (2009), В. А. Волинець «Становлення та розвиток мережі публічних бібліотек в Україні (ХІХ — поч. ХХ ст.)» (1998), Н. А. Кулик «Культурні процеси в Україні 90-х років ХХ століття» (1999), Н. М. Кушнарєнко «Бібліотечне краєзнавство: теоретико-методологічний аспект» (2004), В. А. Маркової «Бібліотечне обслуговування етнічних меншин України» (1998), Т. В. Новальської «Український читач у бібліотекознавчих дослідженнях (кінець ХІХ — початок ХХІ ст.)» (2005) та ін.

Комплексність дослідження сприяла зверненню до наукових праць таких російських та вітчизняних дослідників у галузі культурології та соціально-культурної діяльності: Г. А. Аванесова, М. А. Аріарського, Г. М. Бирженюк, Т. Г. Кисельової, Н. А. Кулик, Є. В. Литовкіна, В. М. Рябкова, В. Є. Триодіна, В. В. Туєва, Н. Н. Ярошенко [9; 12]. Питання історії культурно-просвітницької

роботи в СРСР досліджували А. М. Савченко [13], М. С. Андреева, А. П. Віноградов, С. А. Піналов, Г. І. Чернявський, результати діяльності яких відображені в опублікованих навчальних посібниках [3]. Більшість представників цього напрямку зверталася до проблем періодизації КПД та соціально-культурної діяльності [12, с.133].

Важливе значення для осмислення КПД бібліотек, її форм і методів у різні історичні періоди розвитку суспільства має дослідження функцій бібліотеки, які є предметом уваги російських та українських дослідників: Н. В. Жадько, Р. С. Мотульського, Е. Т. Селиверстової, Ю. М. Столярова, В. І. Терьошина та ін. Особливий інтерес становлять наукові публікації бібліотекознавців, у яких висвітлюється діяльність бібліотеки в комунікативному аспекті, частково культурологічному, на основі використовуваних форм і методів роботи. Це праці В. А. Бородіної, М. Я. Дворкіної, Л. С. Жаркової, С. Кириї, В. П. Леонова, Т. Б. Маркової та ін.

Серед досліджень, які висвітлюють розвиток культури на Півдні України в період кінця XIX – початку XX ст., слід відзначити праці А. Мисечека «Український культурно-освітній рух на Півдні України 1900–1914 рр.», В. Кузьменка «Український культурно-національний рух у 90-ті рр. XIX ст. (на матеріалах Півдня України)», О. Караульної «Південь України кінця XIX – початку XX ст. в контексті українського культурно-національного відродження». Значний інтерес в цьому аспекті має творчий доробок Степана Сірополка, ґрунтовне дослідження культурно-просвітницької діяльності та педагогічних поглядів якого здійснила р. Кіра [7]. Питання іміжду бібліотеки, яка є складовою КПД, розкрили у своїх працях російські й українські бібліотекознавці: Г. А. Алтухова, М. Я. Дворкіна, С. Г. Матліна, І. Б. Міхнова, Р. З. Панова, Н. Г. Солонська, А. С. Чачко та ін.

Теоретико-методологічним аспектам організації культурно-просвітницької роботи в бібліотеках присвячені дослідження: О. П. Зикова (1988) щодо організації виставкової роботи та методів її вдосконалення; О. В. Кашкарьової (1997), яка розглядала рекламу як комунікативну систему сучасної бібліотеки.

Слід відзначити дослідження Н. Б. Захарової «Культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1918–2009)», в якому висвітлено досвід КПД Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [6].

В історіографії КПД бібліотек Півдня України можна виокремити три періоди: дореволюційний, радянський і пострадянський.

Серед досліджень бібліотечної справи Півдня України дореволюційного періоду на особливу увагу заслуговують дослідження Г. Г. Бородіної [2] та Н. Л. Малиновської [10].

Вагомою історіографічною базою та джерелом дослідження стали періодичні видання «Херсонские губернские ведомости» (1838–1917 рр.), «Одесский вестник» (1827–1893 рр.), «Одесский листок», «Новороссийский телеграф», «Юг» та ін.

Певний науковий та практичний інтерес становлять праці з історії заселення краю, його економічного та культурного становища наприкінці XVIII – початку XIX ст. А. Афанасьєва-Чужбинського, Д. Багалія, К. Дружиніної, В. М. Кабузан, О. Шміда, а також публікації, підготовлені до ювілеїв бібліотек, товариств: Г. Е. Афанасьєв «Десятилетие общества св. Кирилла и Мефодия (1870–1880 г.); М. Е. Беккер «Краткий исторический обзор 25-летней деятельности Херсонской общественной библиотеки (1827–1897); «Десятилетие народных чтений в Одессе» (1882–1892); «Десятилетие общественной библиотеки в Одессе»; «Звіт Миколаївської громадської бібліотеки за 1906–1916 рр.»; «Краткий исторический обзор деятельности Одесской библиотеки библиотекаря М. де Рибаса» та ін. У цих працях подана різноманітна інформація щодо історії бібліотек, їх фондів, форм роботи тощо.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. публікувалися друковані каталоги бібліотек: Херсонської громадської бібліотеки, Миколаївської громадської бібліотеки, «Каталог русских книг библиотеки Андрея Бортневского» та ін., які сприяли просвітницькій діяльності, популяризації літератури і бібліотеки. Становлення та розвиток КПД Півдня України можна дослідити і за публікаціями культурних та громадських діячів краю кінця XIX – початку XX ст.: М. Беккера [1], М. Попруженка [11], В. Шенфінкель [16] та ін.

До характеристики бібліотечної діяльності XIX – початку XX ст. зверталися дослідники в різні часи. Заслужують на увагу праці В. Загоруйка, С. Свиридової, С. Зворського, в яких розглядаються формування та розвиток книгозбірень Одеси означеного періоду. Про організацію й діяльність народних бібліотек та бібліотек-читалень у 80-ті рр. XX ст. писали В. Борисенко, С. Піналов. Окремі відомості щодо розвитку бібліотек, їх культурно-просвітницької роботи в дореволюційний період на Півдні України містяться в публікаціях, присвячених ювілеям провідних бібліотек краю. Отже, історіографія розвитку культурно-просвітницької діяльності XIX – початку XX ст. свідчить про те, що в певних публікаціях безпосередньо або опосередковано розкриваються питання цієї теми. Історичні розвідки зводяться переважно до питань створення мережі бібліотек у конкретному регіоні, констатації фактів, переліку дат, подій, імен тощо. Не проаналізовані форми бібліотечної роботи щодо популяризації літератури.

Історіографія розвитку КПД бібліотек Півдня України радянського періоду представлена окремими науковими розвідками, що додатково можна впорядкувати відповідно до історичних періодів розвитку суспільства, а також етапів національно-культурного відродження. Частково інформація з означеної теми міститься в праці Т. Ремизової «Культурно-просветительская работа в СССР». Ця робота допомагає з'ясувати діяльність різних установ культури, зокрема бібліотек, з 1917-го до початку 70-х рр. ХХ ст.

Характеристика цього періоду створюється і завдяки аналізу окремих публікацій, умічених на сторінках часопису «Красный библиотечарь». До них належать праці Л. Когана «Библиотечное дело в Одесской губернии» (1924 р.) [8], «Одеська центральна дитяча бібліотека» (1927 р.) та ін. Суттєвим доповненням стали наукові статті М. Зніщенко, опубліковані в сучасному часописі «Вісник Книжкової палати».

У 20-х рр. ХХ ст. здійснюється формування організаційних і теоретичних основ діяльності бібліотек із задоволення потреб національних меншин. Були створені спеціалізовані бібліотеки, окремі відділи в бібліотеках з обслуговування окремих національних меншин, позастанціонарні форми обслуговування. Одночасно відбувається осмислення перших досягнень у забезпеченні інформаційних потреб національних меншин [14]. У цей час виходили друком невеликі посібники, нариси з інформацією про бібліотечну діяльність окремих бібліотек: С. А. Сільванського, В. Шпілевич, В. К. Шенфінкель та ін. Окремі факти стосовно означеної проблематики наявні в публікації К. Довгань «Матеріали до всеукраїнського обслідування бібліотек» (1927–1928 рр.), посібнику «История библиотечного дела на Украине (1917–1932 гг.)» за редакцією Т. А. Скрипник (1975 р.), в якому визначені завдання бібліотек, просвітницька функція бібліотек, заходи, що здійснювали бібліотеки в цей період. Про використання окремих форм і методів КПД бібліотек України тих часів писали і сучасні дослідники І. С. Міронова, І. Ф. Іванова та ін. Певне значення для вивчення теми дослідження мають видання «Історія міст і сіл Української РСР» Миколаївська область, Одеська область, Херсонська область, «Енциклопедія українознавства».

Період діяльності бібліотек Півдня України періоду 1941–1945 рр. висвітлений не настільки повно. Переважно, використана інформація з різноманітних джерел: статей, інформаційного матеріалу газет, історичних досліджень цього періоду, довідників.

Культурно-просвітницька діяльність установ активізувалась у післявоєнний період. Певні публікації висвітлюють різні складові

цієї роботи. Так, історико-краєзнавча діяльність бібліотек Одещини в 50–80-ті рр. аналізувала Н. Ф. Щербина, Н. Павлюк; діяльність сільських бібліотек Півдня України в повоєнний період висвітлила у своїй науковій розвідці В. В. Ревенко; Т. Воскобойнікова наголосила на інтенсифікації культурно-просвітницької роботи в післявоєнний період та її поліпшенні форми; методичні рекомендації з питань організації книжкових виставок і проведення читацьких конференцій розробили в 50-ті рр. ХХ ст. р. А. Бухіна, Г. М. Плеський та Я. Н. Прайсман, у 80-х — С. О. Задоя та Т. І. Струкова.

Слід зазначити, що до 90-х рр. ХХ ст. культурно-просвітницька робота була політизованою, тісно пов'язаною з ідеологією КППС. І тільки в умовах незалежності України вона позбавляється партійного впливу, наповнюється новим змістом. У сучасних умовах бібліотеки, будучи культурними, освітніми, інформаційними центрами, моделюють нові підходи щодо КПД бібліотек. Ці питання розглядали Д. М. Божко, А. Д. Жарков, Т. Х. Кім, Т. Б. Ловкова, В. А. Маркова, Г. К. Олзоева та ін.

Розвиток КПД бібліотек Півдня України в пострадянський період відбито в таких працях: наукові збірники: «Історія Півдня України від найдавніших часів до сучасності» Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова (1999), «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри»: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. (2009, 2011, 2013, Одеса); «Питання культури Півдня України» (1998, 2002), матеріали Всеукраїнських науково-практичних конференцій (2014, 2015) ВП «Миколаївська філія КНУКіМ». Певна інформація щодо зазначеної теми міститься в матеріалах Миколаївської обласної краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження» (1995–2004); матеріалах міжнародної науково-практичної конференції «Регіональна культура в умовах глобалізації» (Миколаїв, 2009); збірці праць «Миколаївщина багатонаціональна: з історії етнічних спільнот регіону» (2012); матеріалах науково-практичної конференції «Конституція України та відродження культури національних меншин Одещини» (1997); Віснику ОНУ ім. І. І. Мечникова. Серія «Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство». Наприкінці ХХ–ХХІ ст. збільшився обсяг публікацій щодо визначення місця та ролі бібліотек у сучасній соціокультурній діяльності. Серед них значне місце посідають статті, в яких висвітлюються питання: бібліотеки як закладу просвіти і феномену культури, становлення масової роботи бібліотек, культури та бібліотечного обслуговування національних меншин Півдня України [14], зміни форм

культурної діяльності в Україні, культурно-просвітницької та виховної функції бібліотек, рекламно-презентаційної діяльності наукових бібліотек, іміджу і КПД сучасної бібліотеки, моделі публічної бібліотеки в сучасній системі соціальних комунікацій [15] та ін.

Висновки. Отже, історіографія та джерельна база порушеної проблеми дозволили аргументувати, що в більшості історичних, культурологічних, бібліотекознавчих праць висвітлювалися окремі теоретичні питання розвитку культури, історії виникнення та функціонування бібліотек, їх діяльності по задоволенню потреб читачів (користувачів), форми просвітницької діяльності бібліотек, визначення ролі і місця в загальному історико-культурному процесі Півдня України. Водночас комплексного дослідження культурно-просвітницької діяльності бібліотек не створено. Поза увагою дослідників залишилося багато історичних джерел, вивчення і практичне узагальнення яких надасть можливості поглибити дослідження бібліотечної справи Півдня України.

Список використаних джерел

1. Беккер М. Е. Речь, произнесенная по случаю освящения здания Херсонской общественной библиотеки и 25-летия ее существования 21 дек. 1897 г. Речь, произнесенная по случаю 30-летия существования Херсонской общественной библиотеки 21 дек. 1902 г. / М. Е. Беккер. — Херсон, 1902. — 19 с.
2. Бородіна Г. Г. Мережа бібліотек Півдня України: формування та тенденції розвитку : автореф. дис. ... кандидат іст. наук / Г. Г. Бородіна. — Київ, 2003. — 21 с.
3. Виноградов А. П. История культурно-просветительной работы в СССР. Ч. 1. / А. П. Виноградов, С. А. Пиналов, Г. И. Чернявский. — Харьков, 1970. — 246 с.
4. Дубровіна Л. А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. — Київ, 2009. — 530 с.
5. Жарков А. Д. Культурно-досуговая деятельность : учебник / А. Д. Жарков, В. М. Чижиков. — М. : МГУК, 1998. — 461 с.
6. Захарова Н. Б. Культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1918–2008) : автореф. ... дис. кандидат іст. наук : 27.00.03 / Н. Б. Захарова ; НАН України, НБУВ. — Київ, 2010. — 21 с.
7. Кіра р. В. Культурно-просвітницька діяльність та педагогічні погляди Степана Сірополька : дис. кандидат пед. наук / Р. В. Кіра. — Івано-Франківськ, 2001. — 209 арк.
8. Коган Л. Библиотечное дело в Одесской губернии / Л. Коган // Красный библиотекарь. — 1925. — № 8. — С. 72–79.
9. Литовкин Е. В. Генезис и этапы культурно-просветительной работы / Е. В. Литовкин // Вестн. МГУКИ. — 2003. — №4. — С. 65–72.
10. Малиновська Н. Л. Українська книга другої половини ХІХ — першої чверті ХХ століття на Півдні України: історико-книгознавчий і бібліографічний аспекти : автореф. дис. ... кандидат іст. наук / Н. Л. Малиновська. — Київ, 2005. — 20 с.
11. Попруженко М. Г. Одесская городская публичная библиотека 1830–1910 гг.: исторический очерк / М. Г. Попруженко. — Одесса, 1911. — 85 с.
12. Рябков В. М. Методи історіографії соціально-культурної діяльності / В. М. Рябков // Регіональна культура в умовах глобалізації : зб. наук. пр. за матер. міжнар. наук.-

практ. конф. // Міжнародний університет розвитку людини «Україна». — Миколаїв, 2009. — Вип. II. — С. 128–141.

13. Савченко А. М. История культурно-просветительной работы / А. М. Савченко. — М. : МГИК, 1970. — 170 с.
14. Сидоренко А. І. Формування документного масиву для публічних бібліотек мовами національних меншин: етнорегіональний аспект : автореф. дис. ... кандидат пед. наук / А. І. Сидоренко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — Київ, 2002. — 21 с.
15. Шемаєва Г. Модель публічної бібліотеки в сучасній системі соціальних комунікацій / Г. Шемаєва, Х. Ельбесхаузен // Вісн. Кн. палати. — 2012. — №8. — С. 12.
16. Шенфинкель В. К. Работа Херсонских библиотек за десять лет [Краткий реферат доклада на публичном собрании 9 окт. 1927 г. / В. К. Шенфинкель // Материалы института библиотековедения. — М., 1928. — С. 33–34.

References

1. Bekker M. E. Rech, proyznesennaia po sluchaiu osviiashcheniia zdaniia Khersonskoy obshchestvennoy biblioteki i 25-letiya eye sushchestvovaniia 21 dek. 1897 h. Rech, proyznesennaya po sluchayu 30-letiya sushchestvovaniia Khersonskoy obshchestvennoy biblioteki 21 dek. 1902 h. / M. E. Bekker. — Kherson, 1902. — 19 s.
2. Borodina H. H. Merezha bibliotek Pivdnia Ukrainy: formuvannya ta tendentsii rozvytku : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk / H. H. Borodina. — Kyiv, 2003. — 21 s.
3. Vinogradov A. P. Istoriya kulturno-prosvetytelnoi raboty v SSSR. Ch. 1. / A. P. Vinogradov, S. A. Pinalov, H. Y. Cherniavskiy. — Kharkov, 1970. — 246 s.
4. Dubrovina L. A. Biblioteczna sprava v Ukraini v XX stolitti / L. A. Dubrovina, O. S. Onyshchenko. — Kyiv, 2009. — 530 s.
5. Zharkov A. D. Kulturno-dosuhovaia deiatelnost : uchebnik / A. D. Zharkov, V. M. Chyzykyov. — M. : MGUK, 1998. — 461 s.
6. Zakharova N. B. Kulturno-prosvitnytska diialnist Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho (1918–2008) : avtoref. ... dys. kand. ist. nauk : 27.00.03 / N. B. Zakharova ; NAN Ukrainy, NBUV. — Kyiv, 2010. — 21 s.
7. Kira R. V. Kulturno-prosvitnytska diialnist ta pedahohichni pohliady Stepana Siropolka : dys. kand. ped. nauk / R. V. Kira. — Ivano-Frankivsk, 2001. — 209 ark.
8. Kohan L. Bibliotechnoie delo v Odesskoi hubernii / L. Kohan // Krasnyi bybliotekar. — 1925. — № 8. — S.72–79.9.
9. Litovkin E. V. Genezic y etapy kulturno-prosvetytelnoi raboty / E. V. Lytovkyn // Vestn. MGUKI. — 2003. — №4. — S. 65–72.
10. Malynovska N. L. Ukrainska knyha druhoi polovyny XIX — pershoi chverti XX stolittia na Pivdni Ukrainy: istoriko-knyhoznavchyi i bibliohrafichniy aspekty : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk / N. L. Malynovska. — Kyiv, 2005. — 20 s.
11. Popruzhenko M. H. Odesskaya horodskaya publychnaya biblioteka 1830–1910 hh.: istoricheskiy ocherk / M. H. Popruzhenko. — Odessa, 1911. — 85 s.
12. Riabkov V. M. Metody istoriografii sotsialno-kulturnoi diialnosti / V. M. Riabkov // Rehionalna kultura v umovakh hlobalizatsii : zb. nauk. pr. za mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. // Mizhnarodnyi universytet rozvytku liudyny «Ukraina». — Mykolaiv, 2009. — Vyp. II. — S. 128–141.13.
13. Savchenko A. M. Istoriya kulturno-prosvetitelnoi raboty / A. M. Savchenko. — M. : MGIK, 1970. — 170 s.
14. Sydorenko A. I. Formuvannya dokumentnoho masyvu dlia publichnykh bibliotek movamy natsionalnykh menshyn: etnorehionalnyi aspekt : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk / A. I. Sydorenko ; Kyiv. nats. un-t kultury i mystetstv. — Kyiv, 2002. — 21 s.

15. Shemaieva H. Model publichnoi biblioteki v suchasnoi systemi sotsialnykh komunikatsii / H. Shemaieva, Kh. Elbeskhauzen // Visn. Kn. palaty. — 2012. — №8. — S. 12.
16. Shenfinkel V. K. Rabota Khersonskikh byblyotek za desiat let [Kratkiy referat doklada na publichnom sobranii 9 okt. 1927 h. / V. K. Shenfinkel // Materialy instituta bibliotekovedeniya. — M., 1928. — S. 33–34.

UDC 024:324.15 (477)

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF LIBRARIES IN THE SOUTH OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY — THE FIRST DECADE OF THE 21ST CENTURY: HISTORIOGRAPHY OF RESEARCH

Sydorenko T. V., Master of Book Science and Publishing Activities, Lecturer, «Mykolayiv branch of the Kyiv National University of Culture and Arts», Mykolayiv

The aim of the paper is to analyze of the scientific literature on cultural and educational activities of the libraries of the South of Ukraine.

Research methodology. The basic methodological principles are the following: the principle of historicism, scientific objectivity. The following research methods have been applied: retrospective, chronological, the comparative method of historiography and the source study of archival materials, the analytical method for the study and analysis of the historical, philosophical, sociological literature on the social and cultural development of the South of Ukraine.

Results. The historiography of cultural and educational activities of libraries of the South of Ukraine is divided into three periods: pre-revolutionary, Soviet and post-Soviet. The historiographical analysis of the literature of the 19th century gave an opportunity to determine the following issues: historical and social and cultural development of the Kherson province, including the establishment of private, popular, public libraries, reading rooms, libraries in bookstores, libraries of colleges, universities etc. The historiography of the Soviet period is represented by certain scientific research works that are organized according to the historical periods in the development of society. The post-Soviet period is presented by the collections of scientific papers, collections of materials on the results of the conferences that have played a significant role in the study of the culture of the region.

Novelty. The author has studied comprehensively the scientific literature on the development of cultural and educational activities of libraries in the South of Ukraine in the second half of the 19th century — the first decade of the 21st century.

The practical significance. Data for study can be used in the development of theoretical works on the history and theory of librarianship in the South of Ukraine, in the educational programmes and courses on «History of Ukrainian Culture», «History of Library Science», «Librarianship», «Social Communications», «Information Services», «Advertising of Information Resources», in the special courses and seminars of the Humanities Universities.

Key words: *historiography, culture, educational activities, cultural and educational activities of libraries, the South of Ukraine.*

Надійшла до редколегії 05.05.2015 р.

УДК 379.822:316.722 (477) «1970/1980»

Л. М. Воронова, кандидат історичних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Н. С. Мартем'янова, кандидат історичних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ВИМІР ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В 1970–1980-ТІ РР. ХХ СТ.

Розглянуто діяльність установ культури України в 1970–1980-ті рр. ХХ ст. в контексті реалізації ними соціально-комунікаційної функції. Виявлено, що в культурно-освітній роботі домінували адміністрування, надмірна централізація, чітка регламентація функціонування соціальних інститутів, що належали до цієї системи. Схарактеризовані головні показники ефективності роботи закладів культури серед таких верств населення, як мешканці міста, села та молодь.

Ключові слова: *соціальні комунікації, музей, бібліотека, клуб, культура, соціальні групи.*

Л. Н. Воронова, кандидат исторических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

Н. С. Мартемьянова, кандидат исторических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

СОЦИОКОММУНИКАЦИОННЫЙ АСПЕКТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧРЕЖДЕНИЙ КУЛЬТУРЫ УКРАИНЫ В 1970–1980-Е ГГ. ХХ В.

Рассмотрена деятельность учреждений культуры Украины в 1970–1980-е гг. ХХ в. в контексте реализации ими социально-коммуникационной функции. Выявлено, что в культурно-просветительной работе доминировали администрирование, чрезмерная централизация, жесткая регламентация функционирования социальных институтов, которые входили в эту систему. Дана характеристика главных показателей эффективности работы учреждений культуры среди таких групп населения, как жители города, села и молодежь.

Ключевые слова: *социальные коммуникации, музей, библиотека, клуб, культура, социальные группы.*

L. M. Voronova, Candidate of Historical Sciences, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

N. S. Martemianova, Candidate of Historical Sciences, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

SOCIAL AND COMMUNICATION ASPECT OF ACTIVITIES OF CULTURAL INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE 1970–1980s OF THE 20TH CENTURY

The activities of cultural institutions of Ukraine in 1970–1980s of the twentieth century in the context of their social and communication functions are considered. It was revealed that administration, excessive centralization, and severe regulation of the functioning of social institutions, that were part of this system, dominated in the cultural and educational work. The main efficiency indicators of cultural institutions

work are characterized within such population groups as city-inhabitants, villagers and the youth.

Key words: *social communications, museum, library, club, culture, social groups.*

Постановка проблеми.

Кожне суспільство має свою соціальну структуру та соціокультурні відносини, які з часом ускладнюються. Змінюються форми й особливості аудиторії, соціальні комунікації, які в умовах інформаційного суспільства набувають масовості. Одним з перспективних напрямів розвитку соціальних комунікацій деякі науковці визнають «наявність розвитку соціальних мереж» [12, с.45], завдяки яким реалізуються контакти між людьми, координуються процеси спілкування, здійснюється вплив на аудиторію тощо.

Серед важливих соціальних інститутів у цьому контексті слід назвати установи культури України, в діяльності яких останнім часом відбулися суттєві зміни, що характеризуються вивільненням від надмірної організованості, адміністрування, невластивої їм функції політичної просвіти тощо. Натомість актуальними для них стають індивідуальність, самобутність, змінюються їхні функціональні можливості в сучасній соціокультурній сфері. Водночас необхідно переосмислити роль та місце установ культури, їх історичний досвід у соціальних взаємовідносинах з метою виявлення норм, цінностей і культури загалом різних груп населення.

Об'єкт дослідження — установи культури, що входили до системи культурно-освітньої роботи держави та суспільно-політичних організацій, які своїми засобами мали сприяти вихованню та політичній просвіті населення, розвиткові творчих здібностей, організації дозвілля. Серед таких установ слід назвати клуби, палаци та будинки культури, бібліотеки й музеї, які були найчисельнішими закладами культури. У середині 80-х рр. ХХ ст. в Україні налічувалося 25772 клубні установи, 25978 бібліотек, 174 музеї [8, с. 349, 352].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед сучасних дослідників, праці котрих присвячені проблемам соціології культури, міжкультурних комунікацій, розвиткові культурно-освітньої сфери, ролі та місцю дозвілля в ній, слід назвати таких: О. П. Бойко, Г. М. Загадарчук, В. Піча, О. М. Семашко, Б. В. Слющинський, Н. Цимбалюк та ін. Не зменшуючи значення опублікованих раніше праць, необхідно проаналізувати діяльність установ культури України в минулі роки в соціокомунікаційному аспекті.

Мета статті — з'ясувати основні тенденції діяльності установ культури України в системі соціальних комунікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Певним соціологічним показником соціокультурної реальності є стан культурного життя. Ситуація в Україні в 70–80-ті рр. ХХ ст. була такою, коли культурні послуги надавалися без вивчення реальних потреб громадян, їхніх інтересів, не передбачалася участь населення у вирішенні наявних проблем. Право визначати та формувати соціальні потреби в галузі культури мали, з одного боку, апарат управління (партійний, державний, галузевий), а з іншого — мистецтвознавці, соціологи, культурологи, творча інтелігенція та ін. Проте потреби, які визначалися представниками кожної із цих категорій працівників, були суб'єктивними, лише певною мірою відображали об'єктивний стан культури народу та ті тенденції, які виявлялися в її змінах.

Культурно-освітні заклади, фактично будучи державними установами незалежно від відомчої належності, стали монополістами у сфері культури. Офіційна культура, система управління та мережа закладів реалізовували виховну функцію культурного обслуговування, яка в той час розумілася суто формально. Деякі дослідники вважають, що вона штучно формувалася з метою досягнення соціальної справедливості, котра розглядалася як гарантовані державою обсяг та рівень споживання [6, с. 38]. Роль провідної сили відіграла держава авторитарного типу. Перетворення, які відбувалися з інститутами культури, були частковим наслідком тотального здержавлення всіх соціальних інститутів. На цій основі держава прагнула досягти абсолютної тотожності культурних потреб. На відміну від єдності, що утворюється в процесі безпосередньої культурної взаємодії, така уніфікація була неприродною, формальною. Якщо в доіндустріальних суспільствах проблема єдності культурних потреб та їх задоволення вирішувалася за допомогою традицій, то авторитарна система здійснювала це, використовуючи адміністративно-бюрократичний апарат.

Вимоги партійних, державних документів у сфері культури спрямовувалися на задоволення духовних запитів населення, забезпечення необхідних можливостей у самодіяльній художній творчості, розвиток здібностей, урізноманітнення соціалістичного способу життя, формування здорових потреб та високого естетичного смаку. Керівництво республіки вважало, що на практиці ці заходи сприяли підвищенню культурного рівня населення. Однак аналіз діяльності установ культури в цьому напрямі свідчить про іншу ситуацію. Уніфікація культурних потреб у радянському суспільстві спричинила консервацію рівня задоволення культурних запитів, лише 10% яких реалізовувалася [3, с. 14].

Завдання держави та суспільно-політичних організацій перед клубами, Будинками та Палацами культури, бібліотеками, музеями, зводилися до просвітництва. Останнє розглядалося як поширення місцях тих знань і взірців, що створювалися адміністративним апаратом, тобто не було зворотного зв'язку. Ефективність установ культури оцінювалася за такою системою нормативів, на яку аудиторія не могла впливати і яка не залежала від населення, його культурних запитів.

Характерною особливістю оцінки діяльності установ культури були «подвійні стандарти», коли владні структури акцентували на «долученні» мас до духовних скарбів, формуванні високих художніх смаків та естетичних потреб, насправді, не приділялося належної уваги організації вільного часу населення, не зважали на інтереси й потреби різних категорій людей, не створювалося необхідних умов для занять художньою та технічною творчістю [2, ф. 2, оп. 6, спр. 76, арк. 153; ф. 2, оп. 178, спр. 93, арк. 12; ф. 69, оп. 46, спр. 10, арк. 274].

У практичній діяльності культурно-освітні заклади недостатньо опікувалися вивченням культурних потреб населення, внаслідок чого останнє не мало можливостей впливати на зміст і форми роботи закладів культури. І хоча партійні органи ставили питання про доцільність вивчення таких потреб, в умовах адміністративно-командної системи їх пропозиції так і не були реалізовані [2, ф. 2, оп. 194, спр. 131, арк. 17; 13, ф. 1, оп. 54, спр. 5417, арк. 72].

Чільне місце у виховній роботі в 1970–1980-ті рр. серед установ культури посідали клуби, будинки та палаци культури. Проте інтерес до них зі сторони населення поступово знижувався, що позначилося на скороченні їх відвідувань (зали заповнювалися наполовину і навіть на 30%) [11, с. 9; 2, ф. 2, оп. 194, спр. 23, арк. 9, 23, 94], а це було найважливішим показником необхідності цих закладів у структурі суспільних і особистих потреб. Така ситуація виникла в результаті невідповідності потреб відвідувачів, учасників клубних об'єднань і гуртків на окремі види та форми діяльності пропозиціям клубів щодо їх реалізації, хоча за своїм статусом установи культури повинні були допомагати людині в її духовному збагаченні, задовольняти потреби спілкування тощо. Фахівці налічували понад 50 видів занять, у яких брала участь молодь, проте на практиці використовувалися, зазвичай, лише 10–15 [7, с. 5]. Крім того, через низький змістовний рівень діяльності багатьох клубних установ останні не витримували конкуренції з телебаченням та іншими засобами масової комунікації. Як наслідок, зниження відвідування установ культури населенням. Статистичні дані НДУ культури свідчили про те, що клуби в містах відвідували 44%, а в селах – 60% населення [4, с. 82].

У результаті формами роботи клубних установ були незадоволені різні верстви населення, особливо молодь. Серед існуючих близько 500 видів дозвілля молоді люди виявили зацікавленість до 180, а середній клуб міг задовольнити лише 10–15% з них. Підсумки вибіркового анкетування в Полтавській області в 1979 р. свідчать, що 52% юнаків та дівчат були зовсім байдужими щодо оцінки діяльності сільських осередків культури, 44% вбачали в них немало недоліків. Молодь, наприклад, Харківської області наприкінці 1970-х рр. проводила в клубах лише 5% вільного часу [13, ф. 1, оп. 7, спр. 1190, арк. 4; 2, ф. 2, оп. 194, спр. 131, арк. 16.]. Аналіз джерел надає підстав стверджувати, що задоволення культурних запитів молодь отримувала переважно самостійно. Як результат, в Україні за ступенем престижності культурно-освітні заклади посідали останнє місце.

Як відомо, для успішної діяльності будь-якої системи, зокрема соціально-культурної, необхідне забезпечення її професійними кадрами. Реальна ситуація щодо забезпечення сільських установ культури була незадовільною: спеціалісти серед сільських клубних працівників у 1976 р. становили 38%, у 1980 р. — 41,7% [10, ф. 5116, оп. 19, спр. 1349, арк. 46–47; 132, 13, ф. 1, оп. 32, спр. 1803, арк. 22]. Безумовно, така ситуація не могла не позначитися на якості роботи культурно-освітніх працівників.

У сільській місцевості люди вважали клуб місцем задоволення різноманітних культурних потреб, яке відповідає суспільним завданням та сутності культури. Проте, як свідчать джерела, за радянських часів традиційна сільська культура (пісні, свята, звичаї, обряди тощо) скоротилася до 5–10%, а загалом Міністерство культури впроваджувало «організовану», відомчу культуру [3, с.10]. Відтак «культурні послуги», які надавали клубні установи, часто не відповідали інтересам сільських мешканців. Особливо ігнорували клуб як місце підвищення свого культурного рівня представники інтелігенції.

Кожний конкретний акт комунікації визначається культурними відмінностями суб'єктів. Так, дослідження, проведені у 80-ті рр. ХХ ст. Київським інститутом культури ім. О. Є. Корнійчука, свідчили про встановлену безпосередню залежність між характером праці й способами використання вільного часу. Наприклад, працівники з високою виробничою кваліфікацією орієнтувалися на споживання «домашньої культури», оскільки клубні заклади неспроможні були задовольнити їх зростаючі культурні потреби й інтереси.

У результаті в 1970-1980-х рр. в Україні відбулося «одомашнення» культури, коли 2/3 дорослого населення орієнтувалися на домашній засіб проведення дозвілля. У більшості установ культури

вибір занять був значно обмеженішим, ніж у сфері домашнього дозвілля. Домашні бібліотеки, телебачення, преса надавали оперативну і доступну інформацію, наповнюючи вільний час людей. Отже, як стверджували окремі дослідники, квартира людини ставала індивідуальним мінікультурним центром. У цьому контексті можна зазначити, що така тенденція була притаманна не тільки Україні, а й усьому світові. Так, у доповіді Європейського фонду поліпшення життєвих умов та умов праці підкреслювалися дві важливі особливості стилю життя: «домоцентризм» та «індивідуалізм» [5, с. 348].

Ще однією причиною перенесення центру задоволення більшості культурних запитів громадян з установ культури в домашню сферу став процес урбанізації, який призводив до розриву зв'язків із цінностями традиційної сільської культури і поверхового долучення до культури міста. Сільська молодь орієнтувалася на міський тип проведення вільного часу. Як наслідок, створювався відчутний розрив між потребами, що формувалися під впливом засобів масової комунікації, і реальними можливостями їх задоволення.

У реалізації своїх запитів у вільний час більшість людей цінувала не готовий набір наданих благ та послуг, а самостійно знайдену форму його проведення. Таким прикладом можуть слугувати аматорські об'єднання і клуби за інтересами, кількість яких в Україні збільшувалася. Тільки в системі Міністерства культури України з 1980 по 1986 рр. кількість таких організацій збільшилася з 4600 до 7600 [10, ф. 5116, оп. 19, спр. 466, арк. 8]. Аналогічна ситуація мала місце в палацах і будинках культури, клубах профспілкової мережі: у 1981 р. в них діяло 5827 аматорських об'єднань і клубів за інтересами, в яких брали участь 518675 осіб, в 1986 р. їх кількість збільшилася до 8750, а учасників — до 565442 осіб [9, ф. 2605, оп. 9, спр. 927, арк. 36, спр. 1552, арк. 1]. Отже, якщо кількість таких об'єднань становила приблизно 70%, то їхніх учасників — значно менше — близько 10%, що свідчить про різноманітні інтереси людей.

Водночас аматорський рух відрізнявся в місті та селі. Якщо в містах поширеними були гра на музичних інструментах, колекціонування, літературне мистецтво та ін., то сільських мешканців більше задовольняли пісні, танці, ліплення тощо. Опитування мешканців села в середині 1980-х рр. засвідчило, що 89% мають постійні захоплення й інтереси [3, с. 99].

Значний інтерес у контексті дослідження становить питання про задоволення клубними установами запитів населення щодо участі в художній самодільній творчості, яку науковці трактували як народну творчість. До неї долучали традиційний пісенно-танцювальний

фольклор, різні форми аматорства, народні промисли, свята, обряди тощо. Аналіз джерел свідчить, що для цієї сфери характерними були традиційні показники екстенсивного зростання. Кількість самодіяльних колективів збільшувалася в період оглядів, які проводилися під час всесоюзних фестивалів народної творчості 1975–1977, 1980–1982, 1990–1992 рр. Наявною була нестабільність новоутворених колективів, які часто розпадалися після проведення оглядів, концертів тощо. Наприклад, за 1981–1984 рр. в державних установах культури України кількість учасників самодіяльних гуртків зменшилася до 600 тис. осіб, у Києві за цей період у художній самодіяльності припинили брати участь 65 тис. осіб. У Полтавській області за 1,5 роки (1983–1985 рр.) розпався 821 колектив художньої самодіяльності – 14 тис. учасників [13, ф.7, оп. 18, спр. 1735, арк. 10]. Аналогічна ситуація спостерігалася і в інших областях республіки [1, ф. Р – 4983, оп. 1, спр. 587, арк. 41;13, ф. 1, оп. 54, спр. 4060, арк. 200].

Звісно, кількісні показники свідчили про поліпшення розвитку народної творчості. Це пов'язано з тим, що керівні органи зобов'язували, наприклад, клубні установи, розвивати незначну кількість самодіяльних колективів без урахування реальних вимог та можливостей, а існуюча система звітності забороняла будь-яку ініціативу закладів культури або громадськості. Так, у зведених щорічних звітах клубів, будинків та палаців культури профспілок виділялося лише 17 різновидностей гуртків, колективів та об'єднань, а суто художніх колективів, за жанрами налічувалося лише п'ять [9, ф. 2605, оп. 9, спр. 927, арк. 35, спр. 1552, арк. 1]. Слід також зазначити, що у сфері художньої аматорської діяльності жінки проявляли більшу активність, ніж чоловіки.

В Україні 1970 – першої половини 1980-х рр. склалася ситуація, коли народна творчість більше поширювалася на селі, ніж у місті. У клубних установах Міністерства культури України понад 90% гуртків художньої самодіяльності діяли в сільській місцевості. Проте сільські установи культури не завжди мали необхідні умови для реалізації потреб населення в розвитку народної творчості. Як свідчать соціологічні дослідження, більшість людей, котрі мешкали в сільській місцевості, виявили інтерес до різних видів самодіяльної творчості, але тільки чверть їх тією чи іншою мірою могли його задовольнити.

Епізодичними були спроби представників художньої інтелігенції створити художні картинні галереї на селі, недостатній зв'язок мали сільські установи культури з обласними краєзнавчими музеями з метою ознайомлення селян з їх експозиціями. Несистемними були виявлення і збереження пам'яток історії та культури.

Крім клубних установ, важливе місце в соціокультурній сфері посідали бібліотеки. На жаль, традиційним показником рівня роботи бібліотек уважалося збільшення видачі суспільно-політичної літератури. В Україні з 1974 по 1984 рр. вона збільшилася вдвічі [10, ф. 5116. оп. 19, спр. 470, арк. 70]. Засилля подібної літератури в бібліотеках призвело до того, що майже половина її не видавалася читачам жодного разу [10, ф. 5116. оп. 19, спр. 2359, арк. 39, 73]. На нашу думку, це було причиною незадоволення складом книжкових фондів 49% читачів із середньою та 74% — з вищою освітою [10, ф. 5116. оп. 19, спр. 1596, арк. 46; спр. 2077, арк. 47].

Висновки. Отже, радянська влада в 1970–1980-ті рр. поділяла соціальні інститути і види людської діяльності на ідеологічно значущі й ідеологічно нейтральні. До першої групи належали культурно-освітні заклади, що зумовлювало виконання непритаманних їм функцій. У результаті склалася ситуація, яка призвела до протиріччя між запитами, структурою та обсягом культурних потреб суспільства і тим, що пропонували установи культури. Для радянського режиму характерною була уніфікація культурних заходів, не враховувалися реальні тенденції культурного життя та запити різних соціальних верств населення. Крім суб'єктивних факторів, на взаємозв'язок установ культури і соціуму впливали загальні тенденції посилення ролі засобів масової інформації на проведення вільного часу як окремою особистістю, так і різними групами людей. Здійснений аналіз дозволяє дійти висновку, що нові пріоритети мають ґрунтуватися на визнанні загальнолюдської місії культури, оскільки будь-яка соціальна, класова чи національна ідея, якою б актуальною і необхідною не була, не може слугувати головним орієнтиром у соціокультурній політиці.

Подальші дослідження пов'язані з висвітленням етносоціального аспекту діяльності установ культури, ролі та впливу громадських організацій.

Список використаних джерел

1. Державний архів Донецької області.
2. Державний архів Харківської області.
3. Досуг сільського населення в умовах агропромислової інтеграції: Сб. науч. тр. НИИ культуры, 1988. — М. : НИИ культуры, 1988. — 128 с.
4. Загадарчук Г. М. Деякі тенденції розвитку культурно-просвітницької сфери / Г. М. Загадарчук // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — 2001. — №3. — С.79–86.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкарatina / М. Кастельс. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
6. Кордонский С. Г. Социальная структура и механизм торможения / С. Г. Кордонский. — М. : 1989. — 68с.

7. Миронюк О. Г. Клуб і дозвілля молоді / О. Г. Миронюк. — К. : Мистецтво, 1987. — 112 с.
8. Народное хозяйство Украинской ССР. — К. : Техника, 1986. — 455 с.
9. Об'єднаний архів Федерації незалежних профспілок України.
10. Поточний архів міністерства культури України.
11. Развитие учреждений культуры и проблемы потребления культурных ценностей. — Свердловск, 1977. — 135 с.
12. Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі і міжконтинентальний діалог інтелектуалів: Мат. міжн. наук.-практ. конф. 13 листопада 2014 р. — К. : Ун-т ім. Б. Гринченка, 2014. — 344 с.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України.

References

1. Derzhavnyi arkhiv Donetskoï oblasti.
2. Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti.
3. Dosug selskogo naseleniya v usloviyakh agropromyshlennoy integratsii: Sb. nauch. tr. NII kultury, 1988. — М. : NII kultury, 1988. — 128 s.
4. Zahadarchuk H.M. Deiaki tendentsii rozvytku kulturno-prosvitnytskoi sfery / H. M. Zahadarchuk // Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. — 2001. — №3. — S.79–86.
5. Kastels M. Informatsionnaya epokha: ekonomika, obshchestvo i kultura: Per. s ang. pod nauch. red. O. I. Shkaratina / M. Kastels. — М. : GU VShE, 2000. — 608 s.
6. Kordonskiy S. G. Sotsialnaya struktura i mekhanizm tormozheniya / S. G. Kordonskiy. — М. : 1989. — 68s.
7. Myroniuk O. H. Klub i dozvillia molodi / O. H. Myroniuk. — К. : Mystetstvo, 1987. — 112 s.
8. Narodnoye khozyaystvo Ukrainsskoy SSR. — К. : Tekhnika, 1986. — 455 s.
9. Obiednanyi arkhiv Federatsii nezaleznykh profspilok Ukrainy.
10. Potochnyi arkhiv ministerstva kultury Ukrainy.
11. Razvitiye uchrezhdeniy kultury i problemy potrebleniya kulturnykh tsennostey. — Sverdlovsk, 1977. — 135 s.
12. Sotsialni komunikatsii v interkulturnomu prostori i mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv: Mat. mizhn. nauk.-prakt. konf. 13 lystopada 2014 r. — К. : Un-t im. B.Hrynchenka, 2014. — 344 s.
13. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy.

UDC 379.822:316.722 (477) «1970/1980»

SOCIAL AND COMMUNICATION ASPECT OF ACTIVITIES OF CULTURAL INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE 1970–1980s OF THE 20TH CENTURY

Voronova L. M., Candidate of Historical Sciences, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv
lenavivi@mail.ru

Martemianova N. S., Candidate of Historical Sciences, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv
martemyanov@mail.ru

The aim of this article is to determine relations of cultural institutions and social population groups that lived in the city or village and youth groups.

Research methodology. The methodological bases are principles of historicism and objectivism. The authors have applied the following methods: analysis and synthesis, logical, comparative, descriptive, survey.

Results. The study has confirmed the important role of culture in the society that requires reinforcement of attention to it not only from the state and its institutions, but also from the community. The analysis of the Soviet period has showed that the authority made certain steps to ensure cultural needs for city-inhabitants and villagers. But clubs, libraries, museums had to carry out ideological and educational function among population. As a result of the absolutization of the ideological and educational line the specific forms of the work in the society were underestimated. According to the sources, administrative-command system of management did not conform to cultural needs of population; due to this fact young people could not find opportunities to realize their interests in social and cultural area. Cultural institutions were oriented at cultural service, but not at creating conditions for an amateur performance and creative work.

Novelty. In recent years the activities of Ukrainian cultural institutions has gained popularity in the social and cultural context. Little known archive documents have been introduced to the scientific field.

The practical significance. Practical value of the received data lies in its possible application in further research of this subject; the development of lecture courses in order to outline social and cultural perspectives among various social groups.

Key words: *social communications, museum, library, club, culture, social groups.*

Надійшла до редколегії 13.05.2015 р.

УДК 01+025.5

Є. М. Тодорова, кандидат педагогічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ЕЛЕКТРОННІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглядаються технологічні особливості процесу бібліографування в електронному середовищі. Наголошується на необхідності відповідності бібліографічних технологій інформаційним потребам суспільства і рівневі комп'ютеризації всіх галузей людської діяльності. Розвиток електронної бібліографії, впровадження сучасних інформаційних технологій у бібліографічну роботу бібліотек потребують відповідних змін у процесі підготовки бібліографічної інформації. Підкреслюється, що поширення електронної бібліографії є важливим засобом прогнозування подальшої еволюції бібліографічних технологій.

Ключові слова: *методика, технологія, бібліографічна інформація, електронні ресурси, АІБС, Інтернет.*

Е. Н. Тодорова, кандидат педагогических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ЭЛЕКТРОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПОДГОТОВКИ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ

Рассматриваются технологические особенности процесса библиографирования в электронной среде. Подчеркивается необходимость соответствия библиографических технологий информационным потребностям общества и уровню компьютеризации всех областей человеческой деятельности. Развитие электронной библиографии, внедрение современных информационных технологий в библиографическую работу библиотек требуют соответствующих изменений в процессе подготовки библиографической информации. Подчеркивается, что распространение электронной библиографии является важным способом прогнозирования дальнейшей эволюции библиографических технологий.

Ключевые слова: *методика, технология, библиографическое информация, электронные ресурсы, АИБС, Интернет.*

Ye. M. Todorova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ELECTRONIC TECHNOLOGIES OF BIBLIOGRAPHIC INFORMATION PREPARATION

The paper deals with the technological features of bibliography in electronic environment. The author focuses on the fact that bibliographic technologies should correspond to the information requirements of the society and the level of computerization of all areas of human activities. Development of electronic bibliography, implementation of the up-to-date information technologies into the bibliographical work of libraries require corresponding changes in the process of preparation of bibliographic information. It is proved that dissemination of the electronic bibliography is an important way for prognosis of the future evolution of bibliographic technologies.

Key words: *methodology, technology, bibliographic information, electronic resources, Automated Information Library System, Internet.*

Активна автоматизація майже всіх галузей людської діяльності зумовлює необхідність змінення та пристосування бібліографічних технологій до зростаючих інформаційних потреб суспільства. Результатом цього стало виникнення електронної бібліографії як упровадження сучасних інформаційних технологій у бібліографічну роботу. **Актуальність** її дослідження зумовлена тим, що нині вона являє собою найвищий рівень розвитку бібліографічних технологій. Визначити процес цього розвитку від давнини до сучасності, виявити засоби створення й поширення електронної бібліографії та співвіднести все це з потребами сучасного інформаційного суспільства є важливими заходами для прогнозування подальшої еволюції бібліографічних технологій, яка майже невід'ємно залежить від розвитку програмного й апаратного комп'ютерного забезпечення, мережі Інтернет.

Мета статті – проаналізувати технологічні зміни підготовки бібліографічної інформації в сучасному електронному середовищі.

Процеси бібліографічної діяльності відображають її динаміку, тобто завдяки їм бібліографи надають бібліографічну інформацію (БІ) споживачеві.

Сукупність процесів підготовки і доведення до користувача БІ традиційно називається бібліографічною роботою, яка здійснюється завдяки застосуванню традиційних і нових методів. Метод розуміється як спосіб дій, який уможливує досягнення конкретної мети, вирішення певного завдання. У практиці бібліографічної роботи історично склалися такі методи: бібліографічний пошук, виявлення, відбір документів, аналітико-синтетична обробка, бібліографічне групування тощо. Застосування тих чи інших методів залежить від технології, яка діє наразі.

Поняття «методика бібліографічної роботи» традиційно означає опис методів і правил її здійснення.

Поняття «бібліографічна технологія» не має однозначного трактування. Її розглядають або як вид інформаційної технології, тобто «комплекс методів, способів та засобів, які забезпечують зберігання, обробку, передачу й відображення інформації...», або як «загальну і часткову послідовність бібліографічних процесів, поділених на операції, завдяки чому методи бібліографічної роботи перетворюються на потрібні результати» [5, с. 93].

Засобами бібліографічної технології в електронному середовищі є методи діяльності, канали руху інформації, бібліографічні джерела, матеріально-технічне забезпечення. Електронне середовище визначає їхню специфіку. Серед методів головні такі: сканування

традиційних бібліографічних текстів, заповнення полів форматів бібліографічних записів, організація бібліографічних баз даних, копіювання бібліографічних записів, пошук у локальних та віддалених бібліографічних електронних ресурсах.

Канали руху електронної бібліографічної інформації — мережа інтернет, дискети й оптичні диски. Вони водночас є і матеріальними носіями, специфічним засобом передачі електронної бібліографічної інформації. Програми постійно вдосконалюються в напрямі розширення варіантів пошуку, спрощення і зрозумілості інтерфейсів, суцільності тощо.

Поняття «бібліографічна технологія» виникло завдяки автоматизації бібліографічних процесів, опануванню методів бібліографічного пошуку в інформаційних ресурсах Інтернету. Використання комп'ютера потребує дотримання технологічної дисципліни та чіткої послідовності дій.

Водночас утілення електронної технології має і деякі невирішені проблеми, а саме — залежність бібліографічної роботи від надійності технічних засобів, каналів зв'язку тощо. Різноманіття програм та інформаційно-пошукових мов потребують зусиль щодо уніфікації, конверсії програм та досягнення їхньої сумісності [6].

У зв'язку з автоматизацією поняття «методика» майже не використовується, його замінює термін «технологія». Проте ці поняття не є синонімами.

Специфіка методів бібліографування та бібліографічного обслуговування в електронному середовищі досліджена недостатньо. Найрозробленішим є вчення про теорію і методику бібліографічного пошуку, яке має назву бібліографічна евристика. Значний внесок у дослідження цього питання здійснили такі вчені, як М. Ю. Ульяновський, А. Г. Фомін, П. Н. Берков, Н. А. Сляднева, Н. М. Балацька та ін.

У ХХІ ст. значна увага приділяється довідково-бібліографічному обслуговуванню в електронному середовищі (Т. В. Добко, Є. Д. Жабко, І. Г. Моргенштерн, М. Ю. Нецерт, В. К. Степанов та ін.) та бібліографічному інформуванню (С. Д. Колегаєва, Я. Л. Шрайберг, Л. Ф. Трачук, І. І. Прохоров, О. Б. Ушакова та ін.).

Розглянемо особливості електронної бібліографічної технології, яка застосовується в процесі бібліографування, тобто під час підготовки бібліографічної інформації.

Електронна технологія дозволяє об'єднати переваги попередніх методів та форм фіксації і пошуку бібліографічної інформації. Характерно, що на першому етапі розвитку ця технологія успад-

ковувала форму фіксації бібліографічної інформації на картках. Програми підготовки бібліографічних записів передбачають можливість друку карток на принтері, що можна пояснити двома причинами. По-перше, електронний каталог порівняно з картковим має значно менше фізичних входів. Умовно говорячи, в карткового каталогу стільки входів, скільки й шухлядок. Кількість аналогічних входів в електронного каталогу лімітована кількістю автоматизованих робочих читачьких місць (АРМів). Поки кількість останніх не досягне декількох десятків, щоб не створювалися черги, бібліотека дублює в традиційних каталогах зміст електронного каталогу. По-друге, читачі мають бути навчені пошуку в електронному каталозі, інакше його неминуче доведеться здійснювати черговому консультантові. Епізодична допомога консультанта, втім, може знадобитися і навченому читачеві — так само, як і в разі пошуку в традиційному каталозі.

Сформувалося декілька технологічних засобів формування доступних в електронному середовищі бібліографічних джерел. Основним методом формування повноцінної бібліографічної бази даних є заповнення полів формату бібліографічного запису. Несподівано в електронному середовищі «відродилася» карткова форма бібліографічного джерела. Винахід методу сканування дозволив технологічно оперативно отримувати відтворені на екрані монітора бібліографічні записи в картковій формі.

На якість продукції електронної бібліографічної діяльності помітно впливають людський чинник і пов'язані з ним порушення оптимальної технології. У виробництві друкарської бібліографічної продукції разом з бібліографом-укладачем беруть участь також редактор і коректор. Їхні імена, зазвичай, указуються в бібліографічних виданнях, що психологічно підвищує відповідальність за якість результату діяльності. Абсолютна більшість бібліотечних каталогів і бібліографічних картотек ведуться анонімно. Лише декілька оригінальних з тематики картотек відомі по іменах їх організаторів, причому посмертно.

Бібліографічні бази даних формуються абсолютно анонімно. Імена укладачів виставлені тільки в копіях відкритої на сайтах традиційної бібліографічної допомоги, яку не можна вважати базою даних. І якщо в знайдених у результаті мережевого пошуку бібліографічних записах виявляються помилки, не говорячи про пропуски, адресувати претензії персонально нікому.

Основна увага в розвитку електронної бібліографічної технології нині приділяється аспектам складання стандартних бібліографічних

записів, правилам заповнення полів формату бібліографічного опису, сумісності програмних засобів автоматизованого бібліографічного пошуку. Значущість цих проблем безперечна. На жаль, на другому плані перебувають прагматичні проблеми формування повноцінної бібліографічної інформації в електронному середовищі за її структурою і змістом. Немає підстав говорити про системний розвиток цієї інформації загалом. Але це вже не технологічний, а організаційний аспект розвитку бібліографії [2].

Об'єктами бібліографічного віддзеркалення в електронному середовищі можуть бути як конкретні документи, так і веб-сторінки, навіть сайти — у тому разі, якщо документи, що входять до складу колекцій, не мають індивідуальних веб-адрес. Складніше з термінологією процесів бібліографічної роботи. Значна їх частина в електронному середовищі специфічна, але не відтермінована, що зумовлює багатослівність точного професійного тексту.

Фактично може йтися про поняття і терміни, що охоплюють процеси електронного бібліографування й електронного бібліографічного пошуку. Для першого характерні терміни заповнення полів програм МАРК, автоматичного індексування, запозичення готових записів або їх елементів, редагування або звірки даних. Електронний бібліографічний пошук може бути локальним (у своїй базі даних) або віддаленим, епізодичним або таким, що регулярно повторюється, онлайновим (багатокроковим) або однокроковим (у разі розміщення релевантної інформації в одному джерелі) [5].

Відомо, що перші машинні бібліографічні БД створені в 1962 р. Уже у 80-х рр. XX ст. бібліографічна інформація вперше почала повністю відтворюватися на машинних носіях. Звичайно, поки що йдеться не про всі жанрові форми навіть бібліографічного запису, а лише про бібліографічний опис. Саме він має певний рівень уніфікації і формалізації, що відіграло певну роль під час упровадження автоматизованих інформаційних систем (АІС) [1].

Машинна технологія і визначила деякі особливості жанрів бібліографічного опису й створеної на його основі машинної бібліографічної допомоги. Прикладами останньої можуть слугувати бібліографічні покажчики — пермутаційної і цитованої літератури.

З часом бібліографічні АІС почали активно створюватися повсюдно. Найбільшим центром за кордоном стала служба DIALOG, у 1985 р. вона вже надавала доступу більше ніж до 200 БД, які містили понад 100 млн бібліографічних записів. Характерно, що служба гарантувала доступ до 55% усіх світових БД. На цьому етапі бібліографічні БД на машинній основі лише дублювали традиційні видання:

спочатку на магнітній стрічці, а нині й на оптичних дисках. Потому почали формуватися не тільки галузеві, але і регіональні й навіть міжнародні бібліографічні АІС.

Найпримітнішим є розвиток створеною при Бібліотеці Конгресу США системи *MARC (Machine Readable Catalog)* – єдиний машиночитаний комунікативний формат каталогу спочатку національної, потім – англомовної, а нині й міжнародної друкарської продукції [3].

Він є логічним продовженням історії традиційного бібліографічного опису, в якому зведено досвід багатьох поколінь каталогізаторов. Це потужна інформаційна мова, яка відображає різноманіття бібліографічного опису і є стандартом створення бібліографічного запису в машиночитаному форматі, що регламентує форму подання інформації. Тому UNIMARC обраний як основа для розробки формату для каталогізації електронних ресурсів [2].

Нині система UNIMARC упроваджується в Україні. Основним призначенням її є забезпечення міжнародного обміну бібліографічними даними в машинозчитуваній формі між національними бібліографічними центрами. Вона може використовуватися також як модель для розробки нових машинозчитуваних бібліографічних форматів або допомоги. Важливо, що вже наявний формат UNIMARC дозволяє здійснювати автоматизовану бібліографічну обробку монографій, серіальних видань, картографічних матеріалів, нотних видань, звукозаписів, графічних творів, проектних документів і відеоматеріалів з резервуванням полів для подальших комп'ютерних файлів, масивів даних [8].

Формат **Dublin Core Metadata** – це набір елементів метаданих для опису семантики поданих у Web документів, який ще називають Дублінським ядром (Dublin Core, DC). Нині до набору DC долучено 15 полів, що дозволяють описувати основні характеристики інформаційного ресурсу, для складнішого опису передбачено й підполя. Дані, відображені у форматі Dublin Core та інших подібних форматах, є, по суті, основою формування масивів метаданих про численні ресурси, які існують у середовищі Internet.

Формат **ONIX** – це міжнародний стандарт інформаційного обміну в книжковій торгівлі, створений Американською асоціацією книговидавців. ONIX значно відрізняється від MARC-форматів наявністю поруч з бібліографічними даними, які дозволяють ідентифікувати документ і розкривають його зміст, даних, що розглядають документ як товар, який можна продати. Структура цього формату значно простіша, ніж у MARC-форматах [2].

Починаючи з 1978 р., як свідчать розрахунки, окрім бібліографічних (у вузькому значенні їхнього розуміння), збільшується чисельність АІС іншого типу. Загалом їхня система зводиться до таких трьох типів: бібліографічні, фактографічні й проблемно-орієнтовані.

Наразі важливу роль відіграє Internet — найбільша у світі комп'ютерна мережа, яку за цю особливість назвали «мережею мереж», «всесвітньою павутиною». Вона щодня здійснює такі види інформаційного спілкування: обмін стислими коментарями; отримання останніх новин з усього світу; проведення ділових переговорів; співпраця в наукових дослідженнях; обмін інформацією з іншими людьми по інтересах або захопленнях; пересилка комп'ютерних файлів [4].

Отже, використання електронних інформаційних ресурсів та мережевих технологій уможливило створення електронних бібліотек, здійснення електронної доставки документів (ЕДД), міжбібліотечних абонементів (МБА), онлайн-бібліотечного сервісу (ОБС) — консультування в режимі чат-сесії та віртуальний стіл довідок.

Міжнародний комунікативний формат UNIMARC є базовим стандартом подання бібліографічного запису для електронних ресурсів, створення АБІС — автоматизованих інформаційних бібліотечних систем.

Прикладами розробок АБІС є такі системи: CDS/ISIS, ALEPH, IPBIS, UniLib, Liber, MAPK(SQL), УФД/Бібліотека, Руслан тощо. Серед АБІС, що використовуються в Україні, існують відомі як вітчизняні, так і зарубіжні розробки. Зважаючи на необхідність просувати на бібліотечний простір власні розробки, що зумовлює розвиток вітчизняних сучасних бібліотечних технологій, та високу вартість зарубіжних систем, пріоритетнішим є впровадження в роботу бібліотек вітчизняних розробок АБІС.

Список використаних джерел

1. Автоматизация библиотеки. Что может АИБС [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://lib.1september.ru/2005/03/2htm>.
2. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації : історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. Антоненко, О. Баркова // Бібл. вісн. — 2004. — №2. — С. 11–22.
3. Гречихин А. А. Общая библиография : учебник / А. А. Гречихин. — М. : МГУП, 2000. — 588 с.
4. Интернет в профессиональной информационной деятельности : учебник [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://textbook.vadimstepanov.ru/indexk.html>.
5. Моргенштерн И. Г. Общее библиографоведение : учеб. пособие / ЧГАКИ; И. Г. Моргенштерн. — СПб. : Профессия, 2006. — 208 с.
6. Моргенштерн И. Г. Эволюция библиографической технологии / И. Г. Моргенштерн // Библиография. — 2006. — №1. — С. 11–20.

7. Солов'яненко Д. В. Структурний аналіз українського бібліотечного веб-сегмента мережі Інтернет / Д. В. Солов'яненко // Бібл. вісн. — 2005. — №3. — С. 26–37.
8. Яцевич Н. А. АБИС как объект изучения [Электронный ресурс] / Н. А. Яцевич. — Режим доступа : <http://www.nbu.gov.ua/articles/crimea/2003/tom1/sec/Doc18.HTML>.

References

1. Avtomatizatsiya biblioteki. Chto mozhet AIBS. [Elektronnyy resurs] — Rezhim dostupa : <http://lib.1september.ru/2005/03/2htm>.
2. Antonenko I. Elektronni resursy yak obiekty katalogizatsii : istoriya pytannya, terminologiya, formatne zabezpechennia / I. Antonenko, O. Barkova // Bibl. visn. — 2004. — №2. — S. 11–22.
3. Grechikhin A. A. Obshchaya bibliografiya : uchebnik / A. A. Grechikhin. — M. : MGUP, 2000. — 588 s.
4. Internet v professionalnoy informatsionnoy deyatel'nosti : uchebnik. [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa : <http://textbook.vadimstepanov.ru/index.html>.
5. Morgenshtern I. G. Obshcheye bibliografovedeniye : ucheb. posobiye / ChGAKI; I. G. Morgenshtern. — SPb. : Professiya, 2006. — 208 s.
6. Morgenshtern I. G. Evolyutsiya bibliograficheskoy tekhnologii / I. G. Morgenshtern // Bibliografiya. — 2006. — №1. — S. 11–20.
7. Solovianenko D. V. Strukturnyi analiz ukrainskoho bibliotechnoho veb-sehmenta merezhi Internet / D. V. Solovianenko // Bibl. visn. — 2005. — №3. — S. 26–37.
8. Yatsevich N. A. ABIS kak obyekt izucheniya [Elektronnyy resurs] / N. A. Yatsevich. — Rezhim dostupa : <http://www.nbu.gov.ua/articles/crimea/2003/tom1/sec/Doc18.HTML>.

UDC 01+025.5

ELECTRONIC TECHNOLOGIES OF BIBLIOGRAPHIC INFORMATION PREPARATION

Todorova Ye. M., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

The aim of this paper is to examine the technical changes of bibliographic information preparation in the up-to-date electronic environment.

Research methodology. The author has applied documentary analysis of eight textbooks, scientific papers and electronic documents dealing with the development of a system of electronic bibliographic resources. Special attention is paid to general scientific and special methods: analysis, synthesis, generalization, logical, bibliographic and other ones.

Results. The technological features of the process of bibliography in the electronic environment are examined. The issue of conformity of bibliographic technologies to information needs of the society and the level of automation of all branches of human activities is of particular importance nowadays. The development of electronic bibliography, implementation of the up-to-date information technologies into bibliographic work of libraries require corresponding changes in the process of bibliographic information preparation as well as in developing various bibliographic textbooks and the system of bibliographic resources.

The up-to-date technology is an important factor that has impact on the choice of methods used in different processes of bibliographic activities.

The author has analyzed differences between the concepts of “methods” and “technology” of bibliographic work.

The paper presents the works of the well-known scientists and bibliographers-practitioners dealing with the research of the problems of bibliographic retrieval, reference and bibliographic services and informing in electronic environment as well as typology of bibliographic technology.

The current issues are as follows: unification, programs conversion, achievement of their compatibility, use of qualitative international communication formats.

Novelty. The author has proposed new approaches to the development of bibliographic information using the up-to-date electronic technologies.

The practical significance. Conclusions relating the use of the worldwide electronic technologies may be used in the bibliographic work of Ukrainian libraries.

Надійшла до редколегії 07.05.2015 р.

УДК 09:026:61:027.021(477.54)

Т. В. Белякова, завідувач відділу наукової обробки документів та організації каталогів, Харківський національний медичний університет, Наукова бібліотека, м. Харків

КНИЖКОВІ ПАМ'ЯТКИ У ФОНДАХ БІБЛІОТЕК МЕДИЧНИХ НДІ М. ХАРКІВ

Розглядаються фонди книжкових пам'яток бібліотек медичних НДІ, які є базою для вивчення історії світової й української медицини, підготовки фундаментальних видань з медичної проблематики. Висвітлюються аспекти формування книжкових колекцій, фондів книжкових пам'яток та їх відображення в довідково-пошуковому апараті бібліотек — у всіх каталогах і картотеках. Проаналізовано наявність книжкових колекцій у фонді кожної бібліотеки.

Ключові слова: *бібліотеки медичних НДІ, книжкові колекції, книжкові пам'ятки, довідково-пошуковий апарат.*

Т. В. Белякова, заведующая отделом научной обработки документов и организации каталогов, Харьковский национальный медицинский университет, Научная библиотека, г. Харьков

КНИЖНЫЕ ПАМЯТНИКИ В ФОНДАХ БИБЛИОТЕК МЕДИЦИНСКИХ НИИ Г. ХАРЬКОВА

Рассматриваются фонды книжных памятников библиотек медицинских НИИ, которые являются базой для изучения истории мировой и украинской медицины, подготовки фундаментальных изданий по медицинской проблематике. Освещаются аспекты формирования книжных коллекций, фондов книжных памятников и их отображение в справочно-поисковом аппарате библиотек — во всех каталогах и картотеках. Проанализировано наличие книжных коллекций в фонде каждой библиотеки.

Ключевые слова: *библиотеки медицинских НИИ, книжные коллекции, книжные памятники, справочно-поисковый аппарат.*

T. V. Bieliakova, Head of the Department of the Scientific Processing of Documents and Library Catalogue Structure, Kharkiv National Medical University, Scientific Library, Kharkiv

RARE BOOK COLLECTIONS IN THE LIBRARY HOLDINGS OF THE KHARKIV MEDICAL SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTES (SRI)

The article deals with the rare book collections holdings of the Medical Scientific Research Institutes (SRI), which are the base for exploring the history of the world and Ukrainian medicine, for the preparation of basic publications on medical issues. The author highlights the aspects of book collections developing, rare book collections holdings and their representation in the library reference-information retrieval service, i.e. in all the catalogues and card indexes. The availability of book collections in the holdings of each library is analyzed.

Key words: *libraries of Medical Scientific Research Institutes (SRI), book collections, rare book collections, reference-information retrieval service.*

Книжкові пам'ятки — це своєрідна духовна скарбниця людства, його колективна пам'ять. Зберегти їх, створити ключі до розкриття вміщеної в них інформації, зробити доступним сучасним та майбутнім споживачам документний спадок минулого — обов'язок усіх бібліотек, які мають фонди книжкових пам'яток, зокрема й медичних. Саме ці фонди є базою для вивчення історії медицини та споріднених дисциплін, підготовки фундаментальних видань з медичної проблематики, без чого неможливий розвиток як медичної науки, так і системи підготовки кваліфікованих медичних кадрів.

Закономірно, що в бібліотекознавстві протягом останніх років проблеми книжкових пам'яток та колекцій при фондах рідкісних та цінних книг привернули увагу і набули відображення в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема І. М. Андрєєвої [1], Є. Ю. Жаворонкової, Г. І. Ковальчук [5], [6], [7], Т. І. Кондакової, І. Я. Лосієвського [4], Л. Н. Петрової, Є. І. Яцунок [11]. Утім незважаючи на це, фонди медичних бібліотек України не були предметом спеціального дослідження.

Мета статті — висвітлити місце книжкових пам'яток, книжкових колекцій у фондах бібліотек медичних НДІ м. Харків, надати їм кількісно-якісну характеристики.

Насамперед необхідно зазначити, що науковий потенціал Харкова протягом усієї історії був достатньо високим [8]. У найбільшому центрі медичної науки України створена й успішно працює мережа медичних бібліотек, яка організовує інформаційне забезпечення наукової та практичної діяльності [2]. У місті книжкові пам'ятки медичного профілю у своїх фондах мають ХНМБ, бібліотеки медичних внз, та НДІ, ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Детальніше розглянемо означені бібліотеки та їх книжкові колекції. Бібліотека ДУ «Інститут медичної радіології ім. С. П. Григор'єва НАМН України» заснована в 1920 р. Основу її фонду становили книги, подаровані засновником інституту С. П. Григор'євим та іншими медичними й науковими працівниками міста.

Фонд бібліотеки — 58,9 тис. прим. видань. Довідково-пошуковий апарат складається з алфавітного, систематичного та ретроспективного предметного каталогів, картотек праць співробітників та періодичних видань з дня заснування Інституту.

У фондах бібліотеки наявні раритети XVIII–XIX — поч. XX ст. (90 примірників). Є колекція книг, подарованих удовою першого директора Інституту С. П. Григор'єва з його особистої бібліотеки (30 книг), переважно іноземними мовами. З довоєнних часів існує унікальний фонд з рентгенології й онкології, профільні журнали з

20-х р. ХХ ст. У каталогах і картотеках книжкові пам'ятки окремо не позначені. Є картотека авторефератів співробітників і тих, котрі надійшли до фонду. У картотеці праць Інституту виокремлено дисертації (кандидатські, докторські), монографії, праці інституту. Наявні колекції: 1) дисертацій співробітників — 143 (з 1937 р.); 2) авторефератів дисертацій; 3) фахове видання УРЖ («Український радіологічний журнал» — з 1993 по 2014 рр.). У бібліотеці є 1 комп'ютер, ЕК не ведеться.

Бібліотека ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей і підлітків НАМН України» створена в 1923 р. [3, с. 110].

Фонд бібліотеки налічує понад 52,5 тис. примірників друкованих видань, основу якого становлять монографії, збірники матеріалів, наукових конференцій, з'їздів, симпозіумів, передплачена фахова періодика. Довідково-пошуковий апарат бібліотеки складається з алфавітного, систематичного та предметного каталогів та системи картотек: наукових праць співробітників, авторефератів дисертацій, методичних рекомендацій, тематичної картотеки статей та ін. У 1992 р. співробітники розпочали створення нового предметного каталогу за системою MeSH.

Бібліотека має унікальний довідково-інформаційний фонд щодо питань педіатрії, шкільної та підліткової медицини. Загалом книг до 1960 р. — 740, переважно вони зберігаються в загальному фонді. Є колекції дисертацій і їх авторефератів своїх співробітників та придбані для фонду за темами внз. Колекції журналів інституту: «Український журнал дитячої ендокринології» (з 2010 по 2014 рр.), республіканський міжвідомчий збірник «Охорона здоров'я дітей і підлітків» (видавався в м. Києві, вид-во «Здоров'я» з 1970 по 1996 рр.). Колекція праць співробітників інституту згрупована окремо. У 1936 р. Інститут починає видання журналу «Охорона материнства і дитинства», який з 1938 р. і дотепер друкується під назвою «Педіатрія, акушерство й гінекологія». Наукові напрацювання інституту узагальнювалися в збірниках наукових досліджень, які регулярно виходили друком, починаючи з 1928 р. до реорганізації інституту (1965 р.). У 1932–1934 рр. видається «Бюлетень Всеукраїнського науково-дослідного інституту охорони здоров'я дітей та підлітків» [10, с. 15].

Бібліотека ДУ «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка НАМН України». У звітах Ради з'їзду гірничопромисловців Півдня Росії, які збереглися в бібліотеці Інституту, існують дані про існування бібліотеки ще до 1925 р.

Постійно ведеться картотека досліджень співробітників Інституту — дисертації, автореферати дисертацій, інші наукові праці, яка складається з двох частин: I — розвідки за роками видання, II — за прізвищами співробітників. Є алфавітний, предметний, географічний каталоги.

Книжкові пам'ятки в каталогах і картотеках окремо не групуються. Комп'ютерів у бібліотеці немає. У фонді виокремлено такі колекції: 1) книги-раритети XIX — початку XX ст. (з 1881 по 1934 рр.), загалом 354 книги, з них 212 російською мовою, решта — іноземними. Створено «Перелік раритетних видань науково-медичної бібліотеки». Це література з ортопедії, травматології, хірургії, анатомії; матеріали з'їздів російських і українських хірургів, довідкова література (енциклопедії, енциклопедичні словники); 2) 359 дисертацій співробітників; 3) автореферати дисертацій; 4) методичні рекомендації і вказівки співробітників; 5) номери журналу «Ортопедия, травматология и протезирование» (з 1927 по 2014 рр.).

Бібліотека ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології НАМН України» заснована 1926 р.

Довідковий апарат складає система каталогів та картотек: наукових праць співробітників; статей за тематикою інституту з фахових періодичних видань; дисертацій, авторефератів, картотека періодичних видань. Каталоги — алфавітний, географічний (вівся до 2009 р.), предметний, систематичний. У всіх каталогах і картотеках книжні пам'ятки окремо не групуються. Комп'ютера в бібліотеці немає.

Фонд бібліотеки — понад 40 тис. прим., у ньому є рідкісні монографії та старовинні фахові періодичні видання: «Архив психиатрии, неврологии и судебной психопатологии» 1883–1899 рр., «Вопросы нервно-психической медицины» 1896–1905 рр. та ін.

Загалом книжкових пам'яток — 25900 прим. із середини XIX ст. і до 1960 р. Є колекції, подаровані проф. І. В. Линським у 2013 р., — 110 книг; удовою проф. В. С. Мерцалова у 2013 р. — 70 книг. У цих зібраннях — література з неврології, психіатрії, нейрофізіології, психології. У фондах є колекція дисертацій, що складається з 2-х частин: 1-а — старі дисертації та рукописи співробітників — усього 112; 2-а — дисертації співробітників НДІ і тих, котрі захищені тут з 2003 по 2014 рр. — усього 207. Зібрання авторефератів співробітників інституту й отриманих за розсилкою — 4000 примірників; збірники праць інституту, методичні посібники й вказівки; видання журналу «Український вісник психоневрології» з 1993 по 2014 рр.

Бібліотека ДУ «Інститут проблем ендокринної патології ім. В. Я. Данилевського НАМН України» створена в жовтні 1928 р.

Фонд бібліотеки почав формуватися після передачі засновником інституту В. Я. Данилевським книг зі своєї бібліотеки. Під час Великої Вітчизняної війни частину фонду втрачено. Збереглася частина фондів бібліотеки В. Я. Данилевського та монографії професора: «Чувства и жизнь» (1895), «Труд и жизнь. Физиологические очерки: Библиотека самообразования» (1922). Бібліотека має книжковий, журнальний фонди вітчизняних і зарубіжних періодичних видань з медицини, біології, фармакології, хімії, автореферати дисертацій, довідкову та методичну літературу — усього 40,6 тис. прим.

Довідково-пошуковий апарат бібліотеки складається з алфавітної та предметно-алфавітної картотек, картотеки наукових праць співробітників з 1927 р. за всі роки існування (комп'ютерів у бібліотеці немає).

Загалом літератури у фонді до 1960 р. — 3200 прим. Основна частина вилучена як застаріла (вилучалася кожні 5 років).

Раритети XIX ст. і початку XX ст. зберігаються в шафах — 50 прим. енциклопедій, довідників, навчальної літератури. Окремо розміщені списані раніше (як фізично зношені) книги XIX — початку XX ст., зокрема з бібліотеки В. Я. Данилевського. Виокремлено кілька колекцій: 1) колекції дисертацій з 1936 р.); 2) колекція авторефератів співробітників і придбаних до фонду; 3) колекція матеріалів конференцій Інституту; 4) колекція видань журналу «Проблеми ендокринної патології» з 2002 по 2014 рр.

Бібліотека ДУ «Інститут мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова НАМ України» — заснована в 1932 р.

Нині фонд бібліотеки становить понад 54000 друкованих одиниць. У складі фонду — книги, фахові періодичні видання та методичні посібники, дисертації й автореферати дисертацій з питань мікробіології, імунології, епідеміології, інфекційних захворювань та суміжних галузей. Рідкісні й цінні видання — близько 3000 — в окремий фонд не згруповані (за хронологією — до 1960 р.), відображаються в загальних каталогах. Довідково-пошуковий апарат складається з алфавітного, предметного, систематичного каталогів, системи картотек. У предметному каталозі в кожній рубриці існує підрозділ — література до 1951–1960 рр. Наявність дарчих написів, екслібрисів тощо позначається на каталожних картках.

У фонді зберігаються такі колекції: 1) медичних періодичних видань, зокрема журнал *Annales de l'Institut Pasteur* (з 1887 до 1974 р. — мовою оригіналу); 2) дисертації співробітників інституту і тих, хто тут захищався (серед них відомі прізвища: Н. Мельников-Разведенков, Н. М. Мультановський, В. І. Недригайлов, А. Г. Рад-

зієвський, Ф. Я. Чистович); 3) видання інституту — наукова, науково-методична, навчальна література; 4) збірники конференцій, праць, профільних інститутів (мікробіологічних, гігієнічних НДІ); 5) колекції праць І. І. Мечникова, його прижиттєві, академічні видання, статті про нього; 6) краєзнавчі матеріали — публікації про інститут, його кадри, ХМТ; 7) видання журналу інституту. Журнал видається з 30-х рр. ХХ ст., початкова назва — «Анналы Пастеровского института», нині має назву «Анналы Мечниковского института» тільки в електронному форматі, представлений на сайтах інституту і НБУВ. Цей журнал є у фондах бібліотеки з 1935 р.

Бібліотека ДУ «Інститут загальної та невідкладної хірургії ім. В. Т. Зайцева НАМН України» заснована в 1932 р.

Окрім медичної літератури, фонд містить багато документів із суміжних галузей наук, довідкової та загальноосвітньої літератури. Фонд бібліотеки — 37000 прим., з них 29000 — медичних та суміжних, 4500 — зарубіжних видань. Починаючи з післявоєнних років, є всі комплекти медичних журналів: «Хирургия», «Вестник хирургии им. И. И. Грекова», «Анестезиология и реаниматология», «Грудная и сердечно-сосудистая хирургия», «Клиническая хирургия», «Медицинский реферативный журнал» за розділами: хірургія, гастроентерологія, кардіологія та ін. Наявна колекція іноземної фахової періодики, яку дарували бібліотеці наукові працівники інституту.

Довідковим апаратом бібліотеки є система каталогів та картотек, що складається з предметного каталогу на профільну літературу, алфавітного та топографічного — на книги, систематичного — на медичну літературу й системи картотек: наукових праць співробітників Інституту; дисертацій та авторефератів; персоналій і картотека «Нові книги», картотека праць директора НДІ проф. В. В. Бойка. У каталогах картки на книжкові пам'ятки розміщені в загальному ряді.

У колекції книжкових пам'яток — усього 70 книг, до 1945 р. — 20, видання до 1960 р. — 50. Розміщені в загальному фонді, численні документи були вилучені раніше як застарілі. Подаровані колекції приватних бібліотек розміщені в загальному ряді. Серед книжкових пам'яток, переважно, навчальна література з хірургії (підручники, посібники, довідники), матеріали з'їздів хірургів, конгресів, конференцій — російських, всесоюзних, українських, республіканських і обласних. Є колекції матеріалів з'їздів російських хірургів, починаючи з I з'їзду (1990 р., Москва), до XVII з'їзду (1925 р., Ленінград). Колекція авторефератів, методичних рекомендацій з хірургії.

Колекція видань Інституту. Внз є провідною установою ВАК України за спеціальностями «Хірургія» й «Анестезіологія та інтен-

сивна терапія». Протягом 23 років Інститут друкував міжвідомчий збірник «Общая и неотложная хирургия», з 2001 р. видає фаховий журнал «Харківська хірургічна школа», а з 2010 р. — збірник «Хірургічна перспектива». Виокремлено в каталогах і картотеках праці вчених Інституту: підручники, посібники, монографії, методичні розробки, матеріали наукових конференцій, конференцій молодих учених, автореферати дисертацій. Комп'ютерів у бібліотеці немає, тому ЕК не ведеться.

Бібліотека ДУ «Інститут терапії ім. Л. Т. Малої НАМН України» заснована в 1981 р. Основу її фонду становлять книги, передані ХДНМБ бібліотекою медичного товариства, особисті бібліотеки наукових працівників та директора Інституту академіка Л. Т. Малої. Початковий фонд складав 405 прим.

Фонд бібліотеки нині складає 17,4 тис. прим. У його складі — близько 200 примірників рідкісних видань, деякі з них передано до музею інституту для експозиції. Здійснюється робота щодо створення електронної бази даних статей журналів, що надходять до бібліотеки, та праць співробітників інституту. Нині створюються БД праць співробітників.

У фондах бібліотеки є кілька колекцій: 1) особиста бібліотека Л. Т. Малої — близько 500 книг; 2) автореферати співробітників інституту; 3) дисертації співробітників і дисертації, що виконані на базі інституту; 4) методичні рекомендації співробітників; 5) журнали, що видаються: «Сучасна гастроентерологія і гематологія» (з 2000 по 2014 рр.), «Український терапевтичний журнал» (з 1999 до 2014 р.).

Рідкісні і цінні книги розміщені в загальному фонді. Загалом 196 примірників — до 1941 р. Книги ХІХ ст. з терапії, переважно перекладні. Примірники поч. ХХ ст. — навчальна література.

Монографії співробітників у книгосховищі, каталожні картки в алфавітному каталозі розміщені в загальному ряді. Ведеться картотека праць співробітників. Є розділи: автореферати дисертацій, статті із журналів і збірників.

У бібліотеках НДІ переважно рідкісні та цінні видання розміщені в загальному фонді. Іноді виокремлюються книжкові колекції — подаровані приватні бібліотеки або раритетні видання. У каталогах та картотеках виокремлюють видання до 1945 або 1960 р. Окремо збирають і зберігають праці співробітників від дня заснування установи до теперішнього часу.

Таким чином, можна дійти **висновків**: фонди книжкових колекцій медичних видань харківських медичних бібліотек стали джерелом пізнання історії світової й української медицини, відродження

духовних цінностей нашої України; попри свою унікальність, вони не сформовані за єдиними науково обґрунтованими критеріями; презентація окремих книжкових пам'яток та представлення книжкових колекцій широкому загальному вітчизняним та зарубіжним фахівцям не здійснюються на належному рівні.

Усе означене зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі. Зокрема, становить значний інтерес порівняльний аналіз рівня відображення пам'яток медичної проблематики в книжкових колекціях провідних універсальних наукових та бібліотек в м. Харків.

Список використаних джерел

1. Андреева И. М. Работа с книжными памятниками в библиотеке / И. М. Андреева // Библиотечные фонды: формирование, управление, сохранность: информационно-методические материалы: [в 2 ч.]. Ч. 2. / ГУК «Псковская областная универсальная научная библиотека»; [сост., отв. за вып. Н. М. Николаева; ред. Л. И. Удалова; компьютер. верстка А. М. Семеновой]. — Псков: Псковская областная универсальная научная библиотека, 2008. — С. 10–29.
2. Белякова Т. В. История медицинских библиотек г. Харькова — крупнейшего центра медицинской науки Украины [Электронный ресурс] / Т. В. Белякова // Библиотечное дело — 2011: Библиотечно-информационная деятельность в условиях модернизации общества: Скворцовские чтения: материалы XVI междунар. науч. конф., 27–28 апреля 2011 г., Москва. — Москва: МГУКИ, 2011. — 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
3. Бібліотеки науково-дослідних інститутів Національної академії медичних наук та Міністерства охорони здоров'я України. Історія створення та розвитку: Іст. нарис / ННМБУ. — Київ, 2014. — 128 с.
4. Експертиза цінності документних пам'яток: прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу для студентів з напрямку «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліогр.» / Харк. держ. акад. культури, Харк. держ. наук б-ка ім. В. Г. Короленка; [авт.-уклад. І. Я. Лосієвський]. — Харків: Сага, 2013. — 312 с.
5. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. — Київ: НБУВ, 2004. — 644 с.
6. Ковальчук Г. І. Рукописні книги та стародруки: навч. посіб. / Г. І. Ковальчук; НБУВ. — Київ, 2011. — 100 с.
7. Ковальчук Г. І. Теорія та практика книжкового пам'яткознавства ХХ століття: автореф. дис. ... докт. іст. наук / Г. І. Ковальчук. — Київ, 2005. — 32 с.
8. Корж А. А. Харьков как центр медицинской науки / А. А. Корж // Международный медицинский журнал. — 2004. — № 3. — С. 6–7.
9. Харківський інститут удосконалення лікарів: до 75-річчя заснування / Ред. колегія: М. І. Хвиснюк та ін. — Харків: Фоліо, 1998. — 224 с.
10. Шлях у 90 років — події та люди / М. М. Коренев та ін. — Харків: ВПП «Контраст», 2012. — 224 с.
11. Яцунок Е. И. Книжные памятники в культурном наследии России: современное состояние проблемы / Е. И. Яцунок, Российская гос. б-ка. — Москва: Пашков дом, 2008. — 156 с.

References

1. Andreyeva I. M. Rabota s knizhnymi pamyatnikami v biblioteke / I. M. Andreyeva // *Bibliotechnyye fondy: formirovaniye, upravleniye, sokhrannost: informatsionno-metodicheskiye materialy: [v 2 ch.]. Ch. 2. / GUK «Pskovskaya oblastnaya universalnaya nauchnaya biblioteka»*; [sost., otv. za vyp. N. M. Nikolayeva; red. L. I. Udalova; kompyuter. verstka A. M. Semenovoy]. — Pskov: Pskovskaya oblastnaya universalnaya nauchnaya biblioteka, 2008. — S. 10-29.
2. Belyakova T. V. Istoriya meditsinskikh bibliotek g. Kharkova — krupneyshego tsentra meditsinskoy nauki Ukrainy [Elektronnyy resurs] / T. V. Belyakova // *Bibliotechnoye delo* — 2011: *Bibliotechno-informatsionnaya deyatel'nost v usloviyakh modernizatsii obshchestva: Skvortsovskiyecheniya: materialy XVI mezhdunar. nauch. konf, 27-28 aprelya 2011 g., Moskva.* — Moskva: MGUKI, 2011. — 1 elektron. opt. disk (CD-ROM).
3. *Biblioteki naukovo-doslidnykh institutiv Natsionalnoi akademii medychnykh nauk ta Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy. Istoriia stvorennia ta rozvytku: Ist. narys / NNMBU.* — Kyiv, 2014. — 128 s.
4. *Ekspertyza tsinnosti dokumentnykh pamiatok: prohr. ta navch.-metod. materialy do kursu dlia studentiv z napriamu «Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo i bibliohr.» / Khark. derzh. akad. kultury, Khark. derzh. nauk b-ka im. V. H. Korolenka; [avt.-uklad. I. Ya. Losiievskiy].* — Kharkiv: Saha, 2013. — 312 s.
5. Kovalchuk H. I. Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v bibliotechnykh fondakh. — Kyiv: NBUV, 2004. — 644 s.
6. Kovalchuk H. I. Rukopysni knyhy ta starodruky: navch. posib. / H. I. Kovalchuk; NBUV. — Kyiv, 2011. — 100 s.
7. Kovalchuk H. I. Teoriia ta praktyka knyzhkovoho pamiatkoznavstva XX stolittia: avtoref. dys. ... dokt. ist. nauk / H. I. Kovalchuk. — Kyiv, 2005. — 32 s.
8. Korzh A. A. Kharkov kak tsentr meditsinskoy nauki / A. A. Korzh // *Mezhdunarodnyy meditsinskiy zhurnal.* — 2004. — № 3. — S. 6-7.
9. *Kharkivskiy institut udoskonalennia likariv: do 75-richchia zasnovannia / Red. kolehiia: M. I. Khvysiuk ta in.* — Kharkiv: Folio, 1998. — 224 s.
10. *Shliakh u 90 rokiv — podii ta liudy / M. M. Koreniev ta in.* — Kharkiv: VPP “Kontrast”, 2012. — 224 s.
11. *Yatsunok E. I. Knizhnyye pamyatniki v kulturnom nasledii Rossii: sovremennoye sostoyaniye problemy / E. I. Yatsunok, Rossiyskaya gos. b-ka.* — Moskva: Pashkov dom, 2008. — 156 s.

UDC 09:026:61:027.021(447.54)

RARE BOOK COLLECTIONS IN THE LIBRARY HOLDINGS OF THE KHARKIV MEDICAL SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTES (SRI)

Bieliakova T. V., Head of the Department of the Scientific Processing of Documents and Library Catalogue Structure, Kharkiv National Medical University, Scientific Library, Kharkiv

beljakovat@yandex.ru

The preservation of cultural heritage, its disposal to future generations is one of the focal points of the present time.

The aim of the article is to highlight the position of the rare book collections in the library holdings of the Kharkiv Medical Scientific Research Institute (SRI) and give them quantitative and qualitative characteristics.

Research Methodology. Eight library holdings of Medical Scientific Research Institutes (SRI) have been studied.

Results. It has been found that most rare and valuable publications are available in the general holdings. Some book collections, donated private libraries or rare editions, are distinguished. The issues till 1945 or 1960 are found in the catalogues and card indexes. The holdings particularly keep the staff research works since the foundation of the institution to the present time.

The author comes to a conclusion that book collections holdings of medical issues of Kharkiv medical libraries have become a source knowledge of the history of world and Ukrainian medicine, a revival of spiritual values of Ukraine; the rare book collections holdings are not formed under the unified scientifically based criteria; the presentation of the specific rare book collections is not implemented by the Ukrainian and foreign experts to the general public at the appropriate level. All the above-mentioned facts determine the necessity for further research in this area.

Novelty. In the Library Science over the past years the problems of rare book collections and rare and valuable books holdings have been disclosed in the works of national and foreign researchers, but the medical library holdings of Ukraine have not been the subject of special study.

The practical significance. In Kharkiv, the largest centre of medical science of Ukraine, a network of medical libraries successfully functions and organizes information support of scientific and practical activities. They reveal the information published in rare book collections and make documentary legacy of the past available to modern consumers. It is these holdings are the basis for the study of medical history and related disciplines.

Keywords: *libraries of Medical Scientific Research Institutes (SRI), book collections, rare book collections, reference-information retrieval service.*

Надійшла до редколегії 21.04.2015 р.

УДК 343.71:[025.7/.9 + 930.25]

І. О. Коханова, кандидат педагогічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЩОДО ДОКУМЕНТНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Розглядається сутність крадіжки як асоціального явища. Визначено три категорії крадіжок, спільним джерелом яких є формування тінювого антикварного ринку цінних та рідкісних документів. До дестабілізуючих чинників, що зумовлюють крадіжки, належать: брак охорони й охоронної сигналізації, камер спостереження у фондосховищах і читальних залах бібліотек та архівів; зниження рівня повного та достовірного обліку документів; недостатній соціальний захист персоналу інформаційних установ; відсутність правових норм покарання. Висвітлюється національний і зарубіжний досвід приводу подолання цієї проблеми в бібліотеках та архівах світу.

Ключові слова: *крадіжки, бібліотечні фонди, архівні фонди.*

И. А. Коханова, кандидат педагогических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ АСОЦИАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ДОКУМЕНТНЫХ ФОНДОВ В УКРАИНЕ И МИРЕ

Рассматриваются причины и последствия краж в библиотеках и архивах. Определены три категории краж, общим источником которых является формирование теневого антикварного рынка ценных и редких документов. К дестабилизирующим факторам, которые обуславливают хищения, относятся: отсутствие охраны и охранной сигнализации, камер слежения в фондохранилищах и читальных залах библиотек и архивов; снижение уровня полного и достоверного учета документов; недостаточная социальная защита персонала информационных учреждений; отсутствие правовых норм наказания. Освещается национальный и зарубежный опыт решения данной проблемы в библиотеках и архивах мира.

Ключевые слова: *кражи, библиотечные фонды, архивные фонды.*

I. O. Kokhanova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ANALYSIS OF TENDENCIES OF ANTISOCIAL BEHAVIOUR TOWARDS DOCUMENT FUNDS IN UKRAINE AND WORLDWIDE

The causes and consequences of thefts in libraries and archives are considered. The author defines three categories of thefts, a common source of which is the development of the shadow antique market of valuable and rare documents. The destabilizing factors that cause thefts include: lack of security and the security alarm system; lack of cameras in the depositories and the reading rooms of libraries and archives; decline in a complete and reliable account of documents; insufficient social protection of personnel of the information institutions; lack of the legal regulations of punishment. The national and foreign experience to solve this problem in libraries and archives around the world is covered.

Key words: *thefts, library holdings, archive funds.*

Крадіжки — найпоширеніші та найнебезпечніші злочини, що спрямовані на заволодіння державним, колективним й особистим майном громадян. Відповідно до ст. 185 Кримінального кодексу України, *крадіжка* — таємне викрадання чужого майна. Ступінь суспільної небезпеки цих злочинів значно підвищується, коли їх здійснюють злодії-рецидивісти чи особи, які ухиляються від суспільно корисної праці, або неповнолітні, які об'єдналися в організовані злочинні групи з метою систематичного вчинення крадіжок.

Нині в усьому світі актуальності набувають питання безпеки документних фондів, удосконалення законодавчої бази щодо регламентації захисту бібліотечних і архівних документів, їх зберігання, використання, а також матеріальної, адміністративної та кримінальної відповідальності за їх псування чи викрадення.

Означені аспекти вже порушувалися в публікаціях українських і російських науковців: В. Вергунова, Г. Ковальчук, Р. Нечасва, Н. Халхалєвої [2; 4; 9]. Розглянуто питання матеріальної відповідальності бібліотечних працівників, безпеки фондів книжкових пам'яток в Україні та Росії.

Мета статті — довести, що крадіжки як асоціальне явище мають певні передумови здійснення, пов'язані з економічною нестабільністю в державі, низьким статусом професій бібліотекаря й архіваріуса в суспільстві, відсутністю їх матеріального стимулювання, розвитком світового «чорного» антикварно-букіністичного ринку та потребують винайдення способів й засобів їх уникнення.

Будь-який злочин, зокрема й крадіжка, — це подія, що характеризується сукупністю певних властивостей і особливостей. Водночас ці злочини мають і спільні ознаки, що дозволяють надати їм узагальнену характеристику і виокремити при цьому певну специфіку розслідування деяких видів крадіжок.

Одним з елементів криміналістичної характеристики крадіжок є обстановка, в якій готуються і скоюються ці злочини. Крадіжки належать до групи злочинів, місце вчинення яких локалізується просторово і здебільшого обмежене невеликою площею (ділянкою місцевості, приміщенням тощо). Найінформативнішим джерелом у криміналістичній характеристиці крадіжок виступають відомості щодо способів скоєння злочинів цього виду. За останні два десятиліття крадіжки державного, колективного й особистого майна набули ознак організованої і професійної спрямованості, відрізняються кваліфікованими способами їх скоєння, що передбачають різноманітні дії під час підготовки до крадіжки, безпосереднього заволодіння матеріальними цінностями (майном), а також приховування слідів злочинного зазіхання [1; 3; 5; 6].

Зрозуміло, що проблема безпеки бібліотек і архівів в усіх її ви-мірах постійно привертає увагу спеціалістів.

Крадіжки кваліфіковані як загрози змішаного типу і поділені на три категорії:

- *крадіжки і терористичні акти* (тобто здійснені злодієм іззовні);
- *крадіжки, розкрадання, привласнення працівниками* бібліотечних і архівних установ;
- *крадіжки з приватних* бібліотек та архівів.

Спільним джерелом усіх категорій крадіжок визначено формування тіньового антикварного ринку цінних і рідкісних документів.

Дестабілізуючими факторами першої категорії крадіжок є: брак охорони й охоронної сигналізації, несумлінна робота охоронних служб і систем, відсутність камер спостереження в сховищах, читальних залах, на прилеглий території, розміщення поряд з документо-зберігаючими установами ресторанів, великих торговельних закладів, автостоянок, недофінансування, недотримання вимог охоронно-го режиму керівниками архівних установ.

Друга категорія — крадіжки, здійснені внутрішнім злодієм. Дестабілізуючими чинниками, що їх зумовлюють, є: зниження рівня повного, достовірного обліку та контролю за зовнішнім і внутрішнім переміщенням документів; недостатній соціальний захист персоналу.

Третя категорія — крадіжки з приватних бібліотек та архівів, які спричинені недосконалістю правових норм покарання [1].

Загалом протиправні дії з культурними цінностями посідають третє місце у світі (після незаконної торгівлі зброєю і наркотиками) серед міжнародних злочинів. Причому архівно-рукописний і картографічний сегменти порівняно з викраденими мистецькими (музейними) цінностями набувають дедалі більшого поширення в усьому світі.

Так, у США Комітет з безпеки рідкісних книг і рукописів Американської асоціації бібліотек (RMBS Security Committee), починаючи з 1987 р., веде поточний реєстр крадіжок з бібліотек та архівів, що базується на публічних повідомленнях у пресі. Йдеться переважно про США, Великобританію, Нову Зеландію, окремі європейські країни. Показово, що більшість випадків стосується національних та університетських бібліотек.

У 2005 р. двічі здійснювалися викрадення з Національного архіву США. Викрадено понад 20 раритетних документів.

Найгучніші випадки — це викрадення карт з Бібліотеки рідкісних книг і рукописів Бінека Йельського університету (вартістю 900 тис. доларів), 118 документів часів Громадянської війни з Національного архіву у Вашингтоні (61 документ досі не знайдений); безпрецедентне

за зухвалістю винесення з Національного архіву документів з грифом «цілком таємно»; втрата рідкісних видань та близько півтори тисячі рукописів з бібліотеки Університету Трансильванії (вартістю 500 тис. доларів); зникнення 8 тис. видань (у тому числі старовинних карт) з Британської бібліотеки.

Серед «жертв» крадіжок — рідкісне видання однієї з американських бібліотек вартістю до 5 тис. доларів; дві книги XIX ст. з бібліотеки Університету штату Юта вартістю 60 тис. доларів; записник фінського письменника з одного з музеїв Фінляндії; 483 книг з однієї з американських бібліотек (вартість — 20 тис. доларів); рідкісне видання з архіву ефіопських студій університету в Адіс-Абебі.

Сотні рідкісних фотографій викрадено з Національної Бібліотеки Бразилії.

Група злодіїв, що продавала крадені книжки через Інтернет, викрита в Новій Зеландії. Фрагмент рукопису Артура Конан-Дойля (1887 р.) зник з Бібліотеки рідкісних книг та рукописів Бінека.

Від часу переїзду до нового приміщення (1997 р.) Британська бібліотека зафіксувала зникнення 8 тис. книг, разом зі старовинними картами і працями Горація (друки XVI ст.).

Після численних крадіжок найбільші бібліотеки США почали ретельно перевіряти свої документні ресурси. Передусім здійснювався облік картографічних та інших спеціальних підфондів.

У Йельському університеті розпочато інвентаризацію з поаркушевою перевіркою значної колекції античних і сучасних карт, спеціальних колекцій бібліотек Гарвардського університету та Нью-Йоркського історичного товариства.

Масштабні крадіжки засвідчили нагальну необхідність тотального поцифрування колекцій [1; 6; 9].

Останніми роками європейські бібліотечна та архівна спільноти змушені констатувати свої неготовність і навіть розгубленість щодо проблеми крадіжок; останні дедалі більше набувають ознак масового явища і на європейському континенті.

Брутально викрадаються документи, унікальні рукописи, цінні стародруки, старовинні карти з архівосховищ і бібліотек Амстердама, Києва, Кракова, Лондона, Львова, Москви, Парижа, Петербурга, Риги. Причому подеколи — просто в безпрецедентних масштабах: з Національної бібліотеки в Парижі зникло 30 тис. одиниць рідкісних книг та рукописів. Крадіжки скоєно і в картографічних зібраннях Гельсінкі, Стокгольма, Копенгагена.

Так, у Кракові з Державного архіву (зі сховища в Королівському замку на Вавелі) викрадено 60 одиниць документів XVII ст. вартістю

25 тис. доларів. Злодієм, як з'ясувалося згодом, був архівіст, котрого вкрито випадково під час звернення до документів.

Що стосується беззахисності документних фондів на всьому пострадянському просторі, спеціалісти майже одноставно стверджують: основна причина того, що «фактично державна власність не забезпечена державним захистом», полягає в тотальному подорожчанні послуг охорони. Зважаючи на це, керівники музеїв, бібліотек, архівів змушені знімати позавідомчий (міліцейський) і пожежний нагляд, у результаті охорону здійснюють випадкові люди, без досвіду і відповідних навичок, кваліфікації. Друга глобальна причина: низька заробітна плата, що спричиняє «систему кадрової кризи» і призводить до «внутрішніх» крадіжок у закладах культури.

Ще одна причина — активний (і майже неконтрольований) розвиток «чорного» антикварно-букіністичного ринку.

На підтвердження останньої причини можна навести перелік значних викрадень раритетів з фондів бібліотек Росії.

- 1994 р. — 89 рукописів XII–XVIII ст. викрадено з Російської національної бібліотеки в Петербурзі (загальна вага — 100 кг).
- 1995 — РДІА — конверти й інші філателістичні матеріали з фонду коменданта Шліссельбурзької каторжної в'язниці — близько 4000 арк.
- 1996 — Історична публічна бібліотека в Москві: близько 100 раритетних видань XV–XVIII ст.; загальна вартість — 400 тис. доларів.

З листопада 1998 до січня 1999 р. з Бібліотеки РАН у Петербурзі зникли 23 рідкісні книги XVI–XVII ст., зокрема два примірники праць Коперника та дві книги астронома Йоганна Кеплера [6].

На спеціальному семінарі «Безпека закладів культури, сховищ культурних цінностей» (2003 р.) спеціалісти з безпеки відзначали, що саме архіви, музеї, бібліотеки в перехідні періоди, епохи економічних негараздів, суспільно-політичних трансформацій стають об'єктами кримінальних інтересів.

Зазначено, що 2002 р. скоєно 37 злочинів на об'єктах культури РФ (зокрема в архівах). В останні роки постраждали архіви Москви, Санкт-Петербурга, Уфи.

Визнано, що однією з найважливіших складових безпеки є позавідомча охорона об'єктів.

Щодо технічних засобів охорони, то ними в РФ забезпечені майже всі об'єкти культури (зокрема архіви) — 97,5% , на відміну від України.

Крадіжки скоєно і в документних фондах бібліотек та архівів України. Оскільки нині триває слідство в справі викрадення документів з двох львівських державних архівів (з поч. 90-х рр. до 2004 р.), слід окреслити їхні специфічні особливості. При цьому необхідно розуміти, що вони не є винятковим явищем і в Україні.

Список пограбованих українських архівів лише за останні півтора-два десятиліття такий:

- *Державний архів Львівської області* — наприкінці 80-х рр. викрадено документи з нацистською символікою;
- *Державний архів Львівської області; ЦДІА України, м. Львів* — у 1990-х — 2004 рр. викрадено значний обсяг документів (на кінець березня встановлено відсутність понад 400 одиниць зберігання у ЦДІАЛ та понад 500 — у Державному архіві області);
- *ЦДІА України, м. Київ* — у листопаді 1991 р. викрадено 64 одиниці зберігання; усі віднайдено і повернуто;
- *Держархів Одеської області* — у квітні 1993 — травні 1994 рр. викрадено 327 справ; слідство крадіїв не виявило;
- *ЦДІА України, м. Львів; Державний архів Львівської області* — у лютому 1994 р. викрадено 92 справи із фондів ЦДІАЛ (20 з них перебувають у розшуку), а також 43 справи з Державного архіву області, деякі справи повернуто;
- *Державний архів Миколаївської області* — у серпні 2005 р. виявлено факт зникнення 4-х справ.

Звичайно, не можна розглядати крадіжку у львівських архівах як локальну подію. В Україні, як свідчить моніторинг «чорного» ринку, існує постійний попит на автографи видатних діячів, документи з поштовими атрибутами (конверти, марки, листівки із печатками й поштовими штемпелями, адресами), папери часів Другої світової війни, особливо з нацистською символікою, фотодокументи, нагородні, нотаріальні й фінансові документи довоєнного часу, раритетні карти, рідкісні книги.

Інтенсифікації крадіжок в Україні останніми роками сприяє активне функціонування книжкового і архівного ринків.

Загалом, у сенсі незахищеності щодо крадіжок українські архіви, бібліотеки і музеї майже нічим не відрізняються від інституцій Пам'яті інших країн. Більшість крадіжок скоюють внутрішні злодії (за винятком викрадення музейних експонатів).

Архівний та книжковий «чорні» ринки в Україні, на відміну від мистецького й антикварного ринків, є найхаотичнішими і найневрегульованішими.

Абсолютно не діють ті статті Закону «Про Національний архівний фонд і архівні установи», що мають запобігати або протидіяти незаконному обігові документів. Особливо це стосується IV та V розділів Закону — «Облік і зберігання Національного архівного фонду» та «Використання Національного архівного фонду» відповідно. Нині особливої актуальності набувають статті: 41 — «Вивезення документів НАФ за кордон», 42 — «Контроль за дотримання законодавства про НАФ та архівні установи, відповідальність за його порушення», а також 43 — «Відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення законодавства про НАФ та архівні установи» [8]. Недосконалість Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [7] також є підґрунтям для розвитку «чорного» антикварно-букіністичного ринку.

Слід зазначити: на відміну від архівних документів, музейні й книжкові раритети, які стали об'єктами крадіжок, ретельно реєструють не лише установи, що постраждали. Централізований і систематичний облік викрадених музейних і бібліотечних цінностей здійснюють спеціальні організації й електронні форуми, зокрема такі, як *Інтерпол*, *Інтерлок*, «Екслібріс», «Мережа безпеки музеїв», *Комітет з безпеки Секції рідкісних книг і рукописів Американської асоціації бібліотек США*, *Реєстр викрадених раритетних книг і карт*, *Музей картографічної спадщини* тощо.

Очевидно, **правові норми**, що регулюють відповідальність за пошкодження або втрату документів, потребують доопрацювання. Нині виникла необхідність внесення змін не лише до Цивільного, але й до Кримінального кодексу. Зрозуміло, існуюче в Україні правове поле є недосконалим щодо запобігання крадіжкам і покарання причетних до незаконного обігу документів.

В Україні слід запровадити **систематичний моніторинг** не лише Інтернет-аукціонів, але й «чорних» ринків, антикварних салонів у містах.

Поступово ліквідувати «чорний» ринок антикваріату, але не фізично знищуючи «чорних» колекціонерів, а легалізуючи тіньові ринки антикваріату.

На міжнародному рівні цілком очевидними є доцільність запровадження і ведення централізованого обліку викрадених документів та пам'яток. Така база даних з адміністрованим доступом може бути створена спільними зусиллями міжнародної архівної спільноти на порталі однієї з професійних міжнародних організацій. Паралельно доцільно запровадити іншу базу, з доступом іззовні, — вона мала б акумулювати всі підозрілі з точки зору походження документи, виявлені на аукціонах світу. З іншого боку, сюди можна також долучати

дані про всі віднайдені і повернуті документи/справи. За допомогою цієї бази кожен архів може шукати й ідентифікувати викрадені цінності. Такий проект надасть нового рівня міжнародної координації в протидії крадіжкам і відшукуванні викрадених документів [1].

Слід зазначити, що у світовій практиці не зафіксовано жодного випадку заміни керівництва бібліотеки чи архіву після виявлення факту крадіжок.

Отже, безпека та цілість документних фондів завжди залежатимуть від досконалості законодавчої бази в державі, а також від чинників внутрішнього злодія, професійної недбалості бібліотекарів та архіваріусів. Цю проблему повністю не можуть вирішити технічні засоби захисту й охорони інформаційних установ та найсучасніші системи спостереження за користувачами і працівниками.

Темою подальшого дослідження буде вивчення та висвітлення змісту нормативно-правових, інструктивних та облікових документів зарубіжних країн світу, що сприяють збереженню світового документного спадку та стримують асоціальну людську поведінку, передбачаючи різні види відповідальності за скоєне.

Список використаних джерел

1. Боряк Г. Крадіжки в архівах і національна архівна спадщина: сучасні загрози та світовий досвід запобігання втратам / Геннадій Боряк // Архіви України. — 2006. — № 1/6. — С. 247–288; 2007. — № 1/3. — С. 262–303.
2. Вергунов, В. Проблеми збереження фондів бібліотек / В. Вергунов // Бібл. вісн. — 2007. — № 1. — С. 25-31.
3. Зуб В. Бібліотечні втрати та шляхи їх мінімізації: документознавчий аспект / В. Зуб // Бібл. вісн. — 2013. — № 1. — С. 36–45.
4. Ковальчук Г. Про безпеку фондів книжкових пам'яток / Г. І. Ковальчук // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2006. — №2. — С. 19–20.
5. Коханова І. О. Крадіжки як чинник загрози бібліотекам і архівам / І. О. Коханова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 19-20 квіт. 2012 р. — Харків, 2012. — С. 256.
6. Лихоманов А. Что имеем, не храним... : Крупные кражи — чему они нас учат? / А. Лихоманов // Библ. дело. — 2007. — № 2. — С. 6–8.
7. Про бібліотеки та бібліотечну справу: Закон України: за станом на 20 лип. 2000 р. / Верх. Рада України. — офіц. вид. — Київ, 2000. — 23 с. — (Закони України).
8. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України : за станом на 10 берез. 2014 р./ Верх. Рада України. — офіц. вид. — Київ, 2014. — 24 с. — (Закони України).
9. Хахалева Н. Воры-библиофилы. Кражи раритетов из российских библиотек приобретают характер эпидемии / Н. Хахалева // Вісн. Кн. палати. — 2002. — №10. — С. 43-44.

References

1. Boriak H. Kradizhky v arkhivakh i natsionalna arkhivna spadshchyna: suchasni zahrozy ta svitovyi dosvid zapobihannia vtratam / Hennadii Boriak // Arkhivy Ukrainy. — 2006. — № 1/6. — S. 247–288; 2007. — № 1/3. — C. 262–303.
2. Verhunov, V. Problemy zberezhenntia fondiv bibliotek / V. Verhunov // Bibl. visn. — 2007. — № 1. — S. 25–31.
3. Zub V. Bibliotechni vtraty ta shliakhy yikh minimizatsii: dokumentoznavchyi aspekt / V. Zub // Bibl. visn. — 2013. — № 1. — C. 36–45.
4. Kovalchuk H. Pro bezpeku fondiv knyzhkovykh pamiatok / H. I. Kovalchuk // Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. — 2006. — №2. — S. 19–20.
5. Kokhanova I. O. Kradizhky yak chynnyk zahrozy bibliotekam i arkhivam / I. O. Kokhanova // Kultura ta informatsiine suspilstvo XXI stolittia : materialy vseukr. nauk.-teoret. konf. molodykh uchenykh, 19–20 kvit. 2012 r. — Kharkiv, 2012. — C. 256.
6. Likhomanov A. Chto imeyem, ne khranim... : Krupnyye krazhi — chemu oni nas uchat? / A. Likhomanov // Bibl. delo. — 2007. — № 2. — S. 6–8.
7. Pro biblioteku ta bibliotechnu spravu: Zakon Ukrainy: za stanom na 20 lyp. 2000 r. / Verkh. Rada Ukrainy. — ofits. vyd. — Kyiv, 2000. — 23 s. — (Zakony Ukrainy).
8. Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy : Zakon Ukrainy : za stanom na 10 berez. 2014 r./ Verkh. Rada Ukrainy. — ofits. vyd. — Kyiv, 2014. — 24 s. — (Zakony Ukrainy).
9. Khakhaleva N. Vory-bibliofily. Krazhi raritetov iz rossiyskikh bibliotek priobretayut kharakter epidemii / N. Khakhaleva // Visn. Kn. palati. — 2002. — №10. — S. 43–44.

UDC 343.71 : [025.7/.9 + 930.25]

Kokhanova I. O., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ANALYSIS OF TENDENCIES OF ANTISOCIAL BEHAVIOUR TOWARDS DOCUMENT FUNDS IN UKRAINE AND WORLDWIDE

The aim of this article is to prove that thefts as an anti-social phenomenon have certain preconditions related to the economic instability in the country, low status of such jobs as a librarian and archivist in the society, lack of their material incentives, and development of the worldwide “black” antique market.

Research methodology. The scientific methods of analysis and synthesis and the formulation of conclusions have been applied in the study of the sources.

In the modern world, such issues as the security of documentary funds, improvement of the legislation concerning regulation of protection of the library and archival documents, their storage, use, and financial, administrative and criminal liability for their damage or theft become of high priority. A common source of all the categories of thefts is the development of the shadow antique market of valuable and rare documents.

Results. The destabilizing factors that cause thefts have been identified: lack of security and security alarms, lack of cameras in archives, reading rooms of information institutions, leasing of premises to doubtful legal entities, lack of funding, decline in a complete, accurate accounting and control over the internal and external document flow; insufficient social security of personnel; lack of the legal rules for punishment.

Novelty. Characterizing the effect of antisocial behaviour towards document funds in Ukraine and worldwide have been attempted for the first time. The national and

foreign experience to solve this problem in libraries and archives around the world is covered.

The practical significance. Therefore, the security and integrity of the documentary funds will always depend on efficiency of the state legal framework, as well as on the factors of the domestic thief, and professional negligence of librarians and archivists. The legal rules of governing liability for damaging or loss of documents need to be updated. There is an urgent need to amend not only the Civil, but also the Criminal Code in Ukraine.

Key words: thefts, library holdings, archive funds.

Надійшла до редколегії 13.05.2015 р.

УДК 331.43:614.875

В. П. Жукова, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ВАЛЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

Досліджено чинники електронного середовища та їхню ідентифікацію з метою формування валеологічного світогляду бібліотечного спеціаліста. Ідентифіковано такі чинники комп'ютерного середовища: фізичні, хімічні, біологічні, психофізіологічні, які розглянуто з позиції негативного впливу на людський організм. Ідентифікація чинників електронного середовища є важливим валеологічним аспектом становлення бібліотечних фахівців у напрямі особистісної безпеки.

Ключові слова: *валеологія, безпека особистості, електронне середовище, комп'ютерне середовище, чинники середовища.*

В. П. Жукова, кандидат наук по социальным коммуникациям, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ВАЛЕОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОДГОТОВКИ БИБЛИОТЕЧНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Исследованы факторы электронной среды и их идентификация с целью воспитания валеологического мировоззрения библиотечного специалиста. Идентифицированы следующие факторы компьютерной среды: физические, химические, биологические, психофизиологические, которые рассмотрены с позиции негативного воздействия на человеческий организм. Идентификация факторов электронной среды является важным валеологическим аспектом становления библиотечного специалиста в направлении личностной безопасности.

Ключевые слова: *валеология, безопасность личности, электронная среда, компьютерная среда, факторы среды.*

V. P. Zhukova, Candidate of Science in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

VALEOLOGICAL COMPONENT OF THE TRAINING OF LIBRARY PROFESSIONALS

The electronic environment factors and their identification in order to develop the world outlook of a library professional are specified. The following computer environment factors are identified: physical, chemical, biological, and psychophysiological ones. They are studied from the point of view of a negative effect on a human organism. Identification of electronic environment factors is an important valeological aspect of development of a library professional of a higher educational establishment in terms of personal safety.

Key words: *valeology, safety of a person, electronic environment, computer environment, environment factors.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти валеологічний аспект підготовки бібліотечного фахівця полягає у вивченні таких дисциплін: «Фізичне виховання», «Основи охорони праці», «Основи екології», «Безпека життєдіяльності», «Цивільна оборона», «Охорона праці в галузі». Але кожному бібліотечному фахівцеві важливо навчитися профілактичних заходів, які базуються на дотриманні санітарно-гігієнічних норм, правил захисту в умовах небезпечних ситуацій для безпосереднього застосування в освітній та професійній діяльності. Основною дисципліною серед означених вище, яка має стати основою валеологічних знань майбутнього бібліотечного фахівця, є «Охорона праці в бібліотеці», а новою дисципліною «Валеологія бібліотечної діяльності». У сучасних умовах проблема набуває актуальності у зв'язку з потужною автоматизацією і комп'ютеризацією технологічних процесів бібліотечного виробництва.

Останні дослідження та публікації. На сучасному етапі проблему впливу чинників електронного середовища (ЕС) на персонал бібліотеки досліджують Д. В. Зеркалов, В. М. Зуб, В. Г. Іванов, А. В. Катренко, Л. А. Катренко, Ю. С. Лис, І. П. Пістун, Ю. С. Смирницька. Валеологічну складову формування соціального здоров'я розкривають у своїх дослідженнях Н. Н. Мухамед'яров, Л. Є. Савич. Фундаментальні знання в галузі інформаційних технологій, технічних і програмних засобів нині потрібні будь-якому кваліфікованому бібліотечному фахівцеві, але разом з опануванням нових техніки та технологій необхідно вивчати правила їх безпечної експлуатації, піклуватися про охорону здоров'я викладачів і студентів, розвивати валеокультуру майбутнього персоналу бібліотек України.

Мета статті — визначити зміст та освітні технології формування валеологічної складової підготовки бібліотечного фахівця.

Виникнення на світовому ринку в 70-х рр. ХХ ст. перших ПК сприймалося як досягнення науково-технічного прогресу і впровадження у виробництво знаряддя для підвищення якості й ефективності праці. Чинники ЕС на цьому етапі ще не вивчалися в аспекті негативного впливу на людину і не були ідентифіковані як небезпечні. Цей процес розпочався у 80–90-х рр. ХХ ст., коли вчені виокремили патологічні стани, пов'язані з роботою фахівців за ПК: захворювання очей і зоровий дискомфорт, зміни кістково-м'язової системи, шкірні захворювання, несприятливий перебіг вагітності, психічні порушення, стреси, синдром хронічної втоми.

На сучасному етапі досліджень негативного впливу ПК на людину науковці виокремлюють такі групи захворювань: захворювання

шкіри — вугревий висип, екзема, рожевий лишай та деякі інші; розлад центральної нервової системи — головний біль, запаморочення, нудота, безсоння, втрата апетиту; недостатнє вироблення в мозку серотоніну, в результаті чого можливий розвиток депресивних станів, епілептичні припадки; зміни біохімічних реакцій у крові на клітинному рівні та зниження імунітету; порушення потенції і репродуктивної функції в чоловіків; порушення менструального циклу в жінок і негативний вплив на перебіг вагітності. Ембріон чутливіший за материнський організм, вплив електромагнітного випромінювання може призвести до передчасних пологів або збільшити ризик розвитку вроджених вад. Тому відповідно до гігієнічних рекомендацій щодо раціонального працевлаштування вагітні жінки з часу встановлення вагітності і на період лактації не допускаються до виконання робіт за ПК. Цих правил необхідно дотримувати стосовно вагітних студенток. Крім того, фахівці радять жінкам не працювати з комп'ютером упродовж трьох місяців до запланованого зачаття [1; 3; 5; 6].

ЕС, що утворюється в оточенні ПК, породжує систему чинників, які можна ідентифікувати відповідно до міждержавного стандарту ГОСТ 12.0.003 ССБТ «Опасные и вредные производственные факторы», що поділяються за здійснюваним впливом на такі групи: фізичні; хімічні; біологічні, психофізіологічні.

До системи фізичних чинників ЕС належать: електромагнітне випромінювання монітора; статичний електричний розряд на екрані; ультрафіолетове, інфрачервоне, рентгенівське, світлове випромінювання; рівень іонізації повітря; вологість повітря; рухливість повітря в робочій зоні; статична електрика; електрична напруга; підвищений уміст важких (+) аероіонів, які утворюють вуглекислий газ [1; 6; 7].

Електромагнітне випромінювання є найшкідливішим чинником, оскільки поширюється в усіх напрямках і негативно впливає на оточуючих. Стандарти нормують випромінювання у двох піддіапазонах 20 Гц — 2 кГц і 2 — 400 кГц. Гранично допустима величина електричного поля становить від 1 до 2,5 В/м залежно від застосовуваних стандартів, які в різних країнах можуть бути неоднаковими [1; 2; 5; 6; 7].

Нині більшість виробників ПК установлюють жорсткі нормативи до якості дисплеїв, затверджені в стандартах Шведської конфедерації профспілок. На цих стандартах основуються майже всі провідні фірми — виробники моніторів. У разі виявлення порушення стандартів та небезпеки рекомендується вживати різноманітних заходів. Необхідно використовувати комп'ютери з елементами захисту моніторів та маркуванням про низький рівень випромінювання LR — low radiation, за відсутності такого маркування необхідно встанови-

ти захисний фільтр на екран монітора для ослаблення електричного й електростатичного полів. У процесі планування автоматизованих робочих місць (АРМ) необхідно дотримувати норм, зокрема розташовувати робоче місце на відстані не більше 1,5 м від задньої стінки і 1,2 м від бокової стінки. Необхідним є захисне покриття для стінок монітора за відповідними вимогами, а якщо моніторів у приміщенні багато, то відстань між ними повинна бути не менше 2 м. Площа одного АРМа — не менше 6 м [1; 4; 6; 8].

Електростатичне поле створюється високовольтним джерелом живлення кінескопа. Напряга електростатичного поля в 30 см від монітора може сягати 20–30 кВ/м і перевищувати існуючі нормативи (до 20 кВ/м). У моніторі основним джерелом ультрафіолетового випромінювання є плазмовий заряд на внутрішній поверхні екрана, функції захисту користувача виконує скло монітора, яке відбиває ультрафіолетовий спектр випромінювання в 0,3 мкм. Щільність потоку ультрафіолетового випромінювання на довжині хвилі 0,32 мкм монітора не перевищує 2 Вт/м². Це в кілька разів нижче, ніж інтенсивність сонячного ультрафіолетового випромінювання. Ефективним захистом у цьому разі може слугувати фільтр, застосовують і антистатичне покриття. небезпека впливу електричного струму виникає в разі пошкодження дроту або розетки, внутрішньої сторони монітора, де наявна висока напруга в десятки тисяч вольт. Тому перед початком роботи з приладом необхідно ознайомитися з правилами техніки безпеки [1; 3; 5; 6].

Зображення, яке можна бачити на екрані монітора, виникає в результаті світіння люмінофора на внутрішній поверхні екрана під впливом електронного пучка. Стикаючись з поверхнею, електрони створюють рентгенівське випромінювання. Водночас скло монітора практично непрозоре для фотонів з енергією 15–25 кВ.

Систему хімічних чинників ЕС складають: хімічний склад повітря в зоні ПК; хімічний склад комп'ютерного пилу, підвищений уміст у повітрі вуглекислого газу, озону, аміаку, фенолу, формальдегіду, поліхлорованих дифенілів і деяких інших хімічних речовин, що загрожують здоров'ю людини.

Комп'ютер продукує широкий спектр алергенів. Захворювання дихальних шляхів пов'язані з алергією і викликають такі ускладнення, як риніт, слезливість, шкірний висип, анафілактичний шок. Під час тривалої роботи корпус та плати ПК виділяють у повітря шкідливі речовини, які деіонізують середовище і зменшують вологість повітря. Корпус монітора, нагріваючись до 50–55°C, починає виділяти в повітря пари трифенілфосфату. Крім монітора, нагріваються

і материнська плата, блок живлення, процесор, відеокарта, які так само виділяють у навколишнє середовище шкідливі органічні та неорганічні речовини, що містять фтор, хлор, фосфор. Екран монітора ПК має слабкий статичний заряд, якого достатньо, щоб пил осідав на тілі користувача і в його дихальних шляхах. Комп'ютер, що працює, генерує позитивно заряджені іони кисню, які викликають підвищену стомлюваність, занепокоєння, стан депресії, зниження імунітету. Небезпеку для здоров'я становлять діоксини та фуран, що не мають запаху і належать до полібромідних протипожежних засобів. Обидві ці речовини повільно випаровуються з корпусу монітора і плат, підвищуючи ризик виникнення онкологічних захворювань. Під час тестування пилу виявлено бромантипірени трьох видів, які становлять небезпеку і призводять до неврологічних розладів. У деяких дослідженнях доведено, що дифеніли пошкоджують мозок ембріона людини. Учені досліджують зв'язок між бромовмісними антипіренами і випадками захворювання на аутизм. Для зниження концентрації цих речовин у робочому приміщенні його необхідно регулярно провітрювати та проводити щоденне вологе прибирання [1; 2; 6; 7].

Біологічні чинники накопичуються в пилу і бруді, розмножуються у вигляді мікробів та грибків. Система біологічних чинників потребує пильного вивчення, оскільки пов'язана із санітарно-мікологічним станом, що нині актуалізує завдання вивчення її впливу на безпеку приміщень і стан здоров'я персоналу бібліотек. До психофізіологічних чинників належать: нераціональна організація робочого місця; монотонність праці; тривале статичне напруження; великий обсяг інформації, що обробляється за одиницю часу; інтелектуальне й емоційне навантаження; напруження зору, пам'яті й уваги. Ураження організму людини міцеліями грибків призводить до послаблення імунітету.

Важливим для майбутнього бібліотечного фахівця є організація автоматизованого робочого місця (АРМ) відповідно до ергономічних вимог. Тривалі статичні навантаження на організм викликають кістково-м'язові захворювання, стреси, збудливість і депресії, порушення сну. Вимоги до організації АРМ, як зазначають дослідники, порушуються найбільше. «Так, робоче місце, обладнане відеодисплейними терміналами, повинне розташовуватися так, щоб природне світло падало збоку, переважно зліва; конструкція робочого столу має відповідати сучасним вимогам ергономіки і забезпечувати оптимальне розміщення на робочій поверхні використовуваного обладнання (дисплея, клавіатури, принтера) і документів; для забезпечення захисту і досягнення нормованих рівнів комп'ютерних випро-

мінювань необхідно застосування приєкранних фільтрів, локальних світлофільтрів (засобів ндивідуального захисту очей) та інших засобів захисту, що пройшли випробування в акредитованих лабораторіях і мають щорічний гігієнічний сертифікат. Суміжні робочі місця операторів необхідно відділяти одне від одного перегородками висотою 1,5–2 м тощо» [4, с. 272–273].

Дотримувати ергономічних умов у лабораторних аудиторіях і виробничих приміщеннях необхідно як під час навчального процесу, так і на робочому місці вдома. Ця звичка з часом сформує правила життєдіяльності. Висота комп'ютерного стола має бути стандартною — 68–76 см, стільниці для клавіатури — на рівні живота, а її довжина — не менше 80 см. Верхній край екрана монітора розміщується на одній горизонталі з очима користувача комп'ютера. Відстань від екрана рідкокристалічного монітора до очей — 50–75 см. Під столом має бути достатньо місця для вільного переміщення ніг, ширина — не менше ширини крісла, а глибина — більше витягнутих ніг. Доступ до системного блоку має бути зручним з обох сторін.

Ергономічні вимоги мають дотримувати форми та висоти крісла, оскільки, тривале сидяче положення за ПК призводить до напруження м'язів шиї, голови, рук і плечей, остеохондрозу. Малорухливий спосіб життя призводить до застою крові в тазових органах. Тому необхідно дотримувати режиму праці та відпочинку, працюючи за ПК.

Під час роботи за комп'ютером необхідно підтримувати освітленість у приміщенні на рівні 210–540 лк. Удень при природному освітленні бажаний блакитний фон у приміщенні — фіранки, жалюзі, стіни навколо дисплея, а вечірнє освітлення повинне бути синього або блакитного тону з яскравістю приблизно тотожною яскравості екрана [5; 6; 8].

Сенсорний орган людини реагує на найменшу вібрацію тексту і мерехтіння екрана. М'язи очей керуються кришталиком, перебувають у постійному напруженні, що призводить до втрати гостроти зору. Важливу роль для профілактики зорових дисфункцій відіграють: правильний або рекомендований підбір кольору, шрифтів, компонування вікон меню, орієнтація дисплея монітора. Тривала робота за комп'ютером — це значне навантаження на очі, оскільки зображення на моніторі складається не з безперервних ліній, як на папері, а з окремих крапок, що світяться і мерехтять. Як наслідок — погіршується зір, виникають сльозливість очей, головний біль, втома. Перевантаження суглобів рук може спричинити синдром запалення зап'ястного каналу, тому необхідно уникати статичного напруження [3; 5; 6].

Робота за комп'ютером може викликати стрес у разі несправності обладнання, втрати або пошкодження інформації, відсутності резервних копій, несвоєчасного поновлення антивірусних та антихакерних програм, робочих помилок. Реакція організму на стрес спричиняє запуск біохімічних процесів, які спрямовані на заспокоєння в екстремальній ситуації [6].

У нормативно-правових документах щодо експлуатації ПК є перелік загальних протипоказань до роботи: ендокринні захворювання, захворювання системи крові, хронічні захворювання нервової системи тощо. Тому бажано знати захворювання студентів, які мають обмежені можливості. Не бажано виконувати роботу за ПК натщесерце [1; 5; 6; 8].

Майбутні бібліотечні фахівці мають знати, що режим роботи за ПК необхідно регламентувати. Протягом доби робота за комп'ютером без перерви для дорослої людини не має перевищувати 4-х годин. Протягом восьмигодинного робочого дня потрібно робити 10–15-ти хвилинні перерви щогодини, під час яких необхідно виконувати комплекс спеціальних вправ, приймати водні процедури або обтиратися вологим рушником [8].

Висновки. Таким чином, виховання валеологічного світогляду майбутнього бібліотечного спеціаліста відбувається на основі здобуття системи валеологічних знань та навичок створення безпечних умов праці під час виробничого процесу. Ідентифікація чинників ЕС необхідна бібліотечним спеціалістам, оскільки їхня професійна діяльність відбувається з використанням комп'ютерних технологій. За способом дії на організм людини чинники поділяються на фізичні; хімічні; біологічні, психофізіологічні. Нехтування правилами роботи за комп'ютером стають причиною виникнення нещасних випадків, захворювань і хворобливих станів. Стан здоров'я користувачів ПК, за суб'єктивними й об'єктивним показниками, залежить від типу роботи й умов використання. Тому навчальні курси «Охорона праці в бібліотеці» та «Валеологія бібліотечної діяльності» для майбутніх бібліотечних спеціалістів мають бути обов'язковими.

Список використаних джерел

1. Безопасность жизнедеятельности : учеб. пособ. / В. Г. Иванов, Ю. С. Лис, Ю. С. Смирнитская и др. — Харьков : ЗАО. — 2003. — 402 с.
2. Гвозденко Л. А. Чи слід боятися комп'ютера? / Л. А. Гвозденко, О. В. Артамонов, І. М. Чередніченко // Безпека життєдіяльності. — № 4. — 2006. — С. 40–42.
3. Зеркалов Д. В. Охорона праці в галузі. Загальні вимоги : навч. посіб. // Д. В. Зеркалов. — Київ : Основа, 2011. — 511 с.
4. Зуб В. Социальная защита библиотечных работников в условиях компьютеризации библиотечных учреждений / В. Зуб, М. Демьяненко, С. Семенченко // Научные

- труды Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского. — 2014. — Вып. 39. — С. 267–277.
5. Катренко Л. А. Охорона праці в галузі освіти : навч. посіб. / Л. А. Катренко, І. П. Пістун. — Суми : Унів. кн., 2009. — 339 с.
 6. Катренко Л. А. Охорона праці в галузі комп'ютерингу : підручн. за наук. ред. В. В. Пасічника / Л. А. Катренко, А. В. Катренко. — Львів: «Магнолія», 2012. — 544 с.
 7. Опасные и вредные производственные факторы : Система стандартов безопасности труда : межгосударственный стандарт [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ot-info.by/index.php?catid=103&id=572:gost-12-0-003-ssbt-opasnye-i-vrednye-proizvodstvennye-factory-klassifikatsiya&Itemid=507&option=com_content&view=article — Загл. с экрана.
 8. Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин, затвержені наказом Державним комітетом України з промислової безпеки охорони праці та гірничого нагляду від 26.03.2010 № 65 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0293-10?test=XX7MfyrCSgkyqABIzixuVcjpH14ics80msh81e6> — Назва з екрана.

References

1. Bezopasnost zhiznedeyatelnosti : ucheb. posob. / V. G. Ivanov, Yu. S. Lis, Yu. S. Smiritskaya i dr. — Kharkov : ZAO. — 2003. — 402 s.
2. Hvozdenko L. A. Chy slid boiatysia kompiutera? / L. A. Hvozdenko, O. V. Artamonov, I. M. Cherednichenko // Bezpeka zhyttiediialnosti. — № 4. — 2006. — S. 40–42.
3. Zerkalov D. V. Okhorona pratsi v haluzi. Zahalni vymohy : navch. posib. // D. V. Zerkalov. — Kyiv : Osnova, 2011. — 511 s.
4. Zub V. Sotsialnaya zashchita biblioteknykh rabotnikov v usloviyakh kompyuterizatsii biblioteknykh uchrezhdeniy / V. Zub, M. Demianenko, S. Semenchenko // Nauchnyye trudy Natsionalnoy biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskogo. — 2014. — Vyp. 39. — S. 267–277.
5. Katrenko L. A. Okhorona pratsi v haluzi osvity : navch. posib. / L. A. Katrenko, I. P. Pistun. — Sumy : Univ. kn., 2009. — 339 s.
6. Katrenko L. A. Okhorona pratsi v haluzi kompiutynghu : pidruchn. za nauk. red. V. V. Pasichnyka / L. A. Katrenko, A. V. Katrenko. — Lviv: «Mahnoliia», 2012. — 544 s.
7. Opasnyye i vrednyye proizvodstvennyye faktory : Sistema standartov bezopasnosti truda : mezhgosudarstvennyy standart [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa : http://ot-info.by/index.php?catid=103&id=572:gost-12-0-003-ssbt-opasnye-i-vrednye-proizvodstvennye-factory-klassifikatsiya&Itemid=507&option=com_content&view=article — Zagl. s ekrana.
8. Pravyla okhorony pratsi pid chas ekspluatatsii elektronno-obchysliuvalnykh mashyn, zatverzheni nakazom Derzhavnym komitetom Ukrainy z promyslovoi bezpeky okhorony pratsi ta hirnychoho nahliadu vid 26.03.2010 № 65 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0293-10?test=XX7MfyrCSgkyqABIZixuVcjpH14ics80msh81e6> — Nazva z ekrana.

UDC 331.43: 614.875

VALEOLOGICAL COMPONENT OF THE TRAINING OF LIBRARY PROFESSIONALS

Zhukova V. P., Candidate of Science in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

verywell.beetle@mail.ru

The aim of the article is to study the electronic environment factors and their identification in order to provide a library professional with the valeological world outlook.

Research methodology. In the research work a number of scientific methods are used. The factors are determined by means of a factor analysis and sorted out by a computer. On the basis of a system approach the factors of the electronic environment are systematized.

Results. The valeological aspect of a library professional development is based on the labour protection knowledge and the creation of safety conditions in arranging the educational process. The electronic environment factors are determined as dangerous and harmful on the basis of regulations. In accordance with their influence on the environment and human beings, the factors are divided into physical, chemical, biological, and psychophysiological ones. The disregard of the computer operation rules causes library professionals' diseases. It is necessary to create working conditions in compliance with the labour protection rules.

Novelty. The research work is the first attempt to reveal the electronic environment factors in order to develop a rational attitude to the arrangement of training and professional environments for library professionals.

The practical significance. The materials of the article contain practical recommendations for training library professionals and arranging safety procedures for professional activities in the electronic environment.

Key words: *valeology, safety of a person, electronic environment, computer environment, environment factors.*

Надійшла до редколегії 18.05.2015 р.

UDC [070:021.8](100)

Г. В. Шемаєва, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

Ю. О. Шевцова, аспірант, Харківська державна академія культури, м. Харків

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ЖУРНАЛИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Висвітлюються результати аналізу бібліотечно-інформаційних журналів США, Великобританії, Німеччини, Франції, Італії, що індексуються в міжнародній базі даних SCOPUS. Підкреслюється роль журналу як засобу посилення професійної комунікації. Надається характеристика за тематичною спрямованістю журналів, що користуються підвищеним попитом серед українських бібліотечних фахівців. Узагальнюються актуальні проблеми і напрями бібліотечної галузі, що є предметом дискусій на сторінках електронних бібліотечних журналів різних країн.

Ключові слова: *бібліотечно-інформаційні журнали, електронні журнали, бібліотекознавство, професійна комунікація, імпакт-фактор.*

А. В. Шемаєва, доктор наук по социальным коммуникациям, профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

Ю. А. Шевцова, аспирант, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫЕ ЖУРНАЛЫ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМУНИКАЦИИ

Освещаются результаты анализа библиотечно-информационных журналов США, Великобритании, Германии, Франции, Италии, проиндексированных в международной базе данных SCOPUS. Подчеркивается роль журнала как средства усиления профессиональной коммуникации. Журналы, которые пользуются повышенным спросом в украинских библиотечных специалистов, характеризуются по тематической направленности. Обобщаются актуальные проблемы и направления библиотечной отрасли, которые составляют предмет дискуссий на страницах электронных библиотечных журналов разных стран.

Ключевые слова: *библиотечно-информационные журналы, электронные журналы, библиотековедение, профессиональные коммуникации, импакт-фактор.*

H. V. Shemaieva, Doctor of Science in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Y. O. Shevtsova, postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

LIS JOURNALS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL COMMUNICATION

This paper presents the results of the analysis of Library and Information Science (LIS) journals of the USA, Great Britain, Germany, France, and Italy indexed in the international database SCOPUS. The role of journal as a means of enhancing professional communication is emphasized. Journals that are popular among Ukrainian library specialists are characterized according to their thematic focus. The current

problems and area of focus of Library Industry which are the subject of scholarly discussions in electronic library journals around the world are summarized.

Key words: *LIS journals, electronic journals, library and information science, professional communication, impact factor.*

Periodicals remain the leading channel of information exchange in the present-day conditions of social communications system development. The popularity of the periodicals amongst professionals and scientists is determined by the fact of their covering the latest information on research, discoveries and inventions. In some cases, publication in a journal allows the author to create new informational messages and to generate new knowledge, in other cases, it makes it possible to understand and to decode existing ones.

The current situation in Ukraine is characterized by a limited access to foreign periodicals for library specialists and scientists. There are several reasons, among them: a significant decline in foreign periodicals subscription, the lack of lists of Library and Information Science printed and electronic journals in Ukrainian libraries, barriers for free and open access to full-text information in the electronic environment. That is why describing the foreign LIS journals as a means of enhancing professional communication of the Ukrainian library specialists is relevant.

The above outlined issue is the subject of attention of Ukrainian scientists. In particular O. Voskoboinikova-Huzeeva [1] describes modern means of professional information communications. The role and importance of Ukrainian Book Science periodicals in the system of professional communication is analyzed by Y. Soshynska in her PhD dissertation [4]. Foreign scientists also actively study LIS journals. T. Eremenko, E. Nykonorova and E. Shybaeva [2; 3] focus on professional communication of library specialists through modern services and Internet resources. Judith M. Nixon, Rachel Hessey, Peter Willett [6–9; 13] present the research results on Bibliometry and ranking LIS journals. Sei-Ching Joanna Sin [10] analyses the longitudinal changes in geographical patterns of authorship, collaboration types, and factors affecting the citation impact of the seven top LIS journals over a period of 29 years. This paper also includes specific findings relating to Asian countries. However, they lack information on modern state of foreign LIS periodicals, their thematic focus as the instrument of influence on the communicative activity of Ukrainian librarians.

The aim of the paper is to describe the results of the analysis of LIS journals indexed in international scientometric databases, as the means of enhancing the professional communication.

Solving problems relating to library development, library services' quality to a high extent depend on the state/level of professional communications. Active professional communications contribute to applying innovation in Library and Information industry and information sharing of new ideas, new approaches and theoretical basics of library reformation and their practical implementation in response to dynamic changes in society.

Periodicals are an important source of obtaining new information and knowledge. That is why publications in LIS journals are the key to information sharing and professional improvement of library specialists. The research results and practical findings published in periodicals make it possible to transfer new knowledge to a wider circle of colleagues, who could use it or produce their own new knowledge. It is only the synthesis of professional information taken from different sources that can be the basis for new opinions forming on already known facts [11].

LIS journals contribute to setting the priority goals of modern libraries, major problems and the ways of solving them. They gather the materials according to the topics and issues that otherwise would be spread across different individual research studies. They also allow us to become familiar with particular research papers before their completion and encourage the development of library science and practice and serve as the professional forums.

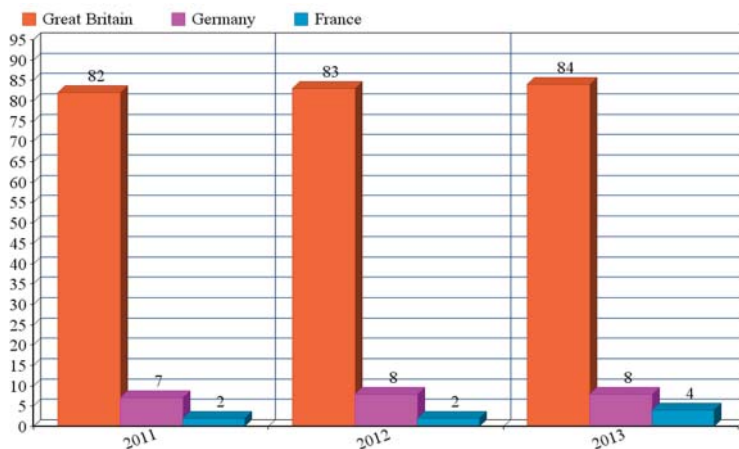
Periodicals facilitate systematic monitoring and help accumulate reliable information. Their content reflects the main trends in the development of Library Science and the library as a socio-communicational and sociocultural institute [3]. They are considered as an important link of obtaining information on the theoretical research and its practical implementation [1]. The analysis of periodicals allows us not only to get an overview of publications, their content, form, depth of analysis, the publisher, but also to get information about the areas of focus of professional communication both internationally and in individual countries.

LIS journals in the USA, Great Britain, Germany, France and Italy take a leading position in professional communication system, because these countries have strong old traditions in Library and Information Science and their library institutions are in a constant development.

During the research the journals indexed in the international database SCOPUS were analyzed. There were 84 journals published in Great Britain, 8 journals published in Germany and 4 journals published in France indexed in 2013 in the SCOPUS database. The statistics of two more years is shown in table 1.

Table 1.

The number of LIS journals indexed in SCOPUS database

Nowadays the importance of the citation indexes of the publications is increasing and it is affecting the journals' ranking [5]. Certainly these figures do not always reflect the objective role of the journal in professional communication of library scholars and practitioners. Studying the impact factor of the foreign LIS journals popular among Ukrainian library specialists gave the opportunity to find out that not all the journals have the impact-factor (have zero impact factor) even though they are also popular by the foreign library specialists. *IFLA Journal* is an example. This journal publishes the news of the current IFLA activities and the world experience in Library Science. The content ranges from the issues that deal with the freedom of access to information, the preservation of cultural heritage, the development of library and information services, providing services to the visually impaired and intellectual property. But the Research Gate site (the social networking site the main goal of which is providing help in establishing collaboration networks between the scientists and making available the records of the current and 5 years period impact factor of the journals) shows that impact factor of *IFLA Journal* is 0,00.

The other journal with the zero impact factor published in Great Britain deserve attention of Ukrainian library specialists. This journal is *Performance Measurement and Metrics*. Its remit focused specifically on measuring quality of library and information services. The journal publishes conceptual papers, empirical research, literature reviews, practical

case studies and book reviews. These are the following journal sections: Quantitative and qualitative analysis, Benchmarking, Organizational effectiveness, Training and education, Performance measurement and metrics methodologies, Assessment tools, Emerging technologies, Standards.

Journals published in Germany (*Information-Wissenschaft und Praxis, International Journal on Digital Libraries, Knowledge Organization, Lecture Notes in Control and Information Sciences, Libri, Microform and Digitization Review, Microform and Imaging Review*) and indexed in the SCOPUS database (2013) have also zero impact factor except *Zeitschrift Bibliothekswesen und Bibliographie*. Of great importance for the system of international professional communication is *International Journal on Digital Libraries* (Germany). Specialists from Europe, America and Africa publish their works in this journal. In 2000 20,59% of articles were published the authors of which were from foreign countries, in 2005 the number of articles is 31, 82%, in 2010 – 35,29% and in 2013 – 14,29% [9].

On the whole, LIS journals compared to other fields have a low impact factor (the range is from 0,00 to 2.0). The highest impact factor among the analyzed LIS journals have the journals of information and documentation disciplines. The current impact factor of *Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)* is 1,727, *Library & Information Science Research* is 1,386. Among the journals published in Europe and indexed in the SCOPUS database *Journal of Documentation* (UK) has the highest impact factor (see in the table 2) as a result of deep historical traditions, focusing on theory, concepts, models, structure and philosophy of information. The impact factor of journals published in the USA and Great Britain is near 1. First of all, they are journals of Library Associations:

- *Journal of the Medical Library Association* (US) – 0,99;
- *College and Research Libraries* (US) – 0,82;
- *Library Quarterly* (US) – 0,79;
- *Health Information and Libraries Journal* (UK) – 0,761.

Table 2

The impact factor of the foreign LIS journals

Scopus	title	country	1997-2000	2010	2015
	American Libraries	US			0,00
	Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)		1,23	2,00	1,727
+	ASLIB Proc	UK	0,31	0,60	0,58
	Bibliothek. Forschung und Praxis	DE	0,39		0,00

	Bibliotheksdiens	De	0,35		-
	BITOnline	DE	0,04		0,00
	Buch und Bibliothek	DE	0,31		-
+	Bulletin des Bibliothèques de France	FR	-	-	-
	Canadian J of Information Science	CA	0,18	0,00	0,00
	College and Research Libraries	US	0,94	0,683	0,82
+	Document Numerique	FR	-	-	-
+	Documentaliste: Sciences de l'Information	FR	-	-	-
+	Electronic Library	UK	0,21	0,489	0,50
	Information Technology and Libraries	US	0,29	0,528	0,60
+	IFLA-journal	UK	-	-	0,00
+	International J on Digital Libraries	DE			0,00
	Italian J of Library, Archives and Information Science	IT	-	-	-
+	Health Information and Libraries J	UK			0,761
	J of Academic Libr	US	0,38	0,870	0,574
+	J of Documentation	UK	1,52	1,447	1,06
	J of Education for Library and Inf Sc	US	0,02		-
+	J of Librar and Inf Sci	UK	0,23	0,0,626	0,273
	J Med Libr Assoc	US		0,844	0,99
	J Scholarly Publ	US		0,521	0,63
+	Gazette des Archives	FR	-	-	-
+	Knowledge Organisation	DE	0,37	0,552	0,31
	Law libr J	US		0,898	0,39
+	Lecture Notes in Control and Information	DE	-	-	-
	Library & Information Science Research		0,44	1,362	1,386
	Library Collections, Acquisitions & Technical Services	UK	0,07	0,529	0,276
	Libr Cult Rec	US		0,00	0,00
+	Library Hi Tech	UK	0,17	0,413	0,53
+	Library J	UK	0,29	0,191	-
	Library Quarterly	US	1,05	0,651	0,79
+	Library Management	UK	-	-	0,00
	Library Resources & Technical Services	US	0,32	0,239	0,636
+	Library Review	UK			0,00
	Library Trends	US	0,52	0,667	0,313

	Libri	DE	0,21	0,365	0,26
+	Microform and Digitization Review	DE	-	-	-
+	Microform and Imagining Review	DE	-	-	-
	NfD. Information Wissenschaft und Praxis	DE	0,20	0,368	0,00
+	New Library World	UK	-	-	0,00
+	Reference Librarian	UK			0,00
+	Performance Measurement and Metrics	UK			0,00
+	Programm: electronic library and inf system	UK		0,596	0,50
	Restourator			0,375	0,484
+	Science and Technology Libraries	UK	-	-	0,00
	Zeitschrift Bibliothekswesen und Bibliographi	DE	0,44	0,023	0,368

In this paper we made use of the works about LIS journals' impact factor for the years 1997–2000 and 2010 [7; 9–10; 13] and the information from the Research Gate site.

These data indicate that the impact factor of some journals increases and on the contrary for some journals decreases. The journals publishing articles in co-authorship and focus on the development of electronic library and information resources and services hold their position strongly. These are the journals indexed in the SCOPUS database: *Aslib Proceedings*, *Electronic Library*, *Library Hi Tech News*, *Library Resources and Technical Services*, *Libri*, *Program: Electronic Library and Information Systems*. They have the specific theme focus. The examples are:

- *Program: Electronic Library and Information Systems* covers all aspects of management and use of information technology in libraries and archives, museums and galleries, information centers, and information industry in general. The emphasis is on the practical applications of new technologies and techniques and their costs.
- *Library Hi Tech News* helps professionals stay abreast of current events and developments in Library and Information industry. Regular features include technology profiles from the libraries “around the world”, conference reviews, news and updates, and feature articles.

It should be mentioned that the journals in the above table are indexed in various databases. For instance, *Performance Measurement and Metrics* is abstracted and indexed by 11 databases: Current Abstracts, Current Awareness Abstracts, Education Full Text, Emerald Management Reviews, INSPEC, Library, Information Science and Technology Abstracts, Library Literature and Information Science Full Text,

OmniFile Full Text Mega, OmniFile Full Text Select, SCOPUS, Zetoc. The other journal *Program: Electronic Library and Information Systems* is indexed and abstracted in 26 databases: ISI, SCOPUS, Academic Search Alumni Edition, Academic Search Complete, Academic Search Premier, CompuMath Citation Index, Current Abstracts, Current Awareness Abstracts, Current Contents/Social and Behavioral Sciences, Education Full Text, Emerald Management Reviews, Information Science and Technology Abstracts (ISTA), The Informed Librarian, INSPEC, ISI Alerting Services, Journal Citation Reports/Science Edition, Journal, Library and Information Science Abstracts (LISA), Library, Information Science and Technology Abstracts, Library Literature & Information Science, Library Literature and Information Science Full Text, OmniFile Full Text Mega, OmniFile Full Text Select, Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index, Social Scisearch.

With the development of electronic communications an important role in professional information, experience and knowledge sharing among librarians is played by professional electronic journals. The evidence to this fact is the constant increase of the number of library e-journals published in 28 countries. The USA, Great Britain, Sweden, Germany, Canada are among the countries with the most number of electronic journals [11]. Most of them publish materials on the various aspects of library industry.

Numerous electronic publications are aimed at highlighting the specific areas of interest to library specialists:

- Book Science, news of book publishing – the USA, Austria, Australia, Germany;
- Bibliography, bibliographic research – the USA, Great Britain, Germany, Spain, Italy;
- Electronic resources, electronic communication – the USA, the Great Britain, Denmark, the Netherlands, Spain, Austria, Australia, Sweden, Russia;
- Electronic Libraries and Information systems – the USA, Great Britain, Canada, Sweden, Cuba, Russia;
- Information Technologies and Electronic resources in education – the USA, Great Britain, Japan;
- Library, Information, Personnel management – Spain, Italy, Great Britain, Sweden, Canada, Finland;
- Technology and people – the USA, Great Britain;
- Library Ethics – the USA, Sweden;
- Information services in libraries, archives, museums and the interaction between them – the USA, Great Britain, Sweden, Canada, Finland, Denmark, Norway, Lithuania;

– Library Innovation, Quality management – the USA, France, Italy, Great Britain.

Publications by foreign library specialists present the results of their research findings and practical achievements, innovations and priority areas of Library and Information Science.

Conclusion. 50 journals have been analyzed: among them 12 journals published in the USA, 15 journals published in Great Britain, 12 journals published in Germany, 4 journals – in France, 1 journal – in Canada and 1 journal – in Italy. All of them are of high demand by the library specialists. Indexing the journals' in international databases enhances the professional communication between the library specialists of the world and contributes to the spread of knowledge. In general, the impact factor of LIS journals is not high. Only 3 journals have the impact factor more than 1 and 4 journals have the impact factor little less than 1.

The analysis of LIS electronic journals shows that the vast majority of publications reflect the current problems of Library and Information Science. They contribute to solving the problems of libraries' sustainable development in current difficult conditions. Studying the publications in such journals will facilitate communication among Ukrainian specialists of Library Science and Practice. Further research can help identify the general trends of the thematic content of European LIS journals.

References

1. Voskoboinikova-Huzeeva O. Suchasni zasoby profesiinykh informatsiinykh komunikatsii / O. Voskoboinikova-Huzeeva // *Bibl. visnyk*. — 2004. — № 2. — S. 22–26.
2. Yeremenko T. V. Professionalnaya kommunikatsiya bibliotekarei USA cherez sovremennii sluzhbi Internet / T. V. Yeremenko. eprints.rclis.org/5357/1/Yeryomenko2001.pdf
3. Nykonorova E. V. Kommunikativnaya strategiya professionalnoi bibliotечноi pressy / E. V. Nykonorova, E. A. Shybaeva <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2011/disk/81.pdf>
4. Soshynska V. E. Profesiina kommunikatsiya yak factor rozvitky knizhkovoi haluzi: PhD: 27.00.03 / V. E. Soshynska // *KNUCiM*. — K., 2013. — 20s.
5. Archambault Er. History of the journal impact factor: contingencies and consequences / Er Archambault, V Larivie re // *Scientometrics*. — 2009. — 79. — p. 635–649.
6. Hessey R. Quantifying the value of knowledge exports from librarianship and information science research / Rachel Hessey, Peter Willett // *Journal of Information Science*. — 39(1). — p. 141–150.
7. Odell J. The interdisciplinary influence of library and information science 1996–2004: a journal-to-journal citation analysis / J. Odell, R. Gabbard // *College & Research Libraries*. — 2008. — 69. — p. 546–564.
8. Richardson J. Library Research Support in Queensland: A Survey // J. Richardson, T. Nolan-Brown, S. Bradbury // *Australian Academic & Research Libraries*. — 2012. — Vol. 43, № 4. — P. 256–277
9. Schloegl Ch. Stock Impact and Relevance of LIS Journals: A Scientometric Analysis of International and German-Language LIS Journals (average values of the period 1997–

-
- 2000) / Ch Schloegl, G. Wolfgang // *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. — 2004. — 55(13). — P. 1155-1168.
10. Sei-Ching J. S. Longitudinal Trends in Internationalisation, Collaboration Types, and Citation Impact: A Bibliometric Analysis of Seven LIS Journals (1980-2008) / Joanna Sin Sei-Ching // *Journal of Library and Information Studies*. — 2011. — 9:1 — P. 27-49.
 11. Shemaieva H. V. Electronni vydannya jak zasib rozvitky informatsiinoho zabezpechennya nauky / H. V. Shemaieva // *Visn. Khark. Derzh. Acad. Kultury*. — 2006. — 17. — S. 110-119.
 12. Tang R. Evolution of the interdisciplinary characteristics of information and library science / R. Tang // *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*. — 2004. — 41. — p. 54-63.
 13. Tsay M-Y. A bibliometric analysis and comparison on three information science journals: JASIST, IPM, JOD, 1998-2008 / M-Y. Tsay. — *Scientometrics*. — 2011. — 89. — P. 591-606.

Надійшла до редколегії 15.05.2015 р.

UDC 026:61:004.738.5

О. В. Безсмертна, аспірант, Харківська державна академія культури, м. Харків

МЕДИЧНІ БІБЛІОТЕКИ ТА ВЕБ-ТЕХНОЛОГІЇ

Проаналізовано використання сучасних веб-технологій на сайтах зарубіжних медичних бібліотек та впровадження їх у практику вітчизняних бібліотек з метою поліпшення інформаційного обслуговування користувачів. Виявлено, що вітчизняні бібліотеки недостатньо впроваджують сучасні веб-технології. Особливо висвітлено роль мобільних технологій у бібліотеці. Основні компоненти мобільних сайтів зарубіжних медичних бібліотек: інформація про робочі години, місцезнаходження, посилання на мобільні БД, електронний каталог, сервіс продовження книг, новини бібліотеки та ін. Жодна вітчизняна медична бібліотека не оптимізувала свій сайт для мобільних пристроїв.

Ключові слова: *медичні бібліотеки, веб-технології, мобільні технології, сайти, сервіси та послуги.*

О. В. Бессмертная, аспірант, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

МЕДИЦИНСКИЕ БИБЛИОТЕКИ И ВЕБ-ТЕХНОЛОГИИ

Проанализировано использование современных веб-технологий на сайтах зарубежных медицинских библиотек и внедрение их в практику в отечественных библиотеках с целью информационного обслуживания пользователей. Изучение сайтов украинских медицинских библиотек показало недостаточное практическое использование современных веб-технологий. Описано значение мобильных технологий для библиотек. Основные компоненты мобильных сайтов зарубежных медицинских библиотек: информация о часах работы, ссылки на мобильные БД, электронный каталог, услуга продления книг, новости библиотеки и др. Ни одна отечественная медицинская библиотека не оптимизировала свой сайт для мобильных устройств.

Ключевые слова: *медицинские библиотеки, веб-технологии, мобильные технологии, сайты, сервисы и услуги.*

O. V. Bezsmertna, postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

MEDICAL LIBRARIES AND THE USE OF WEB TECHNOLOGIES

The paper presents an analysis of the use of modern web technologies on the sites of foreign medical libraries. The author suggests to use these technologies in the work of national medical libraries in order to improve information provision of users. The study of the website of Ukrainian medical libraries has shown insufficient practical use of modern web technologies. The role of mobile technologies in libraries is described. Main components of foreign medical libraries' mobile sites are: information about working hours, location, links to mobile databases, online public access catalog, renewal books, library news and others. No Ukrainian medical library has optimized its website for mobile devices.

Key words: *medical libraries, web technologies, mobile technologies, websites, services and resources.*

The development of libraries using modern information computer and web technologies has radically changed the understanding of their roles and facilities in the field of information service for users.

Libraries as the most skilled communication broker in the «medical information – user» system have a duty to provide continuous online support cooperation between the parties of communication through the production of electronic products and services.

Introducing modern web technologies to library service production, generating library electronic resources and accessing to the external database significantly increase the role of libraries in the science communication system [8, p. 61].

Electronic scientific communication is developing today by radical increasing its efficiency and leads to a rapid increase in collections of online scholarly journal scattered in the global cyberspace. In this regard, the role of subject scientific libraries as terminal document communication systems significantly increases. They are designed to provide permanent storage and cumulation of complete electronic collections of journals for present and future generations [7].

Libraries, including the medical ones, are have to work now not only with collections of printed journals, but also with electronic ones, as well as with global and digital resources in general (electronic editions, digital libraries, bibliographic and abstract databases). This is a quite difficult development for university libraries designed to provide scientific information to academic community and render instant access service to electronic resources for its users not only within the library building, but for the whole university campus [9]. Another important trend to be considered is that the publishers, subscription agencies and information services take on the role of libraries, use different aggregation schemes of information and access to it [4].

One of the most important success factors of the Internet is its convenience of use. Most people prefer to look for information on the Internet at home or in office instead of searching systematically in library catalogs and then making a trip to the Library to get quality information. Apart from serious scholars and students, most people will just stop their information search altogether if they cannot find what they want on the Internet and not take the next step to go to the Library because of its relative inconvenience. Mobile devices today are taking convenience to a new height. The mobile device is fast becoming an appendage of our body. [2, p.11].

Mobile access to library services is not a new concept: in November, 1993, the University of South Alabama Library initiated the Library

Without a Roof Project to test the feasibility of using Personal Digital Assistants (PDAs) in a library environment [2, p. 86]. The project was conducted with the assistance of AT&T, BellSouth Cellular, and Notable Technologies, Inc. Apparently, this was the first systematic effort to connect a PDA to library online public access catalogs (OPACs), commercial online databases, and the Internet using a cellular communications link.

The interest in the PDA increased at the turn of the twenty-first century. Medical libraries were among the first to recognize the potential of mobile technology in libraries. A publication in 2002 in the Journal of the Medical Library Association, one of the first focuses on the possibilities of PDAs in medical libraries. PDAs have the potential to revolutionize not only the world of libraries, but the entire world of information technology as well. [5, p.94].

In the first decade of the 20th century, both public and academic libraries have begun implementing mobile versions of at least some elements of their web sites including catalogs. In 2006 a case study was published about the development of the mobile web site at Ball State University (BSU) Libraries [6]. According to the article, the BSU Libraries' mobile site offers library patrons a catalog and journal search, videos about the libraries, information about collections, services such as interlibrary loan, and quick links to mobile reference web sites. The study found that "library web sites can be adapted to the limited power, memory, bandwidth of mobile devices, and small screen mobile devices are acceptable for showing web services that are easy to read, easy to navigate, and that provide timely information". The information provided by BSU's research is a timely reminder that while library sites often contain large amounts of information, librarians can still effectively communicate their content in a mobile context [1, p. 313].

The aim of this paper is to explore the state of foreign experience in the use of modern web technologies at medical libraries as well as the current state of the information service in Ukrainian medical libraries using Internet technologies.

The websites analysis of foreign medical libraries showed that they use modern web technology extensively to improve the efficiency of information services. In addition to the well-known and successfully applied web technologies in Ukrainian libraries (virtual exhibitions, Web guides and index, virtual reference and information service, etc.), foreign libraries have been deeply involved in the use of more advanced Web 2.0 and Web 3.0 technology.

For users' convenience, it makes sense to inform them about library news, upcoming events, etc. To this effect some library use the RSS-

feeds (Really Simple Syndication) – a special category of XML-format for publishing frequently updated information like news, abstracts of valuable publications and so on. Usually the information is presented in a compact form, that is, it's a ticker with links to the source page with the full text. With the help of RSS-feed library is able to keep informed users about the new accession to the collection and other library events.

To improve the efficiency of science communication, most of websites contain catalogs (or indexes) of E-journals with a note about online access to the full-text articles for a fee or free of charge. The full text articles can be found mainly on the sites of aggregators of large bibliographic databases, in most cases, these are: MEDLINE, PubMed, Scopus, ScienceDirect, Springer, Elsevier, EBSCO.

The study of the websites of regional medical libraries and libraries of medical universities of Ukrainian shows that they don't use modern web technologies enough: just 21 (52.5%) medical libraries have a website or blog. Only 9 sites (22.5%) have a list of periodical publications with links to full texts. The lists (or the table) include mainly Ukrainian journals and journals from neighboring countries, 3 sites (7.5%) contain short lists of foreign editions. In most cases information about medical journals on the websites is limited only to titles. Journal lists at the scientific library site of National Pharmacy University also contain information about journal issues with the full-text articles on the Internet. The most complete description of the journals is presented at the site of the scientific library of Kharkiv National Medical University, where in addition to the lists of national and foreign journals, the online catalog has specialized database "e-Periodicals" with a complete description about edition, keywords, abstracts, links.

Developing library mobile websites and improving them with a mobile version of the online public access catalog (OPAC) become increasingly important for optimizing information provision of users. At any time or place customers increasingly expect from the library comfortable access to web resources and services, which was available not so long ago only on the computer at the library.

Our study of websites of foreign medical libraries revealed a range of resources and services available to users with mobile devices. The content of the sites was viewed using a tablet computer based on Android operating system.

Almost every mobile site contains information about working hours of the library, address and a map (library hours, library location, hours & locations and so forth). Besides, the libraries offer e-mail address and phone number (contact us, ask a librarian, ask us, contacts). Mobile

websites of medical libraries of McGill University (Canada) and The University of Tennessee (USA) enable you to talk with the librarian by chat in real time. Many modern libraries have accounts at different social networks, so the mobile sites have links to Facebook, Twitter etc.

Medical libraries make lists (navigators) of mobile applications (based on Android, iOS, BlackBerry, Windows, Palm), mobile sites, databases with a mobile interface in Medicine and Health in order to improve information provision of users. These lists are available at the websites of the medical libraries of the University of Texas, the University of Arkansas, the McGill University, the University of Florida and the University of Tennessee.

It is important to note that the most advanced medical library in creating mobile applications and websites for users is the United State National Library (U.S. NLM) of Medicine, which produces 17 applications based on iOS (11), Android (4) BlackBerry (2). There are applications such as: AIDSinfo HIV / AIDS Glossary (a powerful tool that provides mobile access to over 850 pertinent HIV/AIDS glossary terms in both English and Spanish), PubMedHandhelds (an app for discovering relevant health information at the National Library of Medicine. Journal abstracts, TBLs (“the bottom line” summaries) and full text articles (requires subscription to journals) can be accessed anywhere the Internet is available, users can save search results for reading later), Turning The Pages (app allows users to touch and virtually turn the pages of rare medical books and manuscripts from the collections of the U.S. NLM), LactMed (database of drugs and dietary supplements that may affect breastfeeding; all data are derived from the scientific literature and fully referenced; summaries of the reported information are provided and include links to other NLM databases), Health Hotlines (directory of organizations with toll-free telephone numbers. It is derived from DIRLINE, the National Library of Medicine’s Directory of Information Resources Online. This database contains descriptions of almost 9,000 biomedical organizations and resources) and others. Also at the website of U.S. NLM, some web-resources and web-services are optimized for handheld devices (PubMed Mobile, MedlinePlus Mobile, Drug Information Portal Mobile, Digital Collections and etc.).

Although there are many mobile versions of sites of medical libraries, not all of them offer a search by the electronic catalog. This is due to the fact that the library has to purchase a special mobile interface of catalog from the supplier of automated library system, or library should develop such catalog by its own efforts, but it requires experienced professionals. Such optimized catalogs for mobile devices are at the site of medical

libraries of the McGill University, the University of Tennessee, the University of Florida.

Some libraries offer additional services at mobile websites: to renew the use of library books (renew books), to book a study room (room booking), to check free computers at the library (computer finder), to watch video tours of the library on YouTube (Library tour). In order to help users navigate in the exponentially growing information flow the library created subject guides (library guides). Springshare company is a supplier of a special platform for creating such guidelines "LibGuides". This software is usable because of its optimization for reading on mobile devices.

The results of the study of foreign medical libraries' mobile websites have revealed the main components of their content: information about library working hours, location, means of communication (phone, e-mail, and chat), links to mobile databases (websites) and application, links to accounts in social networks, online public access catalog, renewal books, library news, checking free computers and rooms at the library. Unfortunately, no Ukrainian medical library has optimized its website for mobile devices. Studies of foreign medical libraries' mobile websites will enable to borrow the best ideas for the development and creating such websites for Ukrainian libraries. First of all it is necessary to conduct a survey of customers about the use of mobile devices, as well as to identify their preferences.

Conclusions. Foreign experience of medical libraries should be actively used when creating sites of national libraries which will enhance the efficiency and quality of information services of health professionals in the web-space.

The study of websites of Ukrainian medical libraries has shown an insufficient practical use of modern web technologies. In particular, there is no complete list of medical journals and information about them, while foreign libraries present most complete catalogs of periodicals (there are several thousand of publications) with functional search.

The growing popularity of mobile devices necessitates the development of modern smartphones in order to optimize sites, services, and create own mobile applications. This will enhance the efficiency and quality of information services of medical specialists in the web environment. Further efforts along this line provide great opportunities for improving the quality of services to medical libraries users. As the information revolution continues, libraries will experiment with mobile devices and services to support the information needs of their users wherever they may be.

References

1. Bridges L. Making the case for a fully mobile library web site: from floor maps to the catalog / L. Bridges, H. G. Rempel, K. Griggs // *Reference Services Review*. — 2010. — Vol. 38, N 2. — P. 309-320.
2. Choy F. C. Digital library services: towards mobile learning / F. C. Choy // *Seminar on E-books as Learning Resources in Chinese Libraries in Asia, 13 Jan 2010 : Kaohsiung, Taiwan / National Kaohsiung University of Applied Science*. — 2010. — Mode of access: <http://dr.ntu.edu.sg/handle/10220/6286>. — Title from the screen. — Accessed 26 February 2015.
3. Foster C. D. PDAs and the Library Without a Roof / C. D. Foster // *Journal of Computing in Higher Education*. — 1995. — N 1. — P. 85-93.
4. Hurd J. M. Scientific communication: new roles and new players // *Sci. and Techn. Libr.* — 2004. — Vol. 25, N 1-2. — P. 5-22.
5. Smith R. Adapting a New Technology to the Academic Medical Library: Personal Digital Assistants / R. Smith // *Journal of the Medical Library Association*. — 2002. — N 1. — P. 93-94.
6. West M. A. Expanding Access to Library Collections and Services Using Small-Screen Devices / M. A. West, A. W. Hafner, B. D. Faust // *Information Technology and Libraries*. — 2006. — Vol. 25, N. 2. — P. 103-107.
7. Kopanieva V. Arkhivuvannia naukovo-informatsiinykh resursiv Internet: osnovni konseptualni polozhennia / V. Kopanieva // *Bibliotechnyi visnyk*. — 2005. — № 2. — S. 14-19.
8. Shemaieva H. V. Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii: monohrafiia / H. V. Shemaieva. — Kharkiv : KhDAK, 2008. — 288 s.
9. Yaroshenko T. Naukovi komunikatsii XXI stolittia: elektronni resursy dlia nauky ta osvity Ukrainy / T. Yaroshenko // *Bibliotechnyi visnyk*. — 2006. — № 5. — S. 17-22.

Надійшла до редколегії 20.05.2015 р.

Розділ другий
Документознавство
та інформаційна діяльність

Part Two
Documentation and Information
Management

УДК 378.1(4)

Л. Я. Філіпова, доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

НАЦІОНАЛЬНІ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Розглянуто й охарактеризовано основні тенденції розробки національних (НРК) та європейських рамок кваліфікацій (ЄРК). Проаналізовано міжнародний освітній досвід, визначено тенденції розвитку стандартів у галузі вищої освіти окремих країн, які переважно мають національну спрямованість. Описано елементи змістової структури та головне призначення ЄРК, наведено приклади з досвіду країн ЄС щодо впровадження НРК на різних його етапах. Підкреслено значення для української освітньої системи питань відповідності вимогам європейського освітнього співтовариства.

Ключові слова: *національна рамка кваліфікацій, європейська рамка кваліфікацій, національна система кваліфікацій, вища освіта, Україна, зарубіжна вища освіта.*

Л. Я. Филиппова, доктор педагогических наук, профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

НАЦИОНАЛЬНЫЕ РАМКИ КВАЛИФИКАЦИЙ В ЕВРОПЕЙСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Рассмотрены и охарактеризованы основные тенденции разработки национальных (НРК) и европейских рамок квалификаций (ЕРК). Проанализирован международный образовательный опыт, определены тенденции развития стандартов в области высшего образования отдельных стран, которые преимущественно имеют национальную направленность. Рассмотрены элементы содержательной структуры и основное назначение ЕРК, примеры из опыта стран ЕС относительно внедрения НРК на разных его этапах. Подчеркнуто значение для украинской образовательной системы вопросов соответствия требованиям европейского образовательного сообщества.

Ключевые слова: *национальная рамка квалификаций, европейская рамка квалификаций, национальная система квалификаций, высшее образование, Украина, зарубежное высшее образование.*

L. Ya. Filipova, Doctor of of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

NATIONAL QUALIFICATIONS FRAMEWORK AT THE EUROPEAN HIGHER EDUCATIONAL SPACE: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND RECOMMENDATIONS

The main trends of development of National Qualifications Framework (NQF) and the European Qualifications Framework (EQF) are considered and characterized. The author has analyzed international educational experience, revealed tendencies of the standards development in the field of higher education of some countries, which

have mainly a national orientation. The elements of the content structure and main purpose of EQF are considered, including examples from the EU states on the implementation of the NQF at different stages. A particular attention is paid to the importance for the Ukrainian educational system issues of the compliance with the requirements of the European educational community.

Key words: *National Qualifications Framework, European Qualifications Framework, national system of qualifications, higher education, Ukraine, foreign higher education.*

Сучасні реформи української системи вищої освіти потребують від усіх учасників освітніх процесів (передусім — освітян, викладачів та вчених) цілеспрямованої підготовки до запровадження суттєвих трансформацій у структурах, рівнях, змісті навчання в кожному окремому університеті, загалом зміни ідеології освіти, спрямованої на інтеграційний рівень європейських стандартів.

Мета статті — охарактеризувати головні тенденції системного підходу до розробки національних та європейських рамок кваліфікацій на основі аналізу міжнародної освітньої практики.

У результаті обговорень питань освіти на національних і європейському рівнях (зокрема в межах Ради Європи) формується загальне розуміння багаторазових цілей вищої освіти на міжнародному рівні, головними з яких є:

- підготовка до трудового ринку;
- виховання активних громадян демократичного суспільства;
- особистий розвиток;
- розвиток і обслуговування широкого спектра основ прогресивного знання [4].

Результати звітів Європейських освітніх структур та робочих груп свідчать, що всі означені цілі пов'язані між собою. Зазначається, що перші три цілі зацентровано переважно на людині, котра здобуває кваліфікацію, четверта — на суспільстві, наявних взаємовідносинах між кваліфікаціями і можливістю працевлаштування, інших соціальних цілях. Однак усі чотири цілі мають як індивідуальні, так і соціальні виміри [4].

Востанні роки активізувалися національні та міжнародні дискусії стосовно кваліфікацій вищої освіти, зокрема обговорюються питання їх організації, визнання зв'язку один з одним на національних і міжнаціональних підставах. Ключовими факторами в стимулюванні таких дебатів стали події, що відбулися в межах Болонського процесу. Європейська Комісія та Європейська Рада міністрів освіти висловили припущення, що європейський трудовий ринок не може функціонувати ефективно без європейських кваліфікаційних рамок, які слугували б загальним орієнтиром для визнання кваліфікацій.

Кваліфікаційні рамки забезпечують систематичний опис повного діапазону кваліфікацій у межах освітньої системи, а також можливих способів взаємообміну освітніми програмами та студентами. У спрощених термінах національні кваліфікаційні рамки вищої освіти визначаються як: єдиний опис кваліфікацій на національному рівні або рівні системи освіти, який є інтернаціонально зрозумілим і через який усі кваліфікації та інші досягнення, здобуті в процесі навчання в системі вищої освіти, можна описати і послідовно пов'язати між собою [3; 4].

Існують різні форми національних кваліфікаційних рамок; деякі містять усі рівні та типи кваліфікацій, інші лише відокремлюють кваліфікації вищої освіти від інших типів кваліфікацій. Таким чином, деякі національні системи використовують єдину структуру, в той час як інші мають багаторазові структури, які об'єднуються формально.

Учені зазначають, що в міжнародному освітньому просторі тривають процеси розробки й упровадження національних рамок кваліфікації (НРК), що охоплюють більше 120 країн світу. Наявність різних стандартів у професійному навчанні ускладнює переміщення професійних працівників у межах регіонального, а тим більше транснаціонального ринку. Отже, уповільнюється і сам розвиток (економічний, культурний, технічний), оскільки виробнича і невиробнича сфера недостатньо оперативно поповнюється потрібними їм людськими ресурсами необхідної кваліфікації. Тобто єдиний економічний ринок потребує єдиної кваліфікації професійного персоналу [10].

Відзначаються такі тенденції: економічні стандарти транснаціонального ринку впроваджуються достатньо оперативно, оскільки є загалом загально визначеними, зокрема в межах регіонального масштабу, а стандарти в галузі освіти більшою мірою мають національну орієнтованість. Причини слабшої мобільності освітньої сфери порівняно з економічною полягають у тому, що вона більшою мірою оснований на традиціях і національній ментальності. Таким чином, процес уніфікації сфери освіти на регіональному рівні є довготривалим і потребує поетапності. Прикладом такої послідовності є досвід упровадження європейської рамки кваліфікацій (ЄРК), яка являє собою узагальнену довідкову рамку, що дозволяє європейським країнам пов'язати свої національні рамки кваліфікацій між собою. Тобто ЄРК стає своєрідним інструментом переведення національних кваліфікацій у простіший і зрозуміліший для сприйняття національними суб'єктами формат, нівелює національну специфіку й національні кордони в галузі освіти і, зрештою, професійні кваліфі-

кації. Таке спрощення допомагає професійним працівникам, тим, хто навчається або працює, вільно переміщатися в рамках дії ЄРК: змінювати місце роботи й освітні установи, а освітній системі загалом надає мобільності та гнучкості [10].

Національні кваліфікаційні рамки будуються, використовуючи типові елементи, позначені в Берлінському Комюніке. Відомо, що кваліфікацію підтверджує диплом або інший документ, виданий компетентними органами, який свідчить, що специфічні результати навчання були досягнуті після успішного завершення визнаної програми вищої освіти. Документ про присвоєння кваліфікації вказує на те, що студент закінчив діапазон навчання, що належить до певного стандарту та/або зазначеного рівня, досягнутого людиною, і вважається придатним для виконання специфічної ролі та допущеним до вирішення завдань або роботи. Для кваліфікацій вищої освіти важливим є детальний опис, який відображає їх цілі та функції і таким чином полегшує порівняння і визнання на міжнародному рівні.

У «новому стилі» кваліфікаційних структур, кваліфікації описуються в термінах:

- робочого навантаження (кредити),
- циклу або рівня освітньої програми,
- результатів навчання,
- компетентності,
- профілю [9].

Саме ці елементи забезпечують прозорість і вдосконалюють процедуру визнання, відповідно до вимог європейського освітнього співтовариства.

Водночас є складні питання, зокрема стосовно такого елементу ЄРК, як профіль (галузь навчання). У цьому напрямі освітяни працюють для узгодження навчальних планів з метою їх визнання та мобільності, хоча й визнається, що професійно-галузевий профіль є питанням національних пріоритетів, інколи його складно порівнювати й узгоджувати із зарубіжними аналогами.

Зазначимо, що НРК розглядається як класифікація, структурована за рівнями опису кваліфікацій, визнаних на національному та міжнародному рівнях; засіб узгодження попиту і потреби у кваліфікаціях. Вона спрямовна на вимірювання й зіставлення результатів навчання і виявлення співвідношення дипломів, свідоцтв та інших документів, що підтверджують здобуття освіти та завершення навчання. НРК розробляється не автономно, а обов'язково в межах національної системи кваліфікацій (НСК), яка трактується як сукупність механізмів правового й інституціонального регулюван-

ня кваліфікацій працівників зі сторони ринку праці та пропозицій кваліфікацій від системи освіти і навчання. Окрім НРК національна система кваліфікацій також містить: класифікатори ринку праці (по сферах професійної діяльності); професійні та кваліфікаційні стандарти; галузеві ради (для моніторингу розвитку галузі та прогнозів, розробки професійних і кваліфікаційних стандартів, узгодження освітніх стандартів); національний орган з питань розвитку кваліфікацій (для забезпечення якості кваліфікацій); органи із сертифікації кваліфікацій [3; 5].

Головне призначення НСК:

- формування «ринку кваліфікацій» («цінність» працівника визначається його реальною кваліфікацією) і витіснення існуючого «ринку дипломів» («цінність» працівника визначається дипломом про завершення курсу навчання в навчальному закладі);
- усунення неузгодженості між спеціальностями, кваліфікаціями і потребами ринку праці, підсистемами освіти (вищої освіти, неперервної професійної освіти, загальної середньої освіти, професійної освіти, неформальної освіти) [6].

Кваліфікаційні рамки Європейського простору вищої освіти можуть досягати багатьох цілей, які втілюють вже різні національні структури. Найзначущіми із цих цілей є такі, як: міжнародна прозорість (легко читана система із зіставними ступенями), міжнародне визнання (загальне розуміння результатів, представлених кваліфікацією) і міжнародна мобільність студентів та дипломованих фахівців [3].

Нині розвиток концептуальних підходів опису кваліфікацій стає важливим пріоритетом багатьох країн, які запроваджують освітні реформи згідно з вимогами Болонського процесу. Такі тенденції не обмежуються лише країнами Європи або тільки вищою освітою, вони спостерігаються і в інших напрямках освіти та частинах світу, наприклад, в Австралії, Новій Зеландії, Південній Африці тощо [4].

Міжнародний досвід розробки НРК свідчить про різні її етапи. Так, на прикладі країн Європи відомо, що розробку концепції та структури рамки здійснюють в Італії, Нідерландах, Норвегії, Словаччині, Швеції, Іспанії, Румунії та інших країнах; консультування та проектне пілотування — у Німеччині, Австрії, Фінляндії; законодавче визнання та впровадження — у Бельгії, Естонії, Литві, Португалії, Хорватії, Чехії, Данії тощо; перегляд раніше існуючих рамок і практичне їх використання — в Ірландії, Великобританії, Франції; уже мають упроваджені рамки та досвід їх використання — в Австралії, Канаді, Гонконгу, Сінгапурі, Південній Кореї та багатьох інших країнах світу [6].

У реформуванні системи професійної освіти важливим є досвід Великобританії, уряд якої поставив мету до 2020 р. підняти країну у світовому рейтингу конкурентоспроможності з 13-го на 8-е місце. Для цього національною ідеєю має стати перехід від управління людськими ресурсами до управління людським капіталом, оскільки саме людина — «власник» кваліфікації — стає ключовим фактором розвитку економіки знань [12].

Для розробки національної системи кваліфікацій міністерство вищої освіти Польщі у 2006 р. створило робочу групу в складі експертів Болонського процесу, представників державної комісії з акредитації, головної ради з вищої освіти, парламенту студентів. У процесі підготовки національної структури кваліфікацій зважали на те, що кожен рівень кваліфікаційної структури повинен максимально відображати кваліфікації, які є складовою структури, з точки зору обсягу виконаної роботи, рівня, якості, результатів і спрямованості навчання [11].

Розробка національної системи кваліфікацій у країнах ЄС триватиме ще деякий період, протягом якого має бути, передусім, внесено відповідні зміни в національні закони про вищу освіту, після чого проекти НРК будуть запропоновані для на обговорення широкій академічній громадськості [12].

Підкреслюється, що розробка НРК і НСК є довгостроковим проектом, який потребує наявності: інфраструктури, консультацій, управління, фінансів, координації політики, яку проводять різні міністерства й органи влади. Тобто для розробки Національних рамок кваліфікацій необхідні: структурована і регульована участь усіх зацікавлених сторін; системна координація між національними міністерствами (освіти, праці, галузевими міністерствами) й організаціями роботодавців.

Щодо можливого алгоритму впровадження НРК і НСК для окремої країни, то рекомендації європейських освітніх структур такі:

- створити необхідне правове поле (закон про професії та НСК, класифікатори ринку праці тощо);
- сформувані необхідні інституціональні механізми (галузеві ради, органи із сертифікації, інститути розвитку кваліфікацій тощо);
- упровадити механізми прогнозування попиту на кваліфікації;
- визначити типологію кваліфікацій на національному рівні (координація) й описати рівні в термінах результатів, а не «вхідних» параметрів (прозорість);
- створити інформаційну інфраструктуру, мережу консультаційних служб і служб з профорієнтації;

- визначити разом з роботодавцями напрями підготовки відповідно до сфер професійної діяльності та сформуванати базу даних вимог до програм різних рівнів кваліфікації;
- розробити і впровадити механізми оцінки й сертифікації кваліфікацій, що дозволяють оцінювати одиниці кваліфікації та компетенції, отримані в процесі праці / неформальної освіти;
- підготувати експертів для системи кваліфікацій [5; 12].

В Україні також реалізовано певні етапи розвитку та впровадження НРК і НСК. Зокрема, вже розроблено й працюють навчальні програми для маркетологів, атестовані Європейською Маркетинговою Конфедерацією, які відповідають рівням ЄКР: програми Нідерландського Інституту Маркетингу – NIMA (Netherlands Institute of Marketing), середньостроковий практичний курс з подальшою міжнародною професійною атестацією. Існують такі рівні цих маркетингових програм і відповідності рівням уніфікованої європейської системи оцінки кваліфікацій: NIMA Marketing A (рівень 4 в ЄКР); NIMA Marketing Communications / NIMA Sales (рівень 5 в ЄКР); NIMA Marketing B (рівень 6); NIMA Marketing C (рівень 7).

Отримуючи сертифікат про проходження європейської кваліфікаційної атестації, в якому зазначається кваліфікаційний рівень, унікальний і зрозумілий для всіх країн Євросоюзу, український фахівець стане затребуваним на Європейському ринку праці. Це також підвищить ринкову цінність такого фахівця для західних компаній, які працюють в Україні [2].

В Україні з 2014 р. вже на законодавчому рівні закріплені важливі положення ЄРК щодо визначення НРК та її цілей, а також основних освітніх рівнів. Так, у Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.), в статті 27-1 надано таке визначення: «Національна рамка кваліфікацій – це «системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів». Вона розробляється із залученням об'єднань організацій роботодавців та затверджується в порядку, визначеному законодавством [1].

Національна рамка кваліфікацій спрямована на:

- 1) введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців;
- 2) забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин;
- 3) сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, набутих в Україні;
- 4) налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці [1].

У цьому Законі (Стаття 30) уточнюються освітньо-кваліфікаційні рівні та ступені в Україні: молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук [1].

В умовах сучасних змін освітнього процесу в Україні, підтверджених прийняттям Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), питання розробки національних рамок кваліфікації в межах вищої освіти, як відповідь на сучасні виклики європейського освітнього співтовариства, є надзвичайно важливими для українських освітян. Успішне вирішення цих завдань має стати стратегічними орієнтирами імплементації положень Закону України «Про вищу освіту» та подальшого просування української освітньої системи до європейських вимірів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>. — Назва з екрана.
2. Европейская система квалификаций. Что это и как используется в Украине? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.magistr.net.ua/article/431.htm>. — Загл. с экрана.
3. Европейская система сертификации образования и подготовки на протяжении всей жизни (СЕС) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kspu.ru/upload/documents/2013/03/21/26bf62cf9af37356d4bacc0407a22692/evropejskaya-sistema-sertifikatsii-obrazovaniya-i-podgotovki-na-protyazhenii-vse.doc>. — Загл. с экрана.
4. Квалификационные рамки Европейского пространства высшего образования. Болонская рабочая группа по Квалификационным рамкам [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.socio.msu.ru/documents/umo/bologne/A_Framework_for_Qualifications_of_the_European_Higher_Educat.doc. — Загл. с экрана.
5. Коулз М. Национальная система квалификаций. Обеспечение спроса и предложения квалификаций на рынке труда. / М. Коулз, О. Н. Олейникова, А. А. Муравьева. — М. : РИО ТК им. А. Н. Коняева, 2009. — 115 с.
6. Муравьева А. А. Принципы и процедуры разработки национальной рамки квалификаций. / А. А. Муравьева и др. — М. : Центр изучения проблем профес. образования, 2006. — 160 с.
7. Национальная рамка квалификаций Российской Федерации: Рекомендации. — М. : Федер. ин-т развит. образов., 2008. — 14 с.
8. Олейникова О. Н. Модульные технологии: проектирование и разработка образовательных программ: учеб. пособ. / О. Н. Олейникова. — М. : Альфа-М, ИНФРА-М, 2010. — 247 с.
9. Олейникова О. Н. Система квалификаций в странах ЕС / О. Н. Олейникова, А. А. Муравьева // Среднее профессиональное образование. Приложение к ежемес. теорет. и науч. метод. журналу «СПО». — 2006. — №3. — С. 42 — 59.
10. Чистохвалов В. Н. Сравнительный анализ национальных рамок квалификаций России и Казахстана [Електронний ресурс] / В. Н. Чистохвалов, Ч. Ю. Ким, А. Б. Омурзакова. — Режим доступу: http://www.akvobr.ru/analiz_ramok_kvalifikacii.html. — Загл. с экрана.
11. Chmielecka E. Europejskie Ramy Kwalifikacji / E. Chmielecka // Forum akademickie. — 2009. — nr 1. — S. 5 — 11.

12. Recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning // Official Journal of the European Union. — 2008. — P. 111 — 115.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>. — Nazva z ekrana.
2. Evropeiskaia sistema kvalyfykatsyi. Chto eto i kak ispolzuetsia v Ukrainy? [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupa: <http://www.magistr.net.ua/article/431.htm>. — Zhl. s ekrana.
3. Evropeiskaia sistema sertyfykatsyy obrazovaniya y podgotovky na protiazhenyy vsei zhyzny (SES) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupa: <http://www.kspu.ru/upload/documents/2013/03/21/26bf62cf9af37356d4bacc0407a22692/evropejskaya-sistema-sertifikatsii-obrazovaniya-i-podgotovki-na-protiyazhenii-vse.doc>. — Zhl. s ekrana.
4. Kvalyfykatsyonnye ramky Evropeiskoho prostranstva vyssheho obrazovaniya. Bolonskaia rabochaia hruppa po Kvalyfykatsyonnym ramkam [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupa: [http://www.socio.msu.ru/documents/umo/bologne/A Framework for Qualifications of the European Higher Educat.doc](http://www.socio.msu.ru/documents/umo/bologne/A%20Framework%20for%20Qualifications%20of%20the%20European%20Higher%20Education.doc). — Zhl. s ekrana.
5. Coles M. Natsionalnaya sistema kvalifikatsiy. Obespecheniye sprosa i predlozheniya kvalifikatsiy na rynke truda. / M. Coles, O. N. Oleynikova, A. A. Muravyeva. — M. : RIO TK im. A. N. Konyayeva, 2009. — 115 s.
6. Muravyeva A. A. Printsipy i protsedury razrabotki natsionalnoy ramki kvalifikatsiy. / A. A. Muravyeva i dr. — M. : Tsentr izucheniya problem profes. obrazovaniya, 2006. — 160 s.
7. Natsionalnaya ramka kvalifikatsiy Rossiyskoy Federatsii: Rekomendatsii. — M. : Feder. in-t razvit. obrazov., 2008. — 14 s.
8. Oleynikova O. N. Modulnyye tekhnologii: proyektirovaniye i razrabotka obrazovatelnykh programm: ucheb. posob. / O. N. Oleynikova. — M. : Alfa-M, INFRA-M, 2010. — 247 s.
9. Oleynikova O. N. Sistema kvalifikatsiy v stranakh ES / O. N. Oleynikova, A. A. Muravyeva // Sredneye professionalnoye obrazovaniye. Prilozheniye k ezchemes. teoret. i nauch. metod. zhurnalu «SPO». — 2006. — №3. — S. 42 — 59.
10. Chistokhvalov V. N. Sravnitelnyy analiz natsionalnykh ramok kvalifikatsiy Rossii i Kazakhstana [Elektronnyy resurs] / V. N. Chistokhvalov, Ch. Yu Kim, A. B. Omurzakova. — Rezhim dostupa: http://www.akvobr.ru/analiz_ramok_kvalifikatsii.html. — Zagl. s ekrana.
11. Chmielecka E. Europejskie Ramy Kwalifikacji / E. Chmielecka // Forum akademickie. — 2009. — nr 1. — S. 5 — 11.
12. Recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning // Official Journal of the European Union. — 2008. — P. 111 — 115.

UDC 378.1(4)

NATIONAL QUALIFICATIONS FRAMEWORK AT THE EUROPEAN HIGHER EDUCATIONAL SPACE: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND RECOMMENDATIONS

Filipova L. Ya., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Social Communication, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

flyak@ukr.net

The aim of this paper is to characterize the basic tendencies of development of national and European qualifications frameworks based on an analysis of international educational practice.

Research methodology is represented by system and information approaches, and methods: document analysis and processing; operationalization of concepts; comparative analysis; evaluation; generalizations.

Results. The trends in the development of standards in the field of education in different countries are observed. They are mainly national benchmarks based on the traditions and national mentality; characterized by a weak academic mobility. Therefore, the process of unification of education on the regional level will require long-term stages. European Qualifications Framework (EQF) becomes a kind of tool for conversion of national qualifications in easy to read format for national actors, eliminates the national identity in the field of education, contributes to the compatibility of professional qualifications. Framework for Qualifications of the European Higher Education area can achieve many purposes, including: international transparency, international recognition and international mobility of students and graduates.

Novelty. The main tendencies of the European and national qualifications frameworks development based on an analysis of international educational practices are identified; the possibility of their adaptation to the Ukrainian higher education is considered.

The practical significance. The material of this paper is useful for teachers, scientists, post-graduate and doctoral students who work in the field of Ukrainian educational system and its development in the context of the European educational community.

Key words: *National Qualifications Framework, European Qualifications Framework, national system of qualifications, higher education, Ukraine, foreign higher education.*

Надійшла до редколегії 23.04.2015 р.

УДК [007:02] (477)

О. М. Кобелев, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧНИЙ СУПРОВІД ОСВІТНЬОЇ ПІДСИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

Розглядаються сутність та особливості інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в освітній підсистемі суспільства. Зазначається: сучасні тенденції розвитку висувають нові вимоги до людини, освіти, зокрема її змісту, що відіграє вирішальну роль у становленні кожної особистості. Ідеї, знання, технології змінюються швидше людського покоління. Констатується, що проблему накопичення і введення до загального обігу наукових баз знань можна вирішити за допомогою бібліотек, які за тисячолітню історію свого існування не лише накопичили значний обсяг інформації, але й набули безцінного досвіду її організації.

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, освітня підсистема, інформаційно-аналітичні продукти, інформаційно-аналітичні послуги.*

А. Н. Кобелев, доктор наук по социальным коммуникациям, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОДСИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА

Рассматриваются сущность и особенности информационно-аналитической деятельности библиотек в образовательной подсистеме общества. Отмечается, что современные тенденции развития выдвигают новые требования к человеку, образованию, в частности его содержанию, которое имеет решающее значение в становлении каждой личности. Изменение идей, знаний, технологий происходит быстрее, чем смена человеческого поколения. Констатируется, что проблему накопления и введения в общий оборот научных баз знаний можно решить с помощью библиотек, которые за тысячелетнюю историю своего существования не только накопили значительный объем информации, но и получили бесценный опыт ее организации.

Ключевые слова: *информационно-аналитическая деятельность библиотек, образовательная подсистема, информационно-аналитические продукты, информационно-аналитические услуги.*

О. М. Kobieliev, Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

INFORMATIONAL AND ANALYTICAL SUPPORT OF EDUCATIONAL SUBSYSTEM OF HUMAN SOCIETY

The essence and features of informational and analytical activities of libraries in the educational subsystem of human society are considered. It is mentioned that modern tendency of the evolution of human society advances new demands with respect to the content of the educational system which is crucial in the development of each individual. The knowledge and technologies are being seriously changed within the time of existence of one generation. It is stated that the problem of scientific data

base storage and the introduction of the total circulation of the scientific knowledge base can best be solved by the libraries that during the thousand-year history of their existence, not only accumulated a considerable amount of information, but also gained invaluable experience of their organization.

Key words: *information and analytical activities of libraries, educational subsystem of human society, informational and analytical products, informational and analytical services.*

Постановка проблеми. Нинішній період розвитку суспільства визначається значним обсягом здобутих знань, які в поєднанні з постійною модернізацією процесів їхньої генерації та засобів комунікації, є головним чинником збільшення національного продукту, успішності економіки, запорукою національної безпеки. Це сприяло посиленню ролі освіти, особливо вищої — найважливішого фактора соціального й економічного прогресу як людства загалом, так і окремої країни.

При цьому в індустріальній економіці переважає вузька спрямованість освіти, її спеціалізація, зумовлена відносно повільними змінами ринкової кон'юнктури. Спеціалізація дозволяє працівникові підвищувати професійну майстерність, продуктивність праці. Основна концептуальна ідея освіти в індустріальному суспільстві — здобуття освіти раз і назавжди. Диплом про вищу освіту за цих умов є «сигналом» (показником) того, що його носій — людина з певними здібностями.

Нині відбувається перехід суспільства від індустріальної стадії розвитку до інформаційної (а в деяких країнах і до суспільства знань), на якій змінюється роль освіти. Тепер недостатньо тільки знань, навичок і вмінь, здобутих одного разу. Зовнішнє середовище стає дедалі мінливішим: збільшується обсяг інформації, що потребує оцінки й переробки. Сучасне суспільство характеризується як «knowledge based society» — «суспільство, основане на знаннях». Це відображено в новому концептуальному підході, що передбачає освітню активність суб'єктів протягом усього життя. За цих умов людина прагне не тільки отримати «сигнал» про здобуту освіту, але й бажає за допомогою освіти виробити нові професійні й індивідуально-психологічні якості: здатності до комунікації та творчості, мобільність, адаптивність до умов, що змінюються, набути навички прийняття оптимальних рішень тощо. Головною компетенцією індивіда стає вміння навчатися, знаходити потрібну інформацію. Усе це дозволяє йому забезпечити успіх у новому суспільстві.

Тому актуальність дослідження зумовлена тим, що бібліотека має стати важливим елементом в інформаційно-аналітичній інфраструк-

турі суспільства, що створюється. Для цього бібліотечна установа має необхідні ресурси, можливості та досвід роботи з інформацією. Це, з одного боку, дозволить оптимізувати інформаційно-аналітичне забезпечення різних суспільних підсистем, а з іншого — довести суспільству доцільність існування розвинутої і модернізованої системи бібліотек. Освітня підсистема суспільства при цьому посідає одне з пріоритетних місць, як з точки зору значення для України, так і щодо рівня бібліотечно-інформаційного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, присвячених проблемам інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД) бібліотек, засвідчує значну увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників до порушеної проблеми. Зокрема, можна відзначити праці Г. Артамонова, Д. Блюменау, Г. Гордукалової, І. Давидової, В. Ільганаєвої, Н. Кушнарєнко, А. Петрової, Е. Семенюка, Г. Сілкової, М. Слободяника, Н. Слядневої, М. Сороки, С. Терещенка, Л. Філіпової, де розглядаються такі важливі аспекти, як сутність і напрями еволюції інформаційно-аналітичної діяльності, її місце та значення в інформаційній і бібліотечній діяльності. У працях О. Ворошилова, С. Кулицького, В. Онопрієнка, В. Пархоменка, Г. Покровської, Т. Симоненко, А. Шемаєвої досліджуються окремі проблеми інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у суспільних підсистемах. Водночас, поки що практично не порушувалося питання про системне вивчення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у суспільних підсистемах.

Відтак, **мета** статті — виявити й узагальнити специфічні ознаки та основні напрями інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в освітній підсистемі суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед слід зазначити, що нова стадія розвитку суспільства характеризується такими особливостями: у господарській діяльності домінує сфера надання послуг, а у виробництві — обробка; технологічною базою виробництва стає наукоємне виробництво; основним виробничим ресурсом є інформація й знання, де останньому, як невідчужуваному ресурсу, відводиться особлива роль. Інтелектуальні здібності людини і рівень її освіти значною мірою визначають у постіндустріальному суспільстві її добробут і соціальний статус. Посилюється тенденція, відповідно до якої люди, котрі з тих або інших причин не беруть участь в інтелектуальному виробництві, не можуть сподіватися не тільки на підвищення, але навіть на збереження раніше досягнутого ними рівня добробуту. Революційні зміни у сфері освіти зумовлені певними чинниками [6].

Перший пов'язаний з освітніми потребами в суспільстві знань, що формується. Потрібні маршрути (траєкторії) навчання, які відповідають конкретним умовам, запитам та індивідуальним особливостям тих, кого навчають. Нині електронні (мережні) підручники відображають подання авторів, інваріантні до таких особливостей, що відповідає стандартам традиційної системи освіти. Однак у межах концепції майбутнього відкритої освіти, здійснюваної за дистанційними технологіями, можна передбачати появу значної кількості користувачів, котрих не задовольнять існуючі неадаптовані підручники.

Другий чинник стосується тенденцій розвитку інформаційних технологій, що надають нових можливостей в інтелектуалізації автоматизованих систем і їх користувацького інтерфейсу. Глобальна мережа Internet відкрила доступ до інформаційних серверів, що перебувають у різних місцях земної кулі. Зростає пропускна здатність мереж, дозволяючи територіально роз'єднаним людям розмовляти в режимі реального часу. Продовжує діяти т. зв. закон Мура, відповідно до якого продуктивність ЕОМ збільшується вдвічі кожні півтора роки. Усе це надає нових можливостей сфері освіти в доступі до навчальної інформації й оптимізації форм її подання.

Однак з розширенням комп'ютеризації навчального процесу дедалі помітнішим стає дисбаланс між технічними можливостями зберігання, передачі інформації в телекомунікаційних мережах і її поданням у різних формах для впливу на органи чуттів людини, з одного боку, і вимогами до зберігання інформації в мережних серверах, структурування знань і вибіркового доступу до джерел знань, з іншого.

Слід зазначити, що сучасне українське суспільство поки що не перейшло до інформаційної стадії. Проте глобальні зміни, які постійно відбуваються у світі, висувають нові вимоги до системи освіти, що позначається й на вітчизняній бібліотечній системі.

Постає проблема вибору такого освітнього продукту, який би забезпечив його споживачеві соціальну конкурентоспроможність. За цих умов діяльність бібліотек, особливо навчальних, набуває нових ознак.

Так, ефективне функціонування та розвиток ІАД у бібліотеках щодо задоволення освітніх потреб суспільства неможливі без вирішення проблеми підвищення загальної й інформаційної культури суспільства, яка, до речі, є предметом спеціальних досліджень [2]. Тобто суспільство має бути підготовлено до ефективного соціального використання нових технологій комунікації, інформаційних ресурсів і знань. Як свідчить історичний досвід науково-технічного прогресу, будь-які технічні нововведення є ефективними в соціаль-

ному сенсі лише в тому разі, коли вони запроваджуються в культурне середовище суспільства і стають невід'ємною складовою його культури [1; 9].

Стисло розглянемо взаємодію культури й освіти в соціокомунікаційному аспекті. Соціальні відносини проявляються в спілкуванні (комунікації), що має на кожному рівні свою специфіку: міжособистісному, груповому, масовому. Суспільство не є статичною сумою соціальних інститутів: воно постійно відроджується або творчо відтворюється за допомогою певних комунікативних актів, що мають місце між його членами. Як відомо, сам термін «комунікація» виник у науковій літературі на початку ХХ ст. Нині в науках соціально-комунікаційного циклу він розуміється як:

- засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального й духовного світів;
- спілкування — передача інформації від людини до людини;
- передача й обмін інформацією в суспільстві з метою впливу на нього.

Можна погодитися з позицією А. Соколова [7], котрий соціальну комунікацію визначає як рух змістів, тобто знань, умінь, емоцій, вольових спонукань у соціальному просторі й часі. Таким чином, комунікація є найважливішою характеристикою соціальних відносин.

Відомо, що стратифікація комунікації представлена різними варіантами, на основі різноманітних ознак виокремлюються такі типи комунікації:

- міжособистісна, групова, масова (за ступенем репрезентативності аудиторії);
- усна й письмова (за формою);
- аудіативна, візуальна, аудіативно-візуальна (за каналом передачі й сприйняття інформації) [7; 8].

Комунікація є однією з найголовніших умов існування людини. Соціальна життєдіяльність здійснюється в спілкуванні, через комунікативну взаємодію, що має освітню спрямованість [5; 7; 8]. Як справедливо зауважував Дж. Дьюї [4], будь-яка взаємодія, що життєво необхідна або в якій учасники життєво зацікавлені, має для учасників спілкування освітнє значення, надаючи загальнозначущих змістів їхній спільній діяльності, сприяючи формуванню комунікативного співтовариства, найважливішою ознакою якого є взаєморозуміння. Оскільки без того, щоб люди навчалися й навчали інших, громадське життя відбуватися не може, остільки сам процес суспільного життя має освітнє значення. Тому освіту можна представити як інформаційно-комунікативний процес, що відбувається у формах міжособистісної, групової й масової взаємодії. Е. Гідденс підкрес-

лює: якби не комунікація, що здійснюється через простір, то освіта для широких мас була б недоступною, та й непотрібною [3]. У традиційних культурах знання переважно розглядалося як «локальне». Розвиток інформаційних технологій і поширення інформації стали такою самою складовою прогресу сучасного суспільства, як і будь-який аспект промислового виробництва. Тому загальна й професійна освіта — один з елементів системи масової комунікації, що виникла в процесі індустріалізації.

Слід підкреслити, що духовно-інтелектуальний і економічний потенціал суспільства формується насамперед у сфері освіти. Освіта як інформаційний процес, відіграє провідну роль в інформаційному суспільстві. В індустріально розвинених країнах саме в цю сферу скеровується значна частина інвестицій. При цьому вміння створювати, використовувати, обробляти, зберігати й поширювати інформацію стає умовою прогресивного розвитку національних співтовариств, їхньої конкурентоспроможності на світовому ринку. Освіта є одним з видів спілкування, що об'єднує індивідів у загальних почуттях, інтересах і цілях. Освітня діяльність неможлива без спілкування, яке є не тільки істотним елементом і необхідною умовою освіти, але і її результатом. Саме в спілкуванні люди здійснюють різноманітні форми своїх взаємин: соціальну комунікацію й обмін. Розкриття сутності освіти допомагає осмислити механізм діалогічних комунікативних зв'язків між людьми як особистостями, оснований на розумінні ними загальних цілей, завдань та інтересів.

Нині систему освіти неможливо розглядати поза взаємним обміном культурними й духовними цінностями між соціальними спільнотами та соціальними інститутами, що персоніфікують їх економічне, політичне й духовне життя. Освіта людини є соціокультурним процесом, оскільки являє собою потенціал безперервного становлення спільного життя людей, організації їх культурного й духовного буття; освіта є процесом відтворення й розвитку, в якому відбуваються відновлення й культурний розвиток спільного соціального та духовного життя, причому це водночас є збереженням основних життєвих форм.

Тому процес навчання має організовуватися таким чином, щоб школярі й студенти здобували не тільки необхідні знання та набували навичок для практичного використання сучасних засобів інформатики, але також дізнавалися про динаміку розвитку й можливості цих засобів як нового інструменту для опанування інформаційним ресурсом суспільства.

Таким чином, освіта пов'язана з усіма сферами суспільного життя. Цей зв'язок безпосередньо реалізується через особистість. Освіта є єдиною спеціалізованою підсистемою суспільства, цільова функція якої збігається з метою суспільства. Якщо різні сфери та галузі господарства виробляють певну матеріальну й духовну продукцію, а також надають послуги людині, то система освіти формує саму людину, впливаючи на її інтелектуальний, моральний, естетичний і фізичний розвиток.

У суспільстві, основаному на знаннях, їх обсяг не є завданням навчання. Нині мета освіти — навчити людей створювати нові знання й опановувати технології та прийоми, що надають можливості це зробити. Головний чинник, який визначає підвищення ролі ІАД бібліотек у задоволенні потреб інформаційної підсистеми суспільства, — це процес упровадження в діяльність останньої новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, особливо через перехід до суспільства знань, де виникає реальна можливість самостійно формувати набір ділової й розважальної інформації, визначати, що й коли слухати й переглядати [5; 10].

Завдяки розвиткові інформаційно-комунікаційних технологій підвищується індивідуалізм у роботі. Співробітник може повноцінно працювати вдома або іншому місці, не тільки в офісі. Відповідно, виникають нові види робочих відносин, посилюється незалежність співробітників у формуванні свого робочого графіка. Дедалі більше людей використовують можливості дистанційного навчання, починає активно реалізовуватися принцип постійного підвищення кваліфікації.

Поліпшення підготовки фахівців надає компаніям і установам нових можливостей в управлінні персоналом, а, отже, і в зростанні виробництва. У свою чергу, для кожного співробітника це означає успішнішу й динамічнішу кар'єру, що створює більшу мотивацію до праці.

Інформатизація освіти повинна спрямовуватися передусім на визначення того, що потрібно вивчати в конкретних умовах, забезпечення пошуку, отримання, передачі й подання знань у системах дистанційного навчання, де вплив бібліотеки на якість навчання кардинально посилюється, що збільшує, відповідно, і її відповідальність.

Переваги дистанційного навчання зумовлені значним розширенням можливостей і сервісу надаваних студентам та учням освітніх послуг, використанням системи безперервної освіти, зручних графіків проведення занять у синхронному й асинхронному режимах. Основною особливістю дистанційних режимів навчання є те, що

вони не так жорстко регламентують часові й просторові межі проведення занять і спілкування між викладачами й студентами. Більшою мірою переваги дистанційного навчання проявляються у викладанні гуманітарних дисциплін, оскільки дозволяють поєднати теорію й практику, використовувати актуальну інформацію для ілюстрації теоретичних положень і аналізу складних ситуацій.

Висновки. Інтенсивний розвиток нових інформаційних і телекомунікаційних технологій надає принципово новій якості трансграничному інформаційному обміну й стає рушійною силою економічних, соціальних змін у світі. В освітній підсистемі саме розвиток зазначених новітніх технологій стає базою для створення електронних підручників, розробки автоматизованих систем навчання, організації віртуальних університетів, тощо.

Однак через очевидну складність формалізації процесів навчання й новизну зазначених технологій ці проблеми перебувають на початковій стадії свого вирішення, можливості сучасних інформаційних технологій використовуються недостатньо.

У концепції відкритої освіти [6] важливим елементом є можливість вибору тим, хто навчається, засобів, місця й часу навчання, що відповідають його запитам. Це передбачає наявність альтернативних навчальних програм і прикладного програмного забезпечення, причому вони мають бути узгодженими щодо термінології, систем позначень, інтерфейсів для створення потрібних комбінацій навчальних засобів.

Сучасні тенденції розвитку висувають нові вимоги до людини, а значить і до освіти, зокрема її змісту, що відіграє вирішальну роль у становленні кожної особистості. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. Постійно виникають нові знання, без використання яких діяльність фахівців не буде ефективною. Людина XXI ст. — це людина, котра постійно вчиться. Людство рухається до нової якості суспільного розвитку — суспільства знань. Становлення останнього, в свою чергу, потребує якісно нового рівня інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек. Сучасна бібліотечна аналітика має здійснювати екстракцію знань з власних та віддалених інформаційних ресурсів в динамічному та мінливому мережевому середовищі та надавати інформаційно-аналітичні продукти та послуги у комфортному для користувачів форматі. Саме тому проблемі накопичення і введення до загального обігу наукових баз знань найкраще можна вирішити на основі бібліотек, що за тисячолітню історію свого існування не лише накопичили значний обсяг інформації, але й здобули безцінний досвід її організації.

Список використаних джерел

1. Ворошилов О. Удосконалення наукового супроводу суспільних перетворень в Україні інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек (з досвіду СІАЗ НБУВ) / О. Ворошилов // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 26 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. — Київ. — 2010. — С. 222–229.
2. Гарбор Робін Т. Управління автоматизацією бібліотеки / Робін Т. Гарбор . — Київ : Aslib, 1997. — 56 с.
3. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс. — М. : Эдиториал УРСС. 1999. — 704 с.
4. Дьюи Дж. Демократия и образование / Дж. Дьюи. — М. : Педагогика-Пресс, 2000, — 384 с.
5. Кобелев О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні / О. М. Кобелев ; М-во культури України, Харк. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2012. — 245 с.
6. Открытое образование — стратегия XXI века для России / под общ. ред. В. М. Филиппова и В. П. Тихомирова. — М. : Изд-во МЭСИ, 2000. — 356 с.
7. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации: учеб. пособие / А. В. Соколов. — СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. — 461 с.
8. Социальные коммуникации: теория, методология, деятельность : словарь-справочник / авт.-сост. В. А. Ильганаева. — Харьков : КП «Город. Типография, 2009. — 392 с.
9. Терещенко С. С. Информационно-аналитическое обеспечение инновационной «Стратегии-2020» с использованием банка данных ВИНТИ РАН / С. С. Терещенко // Науч. и техн. инф-ция. Сер. 1. — 2009. — №2. — С. 25-32.
10. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы / А. А. Чернов. — М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. — 232 с.

References

1. Voroshylov O. Udoskonalennia naukovoho suprovodu suspilnykh peretvoren v Ukraini informatsiino-analitychnymy pidrozdilamy bibliotek (z dosvidu SIAZ NBUV) / O. Voroshylov // Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Vyp. 26 / NAN Ukrainy. Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Asots. b-k Ukrainy. — Kyiv. — 2010. — S. 222–229.
2. Harbor Robin T. Upravlinnia avtomatyzatsiieiu biblioteky / Robin T. Harbor . — Kyiv : Aslib, 1997. — 56 s.
3. Giddens Anthony. Sotsiologiya / Anthony Giddens. — M. : Editorial URSS. 1999. — 704 s.
4. Dewey John. Demokratiya i obrazovaniye / John Dewey. — M. : Pedagogika-Press, 2000, — 384 s.
5. Kobieliev O. M. Informatsiina analityka v strukturi bibliotechnoi diialnosti v Ukraini / O. M. Kobieliev ; M-vo kultury Ukrainy, Khark. derzh. akad. kultury. — Kharkiv : KhDAK, 2012. — 245 s.
6. Otkrytoye obrazovaniye — strategiya XXI veka dlya Rossii / pod obshch. red. V. M. Filippova i V. P. Tikhomirova. — M. : Izd-vo MESI, 2000. — 356 s.
7. Sokolov A. V. Obshchaya teoriya sotsialnoy komunikatsii: ucheb. posobiye / A. V. Sokolov. — SPb. : Izd-vo Mikhaylova V. A., 2002. — 461 s.
8. Sotsialnyye kommunikatsii: teoriya, metodologiya, deyatelnost : slovar-spravochnik / avt.-sost. V. A. Ilganayeva. — Kharkov : KP «Gorod. Tipografiya, 2009. — 392 s.

9. Tereshchenko S. S. Informatsionno-analiticheskoye obespecheniye innovatsionnoy «Strategii-2020» s ispolzovaniyem banka dannykh VINITI RAN / S. S. Tereshchenko // Nauch. i tekhn. inf-tsiya. Ser. 1. — 2009. — №2. — S. 25-32.
10. Chernov A. A. Stanovleniye globalnogo informatsionnogo obshchestva: problemy i perspektivy / A. A. Chernov. — M. : Izdatel'sko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K», 2003. — 232 s.

UDC [007: 02] (477)

Kobieliev O. M., Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

INFORMATIONAL AND ANALYTICAL SUPPORT OF EDUCATIONAL SUBSYSTEM OF HUMAN SOCIETY

The aim of this paper is to disclose and generalize the specific characteristics and basic areas of informative and analytical activities of libraries concerning the educational subsystem of human society.

Research methodology. This study has been carried out in the context of informative and analytical analysis of the activities of leading Ukrainian libraries. The study is based on the foundations of general theory of the social communications so long as the foundations present the fundamental predestination of the social communications in modern social relations.

Results. It is emphasized that the current social evolution of the educational system advances new demands with respect to its content that plays the key role in the development of each individual. The technology progress and knowledge progress are faster than the process of becoming of a new generation. Furthermore, the data mining tendency is in constant progress while the implementation of information technologies in modern education falls behind. This problem must be solved as soon as possible; otherwise, the country is under the risk to lose the advance of information-oriented society and the status of knowledge society so long as this status mostly defines the level of engineers, researchers, scientists and managers.

Novelty. The status of knowledge society requires from the society to achieve a new quality level of analytical activities of libraries. Modern “network” society is a fast-developing one. It is stated that the problem of scientific data base storage and the introduction of the total circulation of the scientific knowledge base can best be solved by the libraries that during the thousand-year history of their existence, not only accumulated a considerable amount of information, but also gained invaluable experience of their organization.

The practical significance. Some ideas of this study can be implemented to create the theoretical foundations for advancing the effectiveness of analytical activities of the appropriate subdivisions of libraries.

Key words: *information and analytical activities of libraries, educational subsystem of human society, informational and analytical products, informational and analytical services.*

Надійшла до редколегії 13.04.2015 р.

УДК 378.147

Н. Р. Барабанова, кандидат педагогічних наук, доцент, Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ

Описується один з етапів дослідження характеристик професійної комунікації. Наводяться результати багатофакторного аналізу соціального та ділового аспектів взаємодії в цій сфері. Обґрунтовано необхідність чіткого структурування соціально-ділового аспекту професійної комунікації. Зазначено, що моделювання ситуацій соціально-ділової взаємодії, з урахуванням усіх описаних параметрів, сприятиме формуванню соціокомунікативної компетентності, соціалізації особистості у сфері професійної діяльності.

Ключові слова: *професійна сфера, соціально-ділова комунікація, моделювання ситуацій взаємодії.*

Н. Р. Барабанова, кандидат педагогических наук, доцент, Одесский национальный политехнический университет, г. Одесса

СТРУКТУРНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОЙ КОММУНИКАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СФЕРЕ

Описывается один из этапов исследования характеристик профессиональной коммуникации. Приводятся результаты многофакторного анализа социального и делового аспектов взаимодействия в этой сфере. Обоснована необходимость четкого структурирования социально-делового аспекта профессиональной коммуникации. Моделирование ситуаций социально-делового взаимодействия, с учетом всех описанных параметров, будет способствовать формированию социокоммуникативной компетентности, социализации личности в сфере профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *профессиональная сфера, социально-деловая коммуникация, моделирование ситуаций взаимодействия.*

N. R. Varabanova, Candidate of Pedagogical Sciences, Odessa National Polytechnical University, Odessa

STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF SOCIAL AND BUSINESS COMMUNICATION IN THE PROFESSIONAL SPHERE

This article describes the stages of the scientific research of the professional communication characteristics. The results of the multifactor analysis of the social and business aspects of interaction in this sphere are given. The conclusion on the necessity for the clear structuring of the social and business aspect of professional communication is made. Taking into account the above-mentioned parameter the author considers the modeling of social and business interaction situations will help to develop the communicative competence, the socialization of an individual in the sphere of the professional activity.

Key words: *professional sphere, social and business communication, the situations of interaction contacts.*

Постановка проблеми дослідження та її зв'язок із завданнями сучасної науки у сфері соціальних комунікацій зумовлені необхідністю вдосконалення компетентнісного підходу до підготовки молодих фахівців.

Проблема в тому, що бракує засобів професійної комунікації під час взаємодії в соціально-ділових ситуаціях (переговорах, ділових бесідах), реалізації управлінських дій, отримання й переробки інформації тощо.

Для продуктивної професійної діяльності вважаємо за необхідне вміти конструювати і використовувати засоби комунікативної дії, у виборі яких важливу роль відіграє усталений тип взаємовідносин у соціумі.

Отже, для вирішення проблеми соціалізації особистості в умовах трудової діяльності необхідні аналіз структурних характеристик професійної і соціально-ділової комунікації та синтез відповідних моделей.

Останні дослідження та публікації представників різних наук, у яких обговорюються питання, пов'язані з проблемою формування соціокомунікативної компетентності, дозволяють узагальнити деякі визначення і характеристики, насамперед соціальної та ділової форм комунікації.

У Словнику соціологічних термінів зазначено: «Соціальна комунікація (social communication) — це передача інформації, ідей, емоцій з використанням різноманітних засобів, включаючи засоби масової інформації, рекламу, PR тощо. Професійна і будь-яка інша діяльність людини значною мірою залежать від того, як вона володіє засобами соціальної комунікації».

Різні автори пропонують свої варіанти визначень цього поняття.

А. Урсул визначає соціальну комунікацію як «обмін інформацією між складними динамічними системами та їх частинами, які здатні приймати інформацію, узагальнювати її й конвертувати». М. Каган пише про «інформаційний зв'язок об'єктів взаємодії». Ще одне визначення — «спосіб діяльності, який полегшує взаємну адаптацію людей». А. Зверінцев і А. Панфілова підкреслюють наявність конкретної інформації, обміну нею в процесі передачі емоційного й інтелектуального змісту. А. М. Холод розглядає соціальну комунікацію з позицій психолінгвістики. Соціальні комунікації — це «передача інформації, ідей, емоцій за допомогою знаків, символів; процес, який пов'язує окремі частини соціальних систем одну з одною; механізм, за допомогою якого реалізується влада (влада, як спроба визначити поведінку іншої людини)» [5].

Дослідженню різних аспектів ділової комунікації присвячені численні наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів (О. А. Баєвої, О. Добряхіної, Б. З. Зельдович, Е. Н. Каменської, І. Н. Кузнєцова, Л. Д. Столяренко, В. В. Мегедь, Л. Г. Титової, Л. Р. Фіонової, Л. І. Чернишової, Д. Ягера та ін.).

Найчастіше для характеристики ділової комунікації використовується визначення, що описує її як «процес взаємодії ділових партнерів, спрямований на організацію й оптимізацію того або іншого виду предметної діяльності».

Немало зарубіжних і вітчизняних дослідників говорять про «ділове» спілкування, часто представляючи його як самостійну сферу, пов'язану переважно з комерційною діяльністю, описують різні форми спілкування, передусім у сфері бізнесу. Найтипівіші ситуації ділового спілкування (наради, засідання, круглий стіл, мозковий штурм, прес-конференція, комерційні переговори) проаналізовані в навчальному посібнику «Ефективна комунікація ділових людей» (Одеса, 2009).

У дослідженні виокремлюється думка про те, що стратегії соціально-ділових комунікацій передбачають використання однакових технологій, що враховують, окрім особистісних характеристик комунікантів, стандартні засоби, технології і канали комунікацій.

Мета статті – структурувати моделі соціально-ділової комунікації в професійній сфері діяльності.

Пропонуючи ввести до переліку компетентностей поняття «компетенція в *соціально-діловій комунікації*», ми прагнемо до об'єднання у визначенні цього поняття набору соціально зумовлених психологічних і комунікативно-мовленнєвих компонентів: потреб, мотивів учасників комунікації; програм комунікаційної діяльності, мовленнєвої компетентності кожного з комунікантів.

Щоб уніфікувати характеристики *соціально-ділової* комунікації, ми порівняли наявні визначення, узагальнили основні наукові положення, висунуті вченими в дослідженнях, присвячених соціальним комунікаціям, які вже стали новою офіційно визнаною науковою галуззю, описали моделі соціокомунікативних процесів у різних сферах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до мети дослідження, порівняли параметри соціальної й ділової комунікації, основні характеристики процесу соціальної і ділової активності в професійній сфері.

Останнім часом виходять друком підручники та навчальні посібники, в яких так чи інакше розглядаються й аналізуються різні аспекти соціального і ділового спілкування: комунікативні, інтерактивні, етичні, психологічні тощо.

Сучасна ділова активність у виробничій сфері, сфері бізнесу дедалі більше тяжіє не до спонтанних, випадково вибраних моделей соціально-ділового спілкування, а до продуманого використання такої техніки і технологій спілкування, котрі могли б гарантувати ефективний результат. Необхідно зважати й на те, що в яких би формах не виявлялося спілкування, воно є діловим, якщо його предметним змістом є соціально-значуща спільна діяльність.

У процесі порівняльного аналізу основних визначень соціальної і ділової комунікації виокремлено й узагальнено основні характеристики цих категорій (табл. 1–4).

По-перше, порівнюємо *зміст визначень* соціальної і ділової комунікації з метою їх уніфікації в межах професійної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний опис визначень понять

Наявні визначення понять	
Соціальна комунікація	Ділова комунікація
Універсальний соціокультурний механізм, орієнтований на взаємодію соціальних суб'єктів, відтворювання та динаміку соціокультурних норм і зразків взаємодії	Певна форма прояву спільної діяльності людей, орієнтована на інформування, сприйняття і взаємодію
Система суспільної взаємодії, яка передбачає певні шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримку контактів на основі професійно-технологічної діяльності	Взаємодія двох або більше людей, спрямована на узгодження й об'єднання їх зусиль з метою налагодження відносин і досягнення спільного результату в процесі професійної діяльності
Передача інформації, ідей, емоцій за допомогою знаків, символів	Особливий вид спілкування, для якого характерна взаємодія з метою обміну діяльністю, інформацією або впливом у різних сферах
Спосіб існування, трансляція соціального досвіду, комунікація між поколіннями як соціальними групами	Певна форма прояву спільної діяльності людей, спрямована на інформування, сприйняття і взаємодію
Усі форми інформаційного обміну між соціальними суб'єктами	Процес взаємодії ділових партнерів, спрямований на організацію й оптимізацію того або іншого виду предметної діяльності
Комунікативна діяльність людей у соціальному середовищі, яка формує соціальні відносини, зумовлена соціальними нормами й оцінками	Сфера взаємодії суб'єктів, пов'язана з професійною, соціальною, комерційною діяльністю та її результатами

Передача знань, переконань, взаємодія сторін, що мають певні (часто різні) цілі	Міжособистісне спілкування з метою організації й оптимізації того або іншого виду предметної діяльності: виробничої, наукової, комерційної, управлінської
Передача інформації від однієї системи (індивід, група, організація тощо) до іншої за допомогою спеціальних матеріальних носіїв, сигналів, і як процес соціальної взаємодії, спілкування в знаковому аспекті	Особливий вид спілкування, для якого характерна взаємодія з метою обміну діяльністю, інформацією або впливом
Передача повідомлень між будь-якими соціальними суб'єктами (індивідуальними, груповими, масовими)	Засіб для досягнення цілей професійної або соціальної взаємодії
Сутнісна характеристика самого суспільства (соціуму)	Предметно-цільова діяльність індивідів

Порівняльний аналіз визначень свідчить, що більшість науковців як у соціальній, так і в діловій комунікації передусім виокремлюють *форму* прояву спільної діяльності людей, «систему суспільної взаємодії, яка передбачає певні способи, засоби, принципи встановлення і підтримки контактів на основі професійно-технологічної діяльності». Дослідники відзначають те, що ділова комунікація, як і загалом соціальна, слугує для передачі інформації від людини до людини, від групи до групи, від організації до організації тощо, тобто для обміну — інформаційного, предметами діяльності або впливу. Важливо зазначити, що соціальна ділова комунікація функціонують у різних сферах діяльності — виробничій, науковій, комерційній, управлінській тощо.

Постає питання: у чому полягає відмінність *соціальної* комунікації від *ділової*? Якщо ділова комунікація скерована на «налагодження відносин і досягнення загального результату в процесі професійної діяльності», то справедливо зауважити, що і соціальна комунікація має таку саму спрямованість, реалізуючи «певні шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримку контактів на основі професійно-технологічної діяльності».

Відтак, можна дійти висновку, що характеристики ділової комунікації загалом збігаються з характеристиками соціальної комунікації.

Таблиця 2

Порівняльний опис видів реалізації соціальної і ділової комунікації

Види реалізації соціальної комунікації	Види реалізації ділової комунікації
Вербальна, невербальна (візуальна, екстралінгвістична)	Вербальна, невербальна
Міжособистісна, групова, публічна	Міжособистісна, групова, масова
Офіційна, неофіційна	Формальна, неформальна
Інформативна (пізнавальна, переконлива, дії)	Інформативна: пізнавальна, переконлива, така, що орієнтує на виконання певних дій
Експресивна, сугестивна, ритуальна	Експресивна, сугестивна, ритуальна
Соціалізації в новому культурному середовищі	Соціалізації в новій сфері діяльності
	Маніпулятивна
	Управлінська

Практично повний збіг позицій можна спостерігати і в узагальненні видів реалізації соціальної й ділової комунікації за такими відомими пунктами:

- типом аудиторії: міжособистісні (індивідуалізовані), спеціалізовані (групові); масові;
- джерелом повідомлення: офіційні (формальні), неформальні; додамо — ритуальні (наприклад, дотримання протоколу проведення церемонії);
- функціями: інформативні, реактивні, переконливі тощо;
- каналами передачі: вербальні; невербальні;
- напрямом потоку інформації: вертикальні, горизонтальні.

Отже, за видом реалізації соціальна і ділова комунікації збігаються.

Предметом соціально-ділової комунікації в будь-якій сфері діяльності виступає конкретна дія (діяльність), а основними завданнями комунікантів — продуктивна співпраця, прагнення до зближення цілей, отримання достовірнішої інформації, поліпшення партнерських стосунків.

Водночас, *об'єкти* соціально-ділового спілкування можуть бути представлені в науці, мистецтві, релігії, політиці, економіці й багатьох інших сферах людських відносин.

Засобами вираження особистісних настанов комунікантів у будь-якій сфері спілкування традиційно визнано вербальні й невербальні знакові системи, що дозволяють реалізувати наміри комунікантів у

різних видах комунікації (мовленневих і немовленневих, поведінкових), згідно зі сферою, ситуацією, професійним тезаурусом, етикетом поведінки і цілями взаємодії.

Порівнюємо варіанти визначення цих засобів, які трапляються в описах ситуацій соціальних і ділових комунікацій.

Таблиця 3

Порівняльний опис засобів вираження змісту в соціальних і ділових комунікаціях

Соціальні комунікації	Ділові комунікації
Вербальні і невербальні знакові системи	Професійні мовленнєві конструкції (поняття, терміни, спеціальні вислови)
Етикет соціокультурних контактів	Діловий етикет
Стереотипи поведінки, прийняті в суспільстві	Фірмові стандарти професійних, ділових, міжкультурних комунікацій

Як можна помітити, деякі відмінності в засобах вираження змісту співвідносяться, як і розглянуті вже категорії, тільки з конкретними ситуаціями і цілями, але не із загальними параметрами комунікаційного процесу.

Напевно, найбільша різноманітність спостерігається у визначенні *технологій соціальної і ділової комунікації* (або спілкування). Це можна спостерігати, аналізуючи, наприклад, назви статей у спеціальних часописах, Інтернеті, методичних рекомендаціях, навчальних програмах тощо. Узагальнюючи найчастіше повторювані, наведемо такі визначення: «технології ділового спілкування», «технології спілкування в ділових ситуаціях», «технології соціального і ділового спілкування», «технології соціально-культурної діяльності», «технології соціально-ділових відносин».

Що конкретно визначає наявність тих або інших технологій? І які саме технології досліджуються? Окрім наведених у літературі етикетних і мовленневих форм взаємодії, незалежно від сфери діяльності, технології спілкування пов'язують з уміннями вибудовувати і підтримувати соціальні й ділові контакти, використовуючи в комплексі психофізіологічні, соціально-психологічні, комунікативні, лінгвістичні знання, уміння і навички. Без сформованих таким чином навичок, які є основою комунікативної компетентності, взаємодія неможлива.

Розвиток комунікативної компетенції, можливості соціалізації особистості пов'язані із сучасним станом *соціально-інформаційних технологій*, під якими розуміються, як уже зазначалося, способи вирішення практичних завдань, що передбачають систему пізнаваль-

них процедур і практичних дій, які реалізуються за допомогою певних технічних засобів і спрямовуються на зміну соціальних об'єктів відповідно до заданих цілей.

Ще один параметр для порівняння, що часто трапляється в науковій літературі, — *комунікативні функції* (табл. 4).

Таблиця 4

Порівняння функцій соціальних і ділових комунікацій

Функції соціальних комунікацій	Функції ділових комунікацій
Інформаційно-комунікативна	Інформаційно-комунікативна
Соціалізації (зміни характеристик особистості під впливом суспільства)	Соціалізації в трудовому колективі
Регуляційно-комунікативна (контроль поведінки й емоцій)	Організаційна (регуляції виробничих процесів)
Взаємосприйняття та взаємодії	Управлінська

Отже, порівняльний аналіз різних характеристик соціальної й ділової комунікації в професійній сфері діяльності надає можливість використовувати уніфіковане поняття «соціально-ділової комунікації» для опису основних комунікативних процесів у професійній сфері [2].

Визначено значну міру спільності, а в окремих випадках — тожності комунікативних характеристик порівнюваних понять. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що необхідність спілкуватися для всіх членів соціуму виявляється в різних сферах діяльності, а конкретніше — у ситуаціях обговорення ідей, дій, ділових ситуацій, предметів діяльності.

Проте в процесі моделювання конкретних ситуацій, безумовно, виникатиме необхідність урахування засобів їх реалізації залежно від сфери і цілей взаємодії, мотивів учасників, форми спілкування, рольових і мовленнєвих характеристик комунікантів.

Таким чином, можна підсумувати:

- термін «соціально-ділова комунікація» може бути введено до системи понять, що визначають характеристики соціальної взаємодії в процесі встановлення та підтримки виробничих і ділових контактів у професійній сфері;
- під соціально-діловою комунікацією маються на увазі інтеграційні контакти індивідів та груп, об'єднаних спільною справою (діяльністю), співпраця з метою досягнення взаєморозуміння, ґрунтованого на спільності культурних, професійних і соціальних цінностей [3];

- моделювання ситуацій соціально-ділової взаємодії, з урахуванням усіх описаних параметрів, сприятиме формуванню (розвиткові) соціокомунікативної компетентності, а, відповідно, і соціалізації особистості в різних сферах і, передусім, у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Барабанова Н. Р. Устноречева коммуникация / Н. Р. Барабанова // Основы теории коммуникации : учебник / [под ред. проф. М. А. Василика]. — М. : Гардарики, 2003. — С. 224–259.
2. Барабанова Н. Р. Письменноречева коммуникация / Н. Р. Барабанова // Основы теории коммуникации : учебник / [под ред. проф. М. А. Василика]. — М. : Гардарики, 2003. — С. 260–295.
3. Барабанова Н. Р. Соціально-ділова компетентність сучасного фахівця: проблеми розвитку та моделювання / Н. Р. Барабанова // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Харків : ХДАК, 2012. — Вип. 38. — С. 258–268.
4. Барабанова Н. Р. Эффективная коммуникация деловых людей (типові комунікативні ситуації) : навч. посіб. / Н. Р. Барабанова, В. Г. Спринсян. — Одеса : Друк, 2009. — 102 с.
5. Холод О. М. Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз / О. М. Холод. — Львів, 2011. — 288 с.

References

1. Barabanova N. R. Ustnorechevaia komunikatsiia / N. R. Barabanova // Osnovy teorii komunikatsii : uchebnik / [pod red. prof. M. A. Vasilika]. — M. : Gardariki, 2003. — S. 224–259.
2. Barabanova N. R. Pismennorechevaia kommunikatsiia / N. R. Barabanova // Osnovy teorii komunikatsii : uchebnik / [pod red. prof. M. A. Vasilika]. — M. : Gardariki, 2003. — S. 260–295.
3. Barabanova N. R. Sotsialno-dilova kompetentnist suchasnoho fakhivtsia: problemy rozvytku ta modeliuvannia / N. R. Barabanova // Visn. Kharkiv. derzh. akad. kultury ; zb. nauk. pr. — Kharkiv : KhDAK, 2012. — Vyp. 38. — S. 258–268.
4. Barabanova N. R. Efektyvna komunikatsia dilovykh liudei (typovi komukatyvni sytuatsii) : navch. posib. / N. R. Barabanova, V. G. Sprinsian. — Odesa : Druk, 2009. — 102 s.
5. Kholod O. M. Sotsialni komunikatsiii: sotsio- i psykholinhvistychnyi analiz / O. M. Kholod. — L'viv, 2011. — 288 s.

UDC 378.147

STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF SOCIAL AND BUSINESS COMMUNICATION IN THE PROFESSIONAL SPHERE

Barabanova N. R. Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Odessa National Polytechnical University, Odessa
proffice@ukr.net

The aim of this paper is to give the structural characteristics of social and business communication models in the professional activity.

This article describes one of the studying stages of professional communication

characteristics. The results of multifactor analysis of social and business aspects of the interaction in this sphere are given.

Research methodology. The results of theoretical data analysis show that the majority of scientists identify social and business communication with the acquiring information, its spreading, effects and their apprehension in the process of professional activity.

Results. The author comes to conclusions that clear structural characteristics of social and business aspect of professional communication is of vital importance. In this paper the conception of “the competence in social and business communication” is suggested to be put into practice.

The author tries to unite the variety of socially dependent psychological and communicative-speaking components in the definition of this conception such as requirements, motives of communicating partners, programmes of communication activity which are in accordance with the sphere, purpose, technologies of business interactions, special competence of each communicator.

Novelty. The possibility of the definition and usage of “social and business communication” conception is given in the tables that demonstrate the results of comparative analysis of different characteristics of business and social communication in the professional sphere.

The practical significance. The author considers that the modeling of social and business interaction situations will help to develop the communicative competence, the socialization of an individual in the sphere of the professional activity.

Key words: *professional sphere, social and business communication, the situations of interaction contacts.*

Надійшла до редколегії 13.04.2015 р

УДК 378.147.016:796:004

В. А. Стоянов, асистент, Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Розглядається інформаційна культура майбутнього вчителя фізичної культури в процесі професійного розвитку в умовах інформаційного простору. Розкривається роль створення інформаційного простору. Доведено, що інформаційна компетентність викладачів фізичної культури, їх готовність до впровадження сучасних інформаційних технологій у системі підготовки фахівців є однією з нагальних проблем освіти. Навчання та ґрунтовна підготовка фахівців нового покоління можливі тільки за допомогою сучасних методик, основаних на новітніх досягненнях інноваційних технологій. Удосконалення процесу фізичного виховання студентів на основі традиційних систем, без сформованої інформаційної культури, не може вирішити проблеми формування потреб у заняттях фізичною культурою.

Ключові слова: *інформаційна культура, фізична культура, професійний розвиток.*

В. А. Стоянов, ассистент, Донбасский государственный педагогический университет, г. Славянск

ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА.

Рассматривается информационная культура будущего учителя физической культуры в процессе профессионального развития в условиях информационного пространства. Доказано, что информационная компетентность преподавателей физической культуры, их готовность к внедрению современных информационных технологий в системе подготовки специалистов нового поколения возможны только при помощи современных методик, основанных на современных достижениях инновационных технологий. Совершенствование процесса физического воспитания студентов на основе традиционных систем, без сформированной информационной культуры, не может решить проблемы формирования потребностей в занятиях физической культурой.

Ключевые слова: *информационная культура, физическая культура, профессиональное развитие.*

V. A. Stoyanov, Assistant, Donbass State Pedagogical University, Sloviansk

INFORMATION CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL TRAINING AS A COMPONENT OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF INFORMATION ENVIRONMENT

Information culture of future specialists in physical training is considered in the process of professional development in the conditions of information space. The author

proves that information competence of teachers of physical training, their readiness for introduction of modern information technologies in the system of training of specialists is one of the main issues of education. Teaching and general training of specialists of a new generation are possible only by means of the modern methodology based on the latest developments of innovative technologies. The improvement of process of physical training students on the basis of traditional systems cannot solve the problem of needs formation in physical training exercises without information culture in place.

Key words: *information culture, physical training, professional development.*

Постановка проблеми. Інформаційна компетентність викладачів фізичної культури, їх готовність до впровадження сучасних інформаційних технологій у системі підготовки фахівців є однією з нагальних проблем освіти. Навчання та всестороння підготовка фахівців нового покоління можливі тільки за умови використання сучасних методик, що ґрунтуються на новітніх досягненнях інноваційних технологій. Удосконалення процесу фізичного виховання студентів на основі традиційних систем, без сформованої інформаційної культури, не може вирішити проблеми формування потреб у заняттях фізичною культурою.

Слід зазначити, що сучасне інформаційне суспільство потребує фахівців з фізичного виховання, здатних оцінювати й обробляти навчальні досягнення учнів загальноосвітніх шкіл за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Реалії сучасності свідчать про поширення інноваційних технологій в усіх галузях виробництва, сфери освіти та науки. В умовах інформатизації суспільства достатньо **актуальною** є проблема формування інформаційної культури особистості майбутнього вчителя фізичної культури, оскільки це надасть можливості майбутньому фахівцеві стати громадянином інформаційного суспільства.

Останні дослідження та публікації. Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив наявність проблемної ситуації, яка полягає в суперечності, з одного боку, між реальним зростанням ролі і значення інформації в розвитку фізкультурної галузі в Україні та сучасними можливостями задоволення інформаційних потреб користувачів існуючими інформаційними ресурсами; з іншого — у невідповідності між потребами практики й відсутністю нових науково обґрунтованих підходів щодо формування інформаційної культури фахівців означеного профілю в Україні в умовах інформаційного простору.

Серед фундаментальних праць з педагогіки, фізичної культури і спорту особливий інтерес становлять розвідки О. Андрущенко, присвячені окремим аспектам інформаційного забезпечення галузі фізичної культури та спорту в Україні, фізичного виховання [1].

Інформаційна культура розглядається в працях таких учених, як О. Аніщенко, А. Бермус, Л. Білоконенко, Н. Гендіна, В. Кравець [2; 4; 5; 7; 8].

Аналіз публікацій свідчить про перспективність ідей застосування інноваційних технологій у навчальному процесі. Це підтверджують дослідження відомих науковців, зокрема В. Бальсевича, котрий вивчав ефективність застосування сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі [3]. Науковець підтверджує, що впровадження інноваційних технологій у практику підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури сприяє інтенсифікації процесу навчання.

Здійснений аналіз наукової літератури доводить перспективність застосування інформаційних технологій у процесі формування інформаційної культури фахівців з фізичної культури. Але натомість слід відзначити недостатню розробленість проблеми застосування інноваційних технологій у цій галузі освіти.

Нині існують певні протиріччя між рівнем розвитку сучасних інноваційних технологій та недостатньою розробленістю педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх фахівців фізичної культури.

Мета статті — розглянути роль інформаційної культури в професійному розвитку майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі процес розбудови інформаційного суспільства відбувається надзвичайно швидко й інформація стає найважливішим компонентом для розвитку всіх сфер як суспільного життя, так і вищої освіти. Вплив інформації на розвиток особистості в житті суспільства суттєво посилюється, і на сучасному етапі модернізації вищої педагогічної освіти інформаційне суспільство розглядається як особливий світ, у якому передбачені свобода, можливість особистісно-професійного самовдосконалення засобами інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій.

Упровадження сучасних інноваційних технологій у сферу освіти надає можливості педагогам якісно змінювати зміст, методи й організаційні форми навчання на заняттях фізичною культурою. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця фізичної культури як складової інноваційних технологій має на меті посилення інтелектуальних можливостей студентів в інформаційному суспільстві, зокрема гуманізації, індивідуалізації, інтенсифікації процесу навчання і підвищення якості навчання на всіх рівнях освітньої системи.

Формування інформаційної культури майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформаційного простору — найважливіше завдання системи вищої фізкультурної освіти. Інформаційна культура майбутнього вчителя фізичної культури необхідна для подальшої професійної діяльності, успішного входження в професію.

Інформаційна культура — одна зі складових загальної культури майбутнього фахівця, що передбачає наявність інформаційного світогляду, системи знань і вмій, які забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням інформаційних технологій. Сформованість інформаційної культури значно впливає на формування інформаційного світогляду майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформаційного простору.

Формування інформаційної культури якісно впливає на розвиток мислення майбутнього вчителя фізичної культури в навчальному процесі та під час самостійної діяльності. Слід зазначити, що роль інформаційного суспільства в інформаційній культурі майбутнього вчителя фізичної культури проявляється в масштабних змінах організації майбутньої професійної діяльності у вищому навчальному закладі із застосуванням інноваційних технологій.

Вплив інформаційного простору на особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя фізичної культури визначається особливим характером діяльності, зокрема застосуванням у процесі професійної підготовки інформаційних технологій. Тому успішність у майбутній професійній діяльності залежить від рівня інформаційної культури з урахуванням особливостей інформаційного простору.

В умовах тотальної інформатизації суспільства інформаційний вплив на особистість набуває глобальних масштабів, тому це стосується і майбутнього вчителя фізичної культури, який перебуває в інформаційному просторі. Такий вплив сприяє формуванню інформаційної культури особистості.

Цілеспрямований вплив інформаційного простору на інформаційну культуру майбутнього вчителя фізичної культури, а також оптимізація майбутньої інформаційної діяльності відіграють важливу роль в особистісно-професійному розвитку і відповідають потребам сучасності. Формування інформаційної культури викладацького складу має ґрунтуватися на ідеї інформаційної підтримки кожного предмета, який вивчається.

Надзвичайно важливим є створення інформаційного простору фізкультурної освіти, що може надати можливості вільно користуватися базами даних та знань, підготовлених на факультетах фізичної

культури. Бази даних можуть містити бази даних нових підручників, наукових статей, матеріалів науково-педагогічних конференцій, перспективних розробок електронних підручників з різних спортивно-педагогічних дисциплін, мультимедійних видань, що підготовлені та застосовуються в навчально-тренувальному процесі.

Система підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури має бути зорієнтована передусім на формування інформаційної культури фахівців, що передбачає розвиток здібностей знаходити потрібну інформацію, впроваджувати її в практичну діяльність, проектувати, створювати, експериментально вводити інновації, вміння поширювати їх.

Застосування інформаційних технологій уможливорює раціонально змінити стиль роботи, забезпечити оперативний доступ до різноманітної інформації.

Слід зауважити, що основи інформаційної культури закладаються не тільки під час засвоєння майбутніми фахівцями інформаційних технологій.

Для забезпечення високої ефективності організаційної роботи підготовки викладача фізичної культури існують численні сучасні методи, серед яких найефективнішим є використання комп'ютерної техніки. Це передбачає вміння працювати з різноманітними комп'ютерними програмами, що надає можливості викладачам ознайомитися з новітньою інформацією через мережу Інтернет – складовою інформаційної культури фахівця.

Формування інформаційної культури передбачає, крім опанування інформаційних технологій, знання традиційних джерел інформації, що містяться в підручниках, монографіях, збірниках наукових праць та методичних журналах.

Складовою інформаційної культури є потреба читати науково-практичну та методичну літературу, опрацьовуючи важливу для себе інформацію. Це новітня інформація про наукові конференції з проблем фізичної культури, аналіз сучасної літератури, огляди найважливіших проблем теорії і практики фізичної культури.

Формування інформаційної культури майбутніх фахівців має містити такі складові:

- розробка інформаційного програмно-методичного забезпечення дисципліни «Фізична культура»;
- створення інформаційного середовища фізкультурної освіти у вищій школі, зокрема наявність мультимедійних видань, електронних бібліотек;

– підвищення рівня інформаційної підготовленості професорсько-викладацького складу кафедр фізичної культури у ВНЗ.

Можливості використання сучасних інноваційних технологій у процесі фізичного виховання студентів у ВНЗ полягають у створенні інформаційного банку даних, систематизації педагогічної інформації, оперативному наданні її користувачам, аналізові й оцінці результатів педагогічного впливу за принципом зворотного зв'язку. Застосування інноваційних технологій надає можливості оцінювати і контролювати динаміку сформованості складових інформаційної культури студентів.

Підготовка майбутніх викладачів фізичної культури передбачає великий обсяг теоретичного матеріалу. Але кількість годин на теоретичну підготовку недостатня, тому застосування сучасних інноваційних технологій у процесі формування інформаційної культури вможливить вирішити цю проблему.

Висновки. Таким чином, формування інформаційної культури майбутніх фахівців з фізичної культури, на нашу думку, допоможе вирішити проблеми підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури. Застосування інноваційних технологій у процесі фізичного виховання студентів буде ефективнішим, якщо реалізовуватимуться необхідні індивідуальні та диференційовані підходи: наявність розробленого програмного забезпечення дисципліни «Фізична культура»; готовність викладацького складу кафедр фізичного виховання до впровадження в педагогічну діяльність сучасних інформаційних технологій; здійснення систематичного моніторингу рівня інформаційної культури особистості студентів на основі застосування інноваційних технологій, що надасть нових функцій у процесі вдосконалення педагогічного процесу фізичного виховання студентів, дозволить створювати інформаційний банк даних, систематизувати педагогічну інформацію.

Тому формування інформаційної культури особистості майбутнього вчителя фізичної культури є перспективним напрямом розвитку фізкультурної освіти в сучасних умовах інформаційного простору. Вивчення інноваційного педагогічного досвіду й аналіз науково-методичної літератури засвідчили, що надто важливим є застосування сучасних інформаційних технологій для вдосконалення сучасної системи багаторівневої освіти. **Найперспективнішим** напрямом у сфері інформатизації освіти є впровадження нових інноваційних технологій у процес формування інформаційної культури майбутніх учителів фізичної культури.

Список використаних джерел

1. Андрущенко О. А. Документний потік України з фізичної культури та спорту: стан і тенденції розвитку / О. А. Андрущенко // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2001. — № 5. — С. 197–207.
2. Аніщенко О. В. Інформаційна культура педагога / О. В. Аніщенко, О. С. Падалка. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12.APSN_2007/Pedagogica/20930.doc.htm. — Назва з екрана.
3. Бальсевич В. К. От высоких технологий — к спортивным победам / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. — 2000. — № 10. — С. 56.
4. Бермус А. Г. Информационная культура студенчества как гуманитарная проблема [Электронный ресурс] / А. Г. Бермус. — Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-07.htm>. — Загл. с экрана.
5. Білоконенко Л. Роль пошукових систем у формуванні інформаційної культури студентів [Електронний ресурс] / Л. Білоконенко. — Режим доступу: <http://inf.uosa.uar.net/bilokonenko.html>. — Назва з екрана.
6. Ваграменко Я. А. Информационное пространство для деятельности педагога / Я. А. Ваграменко // Педагогическая информатика. — 2002. — № 3. — С. 22–34.
7. Гендина Н. И. Информационная культура, творчество и креативность выпускника высшей школы в контексте проблем развития человеческого капитала информационного общества (ч.2) [Электронный ресурс] / Н. И. Гендина. — Режим доступа: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/a1811d9b47e6ce8ec3257594003025fa>. — Загл. с экрана.
8. Кравец В. А. Вопросы формирования информационной культуры [Электронный ресурс] / В. А. Кравец, В. Н. Кухаренко. — Режим доступа : http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html. — Загл. с экрана.

References

1. Andrushchenko O. A. Dokumentnyy potik Ukrayiny z fizychnoy kul'tury ta sportu: stan i tendentsiyi rozvytku / O. A. Andrushchenko // Visn. KhDAK: Zb. nauk. Prats'. — 2001. — №5. — S. 197 — 207.
2. Anishchenko O. V. Informatsiyana kul'tura pedahoha / O. V. Anishchenko, O. S. Padalka — Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/12.APSN_2007/Pedagogica/20930.doc.htm
3. Balsevich V. K. Ot vysokikh tekhnologiy — k sportivnym pobedam / V. K. Balsevich // Teoriya i praktika fizicheskoy kultury. — 2000. — № 10. — S. 56.
4. Bermus A. G. Informatsionnaya kultura studenchestva kak gumanitarnaya problema / A. G. Bermus. — Rezhim dostupu: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-07.htm>
5. Bilokonenko L. Rol' poshukovykh system u formuvanni informatsiyanoi kul'tury studentiv / L. Bilokonenko. — Rezhym dostupu: <http://inf.uosa.uar.net/bilokonenko.html>
6. Vagramenko Ya. A. Informatsionnoe prostranstvo dlya deyatelnosti pedagoga / Ya. A. Vagramenko // Pedagogicheskaya informatika. — 2002. — № 3. — S. 22–34.
7. Gendina N. I. Informatsionnaya kultura, tvorchestvo i kreativnost vpusknika vysshey shkoly v kontekste problem razvitiya chelovecheskogo kapitala informatsionnogo obshchestva (ch.2) / N. I. Gendina. — Rezhim dostupu: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/a1811d9b47e6ce8ec3257594003025fa>
8. Kravets V. A. Voprosy formirovaniya informatsionnoy kultury / V. A. Kravets, V. N. Kukhareno. — Rezhim dostupu : http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html

UDC 378.147.016:796:004

INFORMATION CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL TRAINING AS A COMPONENT OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF INFORMATION ENVIRONMENT**Stoyanov V. A.**, Assistant, Donbass State Pedagogical University, Sloviansk

Olgabelichenko64@mail.ru

The aim is to examine the role of information culture in the professional development of the future specialists in physical training in the context of information environment.

Research methodology. The present-day realities testify distribution of innovative technologies in all spheres of production, areas of education and sciences. In the context of society informatization there is a problem of formation of information culture of a future teacher personality in physical training as it enables a future specialist to become a citizen of information society.

Results. The author proves that information competence of physical training teachers, their readiness for introduction of modern information technologies in the system of training specialists is one of the main issues of education. Teaching and general training specialists of new generation are possible only by means of the modern methodology based on the latest developments of innovative technologies.

The practical significance. The introduction of modern innovative technologies in education enables the teachers to change contents, methods and organizational forms of education at physical training lessons qualitatively. Formation of information culture of a future specialist in physical training as a component of innovative technologies aims at strengthening of students' intellectual opportunities in information society, in particular humanization, individualization, intensification of training process and improvement of training quality at all levels of educational system.

Novelty lies in the fact that the issue raised by the author does not often become the subject of scientific studies.

Key words: *information culture, physical training, professional development.*

Надійшла до редколегії 20.03.2015 р.

УДК 378.147.091.33-025.14

Н. С. Кравець, кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ КУРСУ ДЛЯ ЗМІШАНОЇ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ

Розглянуто переваги та недоліки дистанційної моделі навчання. Наведено огляд публікацій, у яких досліджується змішане навчання як методологія, яка дозволяє максимально використовувати плюси традиційного і дистанційного навчання й нівелювати їх мінуси. Описано моделі реалізації концепції змішаного навчання. Проаналізовано форми реалізації елементів курсу для змішаної моделі порівняно з традиційною і дистанційною моделями. Розглянуто перспективні напрями розвитку освітніх технологій, які можуть використовуватися як елементи змішаного курсу.

Ключові слова: *змішане навчання, дистанційне навчання, архітектура курсу, освітні технології, активний студент.*

Н. С. Кравець, кандидат технических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ОСОБЕННОСТИ АРХИТЕКТУРЫ КУРСА ДЛЯ СМЕШАННОЙ МОДЕЛИ ОБУЧЕНИЯ

Рассмотрены преимущества и недостатки дистанционной модели обучения. Приведен обзор публикаций, в которых исследуется смешанное обучение как методология, которая позволяет максимально использовать плюсы традиционного и дистанционного обучения и нивелировать их минусы. Описаны модели реализации концепции смешанного обучения. Проанализированы формы реализации элементов курса для смешанной модели в сравнении с традиционной и дистанционной моделями. Рассмотрены перспективные направления развития образовательных технологий, которые могут использоваться как элементы смешанного курса.

Ключевые слова: *смешанное обучение, дистанционное обучение, архитектура курса, образовательные технологии, активный студент.*

N. S. Kravets, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

COURSE FRAMEWORK FEATURES FOR A BLENDED LEARNING MODEL

The author investigates the merits and demerits of an e-learning model. This paper presents a review of publications and explores blended learning as a methodology that enables to use the advantages of traditional and e-learning and minimize their disadvantages. The article also describes implementation models of the concept of blended learning. The forms of realization of the course elements for a mixed model in comparison with traditional and remote model have been analyzed. Prospective lines of development of educational technologies that can be used as elements of a blended course have been considered.

Key words: *blended learning, e-learning, course framework, educational technologies, active student.*

Постановка проблеми. Розвиток освітніх технологій потребує від викладача слідування сучасним актуальним тенденціям. Використовуючи лише традиційні методи навчання складно реалізувати індивідуальний підхід до кожного учня і доступність навчальних даних у будь-якому місці й у будь-який час. Водночас, e-learning не сприяє набуттю важливих мовних та соціокультурних навичок. Модель змішаного навчання або *blended learning* передбачає не радикальну відмову від традиційних методів, а поєднання традиційної освіти і навчання через інтернет. Таким чином, змішане навчання стає підходом, який навчальні заклади можуть застосовувати «тут і зараз», актуалізуючи освітній процес. Однак архітектура курсу для моделі змішаного навчання має свої особливості, що потребують детального аналізу.

Останні дослідження і публікації. Основні принципи методології змішаного навчання викладені в працях V. Diaz, J. S. Drysdale, О. Ільченко, М. В. Ногн [2; 3; 8; 5]. Трактуювання терміна *blended learning* значно різнилися, поки у 2006 р. не вийшло друком дослідження авторів Бонк і Грем [4], котрі уточнили, що змішане навчання — це об'єднання можливостей інтернету та цифрових медіа з навчанням у класах. Також у цій розвідці проаналізовано переваги та недоліки означеної методології. Досвід використання змішаної моделі в навчальних закладах Європи й Австралії розглянуто в праці «Дослідницькі перспективи змішаного навчання» [6], експеримент зі студентами Гарвардського університету щодо її застосування проаналізовано в статті М. Рутер [8]. Проблема структурування курсу розглядається в студіях спеціалістів університету Гонконгу та відкритого університету Ізраїлю [1; 7].

Суть змішаної методології полягає в тому, що освітні інтернет-технології використовуються як підтримка традиційної очної освіти. Студенти набувають можливості використовувати систему e-learning університету, в якій зберігається весь навчальний матеріал, вбудована система тестування та є доступ до різних онлайн-бібліотек та джерел. При змішаній формі навчання частина контрольних заходів може проводитися он-лайн, а також створюються умови для використання сервісів e-learning для групових комунікацій для виконання різних проєктів. **Мета** статті — проаналізувати можливу архітектуру курсу за змішаною методологією та надати рекомендації щодо організації впровадження її в навчальний процес. Нині така форма освіти використовується в багатьох європейських університетах і є перспективною для України.

Моделі реалізації концепції змішаного навчання. У класифікації моделей дистанційного навчання, створеній інститутом ЮНЕСКО у 2000 р. на основі вивчення вищих навчальних закладів, виокремлено такі: одинична, подвійна, змішана, консорціум, франчайзинг, віддалених аудиторій.

Під *змішаною* моделлю розуміється інтеграція різних форм, наприклад: студенти очного відділення вивчають деякі із запропонованих за програмою курсів за дистанційною формою послідовно або паралельно із цими самими очними курсами. Також у цій моделі можлива інтеграція окремих форм занять у межах традиційних курсів: віртуальних уроків, семінарів, презентацій, лекцій. Перевагами дистанційного навчання зазвичай є:

- 1) постійна доступність викладача (можливість невдовзі отримати відповідь по електронній пошті, на форумі або в чаті);
- 2) можливість навчатися в будь-якому місці, в будь-який час;
- 3) індивідуальний контроль навчання;
- 4) можливість багаторазового використання навчального контенту;
- 5) зниження тимчасових і фінансових витрат на навчання;
- 6) можливість використання різноманітних дидактичних підходів.

Недоліки дистанційної освіти:

- 1) проблеми використання традиційних методів навчання в поєднанні з новими технологіями;
- 2) брак професіоналізму під час розробки навчальних онлайн-матеріалів і необхідність спеціальної підготовки викладачів для роботи з новими технологіями;
- 3) необхідність оснащення університету новими обладнанням і програмним забезпеченням;
- 4) проблеми з набуттям необхідних комунікаційних навичок у студентів, котрі навчаються дистанційно.

З 2006 р. в публікаціях змішане навчання почали виокремлювати як особливу методологію, яка дозволяє максимально використовувати переваги традиційного і дистанційного навчання, нівелювати недоліки.

У статтях [5; 6] розглянуто різні моделі реалізації концепції змішаного навчання.

Rotation model (ротаційна модель). Під час вивчення окремої дисципліни студенти на основі затвердженого графіка або на розсуд викладача перемежують способи роботи з матеріалом, одним з яких є онлайн-навчання. Ротаційна модель має підвиди: *station-rotation model*, *lab-rotation model*, *flipped-classroom model*, *Individual rotation model*.

Station-rotation model (ротаційна модель з «онлайн-станціями»). У ній студенти також перемишують способи вивчення матеріалу за встановленим розкладом. Під «станціями» розуміють різні види діяльності протягом заняття: онлайн-навчання, навчання у малих групах, групові проекти, індивідуальні завдання. Студенти повинні пройти всі «станції», як в очному, так і в онлайн-режимах.

Lab-rotation model (ротаційна модель з лабораторними роботами). Ця модель подібна до попередніх, але в ній принаймні одним зі способів роботи з матеріалами є онлайн-лабораторні роботи.

Flipped-classroom model (перевернений клас). Ця модель передбачає поєднання вивчення студентами лекційного матеріалу самостійно (за допомогою онлайн-ресурсів) з традиційними практичними або семінарськими заняттями в класі.

Individual rotation model (індивідуальна ротаційна модель). Студент вивчає предмет відповідно до власного індивідуального графіку, однією з обов'язкових умов є онлайн-етап.

Flex model (гнучка модель). Здебільшого використовується онлайн-платформа, вчитель підтримує учнів у разі необхідності, час від часу працює з невеликими групами або одним учнем.

Self-blend model (модель «Змішай сам»). Студент вирішує, які з віддалених онлайн-курсів йому необхідно вивчити, окрім традиційних занять.

Enriched-Virtual model (віртуально збагачена модель). Модель, згідно з якою в процесі навчання, студенти розподіляють свій час між відвідуванням очних занять і дистанційним навчанням. Відмінність цієї моделі від «переверненого класу» полягає в тому, що студенти не відвідують навчальний заклад кожного дня. Вона відрізняється від моделі Self-blend тим, що це не просто методика вивчення курсу, а модель роботи всього навчального закладу.

Але всі ці моделі частіше використовуються в школах або в корпоративних тренінгових програмах і майже не враховують особливостей структури навчального процесу в нз. Найприйнятнішою для українського університету з організаційної точки зору є ротаційна модель з наявністю «онлайн-станцій», яка не вимагає внесення змін до навчального плану, а може бути реалізована завдяки внесенню коректив до навчальних програм курсів.

Архітектура курсу для моделі змішаного навчання. Змішана модель навчання надає студентам нових можливостей вивчення дисциплін — можна не тільки в будь-який час переглянути необхідний матеріал у режимі он-лайн, але й пройти тестування, перевірити свої

знання з предмета, ознайомитися з додатковими джерелами, які точно відповідають вивченим темам.

Порівнюємо архітектуру змішаного курсу з архітектурою традиційного курсу очної освіти й архітектурою онлайн-курсу. Результати порівняння наведені в табл. 1.

Табл. 1.

Форми реалізації елементів курсу для різних моделей навчання

Елементи курсу	Моделі навчання		
	традиційна	змішана	дистанційна
Лекційні заняття	традиційні лекції	повний матеріал лекцій он-лайн	
		слайди	відеолекції
Семінарські та практичні заняття	дискусії	обговорення найважливіших тем курсу	вебінари
		відпрацювання практичних навичок в аудиторії	
Практичні завдання	курсіві, контрольні роботи, реферати		
	доповіді		
Методи контролю	тестування, виконання різних, зокрема групових проєктів, написання есе, рефератів, контрольних робіт		
	клас	клас та/або он-лайн	он-лайн
Навчальні матеріали курсу	у друкованій та електронній формі		
		інтерактивні курси в різних форматах, посилення на аналогічні та додаткові ресурси	
Он-лайн спілкування	немає	чат, форум, e-mail, індивідуальні та групові онлайн-проєкти, віртуальна класна кімната	
Засоби самоконтролю	немає	онлайн-тести, електронне портфоліо	

E-learning як частина змішаного навчання:

- «оживляє» матеріал і дозволяє студентіві «спілкуватися» з ним;
- використання інтерактивних навчальних матеріалів стимулює активне навчання;
- дозволяє заглянути всередину досліджуваних процесів і наочно демонструє певні ідеї, які складно пояснити на лекціях або просто в тексті;
- розвиває навички самостійного навчання та самоконтролю;
- дозволяє студентам досліджувати за допомогою комп'ютерних моделей неможливі, небезпечні або дорогі сценарії та ситуації, такі як паралельні світи, радіаційне обладнання та ін.

Нині найперспективнішими напрямками розвитку освітніх технологій та e-learning є:

1. Big Data (великі дані). Результати аналізу значних масивів інформації про учнів використовуються під час розробки алгоритмів для персоналізації навчання (приклад: Knewton).
2. Гейміфікація. Використання ігрових моделей для побудови освітніх траєкторій (приклади: Classcraft, Lumosity).
3. Персоналізація або адаптивне навчання. Навчальні програми рекомендують наступне завдання на основі попередніх відповідей учня, таким чином адаптуючи свій зміст і темп подання матеріалу до рівня знань конкретного учня (приклад: Knewton).
4. Мобільне навчання (приклад: LinguaLeo, Duolingo).
5. API-Application Programming Interface (інтерфейс прикладного програмування) – це можливість інтегрувати роботу відразу декількох сервісів і додатків в одному інтерфейсі. Реалізується вона в LMS – вони перетворюються з примітивних електронних щоденників на хмарні сервіси, де є онлайн-бібліотека і навчальні ігри (приклади: Udemy, KlasnaOcinka).
6. Автоматизація. Тестування та контрольні проводяться за допомогою спеціальних сервісів. Автоматизація також може бути складовою системи адаптивного навчання, якщо завдання учневі підбирає програма (приклад: Kahoot, Classmarker, ISpring Quiz Maker).
7. MOOC (масові онлайн-курси) (приклад: Coursera, Академія Хана, InternetUrok).
8. Хмарні LMS (системи дистанційної освіти) (приклад: Renaissance Learning, Common Learn).

Усі ці нововведення можуть ефективно використовуватися в моделі змішаного навчання. Таким чином, однією з найважливіших особливостей архітектури змішаного курсу є активний студент. Тобто навчання за змішаною моделлю приблизно на 50% складається із самостійної роботи. Під час традиційного навчання студента навчають, під час змішаного – допомагають навчатися. Традиційний підхід західні дослідники називають teacher-centered, тобто сфокусований на викладачеві. При такому підході головною дійовою особою є викладач, від нього багато чого залежить і він керує процесом. При змішаній моделі підхід змінюється на student-centered – сфокусований на студентові. У такому разі студент здебільшого працює сам і його успіхи залежать від нього самого. Він також може скоригувати навчальний процес і самостійно планувати навчальний час.

Висновки. У процесі розробки структури змішаного курсу необхідно детально планувати заняття — заздалегідь визначити, який формат подання навчальних матеріалів найприйнятніший для тих чи інших цілей: гра, відео, презентація. Власний навчальний план придатніший для дорослих студентів, однак першокурсники також можуть самостійно планувати час, необхідний для виконання завдань, використовуючи заздалегідь складений графік робіт. Як викладачам, так і студентам має бути зрозуміло, які завдання виконуються онлайн, а які — в аудиторії, і структура оцінки за різні види активності повинна бути гранично прозорою (ця інформація має знаходитися в LMS і повністю відображати всі дії, роботи курсу, а також терміни їх виконання).

Список використаних джерел

1. Cheung W. S., Hew K. F. Applying «First Principles of Instruction» In a Blended Learning Course / W. S. Cheung, K. F. Hew // *Technology in Education. Transforming Educational Practices with Technology.* — Springer Berlin Heidelberg, 2015. — С. 127–135.
2. Diaz V., Brown M. Blended learning: A report on the ELI focus session / V. Diaz, M. Brown // *Educause Learning Initiative.* — 2010. — 17 p.
3. Drysdale J. S. et al. An analysis of research trends in dissertations and theses studying blended learning / J. S. Drysdale // *The Internet and Higher Education.* — 2013. — Т. 17. — С. 90–100.
4. Graham C. R. Blended learning systems / C. R. Graham // *CJ Bonk & CR Graham, The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs.* Pfeiffer. — 2006.
5. Horn M. B., Staker H. The rise of K-12 blended learning / M. B. Horn, H. Staker // *Innosight Institute.* Retrieved on September. — 2011. — Т. 7. — P. 2011.
6. Picciano A. G. et cet. Research Perspectives in Blended Learning: Research Perspectives / A. G. Picciano, C. D. Dziuban, C. R. Graham // *Routledge,* 2013. — Т. 2.
7. Preceel K., Eshet-Alkalai Y., Alberton Y. Pedagogical and design aspects of a blended learning course / K. Preceel, Y. Eshet-Alkalai, Y. Alberton // *The International Review of Research in Open and Distributed Learning.* — 2009. — Т. 10. — № 2.
8. Rutter M. P. A virtual analysis. Pilot study put blended-format courses to the test [Електронний ресурс] / M. P. Rutter // *Harvard gazette.* — July 28, 2014. — Режим доступу: <http://news.harvard.edu/gazette/story/2014/07/a-virtual-analysis/>. — Назва з екрана.
9. Ильченко О. Стандартизация новых образовательных технологий/ О. Ильченко // *Высшее образование в России.* — 2006. — №4. — С. 42–46.

References

1. Cheung W. S., Hew K. F. Applying «First Principles of Instruction» In a Blended Learning Course / W. S. Cheung, K. F. Hew // *Technology in Education. Transforming Educational Practices with Technology*. — Springer Berlin Heidelberg, 2015. — C. 127–135.
2. Diaz V., Brown M. Blended learning: A report on the ELI focus session / V. Diaz, M. Brown // *Educause Learning Initiative*. — 2010. — 17 p.
3. Drysdale J. S. et al. An analysis of research trends in dissertations and theses studying blended learning / J. S. Drysdale // *The Internet and Higher Education*. — 2013. — T. 17. — C. 90–100.
4. Graham C. R. Blended learning systems / C. R. Graham // *CJ Bonk & CR Graham, The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs*. Pfeiffer. — 2006.
5. Horn M. B., Staker H. The rise of K-12 blended learning/ Horn M. B., Staker H. // *Innosight Institute*. Retrieved on September. — 2011. — T. 7. — P. 2011.
6. Picciano A. G. et cet. *Research Perspectives in Blended Learning: Research Perspectives* / A. G. Picciano, C. D. Dziuban, C. R. Graham // *Routledge*, 2013. — T. 2.
7. Prezel K., Eshet-Alkalai Y., Alberton Y. Pedagogical and design aspects of a blended learning course / K. Prezel, Y. Eshet-Alkalai, Y. Alberton // *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*. — 2009. — T. 10. — № 2.
8. Rutter M. P. A virtual analysis. Pilot study put blended-format courses to the test [Electronyi resurs] / M. P. Rutter // *Harvard gazette*. — July 28, 2014. — Rezhym dostupu: <http://news.harvard.edu/gazette/story/2014/07/a-virtual-analysis/>. — Nazva z ekrana.
9. Ilchenko O. Standartizatsiya novykh obrazovatelnykh tekhnologiy / O. Ilchenko // *Vyssheye obrazovaniye v Rossii*. — 2006. — №4. — S. 42–46.

UDC 378.147.091.33-025.14

COURSE FRAMEWORK FEATURES FOR A BLENDED LEARNING MODEL

Kravets N. S., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

kravets_n@list.ru

The aim of this article is to analyze a possible course framework with blended learning methodology and give recommendations concerning the organization of its implementation in the educational process.

Research methodology. Nine relevant publications on the subject (monographs, scientific journal and newspaper articles) have been reviewed.

Results. As of today, a blended learning model is used in many European universities and is promising for Ukraine. From an organizational point of view, a station-rotation model is the most suitable for Ukrainian universities, because it does not require any changes in the curriculum and can be realized by making adjustments to the educational programme of the course. E-learning, as a part of blended learning, expands students' abilities significantly.

The most perspective lines of the educational technologies and e-learning development can be successfully used in the model of blended learning. One of the most important features of the blended course framework is an active student. The train-

ing in blended models consists of about 50% of independent work, and therefore, it is the most suitable for senior students.

As part of the development of the blended course structure, one must have a good education plan: the format of the educational materials presentation and evaluation framework should be identified beforehand, and it should also be identified what tasks will be performed online and what tasks will be performed in class.

Novelty. The author offers the forms of realization of the elements of the course with a blended learning model in comparison with traditional and remote models and gives recommendations for their introduction into the educational process.

The practical significance. Ukrainian teachers may find the information contained in this article useful for the implementation of blended learning models without radical rejection of traditional teaching methods.

Key words: *blended learning, e-learning, course framework, educational technologies, active student.*

Надійшла до редколегії 08.04.2015 р.

УДК [004.738.1WWW:352.07](477)

С. В. Тітов, кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

О. В. Тітова, кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ОЦІНКА ЮЗАБІЛІТІ ОСВІТНІХ САЙТІВ: МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ

Розглядаються методи оцінки й підвищення юзабіліті освітніх сайтів, а також технології, які рекомендовано використовувати для здійснення аналізу поведінки користувачів освітніх інтернет-ресурсів. Класифіковано методи юзабіліті й показано, що для освітніх сайтів найдоступнішими та найзручнішими є методи, пов'язані з опитуванням користувачів. Розроблені рекомендації дозволяють поліпшити зовнішній вигляд та зручність роботи освітніх сайтів.

Ключові слова: веб-сайт, юзабіліті, опитування користувачів, оцінка відвідувань.

ОЦЕНКА ЮЗАБИЛИТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ САЙТОВ: МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ

С. В. Титов, кандидат технических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

Е. В. Титова, кандидат технических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

Рассматриваются методы оценки и повышения юзабилити образовательных сайтов, а также технологии, которые рекомендуется использовать для проведения анализа поведения пользователей образовательных интернет-ресурсов. Классифицированы методы юзабилити и показано, что для образовательных сайтов наиболее доступными и удобными являются методы, связанные с опросом пользователей. Разработанные рекомендации позволяют улучшить внешний вид и повысить удобство работы образовательных сайтов.

Ключевые слова: веб-сайт, юзабилити, опрос пользователей, оценка посещаемости.

EVALUATION OF EDUCATIONAL SITES USABILITY: METHODS AND TECHNOLOGIES

S. V. Titov, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

O. V. Titova, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

The methods of evaluating and improving the usability of educational sites, and the technologies that are recommended to use for the behavioral analysis of the users of the educational online resources have been considered. The classification of the usability methods has been developed. The authors have shown that the most accessible and convenient methods for the educational sites are associated with the users' interviews. The recommendations have made it possible to improve the appearance and enhancing the usability of educational sites.

Key words: web-site, usability, a survey of users, evaluation of attendance.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства потребує відповідних підходів до системи освіти. Нині українська держава перебуває в стані серйозних змін та перетворень, які стосуються всіх сфер життя суспільства. Одним із пріоритетних напрямів розвитку має стати впровадження високоякісної освіти в Україні, без якої неможливо побудувати сучасне суспільство. Безумовно, це завдання мають вирішувати державні та бізнес-структури із залученням широкого кола вітчизняних і зарубіжних експертів. Однак, незалежно від способів зміни освіти в Україні, впровадження та широке застосування інформаційних технологій не має альтернативи.

Наявність інтернету дозволяє студентів отримати доступ до численних освітніх ресурсів, вивчати дисципліни дистанційно. Саме розвиток дистанційних форм освіти із застосуванням веб-ресурсів — один з пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти [6].

Традиційно поняття «освітній інтернет-ресурс» трактують надзвичайно широко. Загалом, цей термін позначає ті ресурси, що підготовлені не тільки за спеціальною інтернет-технологією (веб-сторінка, веб-сайт, веб-портал), а й інші електронні ресурси, які зберігаються на веб-серверах у різних форматах (текстових, графічних, архівних, аудіо-, відео та ін.).

До основних типів таких ресурсів належать:

- офіційні, довідкові та тематичні сайти (портали);
- відкриті каталоги електронних підручників;
- системи тестування;
- засоби математичного моделювання;
- засоби автоматизації професійної діяльності;
- інтерфейси до лабораторій віддаленого доступу;
- сервісні програмні засоби автоматизації навчального середовища [5].

Описати всі наявні інтернет-ресурси в галузі освіти складно. Це педагогічні навчальні бази даних, мультимедійні навчальні сервери, віртуальні освітні підручники, науково-методична література, електронні версії журналів і газет, дискусійні групи, педагогічне програмне забезпечення різного призначення тощо.

Слід визнати, що несистемність розміщення інформаційних ресурсів у мережі Інтернет призводить до того, що користувачеві надто складно зорієнтуватися в численних різноманітних пропозиціях. Освітні сайти й портали створені як професійними веб-дизайнерами, так і ентузіастами за умов неоднакової технічної та фінансової підтримки.

Конкурентність на ринку освітніх послуг, постійне збільшення кількості веб-ресурсів дистанційного навчання зумовлюють необхідність постійно вдосконалювати не тільки інформаційне наповнення освітніх сайтів, але й зручність роботи з ними. Якщо із сайтом незручно працювати, то користувачі просто виходять з нього, не намагаючись розібратися в заплутаному дизайні та незрозумілих підказках.

Освітній сайт має відповідати вимогам наявності «дружнього» інтерфейсу як зі сторони користувачів, так і стосовно функцій адміністрування. При цьому система повинна бути максимально гнучкою щодо майбутньої підтримки. Слід зазначити, що освітні сайти не часто являють собою приклади зручності роботи. Відсутність будь-яких нормативів щодо дизайну, наповнення й адміністрування, недооцінка думок користувачів призводять до того, що численні освітні сайти не є популярними, незважаючи на їх важливий контент. Це становить серйозну проблему й актуалізує дослідження вимог до юзабіліті освітніх сайтів.

Галузь науки, яка досліджує ергономіку програмного забезпечення та веб-сайтів, називають *юзабіліті* (usability, англ. use – використовувати, ability – можливість). Цим словом визначають і методи поліпшення сайту під час розробки та редизайну. Основні завдання юзабіліті: забезпечити легкість використання та зрозумілість сайтів через поліпшення якості інтерфейсу користувача.

Останні дослідження та публікації. Фахівці в галузі юзабіліті підкреслюють, що наявність комплексу властивостей інтерфейсу, які забезпечують комфортну роботу, доцільна тільки в контексті конкретного застосування для основної групи користувачів [3; 4]. Наприклад, якщо йдеться про сайт інформаційної підтримки дисципліни «Інформаційний сервіс Інтернет» (<http://did.inf.ua/>, <http://inf-di.narod.ru/>), то основну групу становитимуть студенти відповідних спеціальностей.

Загальні вимоги до графічного дизайну веб-сайта, які висуваються на стадії розробки, відомі й достатньо широко висвітлюються у відповідних джерелах [1–4]. Такими вимогами є:

- привабливість дизайн-рішення для основної групи користувачів;
- унікальність і запам'ятовуваність;
- гнучкість дизайн-рішення.

Привабливість веб-дизайну забезпечується використанням кольорових рішень, сполучуваністю кольорів (вибором тону, яскравості та насиченості), шрифтів, графіки, відповідною професійною версткою текстової інформації.

Унікальність графічного інтерфейсу дозволяє запам'ятати його й у подальшому ідентифікувати як відомий та сформувати довіру до цього ресурсу.

Під гнучкістю дизайн-рішення сайта розуміється забезпечення швидкої та якісної адаптації до можливих змін на рівні функцій та платформ.

Юзабіліті сайта передбачає забезпечення зручних структури, навігації, пошуку, коректної роботи посилань та кнопок.

Один із провідних фахівців у галузі юзабіліті Я. Нільсен [3; 4] головними помилками в дизайні сайта вважає такі:

- необґрунтоване використання фреймів;
- недоцільне використання новітніх технологій;
- текст, що прокручується;
- складні URL;
- сторінки, які зникли (помилка 404);
- занадто довгі сторінки;
- погана навігація по сайту;
- нестандартні кольори посилань;
- застаріла інформація;
- занадто тривале завантаження.

Оскільки оцінювати юзабіліті сайта доцільно тільки в контексті застосування для основної групи користувачів, то вимоги для освітніх сайтів можна поділити на загальні та конкретні. Серед загальних вимог — властивості інтерфейсу, наявність яких є невід'ємною складовою будь-якого якісного сайта [1; 3; 4], а також властивості саме освітніх сайтів: наявність розширеної навігації, стриманий (діловий) стиль оформлення, коректне викладення текстового матеріалу, наявність версії для друку, адекватне використання мультимедійних засобів тощо. [6].

Конкретні вимоги висуваються для певного сайта. Це може бути доступ до систем тестування, лабораторних і практичних робіт та ін.

Мета статті — розробити рекомендації щодо застосування технологій вивчення поведінки користувачів для поліпшення юзабіліті освітніх сайтів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу юзабіліті сайта використовуються методи, які можна класифікувати:

1. За етапами життєвого циклу:

- проектування (аналіз контексту використання, аналіз конкурентів, опитування майбутніх користувачів, оцінка існуючих подібних сайтів та ін.);

- розробки сайта (макетування, оцінка прототипу, використання паралельного дизайну, чек-листи та ін.);
 - редизайну сайта для поліпшення його юзабіліті (опитування користувачів, евристичне дослідження, фіксація «думок уголос», чек-листи, оцінка відвідуваності та ін.)
2. За ступенем використання думок користувачів:
- без залучення користувачів (аналіз контексту використання, аналіз конкурентів, використання паралельного дизайну, чек-листи);
 - із залученням користувачів (опитувальники, фіксація «думок уголос», евристичне дослідження, огляди-інтерв'ю).
3. За ступенем використання додаткових технічних та програмних засобів:
- без застосування (опитування користувачів, евристичне дослідження, фіксація «думок уголос», чек-листи);
 - із застосуванням додаткових технічних та програмних засобів (оцінка відвідування, аналіз поведінки користувачів за допомогою відстеження рухів очей та миші).

Слід зазначити, що застосування вищезазначених методів для оцінки юзабіліті освітніх сайтів має свою специфіку. Освітні сайти використовуються достатньо широкою аудиторією за умов як дистанційної, так і традиційної форм освіти. Крім того, аудиторія освітніх сайтів зазвичай однорідна з точки зору рівня освіти, віку користувачів, навичок використання комп'ютерної техніки. Тому для освітніх сайтів зручними є методи оцінки юзабіліті, пов'язані з опитуванням користувачів. Ці методи можна використовувати на різних етапах життєвого циклу сайта, вони не потребують додаткових технічних і програмних засобів а також значних фінансових витрат.

Для оцінки ефективності роботи сайта, його юзабіліті також надто важливо застосовувати методи, пов'язані з аналізом поведінки користувачів на сайті. Це моніторинг відвідувань, який дозволяє не тільки зафіксувати кількість користувачів ресурсу, а й вивчити поведінку відвідувачів на сайті. Для освітніх сайтів корисними інструментами моніторингу відвідувань є безплатні сервіси, які пропонують такі провідні компанії, як Google та Яндекс – Яндекс.Метрика й Google Analytics. Ці сервіси, безумовно, є інструментами веб-майстрів та фахівців з просування сайтів у пошукових системах, однак можуть бути доволі корисними під час оцінки та поліпшення юзабіліті освітніх сайтів.

Яндекс.Метрика є безплатним сервісом збору статистики відвідувань веб-сайтів. Він з'явився у вільному доступі у 2009 р., але має ви-

соку популярність серед веб-майстрів. Яндекс.Метрика є лічильником відвідувань, який встановлюється на сайт за допомогою спеціального коду і дозволяє збирати різну інформацію про відвідуваність сайту, групувати відвідувачів за певними ознаками та категоріями. Також за допомогою Яндекс.Метрики можна отримувати дані про те, які сторінки ресурсу популярні найбільше, а які — найменше.

Google Analytics відстежує кількість унікальних відвідувань та значну кількість інших операцій, дозволяє спостерігати практично за всіма діями, які виконує відвідувач на сайті. Наприклад, середній час перебування користувача на сайті, найбільше та найменше популярні сторінки та ін.

За допомогою цих сервісів можна оцінити:

- кількість відвідувань освітнього сайту;
- час, який витрачають користувачі на ознайомлення з матеріалами;
- матеріали, якими найбільш цікавляться;
- матеріали, які є складними для розуміння й потребують додаткового часу для їх засвоєння та ін.

Найоб'єктивнішим способом оцінки юзабіліті сайту нині, безумовно, є використання технології Eye-tracking (англ. «eye-tracker» — «пристрій стеження за поглядом»). Користувач виконує завдання дослідника (наприклад, знайти на сайті потрібну інформацію або створити групу користувачів), а декілька надточних камер непомітно відстежують рухи його погляду, визначаючи точки, де погляд затримався, й фіксують тривалість цих зупинок [3].

Безумовно, ця технологія потребує відповідного обладнання та програмного забезпечення, що достатньо затратно у фінансовому сенсі. Тому компанія Яндекс у 2011 р. запропонувала користувачам безплатний сервіс — технологію Вебвізор (WebVisor). Ця технологія інтегрована в Яндекс.Метрику й дозволяє відстежувати всі дії користувачів на сайті, а саме: навігацію по сторінках, рухи курсора миші, кліки по посиланнях, заповнення форм, виділення та копіювання тексту. Адміністратор сайту переглядає це в режимі відеоролика, який містить запис дій користувача. Такі записи, безумовно, є даними для аналізу сайту з метою виявлення слабких місць та проблем, пов'язаних з юзабіліті.

Висновки. Таким чином, слід відзначити, що за умов зростаючої конкуренції на ринку освітніх послуг навчальним закладам необхідно приділяти увагу як інформаційному наповненню сайтів, так і зручності роботи з ними. Методи оцінки та поліпшення юзабіліті сайту відомі й широко висвітлюються у відповідних джерелах [1–4; 6].

Однак більшість цих методів розроблялися для комерційних сайтів (інтернет-магазинів, бізнес-порталів та ін.). Деякі із цих методів можна використовувати і для освітніх сайтів. Таким чином, визначені рекомендації.

1. Для освітніх сайтів найзручнішими методами оцінки юзабіліті є методи, пов'язані з опитуванням користувачів.
2. Для оцінки ефективності роботи освітнього сайта необхідно застосовувати методи, пов'язані з поведінковим аналізом.
3. Технології, які можуть використовуватися для аналізу поведінки користувачів, — Яндекс.Метрика й Google Analytics.

У подальшому планується розробка чек-листів для оцінки юзабіліті освітніх сайтів.

Список використаних джерел

1. Калиновский А. И. Юзабилити: как сделать сайт удобным / А. И. Калиновский. — Минск : Новое знание, 2005. — 219 с.
2. Кузнецов А. М., Мартынов В. В. Требования к графическому дизайну и юзабилити образовательных порталов/ А. М. Кузнецов, В. В. Мартынов // Сб. «Интернет-порталы: содержание и технологии». Выпуск 1. / ГНИИ ИТТ «Информика». — М. : Просвещение, 2003. — С. 365–420.
3. Нильсен Я. Веб-дизайн. Анализ удобства использования веб-сайтов по движению глаз / Я. Нильсен, К. Перниче. — М. : Вильямс, 2010. — 496 с.
4. Нильсен Я. Веб-дизайн. Web-дизайн: удобство использования Web-сайтов / Я. Нильсен, Х. Лоранжер. — М. : Вильямс, 2007. — 368 с.
5. Самойленко О. М. Методика використання віртуального навчального середовища в закладах післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс] / О. М. Самойленко, С. Д. Жураховський // Інформаційні технології і засоби навчання : електронне наукове фахове видання / гол. ред. : В. Ю. Биков; Ін-т інформ. технологій і засобів навчання АПН України, Ун-т менеджменту освіти АПН України. — 2009. — Випуск 1(9). — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em9/content/09sometp.htm>. — Назва з екрана.
6. Сергеев С. Ф. Юзабилити информационных систем в образовании: основные методы юзабилити-тестирования/ С. Ф. Сергеев // Образовательные технологии №3, 2013. — С. 96–102.
7. Тітов С. В. Інформаційно-освітнє середовище навчального закладу: розвиток засобів і способів комунікаційної й інформаційної взаємодії / С. В. Тітов, О. В. Тітова // Вісник Харківської державної академії культури. — 2014. — Вип. 43. — С. 144–150.

References

1. Kalinovskiy A. I. Yuzabiliti: kak sdelat sayt udobnym / A. I. Kalinovskiy. — Minsk : Novoye znaniye, 2005. — 219 s.
2. Kuznetsov A. M., Martynov V. V. Trebovaniya k graficheskomu dizaynu i yuzabiliti obrazovatelnykh portalov/ A. M. Kuznetsov, V. V. Martynov // Sb. «Internet-portaly: soderzhaniye i tekhnologii». Vypusk 1. / GNII ITT «Informika». — M. : Prosveshcheniye, 2003. — S. 365–420.
3. Nielsen Jakob. Web-design. Analiz udobstva ispolzovaniya web-saytov po dvizheniyu glaz / Jakob Nielsen, K. Perniche. — M. : Williams, 2010. — 496 s.
4. Nielsen Jakob. Web-design. Web-design: udobstvo ispolzovaniya Web-saytov / Jakob Nielsen, Ch. Loranger. — M. : Williams, 2007. — 368 s.

5. Samoilenko O. M. Metodyka vykorystannia virtualnogo navchalnogo seredovyscha v zakladakh pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Elektronnyi resurs]/O. M. Samoilenko, Ye. D. Zhurakhovskiy // Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia : elektronne naukove fakhove vydannia / hol. red. : V. Yu. Bykov; In-t inform. tekhnolohii i zasobiv navchannia APN Ukrainy, Un-t menedzhmentu osvity APN Ukrainy. — 2009. — Vypusk 1(9). — Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em9/content/09somety.htm>. — Nazva z ekrana.
6. Sergeyev S. F. Yuzabiliti informatsionnykh sistem v obrazovanii: osnovnyye metody yuzabiliti-testirovaniya/ S. F. Sergeyev // Obrazovatelnyye tekhnologi №3, 2013. — S. 96–102.
7. Titov S. V. Informatsiino-osvitnie seredovyschche navchalnogo zakladu: rozvytok zasobiv i sposobiv komunikatsiinoi y informatsiinoi vzaiemodii / S. V. Titov, O. V. Titova // Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. — 2014. — Vyp. 43. — S. 144–150.

UDC [004.738.1WWW:352.07](477)

EVALUATION OF EDUCATIONAL SITES USABILITY: METHODS AND TECHNOLOGIES

Titov S. V., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Titova O. V., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

The aim of this paper is to develop some recommendations for the use of technology to study of the users' behavior and improve educational sites usability.

Research methodology. Major publications on the subject have been reviewed. The design of the educational site for the students at the Department of Document Management and Information Activities has been mentioned as an example.

Results. It has been found that under the conditions of growing competition in the educational services, educational institutions should focus not only on the content of their sites, but also on the convenience of working with them. The methods of evaluating and improving usability of the sites are well known, but they are mainly developed for commercial websites (online stores, business portals, etc.). The authors have developed the classification of the usability methods and shown that for the educational sites the most accessible and convenient methods are associated with the users' interview. The recommendations have made it possible to improve the appearance and enhancing the educational sites usability: 1. To evaluate the effectiveness of an educational site the methods associated with the behavioral analysis should be used. 2. The technologies used to analyze the users' behavior are Yandex, Metrika and Google Analytics.

Novelty. An attempt is made in this paper to show importance of educational sites usability and the methods that can be applied for the improvement of convenience to work with them.

The practical significance. The methods and technologies discussed in the article provide a means of improving the appearance and educational sites usability and relatively improving its competitiveness.

Key words: *web-site, usability, a survey of users, evaluation of attendance.*

Надійшла до редколегії 17.04.2015 р.

UDC 35.078:316.77

В. Ю. Степанов, доктор наук із державного управління, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто сучасні перетворення в економічній системі України, розвиток бізнесу і ринкових структур, необхідність ефективних і компетентних рішень, що супроводжуються збільшенням попиту на високу якість, де актуальність інформації можлива тільки на основі розвитку інформаційного суспільства. Обґрунтовується ідея про те, що комп'ютеризація бізнес-процесів є логічним етапом еволюції економічної системи суспільства. Підсумовано, що інформація розглядається як найважливіший фактор ресурсів, елемент економічного потенціалу регіональної економічної системи, яка має використовуватися ефективно для досягнення своїх цілей.

Ключові слова: *інформаційний менеджмент, комунікаційні технології, державне управління.*

В. Ю. Степанов, доктор наук по государственному управлению, профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ИНФОРМАТИЗАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Рассмотрено современные преобразования в экономической системе Украины, развитие бизнеса и рыночных структур, необходимость эффективных и компетентных решений, сопровождающихся ростом спроса на высокое качество, где актуальность информации возможна только на основе развивающегося информационного общества. Обосновывается идея о том, что компьютеризация бизнес-процессов является логичным шагом в эволюции экономической системы общества. Подытожено, что информация рассматривается как наиболее важный фактор ресурсов, элемент экономического потенциала региональной экономической системы, которая должна использоваться эффективно для достижения своих целей.

Ключевые слова: *информационный менеджмент, коммуникационные технологии, государственное управление.*

V. Yu. Stepanov, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE INFORMATISATION OF PUBLIC ADMINISTRATION

Modern transformations in the economic system of Ukraine, business development and market structures, the need for efficient both overall information society and regional levels. The computerization of and competent decisions accompanied by the increasing demand for high-quality, accurate and current information, the satisfaction of which is only possible on the basis of business processes is a logical step in the evolution of the economic system of society. The need to evaluate the extent and level of information is particularly important when information is treated as the most important and rare resource factor, an element of the economic potential of regional economic system which should be used effectively to achieve its goals.

Key words: *information management, communication technologies, public administration.*

Introduction. The modern concept of endogenous factors of production defines information as one of the key factors contributing to the economic development at the national mesolevel. The effectiveness of a particular economic system depends on the search engine, processing, storage and use of information. This involves identifying and streamlining internal and external communications and relationships information spaces of these systems while their complexity increase provides resistance to coordinate their activities and the combination of systems of higher and lower level. In the economic system with the undeveloped information space the number of weakly formalized problems of managerial decisions significantly increases. Primarily, this is due to the inadequacy of available data to diagnose the condition and dynamics of economic subjects and objects, display and identification of trends and patterns of development, the development of rational strategy and tactics of their functioning in different economic systems.

Problem. It is necessary to consider the usage of a conceptual model of regional information management at the given stage of social and economic development.

The main material. In the new millennium the world has witnessed a rapid development of new information and communication technologies, an increasingly wide use for the various functions and needs. In Ukraine and throughout the world there have been changes at the fundamental, paradigmatic level. Our country has become open to the global information space and in an open democratic society information limit becomes transparent [5].

The development of Ukraine that provides high quality of life and sustainable economic growth is objectively impossible without improving information technologies, including provision of organic inclusion of every member of society (in the course of their individual development) in the development of society and state [4].

In particular, the rapid development of the market of information technologies dictates the need for the development of methods of regulation and formalization of information processes. Design and development of information society in Ukraine is aimed at improving the quality of life of citizens, Ukraine's competitiveness, development of economic, social and political, cultural and spiritual spheres of society's life, improvement of public administration through the use of information and communication technologies [2].

The state policy in the sphere of information technologies is aimed at the following key tasks: implementation of strategic priorities in the

use of information technologies in state management; the formation of a single mechanism for interagency coordination of national programs and projects to create public information systems and resources in accordance with the objectives of social and economic development; formation of a common information technology infrastructure to support the activities of public authorities; the practices of dissemination of individuals and organizations to access public information concerning activities of public authorities, relevant to government information resources, including the Internet; organization of interactive information services to individuals and organizations using modern information technologies; information security activities of public authorities and elements of information technology infrastructure; the development of a single secure telecommunications infrastructure for public use, a system of certifying centers in the field of electronic signature and electronic environment interaction which provides an effective interagency of information exchange; development of standards in the use of information technologies in the governmental bodies and state information systems, their integration and sharing in the creation of common information space authorities; centralization of government creating of common information resources (registers, inventories, registers, classifiers) containing complete, consistent, accurate, current information which are necessary to perform basic functions of government, to ensure the availability of relevant data at the interagency level, as well as individuals and organizations in accordance with the requirements established by the legislation of Ukraine; the building of a unified process control system of information technologies usage in governmental bodies, effective interagency coordination of government programs which are implemented, and projects which are consistent and coherent and their implementation according to the key priorities of social and economic development; dissemination of state authorities practice of long-term planning of government programs and projects using information technology, improving the management of their performance; increasing volumes, unification and centralization of purchasing of the same type of products in the field of information technologies for the benefit of public authorities for extra savings; creating a unified system of monitoring and controlling the efficient use of information technology in government bodies; implementation of comprehensive training programs and training of civil servants in the sphere of information technology, the development of the necessary educational infrastructure and methodological support; improvement of legislative and other regulatory legal framework in order to improve the efficiency of information technology

in governmental bodies concerning international practice; intellectual property protection, prevention of use of public authorities software that does not have appropriate license support [1].

Conceptual modeling of regional information allows to present it as a system the elements of which at any level of decomposition determine the state of informatization in the region. Layered structuring of informatization as the object of management allows you to select, as the first hierarchical level, strategic measures to ensure the information in the region decomposition of which makes tactical measures the second level – the major subsystems of a conceptual model of informatization (information needs, information capacity and infrastructure). The elements of the third operational level of management determine the state of the top-level subsystems. The status of all elements of the conceptual model at some level of decomposition determines the level of information of the region as a control object.

A single vector of the development of informatization in the region, multiplication and accumulation of resources and tools, their effective usage to solve problems of informatization, coordination of regional policy of informatization can provide both institutional and social impact. Organizational and management effect is to improve organizations providing relevant information, developing interagency collaboration, improving the quality of governance. The social effect is to provide public access to accurate information, the development of interaction between society and government, establishing the preconditions for the implementation of e-government services convenient for the public and business [3].

Application of these approaches to regional information space makes it possible to specify tools for the analysis of interactions developing between economic entities of mesolevel and authorities. Information accumulation and structuring as an endogenous factor occurs in the regional cooperation with other factors, functions and structures in the development of the economic system as a whole, its individual subsystems and entities.

The evolutionary approach allows us to construct a system information space of the region where each object serves as a model that reflects the interaction of its subjects. The effectiveness of the region management in this case will depend on the quality, scope and intensity of information exchange between the agents, resources and conditions of the information flows spreading in this information space.

The improvement of the regional economic system will inevitably be accompanied by a transition to a higher level of context-dependent abstract understanding, identification and investigation of their information structure. Resolving the problems of informatization in the region requires understanding of new concepts of common information space and information society. Fixation of new knowledge and its practical implementation in the form of new cultural values, institutional structures and high technologies requires a multi-dimensional information display and presentation of the economic systems at the regional level, integration of information models which are causes by the development of a unified information system of the region management based on widespread use of information technologies [6].

The improvement of information transparency for regional governments, the availability of appropriate information for individuals and organizations, as well as mechanisms of social control their activities are necessary to provide by: national information resources and information resources, that contain the information about the activities of public authorities in the region, with the provision of access to individuals and organizations, including the Internet; single navigation system on the Internet via national information resources and information resources of public authorities; infrastructure points of public access to information about the activities of public authorities and public information resources; accounting systems and processing of citizens' requests for information and monitoring their implementation; publication and dissemination of information about the activities of public authorities; evidence of transmission of information in electronic form, its accuracy and any action of its changes in the course of interagency cooperation and interaction authorities with citizens and organizations; mechanisms of training citizens' rights training and opportunities of information technology in cooperation with state authorities.

Conclusions. For modern informatization of regional management, the public information policy should include the creation of an appropriate regulatory framework, determining the composition and powers of the owners of IP, formation of necessary financial, economic and institutional capacities and mechanisms.

It is in public interest of IP to form their modified versions containing only open, interesting information for users. IP technologically and organizationally have to be easily accessible to citizens, media and independent business information services which use it to produce information products and services. The apparent lack of such information

resources and lack of economic, legal and institutional mechanisms for their formation are serious deficiencies in the national government information resources.

It is obvious that information activities in Ukraine can no longer continue to develop in isolation. It should be kept in mind that no country including Ukraine can develop without a national information infrastructure. We have to start an adequate program of modernization of Ukrainian infrastructure as soon as possible. It is necessary to go beyond the already familiar schemes of information activities and informatization as only new approaches can provide effective results corresponding to new realities.

References

1. Law of Ukraine “About the National Informatization Program” (Datas of Supreme Council of Ukraine, 1998, № 27-28, Art. 181, as amended by the Law 2684 II from 13.09.2001, DSC. — 2002. — № 1. — Art. 1).
2. Law of Ukraine “About the Fundamentals of the Information Society in Ukraine in 2007–2015”: from 9 January 2007. — № 537 // Datas of Supreme Council of Ukraine. — 2007. — № 12. — Art. 102.
3. About measures to establish an electronic information system “Electronic Government”: Cabinet of Ministers of Ukraine on February 24, 2003 № 208 // Official Herald of Ukraine. — 2003. — № 9. — P. 112–114.
4. Declaration of Principles “Building an information society is global challenges in the new millennium” dated December 12, 2003.
5. Information technologies in regional governance: Textbook / M. P. Butko; I. M. Butko; , M. U. Ditkivska and others. — Kyiv: Knowledge of Ukraine, 2006. — 282p.
6. Inshakov, O. V. Newsletter development of economy region / O. V. Inshakov, M. F. Mizintseva, ; A. Ye. Kalinina, ; E. A. Petrova, — Moscow: by publishing house “Finance and Credit”, 2008. — P. 207–230.

Надійшла до редколегії 28.04.2015 р.

УДК 007:304:002:005.73:658(477)

О. В. Шевченко, кандидат історичних наук, доцент, докторант, Харківська державна академія культури, м. Харків

ДОКУМЕНТАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядається документаційна культура як складова корпоративної культури комерційної діяльності, визначено основні складові документаційної культури, наведено в порівняльному аналізі визначення термінів «документаційна культура» і «корпоративна культура», розкрито основні чинники функціонування документаційної культури та переваги корпоративної культури.

Ключові слова: *документаційна культура, корпоративна культура, комерційна діяльність, документаційне забезпечення.*

Е. В. Шевченко, кандидат исторических наук, доцент, докторант, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ДОКУМЕНТАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ КОММЕРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Рассматривается документационная культура как составляющая корпоративной культуры коммерческой деятельности, определены основные составляющие документационной культуры, приведены в сравнительном анализе определения терминов «документационная культура» и «корпоративная культура», раскрыты основные факторы функционирования документационной культуры и преимущества корпоративной культуры.

Ключевые слова: *документационная культура, корпоративная культура, коммерческая деятельность, документационное обеспечение.*

O. V. Shevchenko, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv
galia.drozdova2011@yandex.ua

DOCUMENTATION CULTURE AS AN ELEMENT OF CORPORATIVE CULTURE IN UKRAINIAN ENTERPRISES' COMMERCIAL ACTIVITIES

The article deals with documentary culture as part of the corporate culture in commercial activities; the main components of documentary culture are presented in the comparative analysis of the definition of «documentary culture» and «corporate culture».

Key words: *documentation culture, corporative culture, commercial activity, documentation securing.*

World experience shows that successful development of commerce depends on the competence of experts and is a result of common efforts of science, business and state due to documentation provision of commercial activities. Under modern conditions we can see a rather low level

of corporative relationships, that is why documentation culture as an element of corporative culture is an important non-material resource of organization able to influence the effectiveness of Ukrainian commerce activities.

Scientifically substantiated theoretic methodological aspects of sectoral scientific discipline of documentation were outlined in research works of Ukrainian experts in documentation: S. G. Kuleshov, M. S. Slobodianyuk, L. Y. Filipova, V. V. Bezdrabko, Yu. I. Palekha and others. Works by V. V. Zaitsev, E. A. Kapitonov, V. A. Kozlova, A. A. Fedorova and others deals with corporate culture research.

The aim of the article is to analyse documentation culture as an element of corporate culture and give recommendations for its improvement in commercial activities.

The term “documentation culture” was defined together with the terms “culture of work with documents” (N. I. Goncharova), “culture of record keeping” (Yu. I. Palekha), “culture of documentation” (L. I. Skibitska), etc., but the term “documentation culture” itself was not chosen as an object of scientific analysis from the position of sectoral and common scientific discipline of documentation.

The essence of corporative and documentation cultures is based upon the term “culture”. The dictionary defines the word “culture (lat. cultura – processing) as a socially progressive, creative activity of mankind in all spheres of existence and consciousness”.

Here is a commonly used definition of these terms. “Corporate culture is the system of general values and conceptions, socially progressive formal and informal rules and norms of activity, customs and traditions shared by organization members who manage personnel behavior and structures of organizations, systems of management, process of work which facilitates the organizations uniting as a single whole under conditions of private property, market relations, etc. As a system of symbols, corporative mechanisms, motivators, examples of actions, ways of thinking, it determines general direction and ranked character of corporative relationships of all participants of corporation-community’s activity.”

It is necessary to pay attention to interrelation of documentation and corporative cultures because documentation culture is an element of corporative culture. According to V. V. Zaitsev, “Documentation culture is a particular element of corporate culture. It is the system of formal and informal rules and norms of activities, mechanisms, motivators, examples of actions and ways of thinking, accepted by an organization in its work with information irrespective of its kind and form of presentation. Considering the document as an integral evidential informational object,

documentation culture becomes a synonym of organization's attitude to information".

V. V. Zaitsev states that documentation culture of organization is an element of general corporate culture, concerning all aspects of work, management and attitude to documentation in an enterprise.

V. A. Kozlov modifies the notion "documentation culture". He suggests to interpret it as a system of the most general and stable values, conceptions, purposes, principles and behavior rules shared by the organization contributing to an effective adaptation of organization to the environment, setting up stable and favorable external relations serving as an effective mechanism of internal processes integration.

Thus, documentation culture is defined as an element of corporative culture and attitude of organization to information.

Proper management of corporative culture potential has good chances to turn it into competitive advantage of commercial organizations, strengthen their positions in the market.

Besides, the notion of corporate culture has the following aspects:

- it allows to understand the processes of intercultural communication taking place between representatives of different subcultures and professional groups in an enterprise;
- it allows to identify the influence of new technologies on the organization, effectively organize the processes of staff training, development and changes.

The following issues are connected with the formation of corporative culture:

- forming the organization as a community of people and their inter-individual relationships;
- increasing interest in and motivation for an effective work by developing different forms of employees "cooperation" in the management and production processes;
- giving to production subunits relative local independence;
- emergence of the new type organization a team sharing the behavior code of its members;
- improving the activity potential of employees and their social mobility, thus securing market success;
- forming corporate commercial identity for recognizing, creating a stable, controlled corporate image of the branch, its personnel, working operations and production brand in people's consciousness.

Therefore, corporative culture is an inner "atmosphere" of organization, which creates and controls the forms of employee's behavior, becomes a means of identification and organization as a whole, i. e. it is organization's image.

Thus, the working space, the “living environment” of an employee is determined by corporative culture of organization; it develops the working style characteristic of the organization as a whole. It is necessary to emphasize the mutual influence of corporative culture, its users and the system of organization’s documentation management.

Documentation culture is a continuation of corporative culture, the criterion of success of organization as an informational system.

It can be concluded that documentation culture is a complex of interrelated steps, methods and means for working with documents, which secures the creation and further functioning of modern document – information technologies and a rational construction of record keeping services to conduct documentation management.

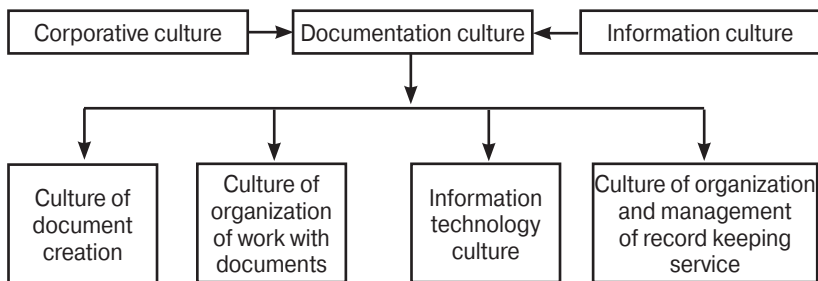

Fig. 1. Elements of documentation culture [7].

In fig. 1 we can see the system of interconnection of documentation culture elements which include: culture of documents creation, culture of document organization, information technology culture, culture of organization and record keeping department management, corporative and informational cultures.

The main elements of documentation culture are:

- culture of documents creation;
- culture of organization the work with documents;
- information technology culture;
- culture of organization and record keeping department management.

Documentation culture is a complex of knowledge and skills for timely and perfect creating and designing of management documents.

The culture of work with documents in an organization is a complex of effective means, forms and methods of doing work connected with processing and movement of documents, and taking them to archives.

The integral system of documentation movement management is a universal indicator of the culture level in document circulation. Creation and implementation of electronic chancery and archives facilitate the culture of document circulation in a commercial enterprise.

The following element of documentation culture is information technology culture which is supposed to use innovation technologies and means of organizational techniques for creating, searching, receiving, registering, storing IT products.

The culture of organization and management of records keeping explains the idea that documentation at an enterprise is in constant circulation that is why there is a efficient system of performing all the consecutive operations with documentation.

The functioning of documentation culture depends on many factors:

- level of general cultural development of the country which determines the culture construction of definite management system and its subjects;
- condition of legislative regulation of document provision;
- development level of a certain management object including its competitiveness, ability to influence the general system of management;
- system of adaptation to environment and processes of inner integration;
- legal and cultural order in the organization, level of informatization, general, national and branch norms, standards and concrete schemes of document movement which secure the programmed level of its management;
- programs of estimating of personnel work efficiency through the record keeping culture, performing management communications and system of management decisions relating to the technology of documentation creation (fig. 2).

Among the ways of record keeping improvement in commercial enterprises, it is necessary to pay attention to the following elements: logo “face of an enterprise”, its image carrying an encoded documentary information about the kind and professional sphere of activity; print, forms, envelopes, business cards, clothes, accessories, i. e. the style united by functioning of the enterprise brand-book, allowing consumers identify commercial enterprise and its production.

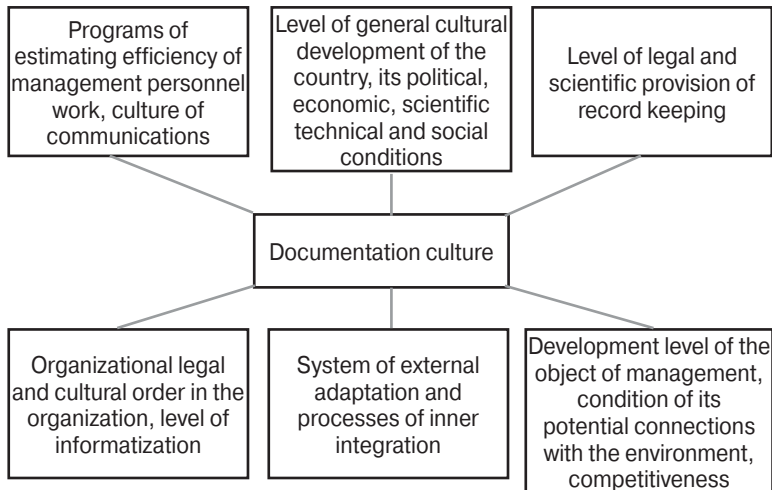

Fig. 2. Factors of influence upon documentation culture [7].

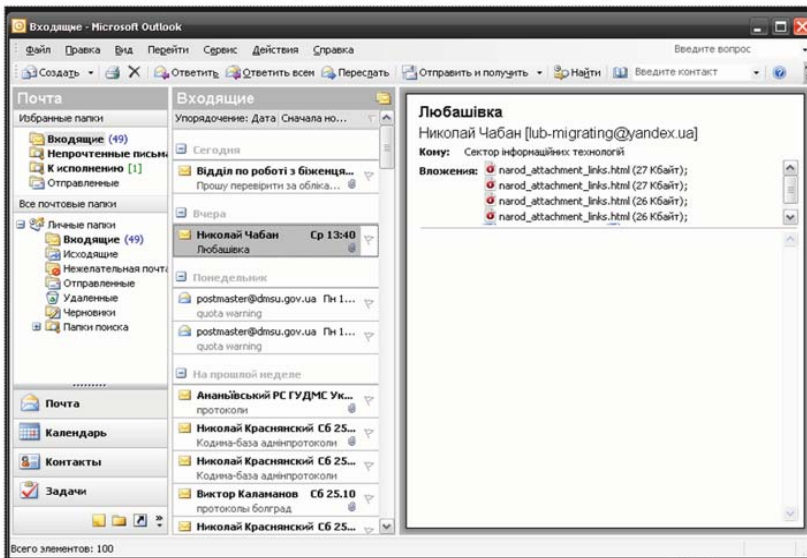

Fig. 3. Microsoft Outlook interface

The following way is increasing the culture level of work with documents organization. Take, for instance, Microsoft Outlook — e-mail client, organizer with functions of a calendar, journal, making notes and contact manager. Besides, it makes it possible to trace the work with Microsoft Office documents with the aim of creating a working day journal.

Unfortunately the majority of commercial sector employees cannot use this program, they don't use its potentials, which is why they should increase their level of computer literacy.

The employees should be able to professionally build and design branch documentation, less time spent on document design will contribute to introducing unified document forms, which will characterize their culture of documents creation.

The universal factors of documents circulation culture are the following: creating integral system of documentation flow management, increasing the level of documents circulation culture. They will contribute to the creation and introduction of electronic offices and archives.

Conclusions. Documentation culture is defined as an element of corporative culture and determined by the organization's attitude to information. It depends on the quality and efficiency of working with documents, good organization of document searching, storing, and perfect work of record keeping service, i. e. on all elements of documentation provision system of commercial activity.

Documentation culture of commercial enterprises needs improvement, namely increasing computer literacy of employees, high level of work with documents, wide use of logos, corporate style as elements of brand-book of commercial enterprises, etc.

Further research can deal with developing a concept of sectoral documentation culture, which could serve as a basis for creating document and information innovations, the ways of solving problems in commercial activities, etc.

References

1. Bezdrabko V. V. Upravlinske dokumentoznavstvo / V. V. Bezdrabko. — Kyiv : Chetverta hvylya, 2006. — 208 s.
2. Zaytsev V. V. Organizatsionny mekhanizm sovershenstvovaniya sistemy upravleniya za schet uluchsheniya dokumentatsionnoy kultury organizatsii [rukopis] : diss. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05 / V. V. Zaytsev ; Moskovskiy energeticheskii institut. — M., 2006. — 185 s.
3. Kapitonov E. A. Korporativnaya kultura: strategicheskoe napravlenie razvitiya sotsialno-trudovykh otnosheniy : avtoref. dis. ... d-rasotsiol. nauk : 22.00.06 / E. A. Kapitonov ; Severo-Kavkazskaya akademiya gos. sluzhby. — Rostov n/D, 2003. — 58 s.
4. Kozlov V. A. Upravlenie osnovnymi parametrami innovatsionnykh protsessov organizatsionnogo obnovleniya na osnove razvitiya dokumentatsionnogo obespecheniya

- deyatelnosti organizatsii [rukopis] : dis. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05 / V. A. Kozlov ; GOU VPO Moskovskiy energeticheskiy institut. — M., 2011. — 207 s.
5. Kuleshov S. G. Dokumentoznavstvo: Istoriia. Teoretychni osnovy / S. G. Kuleshov ; Ukr. derzh. NDI arkhiv. spravy ta dokumentoznavstva, Derzh. akad. kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. — Kyiv : [b. v.], 2000. — 164 s.
 6. Microsoft Outlook — opisanie programmy [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupa: [http://www.chem-otkrit.ru/Microsoft Outlook](http://www.chem-otkrit.ru/Microsoft%20Outlook). — Zagl. z ekrana.
 7. Palekha Yu. I. Zahalne dilovodstvo: teoriia ta praktyka keruvannya upravlinskoiu dokumentatsieiu [Elektronniy resurs] / Yu. I. Palekha. — Kyiv : Lira-K, 2013. — Rezhim dostupu: [http://pidruchniki.com/ 1584072060524/dokumentoznavstvo/zagalne_dilovodstvo](http://pidruchniki.com/1584072060524/dokumentoznavstvo/zagalne_dilovodstvo). — Nazva z ekrana.
 8. Sotsiologhiia: Korotky entsyklopedichnyi slovnyk / Uklad. V. I. Volovych, V. I. Tarasenko, M. V. Zakharchenko ta in. / Pid zah. red. V. I. Volovycha. — Kyiv :Ukr. tsentr dukhovn. kultury, 1998. — 736 s.
 9. Slobodianyk M. S. Ukrainske dokumentoznavstvo (1991–2011) : nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch. / M-vo kultury Ukrainy, Nats. parlam. b-ka Ukrainy; uklad. : M. S. Slobodianyk, O. A. Politova ; nauk. red. ta avt. vstup. st. M. S. Slobodianyk. — Kyiv, 2012. — 176 s.
 10. Sprynsian V. G. Dokumentatsiinyi menedzhment yak innovatsiina diialnist v komunikatsiynomu seredovyskhi pidpnyemstv / V. G. Sprynsian // Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. — Kyiv, 2014. — №4. — S. 57–62.
 11. Filipova L. Ya. Naukovi pidkhody komunikatyvistyky dlia doslidzhen internet dokumentnykh komunikatsii / L. Ya. Filipova // Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. — 2014. — №4. — S. 76-79.
 12. Fedorova A. A. Korporativnaya kultura v sisteme upravleniya organizatsiiey : avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05 / A. A. Fedorova ; Mosk. gos. un-t im. M. V. Lomonosova. — M., 2005. — 26 c.
 13. Sheyn E. Kh. Organizatsionnaya kultura i liderstvo: postroenie, evolyutsiya, sovershenstvovanie / E. Kh. Sheyn ; per. s angl. pod red. V. A. Spivaka. — SPb. : Piter, 2002. — 337 s.

Надійшла до редколегії 24.04.2015 р.

Розділ третій
Журналістика та засоби масової інформації

Part Three
Journalism and Mass Communication

УДК [008:34]:[070^654.19]+378.147

І. П. Коваленко, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Висвітлено проблему формування правової культури студентів факультету кіно-телемистецтва, котрі навчаються за спеціальністю тележурналістика, в умовах становлення ринкових відносин з урахуванням особливостей їх майбутньої професійної діяльності. Проаналізовано систему формування правової культури майбутніх фахівців через навчальну діяльність у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: *тележурналістика, професійна культура, правова культура, правосвідомість.*

И. П. Коваленко, кандидат наук по социальным коммуникациям, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ТЕЛЕЖУРНАЛИСТОВ В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Освещена проблема формирования правовой культуры студентов факультета кино-телеискусства, которые обучаются по специальности тележурналистика в условиях рыночных отношений с учетом особенностей их будущей профессиональной деятельности. Проанализирована система формирования правовой культуры будущих специалистов посредством учебной деятельности в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: *тележурналистика, профессиональная культура, правовая культура, правосознание.*

I. P. Kovalenko, Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

LEGAL CULTURE FORMATION OF THE FUTURE TV JOURNALISTS IN THE CONTEXT OF THE MARKET RELATIONS

The author highlights the problem of the legal culture formation of the future TV journalists in the context of market relations with due regard to their future professional work. The system of formation of legal culture of future experts by means of educational activities in higher educational establishments is analyzed.

Key words: *TV journalism, professional culture, legal culture, legal awareness.*

Формування правової культури є важливою проблемою загального процесу становлення молодого митця в умовах ринкових відносин. Теоретико-методологічні та емпірико-практичні аспекти формування правової культури як суспільства в цілому, так і його окремих соціальних груп висвітлені в працях: Н. Алексеева,

В. Бабкіна, В. Головченко, В. Костюка, В. Оксамитного, М. Орзиха, М. Подберезького, Л. Рабиновича, О. Скакун, А. Скуратівського, С. Сливки, Н. Ткачової, М. Цвіка, М. Щербаня та ін., серед яких велика кількість досліджень присвячена студентській молоді. Проте проблема виховання правової культури такої специфічної групи, як молоді митці в галузі тележурналісти в науковій літературі висвітлена ще недостатньо. Деякі її аспекти висвітлені в попередніх працях автора цієї статті [1; 2]. У цій розвідці, яка не претендує на всебічне розкриття цієї складної проблеми, ставиться завдання визначити сутність та роль професійної компоненти в структурі правової культури фахівців з тележурналістики.

Відповідно до статті 1 Конституції, Україна є правовою державою [3, с. 7]. Але таке визначення української державності є радше орієнтацією суспільно-політичного розвитку, ніж реалією суспільного життя. Для того, щоб Україна стала дійсно правовою, потрібно не тільки впровадити до законодавства відповідні норми та створити необхідний інституційний дизайн, але й сформувати правову культуру суспільства. Останнє — найскладніше завдання, що постає в процесі розбудови правової держави. Культура, являючи собою соціально-психологічний чинник суспільного життя, є найконсервативнішим елементом суспільних відносин. Вона змінюється повільніше, ніж нормативні та інституційні чинники їх розвитку. Проте саме зміна культури зумовлює стабілізацію нових відносин і припиняє трансформаційний процес.

Культура — це «особлива сфера та форма діяльності, що має свій зміст та свою структуру» [4, с.17]. Культура унаочнюється в стереотипах свідомості та поведінки людей, які мають певні відмінності, відповідно до того, в якій сфері здійснюється діяльність особистості. Оскільки людина є суб'єктом діяльності в різних сферах суспільного життя, в структурі її культури наявні різні складові: правова, економічна, мистецька, художня, побутова, професійна тощо. Кожен з цих видів культури активно взаємодіє один з одним, зумовлюючи специфічні особливості їх прояву у свідомості та поведінці індивідів.

Одним з найважливіших компонентів суспільної культури, що характерний для усіх її складових як системи, є правова культура. Різномасштабність правової культури зумовлена тим, що в політично організованих суспільствах увесь спектр суспільних відносин тією чи іншою мірою регулюється правом. Хоча поняття правової культури має безліч інтерпретацій, усі вони так чи інакше акцентують на тому, що правова культура являє собою відбиття права в культурі. Професійна культура являє собою другий найважливіший компо-

нент суспільної культури. Місце професійної культури в структурі суспільної культури зумовлене тим, що, по-перше, абсолютна більшість населення занята в системі суспільного виробництва, має фахову підготовку і професійно виконує свої виробничі обов'язки. По-друге, виконуючі свої професійні функції, людина в працездатному віці близько третини часу проводить на роботі. Професійну культуру можна визначити як соціально-психологічний чинник виробничого процесу, певний комплекс стереотипів свідомості і поведінки на виробництві та поза його межами, зумовлений особливостями професійної діяльності.

Професійна культура, як і інші компоненти суспільної культури, не може існувати окремо від правової культури. Специфіка професійної діяльності, з одного боку, впливає на особливості формування норм права, що відбивається, в таких його галузях, як «трудове право», «підприємницьке право», а для митців і в «авторському праві»; з іншого — на закріплення правових норм у свідомості та їх екстраполяцію на поведінку учасників виробничого процесу. Таким чином, взаємодія професійної та правової культури утворює в полі суспільної культури професійно-правовий сегмент (схема 1).

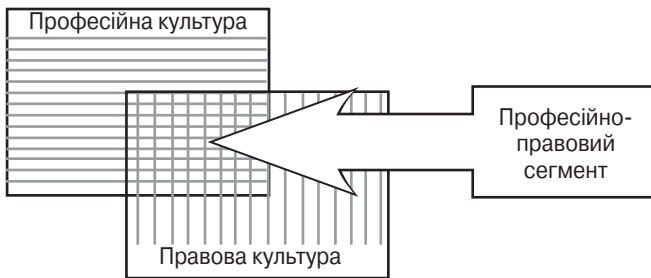

Схема 1. Професійно-правовий сегмент суспільної культури

За своїм змістом професійно-правовий сегмент являє собою певний комплекс стереотипів правосвідомості та правомірної поведінки, детермінований особливостями професійної діяльності та соціального буття особистості. На формування професійно-правового сегмента культури впливає дві групи чинників: **соціальні** та **особистісні**. До соціальних чинників належать: 1) правова система, що існує в тій чи іншій країні (зміст правових норм); 2) специфіка професійної діяльності (тип виробництва, де здійснюється професійна діяльність; комплекс виробничих обов'язків, пов'язаних з виконанням професійної діяльності). До особистісних чинників належать: 1) рівень правової освіти учасників виробничого процесу;

3) рівень та зміст їх фахової підготовки; 3) специфіка їх функціональних обов'язків; 4) їх моральні якості.

Специфіка змісту правової культури тележурналістів полягає в тому, що об'єктом їх виробничої діяльності є духовне виробництво, продукт якого — не матеріальні, а духовні цінності. Духовне виробництво є найскладнішим та найважливішим видом суспільного виробництва. Його результати не можна точно визначити, а ефективність того чи іншого продукту виявляється через певний (часто досить тривалий) проміжок часу. Проте саме духовне виробництво формує культуру суспільства, яка здатна виконувати функції, як стабілізатора суспільних відносин, так і ініціатора суспільних новацій.

В умовах інформаційної революції, яка відбувається в сучасному світі, фахівцям в галузі тележурналістики відіграють значну роль у просуванні України шляхом соціального прогресу. У виробництві та споживанні інформації важливу функцію виконує журналістика, яка в умовах інформаційної революції перебуває в процесі кардинальної трансформації. У межах журналістики дедалі більшої актуальності набуває процес диференціації професійної діяльності, зумовлений збільшенням специфіки різних видів засобів масової інформації (друкованих видань, радіо, телебачення). Унаслідок цього виникла об'єктивна потреба в посиленні профілізації процесу підготовки журналістів, що відбилося в інституюванні у вітчизняній вищій школі такого напрямку підготовки фахівців, як тележурналістика.

У процесі формування правосвідомості та правомірної поведінки громадян, підкреслює М. П. Щербань, «провідне місце належить загальноосвітнім та вищим навчальним закладам, де формуються основи правової культури» [5, с.1]. Специфіка діяльності фахівців сфери тележурналістики в сучасних умовах зумовлює вимоги до їх правової підготовки у вищих навчальних закладах. Окрім засвоєння загальних основ правознавства, трудового та підприємницького права, відповідних положень цивільного, адміністративного, податкового, бюджетного законодавства, фахівці цього профілю мають здобути детальніші знання з таких правових галузей, як інформаційне, авторське та патентне право.

У профільних навчальних закладах правова культура майбутніх тележурналістів має формуватися не тільки завдяки циклові правознавчих дисциплін, але й при вивченні професійно-орієнтованих курсів, таких як «Управління інформаційною (тележурналістською) діяльністю», «Ринок телепродуктів», «Професійна етика тележурналіста». У процесі вивчення цих курсів відбувається конкретизація правових знань стосовно найважливіших напрямів діяльності,

що адаптує студентів до конкретних ситуацій, пов'язаних з правом, які можуть виникнути в їхній майбутній професійній діяльності. Наприклад, у курсі «Управління інформаційною (тележурналістською) діяльністю» необхідно передбачити розділ «Формування законодавчих основ управління інформаційною (тележурналістською) діяльністю». У межах курсу «Економіка теледіяльності» — розділ «Правове регулювання економічної активності тележурналістів». У змісті курсу «Інформаційно-аналітичні продукти та послуги» варто проаналізувати правові засади виробництва інформаційної продукції, її патентування, відносин між її виробниками та споживачами; в курсі «Організація інформаційно-аналітичної діяльності» — правові аспекти кадрових ресурсів інформаційно-аналітичної служби, планування та управління кар'єрою співробітників, методів стимулювання праці співробітників; у змісті курсу «Менеджмент телевізійно-інформаційної діяльності» — правові питання управління персоналом, управлінського спілкування, розвитку матеріально-технічної бази та фінансування телебачення.

Формування правової культури неможливе без виховання «бажання самої людини виконувати норми права» [6, с.103]. Провідну роль у формуванні системи ціннісних мотивацій правової соціалізації студентів відіграють дисципліни соціально-гуманітарного циклу: філософія, основи економічної теорії, соціологія, політологія, психологія, педагогіка, релігієзнавство. Проте вплив цих дисциплін є ефективнішим у такому разі, коли здійснюється профілювання їх викладання відповідно до специфіки фахової підготовки.

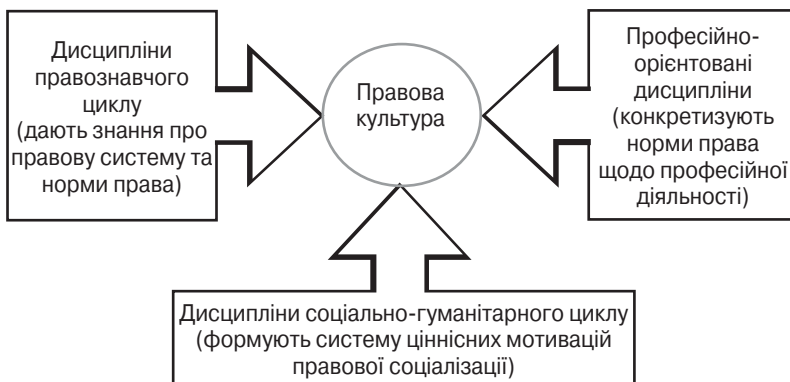

Схема 2. Система формування правової культури майбутніх фахівців через навчальну діяльність у вищих навчальних закладах

Формуючи правову культуру у вищих навчальних закладах, слід зважати на те, що специфіка діяльності тележурналістів за своїм змістом потребує від її суб'єктів набуття навичок роботи з правової освіти. Однією з основних функцій телебачення як соціального інституту є соціалізація (зокрема і правова соціалізація) населення. Фахівець у галузі тележурналістики не може виконувати роль об'єкта освітньо-правової діяльності. Специфіка тележурналістики вимагає від нього набуття навичок агента правової соціалізації. Тому під час навчання у вищому навчальному закладі та проходження виробничої практики на телеканалах конче необхідно забезпечити участь студентів у лекційній пропаганді правових знань серед населення.

Проте правову культуру не можна сформувати лише через освітню та інформаційну діяльність. Надзвичайно важливим у процесі формування правосвідомості та правової поведінки працівників сфери тележурналістики є забезпечення відповідного морально-психологічного клімату у творчих колективах. Необхідно, використовуючи різні виховні засоби, досягти того, щоб правопорушення передбачали не тільки відповідні міри адміністративного характеру зі сторони керівництва, але й викликали моральний осуд колег по роботі.

Таким чином, правова культура особистості завжди детермінується професійною діяльністю індивіду. Потреби професійної діяльності зумовлюють те, що в процесі формування правової культури майбутніх фахівців важлива роль відводиться вивченню окремих галузей права, закріпленню у свідомості їх норм та виробленню відповідних стереотипів поведінки. Правова культура тележурналістів є невід'ємною складовою їх професіоналізму, фундаментальної підготовки та фахової майстерності. Формування основ правової культури фахівців сфери тележурналістики здійснюється під час навчання у вищих навчальних закладах як через викладання дисциплін правознавчого циклу, так і через викладання професійно-орієнтованих та соціально-гуманітарних дисциплін. Формування правової культури неможливе без забезпечення відповідного морально-психологічного клімату в трудових колективах.

Список використаних джерел

1. Коваленко І. П. Формування правової культури тележурналістів як чинник розвитку демократичного процесу в Україні / І. П. Коваленко // *Культура України* : зб. наук. пр. — Харків: ХДАК, 2012. — Вип. 39. — С. 46–52.
2. Коваленко І. П. Роль тележурналістики в електоральному процесі / І. П. Коваленко // *Вісн. Харків. держ. акад. культури* : зб. наук. пр. Вип. 37. — Харків, ХДАК, 2012. — С. 211–216.
3. Конституція України зі змінами. — Харків : Право, 2012. — 64 с.
4. Ерасов Б. С. Социальная культурология / Б. С. Ерасов. — 2 изд., испр. и доп. — М. : Аспект Пресс, 1997. — 591 с.

5. Щербань М. П. Формування правової культури студентів вищих аграрних закладів I-II рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук / М.П. Щербань ; Ін-т вищої освіти Акад. пед. наук України. — Київ, 2005. — 20 с.
6. Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів / В. Головченко, А. Потьомкін // Право України. — Київ, 2006. — №4. — С. 100–103.

References

1. Kovalenko I. P. Formuvannya pravovoi kultury telezhurnalistiv yak chynnyk rozvytku demokratychnoho protsesu v Ukraini / I. P. Kovalenko // Kultura Ukrainy : zb. nauk. pr. — Kharkiv: KhDAK, 2012. — Vyp. 39. — С. 46–52.
2. Kovalenko I. P. Rol telezhurnalistyky v elektoralnomu protsesi / I. P. Kovalenko // Visn. Kharkiv. derzh. akad. kultury : zb. nauk. pr. Vyp. 37. — Kharkiv, KhDAK, 2012. — S. 211–216.
3. Konstytutsiia Ukrainy zi zminamy. — Kharkiv : Pravo, 2012. — 64 s.
4. Yerasov B. S. Sotsialnaya kulturologiya / B. S. Yerasov. — 2 izd., ispr. i dop. — M. : Aspekt Press, 1997. — 591 s.
5. Shcherban M. P. Formuvannya pravovoi kultury studentiv vyshchyykh agrarnyykh zakladiv I-II rivniv akredytatsiyi : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk / M. P. Shcherban ; In-t vyshchoi osvity Akademii ped. nauk Ukrainy. — Kyiv, 2005. — 20 s.
6. Holovchenko V. Pravovi mekhanizmy formuvannya pravosvidomosti studentiv / V. Holovchenko, A. Potiomkin // Pravo Ukrainy. — Kyiv, 2006. — № 4. — С. 100–103.

LEGAL CULTURE FORMATION OF THE FUTURE TV JOURNALISTS IN THE CONTEXT OF THE MARKET RELATIONS

Kovalenko I. P., Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

irakovalenko777@mail.ru

The aim of this article is to disclose the essence and the role of a professional component in legal culture formation in the field of TV journalism.

Research methodology. System and structurally functional methods have been applied.

Results. The author highlights the problem of the legal culture formation of the future TV journalists in the context of market relations with due regard to their future professional work. The system of formation of legal culture of future experts by means of educational activities in higher educational establishments is analyzed. The author emphasizes the legal culture cannot be created only by means of educational and information activities. Ensuring the corresponding moral and psychological climate in creative teams is very important in the course of formation of sense of justice and legal behavior of TV journalists.

Novelty. Legal culture formation of future experts in the field of TV journalism is analyzed for the first time as a system process which has both internal and external factors of development.

The practical significance. The author's conclusions can be used for the improvement of legal culture formation of the future TV reporters in higher educational establishments.

Key words: *TV journalism, professional culture, legal culture, legal awareness.*

Надійшла до редколегії 10.04.2015 р.

УДК 654.197:008

Ю. Ю. Великий, викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ МОЛОДІ В ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ МЕДІА-ПРОСТОРІ

Досліджуються чинники впливу на формування духовності молоді, з'ясовуються оптимальні варіанти і механізми духовного виховання молодих людей засобами телебачення. Окреслено основні напрями вироблення морально-психологічного імунітету до потенційно негативного впливу телебачення на молодь; форми і методи використання телебачення в процесі духовного виховання молоді.

Ключові слова: *духовність, духовні цінності, молодь, виховання, телебачення, моральність, релігійність, національна свідомість.*

Ю. Ю. Великий, преподаватель, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ МОЛОДЕЖИ В ТЕЛЕВИЗИОННОМ МЕДИА-ПРОСТРАНСТВЕ

Исследуются факторы влияния на формирование духовности молодежи, выясняются оптимальные варианты и механизмы духовного воспитания молодых людей средствами телевидения. Очерчены основные направления выработки морально-психологического иммунитета к потенциально негативному влиянию телевидения на молодежь; формы и методы использования телевидения в процессе духовного воспитания молодежи.

Ключевые слова: *духовность, духовные ценности, молодежь, воспитание, телевидение, моральность, религиозность, национальное сознание.*

Yu. Yu. Velykyi, Lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

FORMATION OF INFORMATION NEEDS OF YOUTH IN TELEVISION MEDIA-SPACE

This article investigates the factors of influence on the formation of youth spirituality, as well as the best options and mechanisms for the spiritual education of young people via television. The main directions of generating moral and psychological immunity to the potentially negative influence of TV on youth and the forms and methods of using television in the process of spiritual education of youth are outlined.

Key words: *spirituality, spiritual values, youth, education, television, morality, religiosity, national consciousness.*

Постановка проблеми, її актуальність. Духовність — це осмислення людиною того, що головною сутністю життя є універсальні цінності добра, краси, істини, а також сенсу свого буття, місця та гармонії її стосунків з природою, суспільством, сучасною технікою, інформаційним середовищем. Духовну структуру людини, народу, нації можна розглядати як діалектичний синтез світоглядної, моральної, естетичної культури, який реалізується в практичній діяльності особи й суспільства та зумовлює свободу мислення і добротність.

Останні дослідження та публікації. За останні роки вийшли друком наукові праці та монографії, в яких вивчаються й аналізуються система засобів масової інформації, її роль у формуванні національної ідеї, вплив на формування громадської думки, суспільної свідомості. Значення та місце ЗМІ в житті України розглядає А. З. Москаленко [5], В. Лизанчук аналізує складні проблеми зародження національної культури, духовності, функціонування української мови в усіх сферах держави [4]. Проблеми активного впливу ЗМІ на політичну свідомість і поведінку громадян досліджували О. В. Пугачов та А. І. Соловйов [6; 7]. М. Л. Князева [2] розглянула, як мас-медіа визначають духовний клімат суспільства.

Мета статті — вивчити чинники впливу на формування духовності молоді, з'ясувати оптимальні варіанти і механізми духовного виховання молодих людей засобами телебачення.

Розвиток української державності, демократизація суспільства потребують особливої уваги до духовного виховання молодого покоління. Адже донедавна суспільство розглядало молодь як об'єкт соціального впливу своїх виховних та ідеологічно-пропагандистських інститутів, вважаючи, що юнаки та дівчата повинні лише ретельно виконувати рішення, які приймаються «нагорі». Тому від молоді очікували виявів ініціативи в чітко регламентованих формах, активності — у межах окреслених завдань, ентузіазму — у визначеному соціальному спрямуванні. Це призвело до зневіри молоді у власні сили, її байдужості, агресивності, а внаслідок цього — до поширення наркоманії, алкоголізму, збільшення кількості різних кримінальних проявів у суспільстві тощо. І це закономірно, оскільки духовне виховання є важливим соціальним чинником. Воно виникає паралельно з розвитком суспільства й формується за законами суспільного розвитку. Ідеї, які скеровують соціальну практику духовного виховання й форми її організації, завжди зумовлені конкретними суспільними відносинами, що позначаються на особливостях систем моральності, які виникають в умовах різних суспільних формацій.

Із відновленням Української незалежної держави духовне виховання молодого покоління стало набувати нового змісту.

Одним з важливих чинників подолання негативних явищ, які виникли в молодіжному середовищі, є формування високоморальних загальнолюдських, християнських духовних цінностей передусім у свідомості кожної молодої особи. Оскільки духовність є норморегулювальною властивістю поведінки, то усунення негативних наслідків, помилок у вихованні молоді, вихід її з «постгеноцидного стану» (Джеймс Мейс), утвердження справжньої свободи і демократії може

гарантувати висока духовність молодих українських громадян. Тому духовне виховання молоді нині стало загальнодержавною проблемою, справою всього українського народу.

Оскільки телебачення охопило всі сфери суспільного життя, ставши органічною складовою культури (і видом культури, а не лише засобом інформування), мистецтва, ідеології, політики, освіти, науки тощо, то воно спричинило немало проблем у вихованні молоді. Адже телевізійні програми не лише є носієм добротворчої енергії, що сприяє утвердженню у свідомості молодих людей духовних ідеалів, високої моралі, християнських чеснот, але й здатне прищепити спотворені уявлення про добро та зло, совість і підлість, чесність і брехливість, моральність і аморальність, національну гідність і космополітизм, любов та цинізм тощо.

На основі аналізу результатів опитування молоді про використання вільного часу (телебачення — найпопулярніший засіб масової комунікації) та дослідження телевізійних передач можна стверджувати, що позитивний вплив телебачення на формування духовності молоді безпосередньо залежить не лише від фахового рівня опрацювання та поширення інформації (створення — передавання — сприймання), а й від рівня національної свідомості, громадянської позиції, розуміння суті демократії, свободи слова і свободи діяльності ЗМІ, професійно-етичних принципів діяльності працівників телебачення. Насамперед від означених факторів залежить те, у сферу впливу яких телевізійних передач потрапляє молодь.

Оцінюючи роль телебачення в процесі етнічного, національно-політичного, державно-патріотичного самоусвідомлення української молоді, можна навести думку лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, філософа Сергія Кримського, котрий підкреслив, що особистість — це не тільки неповторність індивіда, це й індивідуальна неповторність нації. Кожна нація — це теж історична особа. Отже, нація, як і особистість, через телебачення й інші ЗМІ повинна постійно звертатися до своєї самотутності, відновлювати її через окремі особистості.

Духовна людина не тільки усвідомлює вирішальне значення моральних цінностей, а й активно утверджує їх у повсякденному житті, ставленні до інших людей і себе самої, виявляючи такі моральні риси, як працелюбність, доброта, справедливість, толерантність, щирість, сумлінність, повага до іншої людини, почуття власної гідності, відповідальність, принциповість (М. Боришевський). Ці характеристики моральності особистості виявляються і в її непримиренному ставленні до фальші, цинізму, лицемірства, підла-

бузництва, лінощів, неробства та пов'язаного із цим паразитичного існування, утриманства.

Обґрунтовано певний зв'язок між телевізійними передачами, в яких переважає цинізм, фальш, лицемірство, жорстокість, насильство, й асоціальними проявами в поведінці молоді, правопорушеннями, злочинами, що є невід'ємними складовими загальної криміногенної ситуації в країні і збігаються з її тенденціями та напрямками розвитку.

Рівень моралі, культурні запити і потреби сучасної молоді є однією з найзначиміших соціокультурних характеристик українського суспільства, а специфіка соціалізації молодих людей визначає майбутнє України. Тому діяльність телебачення, що формує інтереси та потреби тієї чи іншої людини й українського суспільства загалом, повинна спрямовуватися, зокрема, на формування високих моральних якостей, національної свідомості, громадянської гідності.

Базуючись на науковій оцінці медіанасильства, яку надав професор Б. Потятиник, і на психологічних дослідженнях впливу телебачення на молоде покоління кандидата психологічних наук Н. Максимової, можна класифікувати телевізійні передачі, які негативно впливають на підсвідомість, на такі різновиди: фільми жахів, бойовики, фільми із сексуальними епізодами, безпосередня та опосередкована реклама алкоголю і тютюну. Тому гігієна морально-духовного життя молоді має перебувати в центрі уваги телеорганізацій.

Основні напрями виховання молоді окреслені в Конституції України, Державній національній програмі «Освіта» та законодавчо-правових документах, наприклад, Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (грудень 1992 р.), Законах «Про позашкільну освіту» (червень 2000 р.), «Про захист суспільної моралі від продукції, що пропагує порнографію» (листопад 2003 р.), указах Президента, постановках Верховної Ради та Кабінету Міністрів України. Про роль засобів масової інформації у вихованні молодого покоління йдеться в законах «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформацію», «Про національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» та інших (ці документи представлені в електронній мережі Інтернет під рубрикою «Право», систематизовані в збірнику документів «Українське законодавство: засоби масової інформації» (2004 р.) та ін.). Виокремлено роль засобів масової інформації в процесі морального, духовного, патріотичного виховання молоді. Телебачення покликане не лише інформувати, розважати, а й виховувати. Хоча в сучасних умовах ЗМІ не можуть не розважати, особливо це стосується телебачення і радіо. Ця функція за ними за-

кріплена й надалі, підкреслює професор В. Й. Здоровега. Але в процесі тих соціальних змін, які відбулися за останній час, чітко проявилася інша функція мас-медіа — резонатора й аналізатора подій. Мас-медіа мають виконувати обов'язки аналітика, який може оцінювати ті чи інші події, не тільки інформувати, а й дискутувати, тобто подавати різні погляди.

Суть телебачення зумовлює його патерналістське покликання сприяти людині в тому, щоб вона ставала високоморальною, національно свідомою, культурною. Телебачення як один із видів соціальних інститутів, що належать до ЗМІ, успішно може виконувати притаманні йому функції: інформаційно-пізнавальну, просвітницько-педагогічну, естетично-розважальну, соціально-організаторську тощо.

Формування духовності молоді — складний психолого-педагогічний, політико-ідеологічний процес, який потребує врахування: а) нових наукових досліджень про людину: її природу, освіченість, національну свідомість; б) активного розвитку електронних засобів масової інформації. Ці чинники змінюють традиційну систему духовного виховання молоді. Нині в Україні об'єктивно існує попит на молоду людину, котра, крім того, що має позитивні риси (освіченість, професіоналізм, особиста чесність, відданість суспільній справі тощо), є ще й достатньо динамічною, творчою, амбітною, пасіонарною, максималістичною щодо дотримання українських державницьких інтересів, зорієнтованою насамперед на надособистісні цінності та високі духовні ідеали.

Телебачення як особливий засіб комунікації найповніше поєднує психолого-педагогічні можливості впливу на виховання, навчання, освіту, розвиток молодого покоління. У цьому разі важливим є те, щоб найпопулярніші серед молоді програми (телефільми, музичні та розважальні передачі) мали національну основу. Досягти цього можна за умови успішного здійснення державою, суспільством і системою телебачення головних етапів соціокультурного розвитку: 1) створення належних умов для функціонування молодіжної культури надасть можливості розвиватися інфраструктурі українського шоу-бізнесу; 2) телебачення зможе активно реагувати на всі вияви молодіжної культури, які після реалізації завдань першого етапу матимуть якісно новий рівень, що вможливить третій етап; 3) українське телебачення стане каталізатором молодіжних процесів в Україні і мінімізує нинішнє домінування в Україні російського телебачення; 4) це сприятиме долученню російськомовної молоді сходу та півдня України в українське молодіжне середовище.

Прищеплення юнакам і дівчатам загальнолюдських морально-духовних цінностей можливе лише через виховання національної свідомості відповідно до історичних, географічних, економічних, етнографічних, психологічних особливостей української спільноти. Завдяки правдивій, об'єктивній звуковій і зображальній інформації молоде покоління може відчуті дух життя, почути голос минулого, поговорити з майбутнім, утвердити в собі високу духовність і моральність. Цьому процесові можуть продуктивно сприяти розважальні телевізійні програми, якщо будуть насичені позитивною енергією поваги до українського народу, його культури, традицій, звичаїв, задовольнятимуть не примітивні й вульгарні запити, а здорові естетичні смаки, підвищуватимуть інтелектуально-освітній, національно-духовний рівень молодих глядачів, пропагуватимуть високі морально-етичні норми.

Слід вивчити і задовольнити потреби нового покоління, яке, за статистичними даними, в майбутньому політична ситуація цікавитиме значно менше, ніж більшість глядацької аудиторії сучасності. Молодь цікавиться інформацією про розвиток новітніх технологій, пізнавальними матеріалами про історію та перспективу цивілізацій. І того, хто зможе виконати всі ці вимоги в інформаційному просторі, вважатимуть лідером на ринку ЗМІ у XXI ст. Будь-яке суспільство має задовольняти власні інформаційні потреби. Суспільство, що має можливості це зробити, не тільки не відчуває інформаційного голоду, а й ототожнюється з функціонуванням демократії в ньому.

Усвідомлення українським суспільством необхідності створення продуманої, послідовної державної стратегічної програми щодо підтримки телеканалів, які сприяють утвердженню духовно-національних ідеалів, є запорукою успішної реалізації специфічних особливостей телебачення бути засобом не лише інформування, розважання, а й морального, національно-патріотичного, релігійного виховання найважливіших складників процесу формування духовності молоді.

Добро як моральна категорія — не готовий зразок, його необхідно безперервно творити й підживлювати також і засобами телебачення. Молоді телеглядачі засвоюють взірці поведінки на телеекрані так само, як певні моделі поведінки в сім'ї, школі, вищому навчальному закладі, виробничому колективі, на вулиці. Негативне збудження, спричинене телеекраном, може трансформуватися в реальну агресію. Відеопродукція провокаційного агресивного змісту, яка пропагує насильство, жорстокість, порнографію, фактично блокує високе морально-духовне визрівання молоді людини. Чужомовні

розважальні, пісенні телепередачі не найкращої якості породжують у деяких представників української молоді псевдоестетичний конформізм, скептичне, а то й зневажливе ставлення до національної музичної культури, нігілізм.

Формування національно-патріотичних почуттів як духовної категорії — це цілеспрямований, систематичний, регульований виховний процес. Однак телевізійники під час підготовки матеріалів не завжди зважають на визначені педагогами і психологами вікові етапи формування національно-патріотичної свідомості, до яких належать:

- 1) етап раннього етнічного самоусвідомлення;
- 2) етап національно-політичного самоусвідомлення;
- 3) етап державно-патріотичного самоусвідомлення.

Завдяки телевізійному екрану національні обряди, звичаї, традиції мають значний вплив на патріотичне виховання, оскільки завжди підтримуються громадською думкою і, періодично повторюючись, водночас формують духовний світ молоді людини.

Телебачення має унікальні можливості для того, щоб об'єктивно оцінити минуле, утвердити в молодого покоління національну історичну пам'ять, адже історія України багата на приклади героїзму, самопожертви, високих злетів духу заради незалежності. Телевізійні нариси, есеї, документальні фільми про видатних синів і доньок українського народу, політичних, державних діячів, письменників, етнографів, істориків, філософів, фольклористів, літературознавців, учених, винахідників, господарників зацікавлюють глядачів, спонукаючи їх до роздумів, позитивно впливаючи на процес національно-політичного самоусвідомлення.

Молодь переглядає різні телевізійні передачі. І не кожна з них надає позитивну інформацію, насичену духовно-інтелектуальним змістом. Справжню цілісність людського життя відображає духовність, яка в нинішній період глобалізації є найвищою цінністю, основою науково обґрунтованого стратегічного спрямування розвитку національної економіки, політики, освіти, науки, культури, мистецтва тощо.

Засвоєння людиною світоглядних, моральних, духовних орієнтирів відбувається в молодому віці, тому ситуацію в молодіжному середовищі можна розглядати як умовну модель майбутнього українського суспільства. Висвітлення телебаченням історії, культури, мистецтва, літератури, звичаїв, традицій, позбавлення від упередженості, різноманітних табу, піднесення на високий духовно-моральний щабель справжніх національних святинь, утвердження у

свідомості україноцентризму, максималістської культури державотворення є надто важливими для національної злагоди, поліпшення майбутнього життя.

Висновки. Останнім часом виникають умови для переходу від моделі медіакратії до моделі відкритого діалогу в суспільстві, утвердження в журналістському середовищі морально-національного, патріотично-громадянського типу мислення, що сприятиме усвідомленню телевізійними працівниками необхідності допомогти молодим людям засобами телебачення пізнати своє національне «Я», відчутти, зрозуміти, що любов до України — чинник найвищого діяльного, духовно-національного самоусвідомлення, самовизначення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з висвітленням напрямів формування інформаційних потреб молоді в телевізійному медіа-просторі.

Список використаних джерел

1. Беда П. Інтереси держави не заперечують свободи / П. Беда // Уряд. кур'єр. — 2001. — №10.
2. Князева М. Л. «Черная культура» и светлый человек / М. Л. Князева // Педагогика. — 2001. — №3. — С. 97–101.
3. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. — Київ : ПАРАПАН, 2003. — 240 с.
4. Лизанчук В. В. Радіожурналістика: засади функціонування : підручник / В. В. Лизанчук. — Львів : ПАІС, 2000. — 366 с.
5. Москаленко А. З. Два кити: Журналістика як система засобів масової інформації. Журналістика перехідного періоду / А. З. Москаленко. — Київ : Школяр, 1997. — 360 с.
6. Пугачев В. П. Политология. Справочник студента / В. П. Пугачев. — М. : Филол. общество «Слово», 1999. — 576 с.
7. Пугачев В. П. Введение в политологию : учеб. для студ. высш. учеб. завед. — 3-е изд., перераб. и доп. / В. П. Пугачев, А. И. Соловьев. — М. : Аспект Пресс, 1997. — 447 с.

References

1. Beda P. Interesy derzhavy ne zaperechuiut svobody / P. Beda // Uriad. kurier. — 2001. — №10.
2. Kniazeva M. L. «Chernaia kultura» y svetlyi chelovek / M. L. Kniazeva // Pedahohyka. — 2001. — №3. — S. 97–101.
3. Krymskyi S. B. Zapyty filosofskykh smysliv. — Kyiv : PARAPAN, 2003. — 240 s.
4. Lyzanchuk V. V. Radiozhurnalistyka: zasady funktsionuvannia : pidruchnyk / V. V. Lyzanchuk. — Lviv : PAIS, 2000. — 366 s.
5. Moskalenko A. Z. Dva kyty: Zhurnalistyka yak systema zasobiv masovoi informatsii. Zhurnalistyka perekhidnoho periodu / A. Z. Moskalenko. — Kyiv : Shkoliar, 1997. — 360 s.
6. Pugachev V. P. Politologiya. Spravochnik studenta / V. P. Pugachev. — M. : Filol. obshchestvo «Slovo», 1999. — 576 s.
7. Pugachev V. P. Vvedeniye v politologiyu : ucheb. dlya stud. vyssh. ucheb. zaved. — 3-e izd., pererab. i dop. / V. P. Pugachev, A. I. Solovyev. — M. : Aspekt Press, 1997. — 447 s.

UDC 654.197:008

FORMATION OF INFORMATION NEEDS OF YOUTH IN TELEVISION MEDIA-SPACE

Velykyi Yu. Yu., Lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

grosman2009@yandex.ua

The aim of the article is to investigate the factors of influence on the formation of youth spirituality, as well as the best options and mechanisms for the spiritual education of young people via television.

Research Methodology. To analyze this problem the author applies the following methods: the historical method was used to understand the historical and philosophical aspects of spirituality and evaluation of public policy regarding the formation of the spiritual needs of young people; the conceptual method and structural analysis were used in the clarification of themes and genre of different TV programmes; the statistical method was used to analyze the interest of young people in the telecast; the content analysis and descriptive and systematic methods of synthesis were used to assess the semantic content of television programmes.

Results have been obtained due to the nature of the development of themes associated with the comprehensive review of the role and importance of modern Ukrainian television in shaping the spirituality of young people and an attempt of a systematic understanding of programme policy on television.

Novelty of this work is contained in the nature of the role as well as importance of modern Ukrainian television in shaping youth spirituality.

The practical significance. The level of morality and cultural needs as well as the needs of today's youth are the most significant cultural characteristics of Ukrainian society. The specificity of young people's socialization will determine the future of Ukraine. Television activity that forms a person's interests and needs in particular and the Ukrainian society in general, should focus on the formation of high moral character, national identity and civic dignity.

Key words: *spirituality, spiritual values, youth, education, television, morality, religiosity, national consciousness.*

Надійшла до редколегії 06.04.2015 р.

УДК 007:304:659.3

О. І. Обласова, кандидат історичних наук, доцент, Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, м. Дніпропетровськ

ШКІЛЬНА ПРЕСА ЯК КОРПОРАТИВНЕ ЗМІ

Розглядаються специфічні психологічні особливості підлітків у контексті читачьких зацікавлень. Аналізуються різновиди журналів для підліткової аудиторії: пізнавальні (енциклопедичні, ігрові); розважальні (журнали кросвордів, коміксів); навчальні (релігійні, освітні, освітньо-ігрові); художні (літературні, мистецькі); наукові (науково-технічні, науково-художні). Визначено, що найголовнішою особливістю шкільної преси є функціонування за принципом «діти для дітей», що дозволяє стежити за життям сучасного підлітка.

Ключові слова: підліткова читачька аудиторія, шкільна преса, корпоративна преса.

О. И. Обласова, кандидат исторических наук, доцент, Днепропетровский национальный университет имени О. Гончара, г. Днепропетровск

ШКОЛЬНАЯ ПРЕССА КАК КОРПОРАТИВНОЕ СМИ

Рассматриваются специфические психологические особенности подростков в контексте читательских интересов. Анализируются разновидности журналов для подростковой аудитории: познавательные (энциклопедические, игровые); развлекательные (журнал кроссвордов, комиксов); обучающие (религиозные, образовательные, образовательно-игровые); художественные (литературные, искусствоведческие); научные (научно-технические, научно-художественные). Определено, что самой главной особенностью школьной прессы является ее функционирование по принципу «дети для детей», что позволяет следить за жизнью современного подростка.

Ключевые слова: подростковая читательская аудитория, школьная преса, корпоративная преса.

O. I. Oblasova, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk

SCHOOL PRESS AS A CORPORATE MASS MEDIUM

The specific psychological characteristics of adolescents in the context of their readers' interests are considered. Variety of magazines for teenage audience: cognitive (encyclopedic, game); entertaining (a crossword puzzles magazine, comics); training (religious, educational, educational games); art (literature, art); research (scientific and technical, scientific and artistic) are analyzed. It has been determined that the most important feature of school press is its functioning on the principle of "children for children", which enables to observe the life of a modern teenager.

Key words: adolescent readership, school newspapers, corporate press.

Постановка проблеми. Шкільний вік — особливий етап розвитку людини, пов'язаний з активними змінами на всіх рівнях: фізичному, психологічному, соціальному. У цей час дитина за допомогою різноманітних засобів налагоджує стосунки з навколишнім світом, зокре-

ма за допомогою друкованих ЗМІ. Тому особливої уваги потребують видання, що створюються для школярів, адже вони певною мірою формують картину світу у свідомості дитини, впливають на становлення особистості. Крім того, зазначимо, що нині чисельність школярів в Україні є значною. Зважаючи на все це, можна говорити, що необхідне всестороннє дослідження цього сегмента преси. Особливо актуальним є питання аналізу видань для підлітків, адже в Україні періодика для цієї вікової групи вивчена недостатньо.

Зауважимо, що наукової розробки потребують не тільки питання типології та тематичного наповнення комерційних видань для школярів, а й видань, що створюються безпосередньо самими дітьми для своїх однолітків, таких, які можна об'єднати поняттям «шкільна періодика», що й визначає **актуальність** цієї статті.

Останні дослідження та публікації. Проблеми дитячої комунікації та, зокрема друковані видання для школярів, ставали об'єктом розгляду багатьох науковців. Серед вітчизняних дослідників цієї сфери можна назвати А. О. Бессараб [3], Т. С. Давидченко [6–12], Н. О. Кіт [15], О. В. Кочегарову [17], Е. І. Огар [18], О. Г. Прокопчук [19], Н. Н. Сидоренко [20], проте системних досліджень періодики, що створюється самими школярами, поки що не здійснено.

Мета статті — дослідити тематико-типологічні особливості видань для школярів (на прикладі шкільної періодики). Відповідно, її **завданнями** є: подати типологію підліткових журналів, визначити особливості шкільної преси як різновиду корпоративного медіа, проаналізувати особливості роботи учнів під час створення шкільного видання. **Об'єктом** — шкільні періодичні видання, **предметом** — тематико-типологічні особливості видань для школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дитяча періодика завжди була і є одним з основних комунікативних каналів, за допомогою якого до дитини надходить інформація різних змісту та форми [21, с. 21]. Згідно з даними соціологічного опитування «Підліток в інформаційному світі», науковці подали таку ієрархію інформаційних запитів дітей: про друзів та знайомих; школу; життя на Землі; музику; змагання; комп'ютерні ігри; свою сім'ю; майбутнє; тварин; моду; здоров'я; батьків; економіку та політику; популярних артистів кіно й естради [22, с. 31]. Це саме дослідження засвідчило, що підлітків значно більше цікавить сучасність (85%), ніж події минулого (1%) та майбутнього (8%) [22, с. 27].

Вітчизняні дослідження надали такі результати. Більшість опитаних підлітків зазначила, що їх цікавлять новини та стосунки між людьми [6, с. 88]. Крім того, з початком підліткового віку хлопчиків

і дівчат значно більше цікавить тема спорту й здоров'я, але не лише спортивні новини, а й відомості про нові спортивні змагання для дітей, відкриття спортивних шкіл, гуртків тощо. Окрім того, діти середнього шкільного віку прагнуть дізнаватися більше про техніку. Водночас Т. С. Давидченко відзначає низький інтерес до художніх творів на сторінках видань: на думку дітей, вони є доречними тільки в разі долучення до концепції певного номера [6, с. 89]. Однак значний інтерес діти виявляють до політичного життя країни й економіки, щоправда, тільки хлопці. Популярні в дітей і пізнавальна інформація різного спрямування, музика і все, що пов'язано зі шкільним життям. Важливо відзначити ще одну особливість інформаційних очікувань підлітків, порівняно з дітьми на ранніх етапах розвитку, — це розподіл зацікавлень дітей відповідно до статі.

Отже, можна говорити про різноаспектність дитячих інтересів, що мають задовольнятися різними за типами виданнями. А. І. Акопов визначив вивчення типологічної природи видань як головний напрям дослідження періодики [1, с. 3]. Згідно з А. І. Акоповим та Т. С. Давидченко, журнали для підлітків можна поділити на: пізнавальні (енциклопедичні, ігрові), розважальні (журнали кросвордів, коміксів), навчальні (релігійні, освітні, освітньо-ігрові), художні (літературні, мистецькі), наукові (науково-технічні, науково-художні) [9, с. 25].

Перша і найголовніша особливість шкільної преси — це те, що в ній визначальним є принцип *«діти для дітей»*. Саме це дозволяє шкільним газетам та журналам стежити за життям сучасного підлітка. Тому шкільна періодика порушує теми, які зацікавлять дітей певного віку. Те, що редакція знає свого читача «в обличчя», причому і в буквальному розумінні, характерно для всіх шкільних видань. Близькість із читацькою аудиторією сприяє встановленню двосторонньої комунікації, певного діалогу. Комунікація відбувається не тільки як «читач-редакція», шкільне видання може відігравати роль посередника між учнями та вчителями, учнями і керівництвом школи, а в разі необхідності — і між школярами й іншими установами й організаціями.

В американській пресі XIX ст. йшлося про те, що людина прагне читати передусім про саму себе. І в цьому аспекті знову важливою є шкільна періодика: читач уже не має шукати подібності між собою та героєм публікації, оскільки може сам ним стати, для цього достатньо повернути до себе увагу редакції. Окрім того, шкільна періодика заслуговує на особливу увагу, оскільки за своїми завданнями подібна до корпоративної преси, адже шкільні видання передбачають обме-

жену аудиторію, що основана на належності її представників до однієї організації.

Розглядаючи дитячі шкільні газети та журнали як елементи корпоративної періодики, можна визначити їх можливості, зокрема підтримувати опосередковану комунікацію з іншими навчальними закладами, представниками держави в галузі освіти та ін. за допомогою періодичних шкільних видань. Шкільне періодичне видання є ефективним засобом виховання багатьох особистих якостей. Зокрема, Л. В. Ільїна наголошує саме на культивуванні вольових якостей: наполегливість, уміння доводити будь-яку справу до кінця, акуратність та ін. [14]. Крім того, дослідники акцентують на значенні участі у створенні шкільного видання для розвитку відповідальності передусім за достовірність і об'єктивність інформації, викладеної в статті. Крім того, відповідальність — одна зі складових порядності, моральності [16, с. 167].

Дітям, котрі беруть участь у роботі редколегії, надаються профорієнтаційні можливості в межах шкільного видання: ознайомлення з професією журналіста, набуття необхідних практичних навичок у цій сфері, розширення знань в інших галузях. Г. І. Варганов саме набуття практичного досвіду роботи в ЗМІ визначає як один з найважливіших компонентів, що сприяє професіоналізації журналіста [4, с. 12].

Особливістю шкільних видань є невідривність процесу створення видання від навчання. Тут діє принцип «граючи, навчаюся»: робота над шкільною пресою є певною мірою грою, що імітує створення справжньої, дорослої періодики. І така ігрова форма дозволяє поглибити знання з граматики, орфографії, стилістики, інформатики й інших наук.

Робота над шкільним виданням розпочинається з ідеї, як учнів, так і вчителів або керівника гуртка журналістів. Наступним етапом є формування команди, яка здійснюватиме підготовку матеріалів до друку. Думки щодо кількості її учасників у дослідників різні. Ж. Гонне вважає, що для підготовки видання до друку достатньо 5–6 осіб [5, с. 180]. Я. Корчак стверджує, що залучаючи не всіх учнів, а нечисленну групу, молоді редактори помиляються — до редколегії має входити приблизно половина дітей класу [16, с. 166]. На нашу думку, кількість учасників редакції має варіюватися відповідно до періодичності й обсягу шкільного друкованого органу, адже різні типи видань передбачають неоднакове навантаження на членів редколегії. Формуючи основний склад редакції, потрібно пам'ятати, що координувати роботу великого колективу достатньо складно, і це

підвищує ризик виникнення проблем у роботі редакції на різних етапах. Тому необхідно піклуватися про створення надійної команди, що виконуватиме основний обсяг роботи зі створення газети чи журналу, інших зацікавлених учнів редакція має регулярно долучати до створення окремих матеріалів. Зауважимо, що однією зі складових успіху шкільного видання є саме висвітлення думок якомога більшої кількості учнів, отже, редколегія не має перешкоджати розширенню своєї кореспондентської бази.

Слід пам'ятати про **принципи роботи в редакції**, що є спільними для будь-якого виду позакласної діяльності, а саме: добровільності; особистісного орієнтування (передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного учня); системності [2, с. 8].

Немає також однозначної відповіді на те, чи мають вчителі брати участь у підготовці шкільного видання. На думку Я. Корчака, участь учителя є бажаною, але не обов'язковою. Педагогові дослідник відводить роль коректора або журналіста, що пише передові статті [16, с. 176]. Ми погоджуємося, що участь учителя є доречною, особливо в ролі коректора, зважаючи на недостатній рівень грамотності школярів. Крім того, педагоги завжди повинні мати доступ до видання, щоб опублікувати певний матеріал, але концепція шкільної газети чи журналу, її тематичне наповнення мають визначати школярі, втручання педагогів у цей процес не завжди доречне.

Що стосується організації роботи редакції, важливо призначити головного редактора, людину, котра готова взяти відповідальність за кінцевий вигляд видання, роботу всіх учасників видавничого процесу та зв'язки з педагогічним складом і керівництвом школи. Утім, обов'язки та відповідальність необхідно закріпити за всіма членами редколегії, щоб уникнути хаосу під час підготовки матеріалів до друку. Сформувавши штат редакції, ініціативна група має розробити і затвердити концепцію майбутнього видання та розпочати його підготовку, напрацювання бази матеріалів для наступних випусків. Надалі редакція має здійснювати планування випусків, що виходитимуть друком протягом найближчих місяця, півріччя, року.

Висновки. Дослідивши шкільну періодику, можна стверджувати: найголовнішою особливістю шкільної преси є те, що вона функціонує за принципом «діти для дітей», редакція знає свого читача «в обличчя», що вможливує встановлення двосторонньої комунікації, певного діалогу. За своїми завданнями шкільна преса подібна до корпоративної, адже передбачена для обмеженої аудиторії, яка належить до однієї організації. Така комунікація дозволяє сформувати позитивний імідж навчального закладу, підтримати корпоративний

дух. Під час підготовки шкільного видання діє принцип «граючи, навчаюся», адже ця робота є певною грою у видання дорослої періодики. Таким чином, дослідження шкільної преси, розробка і створення шкільних видань є важливими для вітчизняних журналістикознавців, редакторів, фахівців зі зв'язків з громадськістю. Подальшого розгляду потребують питання типологічних особливостей означеного виду преси, вікова специфіка читацької аудиторії, жанри представлених матеріалів, архітектонічні особливості шкільних видань та їх роль як засобу PR-комунікації.

Список використаних джерел

1. Акопов А. И. Методика исследования периодических изданий (на примере специальных журналов) / А. И. Акопов. — Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1985. — 96 с.
2. Базильчук Л. В. Проблема організації позакласної роботи в загальноосвітній школі / Л. В. Базильчук // Вісн. Черкаськ. ун-ту. Сер. Педагогічні науки. — 2008. — Вип. 129. — С. 6–10.
3. Бессараб А. О. Зміст і форма сучасного дитячого журналу / А. О. Бессараб // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. — 2008. — № 3. — С. 103–108.
4. Вартанов Г. І. Журналістами не народжуються: роздуми з приводу підготовки кадрів для вітчизняних засобів масової комунікації / Г. І. Вартанов // Журналіст України. — 1998. — №9–10. — С. 10–12.
5. Гонне Ж. Как издавать газету: практические советы / Ж. Гонне ; пер. с фр. А. В. Шарикова и Г. В. Шариковой // Школьные и лицейские газеты. — М. : ЮНИПРЕСС, 2000. — С. 179–189.
6. Давидченко Т. С. Аудиторія дитячої преси: вивчення потреб та зацікавлень дитини / Т. С. Давидченко // Наукові записки Інституту журналістики : наук. зб. — 2009. — Т. 35. — С. 87–92.
7. Давидченко Т. С. Основні теоретичні підходи до вивчення типології періодичних видань для дітей / Т. С. Давидченко // Інформаційне суспільство. — 2007. — Вип. 6. — С. 24–27.
8. Давидченко Т. С. Сучасна преса для дітей в Україні: переваги та недоліки / Т. С. Давидченко // Зб. праць наук.-дослід. центру періодики. — 2008. — Вип. 16. — С. 123–134.
9. Давидченко Т. С. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні / Т. С. Давидченко // Інформаційне суспільство. — 2007. — Вип. 6. — С. 24–27.
10. Давидченко Т. С. Типологія видань української дитячої преси. Історико-типологічний аналіз (на прикладі журналу «Барвінок») / Т. С. Давидченко // Актуальні питання масової комунікації. — 2004. — Вип. 5. — С. 29–33.
11. Давидченко Т. С. Типологічні характеристики української дитячої преси та теоретичні аспекти її функціонування / Т. С. Давидченко // Вісник Дніпропетровського університету. — 2006. — № 1. — С. 358–362.
12. Давидченко Т. С. Типоформуючі ознаки сучасних українських журналів і газет для дітей / Т. С. Давидченко // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту. Філологічні науки. — 2008. — Частина II. — № 3 (142). — С. 16–25.
13. Дяченко Т. О. Роль корпоративної преси у формуванні та розвитку організаційної культури / Т. О. Дяченко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. — 2010. — Вип. 27. — С. 71–75.

14. Ильина Л. В. Школьная пресса как средство воспитания и развития [Электронный ресурс] / Л. В. Ильина. — Режим доступа: http://school3.sebastopol.ua/?page_id=488. — Загл. с экрана.
15. Кіт Н. О. Створення психологічного портрета читача як визначальний етап розробки концепції нового журналу для дітей / Н. О. Кіт // Зб. праць наук.-дослід. центру періодики. — Львів, 2003. — Вип. 11. — С. 563–572.
16. Корчак Я. О школьной газете / Я. Корчак ; пер. с пол. К. Э. Сенкевич // Избр. пед. произвед. — М. : Просвещение, 1966. — С. 148–180.
17. Кочегарова О. В. Дитячі видання в медіа просторі України / О. В. Кочегарова // Ученые записки Таврич. нац. ун-та. Сер. Филология. Социальная коммуникация. — 2008. — Т. 21(60). — С. 60–64.
18. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Е. І. Огар. — Львів : Аз-Арт, 2002. — 160 с.
19. Прокопчук О. Г. Сучасна періодика для дітей: яка вона? / О. Прокопчук // Народна газета. — 2005. — № 45. — С. 4.
20. Сидоренко Н. Н. Издания для детей и подростков на Украине / Н. Н. Сидоренко // Журналистика в 2001 году: СМИ и вызовы нового века: Тезисы науч.-практ. конф. — М., 2002. — Ч. 2. — С. 16–18.
21. Стадницька Ю. В. Дитяча публіцистика як об'єкт дослідження / Ю. В. Стадницька // Вісн. СумДУ. — 2006. — №3(87). — С. 20–24.
22. Цымбаленко С. Б. Подросток в информационном мире: практика социального проектирования / С. Б. Цымбаленко. — М. : НИИ школьных технологий, 2010. — 256 с.

References

1. Akopov A. I. Metodika issledovaniya periodicheskikh izdaniy (na primere spetsialnykh zhurnalov) / A. I. Akopov. — Irkutsk : Izd-vo Irkutskogo un-ta, 1985. — 96 s.
2. Bazylchuk L. V. Problema orhanizatsii pozaklasnoi roboty v zahalnoosvitnii shkoli / L. V. Bazylchuk // Visn. Cherkask. un-tu. Ser. Pedahohichni nauky. — 2008. — Vyp. 129. — S. 6–10.
3. Bessarab A. O. Zmist i forma suchasnogo dytyachoho zhurnaln / A. O. Bessarab // Derzhava ta rehiony. Seriya: Humanitarni nauky. — 2008. — № 3. — S. 103–108.
4. Vartanov H. I. Zhurnalistamy ne narodzhuiutsia: rozdumy z pryvodu pidhotovky kadriv dlia vitchyznianskykh zasobiv masovoi komunikatsii / H. I. Vartanov // Zhurnalist Ukrainy. — 1998. — №9–10. — S. 10–12.
5. Gonne Zh. Kak izdavati gazet: prakticheskiye soveti / Zh. Gonne ; per. s fr. A. V. Sharikova i G. V. Sharikovoy // Shkolnyye i litseyskiye gazety. — M. : YuNIPRESS, 2000. — S. 179–189.
6. Davydchenko T. S. Audytorii dytyachoi presy: vyvchennia potreb ta zatsikavlen dytyny / T. S. Davydchenko // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky : nauk. zb. — 2009. — T. 35. — S. 87–92.
7. Davydchenko T. S. Osnovni teoretychni pidkhody do vyvchennia typolohii periodychnykh vydan dlia ditei / T. S. Davydchenko // Informatsiine suspilstvo. — 2007. — Vyp. 6. — S. 24–27.
8. Davydchenko T. S. Suchasna presa dlia ditei v Ukraini: perevahy ta nedoliky / T. S. Davydchenko // Zb. prats nauk.-doslid. tsentru periodyky. — 2008. — Vyp. 16. — S. 123–134.
9. Davydchenko T. S. Typolohichna klasyfikatsiia dytyachykh periodychnykh vydan v Ukraini / T. S. Davydchenko // Informatsiine suspilstvo. — 2007. — Vyp. 6. — С. 24–27.

10. Davydchenko T. S. Typolohiia vydan ukraïnskoi dytiachoi presy. Istoryko-typolohichniy analiz (na prykladi zhurnalu «Barvinok») / T. S. Davydchenko // Aktualni pytannia masovoi komunikatsii. — 2004. — Vyp. 5. — S. 29–33.
11. Davydchenko T. S. Typolohichni kharakterystyky ukraïnskoi dytiachoi presy ta teoretychni aspekty yii funktsionuvannia / T. S. Davydchenko // Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. — 2006. — № 1. — S. 358–362.
12. Davydchenko T. S. Typoformuiuchi oznaky suchasnykh ukraïnskykh zhurnaliv i hazet dlia ditei / T. S. Davydchenko // Visnyk Luhanskoho nats. ped. un-tu. Filolohichni nauky. — 2008. — Chastyna II. — № 3 (142). — S. 16–25.
13. Diachenko T. O. Rol korporatyvnoi presy u formuvanni ta rozvytku orhanizatsiinoi kultury / T. O. Diachenko // Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury. — 2010. — Vyp. 27. — S. 71–75.
14. Iliina L. V. Shkolnaya pressa kak sredstvo vospitaniya i razvitiya [Elektronnyy resurs] / L. V. Iliina. — Rezhim dostupa: http://school3.sebastopol.ua/?page_id=488. — Zagl. s ekrana.
15. Kit N. O. Stvorennia psykholohichnoho portreta chytacha yak vyznachalniy etap rozrobky kontseptsii novoho zhurnalu dlia ditei / N. O. Kit // Zb. prats nauk.-doslid. tsentru periodyky. — Lviv, 2003. — Vyp. 11. — S. 563–572.
16. Korchak Ya. O shkolnoy gazete / Ya. Korchak ; per. s pol. K. E. Senkevich // Izbr. ped. proizved. — M. : Prosveshcheniye, 1966. — S. 148–180.
17. Kocheharova O. V. Dytiachi vydannia v media prostori Ukrainy / O. V. Kocheharova // Uchenyye zapysky Tavrych. nats. un-ta. Ser. Fylohyia. Sotsyalnaia kommunykatsiia. — 2008. — T. 21(60). — S. 60–64.
18. Ohar E. I. Dytiacha knyha: problemy vydavnychoi pidhotovky : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / E. I. Ohar. — Lviv : Az-Art, 2002. — 160 s.
19. Prokopchuk O. H. Suchasna periodyka dlia ditei: yaka vona? / O. Prokopchuk // Narodna hazeta. — 2005. — № 45. — S. 4.
20. Sidorenko N. N. Izdaniya dlya detey i podrostkov na Ukraine / N. N. Sidorenko // Zhurnalistika v 2001 godu: SMI i vyzovy novogo veka: Tezisy nauch.-prakt. konf. — M., 2002. — Ch. 2. — S. 16–18.
21. Stadnytska Yu. V. Dytiacha publitsystyka yak obiekt doslidzhennia / Yu. V. Stadnytska // Visn. SumDU. — 2006. — №3(87). — S. 20–24.
22. Tsymbalenko S. B. Podrostok v informatsionnom mire: praktika sotsialnogo proyektirovaniya / S. B. Tsymbalenko. — M. : NII shkolnykh tekhnologiy, 2010. — 256 s.

UDC 007:304:659.3

SCHOOL PRESS AS A CORPORATE MASS MEDIUM

Oblasova O. I., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk
o.oblasova@yandex.ru

The aim of the article is to submit a typology of adolescent magazines and identify peculiarities of school press as a form of corporate medium. The object of this paper is school periodicals.

Research methodology. The thematic and typological peculiarities of school periodicals have been examined. The stages of editorial preparation of a school periodical have been distinguished.

Results. It has been determined that the most important feature of school press is its functioning on the principle of “children for children”, which enables to observe the life of a modern teenager. School newspapers, as a rule, explore themes of life of a school, relationships with friends. School press is similar to a corporate medium, as it is aimed at the specific readership. Such communication helps create a positive image of an institution, support corporate spirit. Working on the school periodicals can be sought by both students and teachers as well as by the head of a journalist group. The next step is gathering the team that will prepare material for publication. For proper accomplishment of the editorial work an editor should be assigned that would take responsibility for the final look of the publication, the work of all the members of the publishing process. After forming the editorial staff, the concept of the medium itself should be developed and adopted. The editorial office should embody the planning issues that will be released the following month, in six months, in a year.

Novelty. An attempt is made in this article to identify school press as a corporate medium and examine its peculiarities.

The practical significance. The results of the study will be useful for further research of school press as a kind of corporate medium.

Key words: *adolescent readership, school newspapers, corporate press.*

Надійшла до редколегії 12.05.2015 р.

УДК 070.482:316.774:81'42

Г. О. Кушнір, аспірант, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

ЄВГЕН СВЕРСТЮК ЯК «СИЛЬНИЙ» АВТОР ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ Г. БЛУМА

Досліджено медіапостать українського публіциста, дисидента-шістдесятника Є. Сверстюка на прикладі його життєвого і творчого шляху, його роль як автора комунікаційних повідомлень — публіцистичних праць. Обґрунтовано актуальність вивчення цієї медійної персони в різних напрямках журналістикознавства, зокрема в умовах сучасного процесу дефілологізації журналістики, коли медійний текст аналізується як акт соціальної комунікації. Розглянуто модель комунікаційного процесу Г. Лассвелла, а також теорію «сильного» автора Г. Блума. Показано співвіднесення медійної персони Є. Сверстюка з теоретичними поглядами Г. Блума про важливість автора.

Ключові слова: *Євген Сверстюк, публіцистика, медійна персона, Гарольд Блум, «сильний» автор.*

Г. А. Кушнір, аспірант, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, г. Харьков

ЕВГЕНИЙ СВЕРСТЮК КАК «СИЛЬНЫЙ» АВТОР ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ В КОНТЕКСТЕ ТЕОРИИ Г. БЛУМА

Исследованы медиаличность украинского публициста, диссидента-шестидесятника Е. Сверстюка на примере жизненного и творческого пути, его роль как автора коммуникационных сообщений — публицистических работ. Обоснована актуальность изучения этой медийной персони в различных направлениях журналистиковедения, в частности в условиях современного процесса дефилологизации журналистики, когда медийный текст анализируется как акт социальной коммуникации. Рассмотрены модель коммуникационного процесса Г. Лассуэлла, а также теория «сильного» автора Г. Блума. Показано соотношение медийной персони Е. Сверстюка с теоретическими взглядами Г. Блума о важности автора.

Ключевые слова: *Евгений Сверстюк, публицистика, медийная персона, Гарольд Блум, «сильный» автор.*

H. O. Kushnir, postgraduate student, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

YEVHEN SVERSTIUK AS A “STRONG” AUTHOR OF HIS JOURNALISTIC TEXTS IN THE CONTEXT OF H. BLOOM’S THEORY

The article studies the media personality of the Ukrainian journalist and dissident, a man of the sixties, Yevhen Sverstiuk, using his life and creative work as an example, also his role as an author of communication messages — his journalistic works. The author demonstrates the significance of this media personality in different areas of journalism, particularly in response to dephilologization of journalism as a modern process when a journalistic text is analyzed like an act of the social communication. Particular attention is paid to H. Lasswell’s model of communication process and

also H. Bloom's theory of a "strong" author. The article describes the correlation of Ye. Sverstiuk as a media personality with H. Bloom's theoretical opinion about the importance of an author.

Key words: *Yevhen Sverstiuk, journalism, media personality, Harold Bloom, «strong» author.*

Коли редактор Харківської обласної суспільно-політичної газети «Время» Юрій Ровчак погодився розмістити статтю-некролог про Євгена Сверстюка, він звернувся до мене з проханням докладно пояснити пересічному читачеві, ким був Є. Сверстюк. Ця російськомовна газета, відома як видання з доволі консервативною політикою (яка не завжди суголосна поглядам Сверстюка), надрукувала некролог, присвячений цьому дисидентові, котрий не був відомим широкому загалу на Сході України [8]. Навіщо? У чому полягає феномен Сверстюка?

Оригінальна медіапостать українського публіциста, дисидента-шістдесятника Євгена Сверстюка є перспективною в наукових дослідженнях різних напрямів: персоналії українських журналістів; вивчення української публіцистики в умовах дефіологізації журналістики; крос-платформна журналістика; питання медіарегуляції; журналістська аксіологія. Вивчення медіапостаті Є. Сверстюка і його публіцистичної діяльності допоможе не тільки в дослідженні цих напрямів науки, але матиме і прикладне значення. Мудрі й цінні думки, які публіцист висловлював і усно під час виступів, інтерв'ю, і письмово у своїх творах, можуть допомогти в з'ясуванні причин нинішніх суспільних проблем, а також їх вирішенні.

Ігор Михайлин пише: «Дослідження творчості провідних українських публіцистів – священний обов'язок нашої науки про журналістику. Євген Сверстюк, безумовно, належить до українських інтелектуалів світового масштабу, що й виправдовує звернення до його спадщини, про яку можна написати не одну кандидатську дисертацію. Творчість українських публіцистів, на жаль, ще досліджується недостатньо повно й вичерпно. Не є винятком у цьому сенсі і Є. Сверстюк. Наскільки нам відомо, він не здобувся жодного разу на монографічне дослідження, а всі присвячені йому праці обмежуються рецензіями на його книжки та ювілейними статтями» [9].

У бібліографічному нарисі «Євген Сверстюк: "Це – вибір"», в якому міститься розділ «Література про життя та діяльність Євгена Сверстюка», є 145 позицій праць, датованих від 1963 до 2002 р. [7]. Серед досліджень, написаних до проголошення України незалежною державою, лише 19. Ці праці можна поділити на ті, що написані на теренах СРСР, і діаспорні. Радянських публікацій мало. В основ-

ному, це контрстатті П. Колесника і Є. Волошка проти Сверстюка. Переважна більшість досліджень та матеріалів про Є. Сверстюка радянських часів написана за межами СРСР. На відміну від радянських контрстатей, усі діаспорні публікації є позитивними. Більшість написана українською мовою, хоча є й іншомовні.

Численні матеріали про Є. Сверстюка надруковано в Україні після здобуття незалежності в 1991 р. Особливо багато вийшло друком у 1993 р., коли була опублікована книга Євгена Сверстюка «Блудні сини України» [12], і в 1995 р., коли її автор став лауреатом Шевченківської премії (наприклад, стаття І. Дзюби «Феномен Євгена Сверстюка» [5]). Публікація численних матеріалів у мас-медіа про Сверстюка пов'язана зі звісткою про його смерть 1 грудня 2014 р. Так, на обкладинці журналу «Країна» за 11 грудня 2014 р. було велике зображення Є. Сверстюка, а всередині містилася стаття про нього у формі щоденника [10].

Стосовно наукових студій, присвячених Є. Сверстюку, можна виокремити монографію Тетяни Хоменко «Проповідництво і сучасна публіцистика» (2008) [16], в якій вона дослідила есеїстку Є. Сверстюка, М. Мариновича й І. Ортинського як таку, що наближається до жанру проповіді. Дослідниця намагалася розкрити домінуючі проповідництва в публіцистиці означених авторів (біблійну етику мови, формотворчі контамінації, внутрішню логіку і діалогізм публіцистичних текстів), осмислити морально-етичну публіцистику Сверстюка, Мариновича та Ортинського як чинник національного відродження України. Монографія Т. Хоменко важлива тим, що науковець розглянула публіцистику Є. Сверстюка й інших авторів як складову сучасної журналістики, що підтримує ціннісні поняття, напівзабуті в суспільстві: «любов», «добро», «відповідальність», «добročинність» тощо.

У 2010 р. вийшла друком монографія Любові Василик «Світоглядна публіцистика сучасних літературно-художніх видань: концептосфера національної ідентичності» [3], в якій науковець розглядає творчість Сверстюка як представника української світоглядної публіцистики, його звернення до концептів «Україна», «свобода», «Бог» та «душа», «пам'ять».

У переважній більшості наукових матеріалів про Сверстюка аналізуються його тексти, особливо питання поетики слова, йдеться про роль автора у написанні текстів, набутий ним досвід.

У сучасних умовах соціологізації журналістики публіцистичний текст слід розглядати як складову комунікаційного процесу. Те саме стосується й публіцистики Сверстюка. Зважаючи на це, мета

статті — дослідити роль публіциста як автора медіакомунікаційного повідомлення на прикладі життєвого і творчого шляху Є. Сверстюка. Уперше розглянуто роль публіциста Є. Сверстюка як «сильного» автора, згідно з термінологією Г. Блума. У зв'язку із цим, визначено такі завдання: по-перше, розглянути модель комунікаційного процесу Гарольда Лассвелла та теорію «сильного» автора Гарольда Блума; по-друге, простежити, якою постає медійна постать Сверстюка як автора публіцистичних творів; по-третє, з'ясувати, чи співвідноситься медійна персона Є. Сверстюка з теоретичними поглядами Г. Блума стосовно важливості автора.

Згідно з теорією Г. Лассвелла (1902–1978), американського дослідника масової комунікації, комунікаційний процес можна описати формулою «Хто говорить? Що? Через який канал? Кому? З яким ефектом?». Цю модель, яку називають лінійною, односпрямованою, він представив у 1939–1940 р. Інші вчені критикували її через односторонність, а також невизначеність мети повідомлення. У 1967 р. Г. Лассвелл доповнив свою формулу комунікаційного процесу такими елементами: «Хто? З якими намірами? У якій ситуації? Використовуючи яку стратегію? Досягає якої аудиторії? З яким результатом?» [4].

Користуючись первинною («хрестоматійною») формулою Лассвелла у зв'язку з публіцистичними працями Є. Сверстюка, вважаємо за доцільне дослідити роль автора публіцистичних текстів як комунікаційних повідомлень (Лассвеллівське запитання «Хто говорить?»).

Про визначну роль автора тексту говорить американський літературознавець Гарольд Блум (1930 р.н.) у своїй теорії «сильного» автора [17], на противагу постструктуралістській теорії «смерті автора» [1]. В основі концепції Г. Блума — страх впливу. На його думку, видатні письменники відчувають страх бути подібними до попередника. Така психологічна криза викликає протистояння, в якому перемагають лише сильні автори — ті, хто у своїх творах або долають попередника і створюють оригінальний стиль і спосіб мислення, або їхній стиль є таким, що вони інтегруються в літературну традицію, і від них розпочинається новий відлік [6]. У найвідомішій книзі «Західний канон» Г. Блум зазначав: «Своєрідною міткою оригінальності, котра може забезпечити твору місце в каноні, є незвичність, яку ми або не можемо повністю асимілювати, або яка стає даністю настільки, що нас засліплюють ефекти її ідіосинкразії (*своєрідності, незвичності*. — Г.К.) [2, с. 9]. І далі про оригінальність: «Бажання писати сильно — це бажання перебувати деінде, в особистому часі та

просторі, у вимірі власної оригінальності, примиреної з нашим спадком і зі страхом впливу [2, с. 18].

Основою є теорія Г. Блума про «сильного» автора, висувається така гіпотеза: особистість Євгена Сверстюка домінує в його публіцистиці; вона не відокремлена від його текстів. Там немає «літературності», а переважає еманация його життя, внутрішнього світу. Автор у Сверстюковій публіцистиці «не помер».

Журналістська спадщина Сверстюка переважно належить до книжкової публіцистики. Його есе з релігійним, філософським, політичним або літературно-критичним спрямуванням немає в масових періодичних виданнях. Вони публікувалися або в редакційній Сверстюком «всеукраїнській православній газеті» «Наша віра» (1989) або в малотиражних літературно-мистецьких виданнях на кшталт журналу «Березіль». Водночас Є. Сверстюка запрошували на різні теле- і радіопрोगрами, брали інтерв'ю для популярних українських ЗМІ. Він не був відомим серед пересічних громадян, але журналісти просили його коментарі стосовно соціально-політичних подій. Одне зі свідчень цього — ексклюзивні інтерв'ю Сверстюка «жовтому» виданню «Бульвар Гордона» [15].

Сверстюк був не ньюзмейкером, а блискучим аналітиком із яскравою публіцистичністю. Вихід друком його публіцистичних збірок привернув увагу ЗМІ. Повідомлення про смерть публіциста було розміщене на перших шпальтах найвідоміших українських видань і стало темою сюжетів у випусках теленовин. У пам'ять про Сверстюка ТРК «Київ» зняв документальний фільм «Євген Сверстюк. В'язень сумління» [14]. Видання і презентація першої посмертної книги Є. Сверстюка «Світлі голоси життя» [13], а також підготовка до друку ще однієї — двотомника «На полі честі» з автобіографічними мемуарами Є. Сверстюка і спогадами про нього сучасників — свідчать про те, що інтерес до цієї постаті не згасає, що дозволяє говорити не про рейтингову медіапопулярність Сверстюка, а про медіаприсутність.

Сверстюк був моральним авторитетом в українському суспільстві, про що свідчать запрошення Сверстюка в ЗМІ України як коментатора. У 2012 р. у Видавничому домі «Києво-Могилянська академія» вийшла друком брошура «200 афоризмів Євгена Сверстюка» (упорядник Ореста Ковцун) [11]. Його авторитетність підтверджує і характеристика колег, однодумців, які знали Є. Сверстюка (в електронній версії газети «Наша віра» на головній сторінці повідомляється: «...увечері 1 грудня відійшов у вічність відомий український інтелектуал, дисидент, філософ, правозахисник, моральний автори-

тет Євген Сверстюк». Те саме зазначається і на сайті ініціативної групи «Перше грудня», активним учасником якої був Сверстюк).

Своїм життєвим шляхом Є. Сверстюк довів, що ті цінності, про які він писав, сповідував сам, дотримуючи своїх принципів за будь-якого політичного режиму та кон'юнктури. При цьому він не був членом політичних партій, не робив популістських жестів, асоціював себе з найменш впливовою православною юрисдикцією в Україні — автокефальною церквою. У своїй «громадській сповіді» — в «Останньому слові на суді», яку Сверстюк таємно писав у в'язниці в 1973 р., очікуючи судового вироку за антирадянську діяльність (виготовлення і розповсюдження українського самвидаву, виступи на радіо «Свобода»), зазначено: «Мені випало гірке щастя спілкуватися і працювати з людьми рідкісно талановитими і шляхетними — про подібних раніше я читав лише в книжках. Щастя жити високими культурно-громадськими інтересами і нехтувати особистими. Щастя спізнати суворість і вагу великих слів — правда, честь, обов'язок — слів, що становлять морально-етичні підвалини, суть мого світогляду. Честь, що оплачується кров'ю, гідність, що є передумовою життя, істина, до якої йдуть із безстрашністю дослідника — без гарантії повернутися. На цих поняттях я виростав і прагнув до них підвестися, вириваючися з замкненого кола порожніх слів... На хвилі девальвації етичних вартостей за ці принципи, за розкіш самоповаги я розплачує уся всім, що дало мені життя» [17, с. 14]. На наше переконання, цей уривок відбиває життєве кредо Є. Сверстюка.

У післямові до книги «Світлі голоси життя», до виходу друку якої публіцист не дожив 10 днів, Сверстюк писав про важливість автора в культурному полі: «Весь культурний простір повниться іменами. Вони стоять, як свічі, що запалюються одна від одної. Їх гасять вітри і заносять піски часу. Їх накриває темрява забуття. Та якась вища сила стоїть на сторожі пам'яті і не дає погасити свічі й загубити імена, люто затоптувані володарями світу цього» [13, с. 758].

Говорячи про своє покоління шістдесятників, він писав: «Тим молодим, що вийшли на поле культури на початку 60-х років, довелося зухвало ігнорувати обов'язкові приписи соціалізму, відкривати заборонені імена і напівзаборонені старі книжки, озвучувати прості старі істини і по суті демонструвати свою незгоду з панівним ідеологічним стандартом. Було це важко, бо доводилося і долати свої стереотипи мислення (за які колись ставили відмінні оцінки), і змінювати свої уявлення, що вважалися «єдино правильними» [13, с. 760]. Для того, щоб «озвучувати прості старі істини» в публіцистичних працях, потрібно й самому намагатися їх дотримувати, про що зауважує сам

публіцист: «То оскільки в суспільстві важить не тільки слово, а й людський приклад, то найважливіше те слово, за яким стоїть офірне життя» [13, с. 762]. Керуючись засадами діяльного християнства, Сверстюк прагнув бути носієм моральних принципів.

Маючи чітку й активну релігійну позицію, Є. Сверстюк прихильно ставився до представників усіх християнських конфесій, за що був удостоєний премії ЮНЕСКО «За міжетнічну і міжконфесійну толерантність». Будучи активним вірянином конкретної церкви, вдало знаходив діалог із секулярним світом, коли коментував для світських видань актуальні суспільно-політичні події, таким чином будуючи комунікаційний міст між Церквою і суспільством.

Отже, розглянуто комунікаційну модель Г. Лассвелла (запитання «Хто говорить?») і теорію «сильного» автора Г. Блума, виявлено зв'язок цих теоретичних поглядів з роллю публіциста Є. Сверстюка як творця комунікаційного повідомлення. Простежено, якою постає медійна персона Є. Сверстюка на прикладі його життєвого і творчого шляху, висвітлено, в чому полягає феномен цієї постаті. На нашу думку, Блумова теорія «сильного» автора дозволяє пояснити окремі аспекти медіапостаті Євгена Сверстюка, публіцистика котрого є оригінальним явищем під багатьма кутами досліджень. Євген Сверстюк — «сильний» автор, який виголошує високоякісне і високоморальне комунікаційне повідомлення своїм нащадкам-читачам.

Публіцистика Є. Сверстюка потребує подальшого вивчення в контексті соціологізації журналістики, зокрема з точки зору Лассвеллівської комунікаційної формули.

Список використаних джерел

1. Барт р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. — М. : Прогресс, Универс, 1994. — С. 384–391.
2. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох / Гарольд Блум. — Київ : Факт, 2007. — 720 с.
3. Василик Л. Світоглядна публіцистика сучасних літературно-художніх видань: концептосфера національної ідентичності: Монографія / Л. Є. Василик. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. — 416 с.
4. Гнатюк О. Л. Из истории американской коммуникологии и коммуникативистики: Гарольд Лассуэлл (1902–1978) / О. Л. Гнатюк // Актуальные проблемы теории коммуникации. Сб. науч. трудов. — С-Пб : Изд-во СПбГПУ, 2004. — С. 11–20.
5. Дзюба І. Феномен Євгена Сверстюка: На здобуття Держ. премії України ім. Т. Шевченка / І. Дзюба // Літ. Україна. — 1995. — 2 березня.
6. Дроздовський Д. Його Величність Канон / Д. Дроздовський, В. Рулмен // Дзеркало тижня. — 2008. — 31 жовтня.
7. Євген Сверстюк: «Це — вибір». Бібліографічний нарис. — Київ : Національна парламентська бібліотека України, 2002. — 128 с.
8. Кушнир Г. Человек, Который был воином, даже когда оставался в поле один / Галина Кушнир // Время. — 2014. — 4 декабря.

9. Михайлин І. Відгук на автореферат дисертації Лисенко Лесі Іванівни [Електронний ресурс] / Ігор Михайлин. — Режим доступу: <http://www.kafedrajourn.org.ua/media/210>. — Назва з екрана.
10. Павленко Н. Євген Сверстюк: «Хочу сидіти в тюрмі за Україну» / Наталія Павленко // Країна. — 2014. — 11 грудн. — С. 31–34.
11. Сверстюк Є. 200 афоризмів Євгена Сверстюка / Є. Сверстюк. — Упор. О. Ковцун. — Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. — 29 с.
12. Сверстюк Є. Блудні сини України / Євген Сверстюк. — Київ, 1993. — 245 с. — (Б-ка журн. «Пам'ятки України»; Кн. 13).
13. Сверстюк Є. Світлі голоси життя / Євген Сверстюк. — Київ : ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2015. — 768 с.
14. ТРК «Київ» зробила документальний фільм про Євгена Сверстюка [Електронний ресурс] // Релігія в Україні. — 2015. — Режим доступу: http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/27930-trk-kiyiv-zrobila-dokumentalniy-film-pro-yevgenasverstyuka.html. — Назва з екрана.
15. Хоменко А. Сверстюк: Путин ниже Гитлера. Он прыщ, который высказывает в непристойном месте [Электронный ресурс] / Александр Хоменко // Бульвар Гордона. — 2014. — Режим доступа: <http://gordonua.com/publications/Sverstyuk-Putin-nizhe-Gitlera-Eto-pryshch-kotoryy-vyskakiyaet-v-nepriстойnom-meste-20613.html>. — Загл. с экрана.
16. Хоменко Т. Проповідництво і сучасна публіцистика: Монографія / Т. Хоменко. — Львів : ПАІС, 2008. — 136 с.
17. Ямпольский М. Литературный канон и теория “сильного” автора [Электронный ресурс] / Михаил Ямпольский. — Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/1998/12/iamp.html>. — Загл. с экрана.

References

1. Barthes Roland. Izbrannyye raboty: Semiotika. Poetika / Roland Barthes. — М. : Progress, Univers, 1994. — S. 384–391.
2. Bloom Harold. Zakhidnyi kanon: knyhy na tli epokh / Harold Bloom. — Kyiv : Fakt, 2007. — 720 s.
3. Vasylyk L. Svitohliadna publitsystyka suchasnykh literaturno-khudozhnykh vydan: kontseptosfera natsionalnoi identychnosti: Monohrafiia / L. Ye. Vasylyk. — Chernivtsi : Chernivetskyi nats. un-t, 2010. — 416 s.
4. Gnatyuk O. L. Iz istorii amerikanskoj kommunikologii i komunikativistiki: Harold Lasswell (1902–1978) / O. L. Gnatyuk // Aktualnyye problemy teorii kommunikatsii. Sb. nauch. trudov. — S-Pb : Izd-vo SPbGPU, 2004. — S. 11–20.
5. Dziuba I. Fenomen Yevhena Sverstiuka: Na zdobuttia Derzh. premii Ukrainy im. T. Shevchenka / I. Dziuba // Lit. Ukraina. — 1995. — 2 bereznia.
6. Drozdovskiy D. Yoho Velychnist Kanon / D. Drozdovskiy, V. Rulmen // Dzerkalo tyzhnia. — 2008. — 31 zhovtnia.
7. Yevhen Sverstiuk: «Tse — vybir». Bibliografichnyi narys. — Kyiv : Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy, 2002. — 128 s.
8. Kushnir G. Chelovek, Kotoryy byl voynom, dazhe kogda ostavalsya v pole odin / Galina Kushnir // Vremya. — 2014. — 4 dekabrya.
9. Mykhailyn I. Vidhuk na avtoreferat dysertatsii Lysenko Lesi Ivanivny [Elektronnyy resurs] / Ihor Mykhailyn. — Rezhym dostupu: <http://www.kafedrajourn.org.ua/media/210>. — Nazva z ekrana.

10. Pavlenko N. Yevhen Sverstiuk: «Khochu sydyty v tiurni za Ukrainu» / Nataliia Pavlenko // *Kraina*. — 2014. — 11 hrudn. — S. 31–34.
11. Sverstiuk Ye. 200 aforyzmiv Yevhena Sverstiuka / Ye. Sverstiuk. — Upor. O. Kovtsun. — Kyiv : Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademii», 2012. — 29 s.
12. Sverstiuk Ye. Bludni syny Ukrainy / Yevhen Sverstiuk. — Kyiv, 1993. — 245 s. — (B-ka zhurn. «Pamiatky Ukrainy»; Kn. 13).
13. Sverstiuk Ye. Svitli holosy zhyttia / Yevhen Sverstiuk. — Kyiv : TOV «Vydavnytstvo “Klio”», 2015. — 768 s.
14. TRK «Kyiv» zrobyla dokumentalniy film pro Yevhena Sverstiuka [Elektronnyi resurs] // *Relihiia v Ukraini*. — 2015. — Rezhym dostupu: http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/27930-trk-kiyiv-zrobyla-dokumentalniy-film-pro-yevgena-sverstyuka.html. — Nazva z ekrana.
15. Khomenko A. Sverstyuk: Putin nizhe Gitlera. On pryshch, kotoryy vyskakivayet v nepristoynom meste [Elektronnyi resurs] / Aleksandr Khomenko // *Bulvar Gordona*. — 2014. — Rezhym dostupu: <http://gordonua.com/publications/Sverstyuk-Putin-nizhe-Gitlera-Eto-pryshch-kotoryy-vyskivaet-v-nepriestoynom-meste-20613.html>. — Zagl. s ekrana.
16. Khomenko T. Propovidnystvo i suchasna publitsystyka: Monohrafiia / T. Khomenko. — Lviv : PAIS, 2008. — 136 s.
17. Yampolskiy M. Literaturnyy kanon i teoriya “silnogo” avtora [Elektronnyi resurs] / Mikhail Yampolskiy. — Rezhym dostupu: <http://magazines.russ.ru/inostran/1998/12/iamp.html>. — Zagl. s ekrana.

UDC 070.482:316.774:81'42

YEVHEN SVERSTIUK AS A “STRONG” AUTHOR OF HIS JOURNALISTIC TEXTS IN THE CONTEXT OF H. BLOOM’S THEORY

Kushnir H. O., postgraduate student, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

gloria_galina@ukr.net

The aim of this paper is to explore the role of a journalist as an author of his media communication messages using Ye. Sverstiuk’s life and career as an example.

Research methodology. A large amount of the journalistic texts of the media personality Ye. Sverstiuk have been analyzed. The author’s interviews with Ye. Sverstiuk have been used. H. Lasswell’s communication model and H. Bloom’s theory of a “strong” author have been researched in context of Ye. Sverstiuk’s works.

Results. It has been found out that the role of an author of media communication messages could be described with H. Lasswell’s question “Who says?” (according to his model of social communication) and H. Bloom’s theory of a “strong” author. It has been researched that Ye. Sverstiuk’s media personality dominated in his journalistic texts. It was not separate from his texts. There is no “literariness” in Ye. Sverstiuk’s works, but there is his life’s emanation. The journalist was not famous among ordinary citizens and his journalistic texts were not published in top-rated periodical issues. But he was interviewed by quality and even popular mass media in terms of contemporary social, political, religious and cultural problems in Ukraine. So it is possible to say about his media presence. Ye. Sverstiuk was not a newsmaker, but he was a great analyst with journalistic qualities. It has been researched that Ye. Sver-

stiuk as a media personality was the moral authority for the society.

Novelty. An attempt is made in this paper to show the role of the journalist Ye. Sverstiuk as a “strong” author according to H. Bloom’s terminology.

The practical significance. Studying Ye. Sverstiuk’s media personality and his journalistic works will help in further research of different focus areas of social communication (especially, in the context of today’s dephilologization of journalism) and also to find the reasons and solutions of modern problems in the society.

Key words: *Yevhen Sverstiuk, journalism, media personality, Harold Bloom, “strong” author.*

Надійшла до редколегії 22.05.2015 р.

УДК 791.53(510)

І Цзя, аспірант, Харківська державна академія культури, викладач, Педагогічний університет, м. Сін І, КНР

ІСТОРИЯ РАЗВИТИЯ КИНОАРХИВА КИТАЮ (CHINA FILM ARCHIVE)

Розглянуто головні етапи діяльності Кіноархіву Китаю в контексті розвитку кінематографа й архівної справи КНР. Особлива увага зосереджена на історії виникнення цього закладу. Підкреслено, що він є найкрупнішим архівом кінодокументів Азії. Описано напрями роботи Кіноархіву Китаю, який нині виконує архівні, науково-дослідницькі, навчальні функції. Визначена роль Кіноархіву Китаю в збереженні кінодокументів як документальної пам'яті світу.

Ключові слова: *кіноархів, кінодокумент, фільм, кінематограф Китаю.*

И Цзя, аспирант, Харьковская государственная академия культуры, преподаватель, Педагогический университет, г. Син И, КНР

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ КИНОАРХИВА КИТАЯ (CHINA FILM ARCHIVE)

Рассмотрены основные этапы деятельности Киноархива Китая в контексте развития кинематографа и архивного дела КНР. Особое внимание сосредоточено на истории возникновения этого учреждения. Подчеркнуто, что он является самым крупным архивом кинодокументов Азии. Описаны направления работы Киноархива Китая, который сейчас выполняет архивные, научно-исследовательские, учебные функции. Определена роль Киноархива Китая в сохранении кинодокументов как документальной памяти мира.

Ключевые слова: *киноархив, кинодокумент, фильм, кинематограф Китая.*

Yi Jia, postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Lecturer, Xingyi Normal University For Nationalities, PRC

THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF CHINA FILM ARCHIVE

the main activities of the China Film Archive in the context of development of cinema and archives of the PRC are examined. Special attention is given to the history of this institution. It is emphasized that the China Film Archive is the largest archive of film documents in Asia. Different fields of work of the China Film Archive, which now performs archival, researching and educational functions, are described. The role of the China Film Archive in preservation of film documents as a documentary memory of the world is determined.

Key words: *film archive, film document, film, cinematograph of China.*

Постановка проблеми. Винахід «картинок, що рухаються» наприкінці ХІХ ст. ознаменував виникнення нового засобу комунікації — кінематографічного (як поєднання кіноплівки з апаратом для проєцювання того, що зображене на ній) і появу нового документа — кінодокумента. Кінодокумент являє собою документ, зміст якого зафіксовано за допомогою кінематографічних засобів у вигляді послідовно розміщених фотографічних зображень; у цьому документі використовують одночасний запис звуку і зображення, що рухається.

ся [5, с. 99–100]. Незважаючи на те, що на початку ХХ ст. кінематограф у значній кількості країн розвивався швидкими темпами, усвідомили необхідність збереження кінодокументів у національних масштабах тільки в 30-ті рр. минулого століття. Так, у 1935 р. організовано Національний кіноархів при Британському інституті кіно, який виник дещо раніше – у 1933 р. З 1935 р. розпочинає свою історію і Держфільмофонд Росії, створений як Всесоюзне фільмосховище Міністерства культури СРСР, а в 1948 р. перетворений на Всесоюзний державний фонд кінофільмів СРСР (з 1992 р. – Державний фонд кінодокументів Російської Федерації). У 1936 р. створено Французьку сінематеку – найбільший у світі архів фільмів і документів, що пов'язані з кінематографом. У 1938 р. організована Міжнародна федерація кіноархівів (FIAF), завдання якої – популяризація кращих творів світового кінематографа, міжнародний обмін фільмами. Найбільшим архівом кінодокументів Азії нині є Кіноархів Китаю (China Film Archive), створений у 1958 р.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Діяльність Кіноархіву Китаю не була предметом розгляду в публікаціях на пострадянському просторі, тому висвітлення цієї теми вважаємо актуальним, особливо з огляду на те, що питання архівації кінодокументів хвилює фахівців різноманітних галузей, зацікавлених у збереженні й доступності цього виду документів. Серед авторів, котрі вивчали архіви кінодокументів на пострадянському просторі, слід назвати: В. М. Магідова, Н. А. Каланторову, Т. О. Олексієву, І. Г. Асфандярову, В. С. Малишева, Т. О. Ємельянову та ін. Серед китайських дослідників, які у своїх працях безпосередньо розглядали діяльність Кіноархіву Китаю (China Film Archive) виокремимо: Ван Шу Піна, Чен Джингліана.

Мета статті – розкрити основні етапи діяльності Кіноархіву Китаю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія виникнення й розвитку Кіноархіву Китаю тісно пов'язана з історією кінематографа Китаю, яка, у свою чергу, є складовою загальної історії країни, тому слід розглянути її головні події. Китайський кінематограф виник у 1905 р., коли господар фотоательє Фентай Жень Цзинфен зняв перший фільм, який зафіксував на кіноплівці фрагмент пекінської опери «Дин Цзюнь Шань». У 1913 р. в Китаї знято перший ігровий фільм. У 1925 р. в країні існувало вже 170 кіностудій, але деякі з них випустили лише по одному фільму. Центром китайського кінематографа того часу був Шанхай. Упродовж 1928–1931 рр. 50 кінокомпаній Шанхая випустило близько 400 фільмів. Але питанням збере-

ження кінодокументів у національному масштабі ніхто не опікувався. Кіноплівки, зазвичай, зберігалися на кіностудіях, а зважаючи на те, що існування багатьох з них було не тривалим, немало з безцінних документів з історії розвитку китайського кінематографа втрачено назавжди. Деякі з кіноплівок випадково потрапили до світових фільмосховищ, і сучасні фахівці Кіноархіву Китаю докладають зусиль, щоб виявити і повернути на батьківщину копії фільмів, що втрачені. Значних збитків китайський кінематограф зазнав у період боротьби з японськими окупантами, починаючи з 1937 р. Більшість кінокомпаній Шанхая припинили існувати, а ті, що залишилися, розпочали випуск масового кінематографічного продукту (фільми жахів, бойовики, еротика). У період 1941–1943 рр. узагалі не було створено жодного художнього фільму. Після завершення Восьмирічної антияпонської війни (1945 р.) влада в країні перейшла до Гомінданівського режиму, який став контролювати кіностудії Китаю [4; 7].

Утворення Китайської Народної Республіки (1949 р.) стало початком історії кіно Нового Китаю. Створено Центральне управління кінематографії, Пекінська, а пізніше – Шанхайська кіностудії, а також кіностудія народно-визвольної армії Китаю. До 1960 р. діяло вже 33 кіностудії в усіх провінціях Китаю. З 1951 р. були заборонені китайські фільми, зняті до 1949 р., що також не сприяло їх належному збереженню. Але водночас інтенсивно розвивався кінематограф нової республіки. У грудні 1953 р. Державна адміністративна рада КНР прийняла постанову «Про посилення роботи з виробництва кінофільмів», у якій указувалося на необхідність кількісного зростання кінематографічної продукції. Так, за період 1949–1966 (до початку культурної революції) в КНР знято 603 художні й 8342 документальні фільми. Водночас відбувалося впорядкування кінопрокату: у 1958 р. функціонувало 10 тис. кінотеатрів. У 1956 р. створено Пекінську академію кіномистецтва, яка здійснювала підготовку національних кадрів для кінематографа КНР [3; 7].

Починаючи з 1950-х рр. розпочалася активна розбудова національної архівної мережі. Із цією метою вивчався досвід Радянського Союзу в архівному будівництві, перекладалися на китайську головні праці радянських архівістів, при Народному університеті Китаю в 1952 р. впроваджені постійні курси, які в 1954 р. трансформовані в Історико-архівний відділ університету, виходив друком часопис з проблем архівістики. Постановою Уряду КНР у 1954 р. з метою керівництва архівною справою в країні створене Головне архівне управління. У квітні 1956 р. уряд КНР прийняв рішення «Про укріплення архівної справи в країні», в якому визначено головні прин-

ципи централізації архівної справи в КНР. Основою всієї архівної організації стало поняття державного архівного фонду, до складу якого входять усі категорії документальних матеріалів, що належать державі, зокрема кінодокументи. Державний архівний фонд визначався як історичне багатство країни. Згідно з цим рішенням, Головне архівне управління реалізувало завдання в галузі планування архівного будівництва і створення мережі державних архівів, що стало підґрунтям для початку архівування кінодокументів [2].

Власна історія Кіноархіву Китаю розпочинається в 1955 р., коли один із чиновників Китайської кінопрокатної компанії був присутнім як спостерігач на XI-й щорічній нараді Міжнародної федерації кіноархівів (FIAF), яка відбувалася у Варшаві. З метою запозичення досвіду забезпечення збереження надбань кінематографії він відвідав польський кіноархів, вивчав діяльність кіноархівів Чехословаччини та Радянського Союзу. Повернувшись, він звернувся до Міністерства культури та Центрального управління кінематографії з рекомендаціями щодо створення Підготовчого бюро із організації Кіноархіву Китаю. Відразу виникла проблема кадрового забезпечення цього нового для країни напряму діяльності. Справа в тому, що кінематографічний матеріал зберігався в різних кіностудіях. Більшість його перебувала в Шанхайській кіностудії й потребувала інвентаризації. Також слід зазначити, що кінодокументи переважно були пошкоджені з причин неналежного зберігання, тому потрібно було вжити невідкладних заходів зі спасіння колекції. На XII-й щорічній нараді Міжнародної федерації кіноархівів у Дубровнику був присутнім як спостерігач директор Підготовчого бюро Кіноархіву Китаю Ван Хуей, котрий домовився з представниками понад десяти країн про обмін інформацією та безпосередньо кінодокументами. Після цього він відвідав Держфільмофонд у Радянському Союзі, де докладно вивчав організаційні засади функціонування кіноархіву. Таким чином, створено базис для централізованого збору та зберігання продукції китайської кінематографії з моменту її зародження.

У 1957 р. Ван Хуей розробив «План роботи Кіноархіву Китаю», в якому визначено, що головними завданнями цього закладу є: збір творів вітчизняних та зарубіжних кінематографістів, а також друкованої продукції та артефактів, що стосується кінематографії (сценаріїв, афіш, ескізів костюмів тощо), забезпечення належних умов їх зберігання, а також популяризація надбань китайського та світового кінематографа за допомогою організації виставкової діяльності та демонстрації кінострічок, міжнародний обмін. Значна увага приділялася і питанням каталогізації. Потрібно було описати всю колекцію

фільмів, що збереглися, і створити «Загальний каталог китайських фільмів». Ця масштабна робота потребувала обстеження всіх кіно-студій, що зберегли свої фільмофонди.

У серпні того ж року світова спільнота відзначала 60-ти річчя кінематографа. На Берлінську виставку, присвячену цій події, Підготовче бюро Кіноархіву Китаю також надало експонати з власної колекції. Перед відправкою до Берліна з виставкою цих експонатів ознайомилися і в Китаї. У Берлінській виставці взяло участь понад 30 країн, аудиторія становила 80 тис. осіб. Надалі вирішено, що кожна кіностудія має передавати копію знятого фільму до Кіноархіву Китаю. Стосувалося це і всіх артефактів, пов'язаних з міжнародним співробітництвом: призив, нагород, що отримані на міжнародних кінофестивалях.

Офіційне відкриття Кіноархіву Китаю відбулося в серпні 1958 р. Керівництво закладу звернулося до Міністерства культури з проханням допомогти в будівництві бібліотеки для Національного архіву кінодокументів. Міністерство прийняло рішення щодо будівництва сховища, читального залу, кінозалу, виставкового залу та приміщень для виконання технічних робіт. Протягом 5 років передбачалося сформуванню штату архіву кількістю 110 осіб, котрі відповідно до своєї професійної кваліфікації зможуть обслуговувати всі потреби закладу. Незважаючи на труднощі, пов'язані з браком коштів, у 1962 р. будівництво завершено.

У цей час Кіноархів Китаю продовжував регулярно співпрацювати з Міжнародною федерацією кіноархівів, Міжнародним бюро історії кіно, здійснював взаємообмін фільмами з кіноархівами таких країн, як Радянський Союз, Чехія, Франція, Італія, Угорщина, Бельгія, Нідерланди, Фінляндія, Швеція, ФРН, Бразилія, Норвегія, перекладав бюлетені щорічних нарад Міжнародної федерації кіноархівів. З початку 1957 р. дослідницька група підготувала «Список китайських фільмів» (1906–1949), до яких ввійшли як художні, так і документальні кінострічки. Окрім того, був підготовлений Показчик, який складався з 380 тис. об'єктів, що пов'язані з китайським кінематографом — назви фільмів, імена персонажів, режисерів, акторів, сценаристів тощо. За рік свого офіційного існування Кіноархів Китаю провів величезну роботу: реставровані 70 тис. фільмів, завершена робота над створенням загальнокитайського Каталогу кінофільмів. Також проводилася робота над «Положенням щодо комплектування Кіноархіву», згідно з яким студії повинні передавати копії фільмів власного виробництва для збереження в кіноархіві.

У 1965 р. заплановано будівництво нового фільмосховища в Сіані, в якому повинні мали зберігатися копії документальних фільмів до 1949 р. У 1968 р. Центральна студія хронікально-документальних фільмів передала до Кіноархіву Китаю свою колекцію, яка складалася із 7859 екземплярів, з яких 1272 були пошкоджені цвіллю і потребували реставрації. Тривало будівництво нових будівель фільмосховищ і в самому Пекіні. У 1970 р. у зв'язку із закриттям Інституту науки і техніки весь його кіноархів разом із персоналом був переданий до Кіноархіву Китаю [6]. Історично склалося так, що в КНР Кіноархів Китаю містить як художні, так і документальні та наукові фільми, на відміну від практики Радянського Союзу, яку потім успадкували країни пострадянського простору, де зберігання художніх фільмів здійснював Держфільмофонд, а документальних — Центральний архів кінофонофотодокументів.

Багато в чому причиною для такого рішення про об'єднання стали трагічні для культури КНР події «культурної революції». У кінематографі вони розпочалися з критики творчості окремих митців, а потім у 1967 р. хунвейбіни Пекінського інституту кінематографії створили «Список чотирьохсот фільмів — отруйних трав і фільмів із серйозними помилками», який був виданий окремою брошурою і складався з шести розділів: китайські художні фільми (200 назв), хронікально-документальні фільми (30 назв), науково-популярні фільми (30 назв), мультиплікаційні фільми (20 назв), фільми 30-х рр. (20 назв), іноземні фільми, що були в китайському кінопрокаті (100 назв). У цей період почали закривати кіностудії, призупинилося виробництво художніх фільмів (1967–1974). Починаючи з 1974 р. їх зйомка була відновлена, але під пильним наглядом партійних органів. Навіть науково-популярні фільми хунвейбинівська критика вважала «буржуазним мистецтвом». Їх виробництво відновила Пекінська студія науково-популярних фільмів лише в 1972 р. після статті в органі ЦК КПК часописі «Хунци», в якій містилося теоретичне обґрунтування необхідності розвитку цього жанру, як такого, що є «поширювачем наукових знань, передової техніки». На початку «культурної революції» працювали лише дві кіностудії Пекіна — Центральна студія хронікально-документальних фільмів та армійська кіностудія «Перше серпня», які завжди знімали лише документальне кіно. За вісім років з початку «культурної революції» створено лише близько 200 кінострічок, здебільшого документальних [3; 7].

Поступова зміна курсу в напрямі лібералізації економіки та політики відкритості в міжнародних відносинах, що розпочалася після 1976 р., зумовила позитивні зміни і в розвитку кінематографії. Якщо

в 1976 р. вийшло 14 художніх фільмів, то в 1979 р. — 46, а в 1980 — уже 82 [1]. Відновилися й міжнародні контакти, які зовсім призупинилися в часи «культурної революції». У 1980 р. Кіноархів Китаю став повноправним членом Міжнародної асоціації кіноархівів.

У 1984 р. в результаті об'єднання Кіноархіву Китаю з Інститутом мистецтва кіно і літератури створено дослідницький центр китайського кіномистецтва «Кіноархів Китаю».

Нині Кіноархів Китаю — багатопрофільний заклад — відповідає за збір, узагальнення, депозитарне збереження китайських та вибірково зарубіжних фільмів, а також матеріалів, що стосуються кінематографа (сценарії, макети, малюнки декорацій, костюмів, афіші, постери тощо); науково-дослідну та навчальну діяльність, міжнародне співробітництво в галузі кінематографії.

Висновки. Таким чином, Кіноархів Китаю є не тільки найбільшою фільмотекою Азії, а й унікальним закладом, у якому комплексно ставляться до формування, збереження та актуалізації надбань країни в галузі мистецтва кіно. Вивчення історії його розвитку є корисним для фахівців архівної справи і кіномистецтва. Напрями сучасної діяльності Кіноархіву Китаю, інтеграція його фонду у світові інформаційні ресурси потребують подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Бо Лю. Пути развития китайской кинематографии / Бо Лю // Культуры: диалог народов мира / Unesco. — 1984. — № 4. — С. 132–144.
2. Ван Децзюнь. Развитие архивного законодательства, структура архивных учреждений и общее архивное строительство / Ван Децзюнь. — Пекин : Архив. изд-во, 1996. — 175 с. (на кит. яз.).
3. Торопцев С. А. Китайское кино в «социальном поле» (1949–1992) / С. А. Торопцев. — М. : Наука, 1993. — 191 с.
4. Цай Хуншэн. Зарождение и развитие китайского кинематографа / Цай Хуншэн // Культуры: диалог народов мира / Unesco. — 1984. — № 4. — С. 128–131.
5. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : словник-довідник термінів і понять / Г. М. Швецова-Водка. — Київ : Знання, 2012. — 319 с.
6. China Film Archive [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.cfa.gov.cn. — Назва з екрана.
7. Yingjin Zhang. Chines National Cinema / Yingjin Zhang. — New York : Routledge, 2004. — 343 p.

References

1. Bo Lyu. Puti razvitiya kitayskoy kinematografii / Bo Lyu // Kultura: dialog narodov mira / Unesco. — 1984. — № 4. — S. 132–144.
2. Van Detszyun. Razvitiye arkhivnogo zakonodatelstva, struktura arkhivnykh uchrezhdeniy i obshcheye arkhivnoye stroitelstvo / Van Detszyun. — Pekin : Arkhiv. izd-vo, 1996. — 175 s. (na kit. yaz.).
3. Toroptsev S. A. Kitayskoye kino v «sotsialnom pole» (1949–1992) / S. A. Toroptsev. — M. : Nauka, 1993. — 191 s.

4. Tsay Khunshen. Zarozhdeniye i razvitiye kitayskogo kinematografa / Tsay Khunshen // *Kultury: dialog narodov mira / Unesco*. — 1984. — № 4. — S. 128–131.
5. Shvetsova-Vodka H. M. Dokumentoznavstvo : slovnyk-dovidnyk terminiv i poniat / H. M. Shvetsova-Vodka. — Kyiv : Znannia, 2012. — 319 s.
6. China Film Archive. [Elektonnyi resurs]. — Rezhim dostupu: www.cfa.gov.cn. — Nazva z ekrana.
7. Yingjin Zhang. Chines National Cinema / Yingjin Zhang. — New York : Routledge, 2004. — 343 p.

UDC 791.53(510)

THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF CHINA FILM ARCHIVE

Yi Jia, postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Lecturer, Xingyi Normal University For Nationalities, PRC

itszya@mail.ru

The aim of this paper is to explore the main stages of the activities of the China Film Archive (CFA) in the context of development of cinema and archives of the PRC.

Research methodology. To recreate the history of the emergence and development of CFA historical and genetic approach was used. The collection of factual material was carried out using the analysis of published sources and Internet resources.

Results. The official opening ceremony of the CFA took place in August 1958. It was promoted by international contacts between representatives of the PRC and the International Federation of Film Archives (FIAP) as well as film archives of other countries, all of which began in 1955. The main tasks of CFA were defined as collection of Chinese and foreign filmmakers' works, as well as printed materials and artefacts related to cinematography (scripts, costume sketches, and others), ensuring appropriate conditions of storage and promoting cinematographic heritage by organizing exhibitions and screenings, international exchange. In 1980 CFA became a member of the FIAP. In 1984, the CFA has teamed up with the Institute of Film Art and Literature. On the basis of these two institutions the research center of the Chinese film "China Film Archive" was then established. It currently performs archival, researching and educational functions.

Novelty. This paper is the first publication in the post-Soviet area which summarizes and outlines the history and development of the CFA.

Practical significance. The history and development of the CFA will enrich the view of experts in the field of archives and history of cinema on the processes associated with collection, storage and promotion of film documents as part of the world documentary memory.

Key words: *film archive, film document, film, cinematograph of China.*

Надішла до редколегії 02.04.2015 р.

Розділ четвертий
Прикладні соціокомунікаційні технології

Part Four
Applied Social and Communication
Technologies

УДК 517.972.55:005.311.7

Ю. І. Ларіонов, кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Н. Б. Ларіонова, викладач, Харківський інститут фінансів, м. Харків

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ МОДЕЛЕЙ ПІД ЧАС АНАЛІЗУ ОПОРУ ЗМІНАМ

Наведено огляд публікацій, у яких досліджувалися проблеми управління змінами в організаціях та зниження опору змінам. Показано, що безконфліктне впровадження змін є винятком. Зазначено основні причини опору змінам. Зменшення опору відіграє ключову роль у здійсненні змін. Запропоновані кількісні оцінки щодо інформованості та негативного ставлення до змін.

Ключові слова: зміни, опір, конфлікт, матриця «зміни–опір», гра, принцип мінімаксу.

Ю. И. Ларионов, кандидат технических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

Н. Б. Ларионова, преподаватель, Харьковский институт финансов, г. Харьков

ПРИМЕНЕНИЕ ИГРОВЫХ МОДЕЛЕЙ В АНАЛИЗЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЯМ

Приведен обзор публикаций, в которых исследовались проблемы управления изменениями в организациях и снижение сопротивления изменениям. Указаны основные причины сопротивления изменениям. Бесконфликтное внедрение изменений является исключением. Уменьшение сопротивления играет ключевую роль в осуществлении изменений. Предложены количественные оценки информированности и враждебного отношения к изменениям.

Ключевые слова: изменения, сопротивление, конфликт, матрица «изменение–сопротивление», игра, принцип минимакса.

Yu. I. Larionov, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

N. B. Larionova, Lecturer, Kharkiv Institute of Finance, Kharkiv

APPLICATION OF GAME MODELS IN THE RESISTANCE TO CHANGE ANALYSIS

The author presents a review of publications on the problems of change management in organizations and the reduction of resistance to change. It is shown that the smooth implementation of change is an exception. The main causes of resistance to change are identified. The decrease in resistance plays a key role in implementing changes. Quantitative assessments of awareness and negative attitudes to change are suggested.

Key words: change, resistance, conflict, matrix change–resistance, game, minimax principle.

Сучасні організації здійснюють свою діяльність в умовах постійних змін — технічних, економічних, політичних, демографічних і со-

ціальних. З одного боку, зміни вможливають поступальний розвиток організації, з іншого — створюють додаткові труднощі: опір змінам на рівні як організації, так і конкретного працівника неминуче супроводжується конфліктами та стресами.

Проблема управління організаційними змінами найглибше досліджена зарубіжними фахівцями, такими як І. Ансофф, Л. Грейнер, Дж. Ньюстром, К. Девіс, Р. Блейк, Д. Мутон, Х. Виссема, Р. Грант, Е. Шайн, М. Хаммер і Д. Чампі. Значне місце в дослідженнях цих учених приділяється сутності організаційних змін, розробці стратегій, методів і моделей управління цими змінами. Американські дослідники Р. Кантер, Б. Стайн і Т. Джик пропонують свій варіант програми організаційних змін. Необхідно відзначити значний внесок у розвиток теорії управління змінами К. Левіна, Дж. Коттера, О. С. Віханського, А. В. Наумова, О. К. Платова, В. І. Луньова, Н. Н. Треньова, В. К. Тамбовцева, Р. Н. Чернецова. Однак ці дослідники акцентують на розробці стратегій, а питання реалізації стратегії і, особливо, управління змінами не набули належного висвітлення. Але при цьому необхідно відзначити праці С. А. Гончарука, А. А. Кудінова та деяких інших, котрі надають практичні рекомендації, основані на досвіді [1–5].

Мета статті — виявити ефективні способи формування кількісних показників аналізу опору змінам для успішності їх реалізації в організаціях за умов ефективного планування та контролю.

Значне поширення організаційних змін в установах, їх перехід на інноваційний етап розвитку актуалізують завдання управління організаційними процесами. При цьому виокремлюються п'ять найтипівіших чинників успіху в галузі управління змінами: організаційна згуртованість (співробітництво, здатність об'єднувати колектив тощо); ступінь долученості керівника до діяльності; вміння і готовність до інтенсивного перегрупування персоналу, здатність ризикувати, бажання і готовність здійснити інтенсивні зміни; порядність (коли ділові цілі підпорядковані етичним категоріям); підприємницький дух (постійний контакт зі співробітниками, ефективний обмін інформацією, делегування права вирішувати тим, хто першим виявив проблему, недопущення організаційних бар'єрів для впровадження інновацій тощо).

У зв'язку із цим особливо важливого значення набуває завдання підвищення спроможності персоналу організації до змін, тобто спроможності здійснювати вперше або відтворювати (сприймати) актуальну ідею чи інновацію з метою одержання соціального ефекту. Як свідчить практика, безконфліктне впровадження організацій-

них змін є радше винятком, ніж правилом. По-різному оцінюються організаційні зміни як керівництвом організацій (для нього це нові шанси), так і їх співробітниками (для них зміни нерідко загрожують безпекою).

Розглядаючи різноманітну наукову літературу з організаційної поведінки та соціології організацій, можна простежити, що науковці виокремлюють різні причини і види опору організаційним змінам [5].

У сучасних компаніях визначають такі основні причини опору персоналу:

- інновація не обов'язково передбачає вигоду для персоналу, вона завжди здійснюється на користь бізнесу, організації;
- до впровадження змін готові не всі співробітники, оскільки використання нової технології потребує нових знань і навичок;
- лінійні менеджери для своєї зручності діють з максимальною свободою, незалежною від контролю «зверху», а впровадження інновацій в управлінні обмежує перше і посилює друге;
- підозри і недовіру в співробітників викликають зміни, ініційовані власниками компанії;
- розкраданню й іншим способам особистого збагачення співробітників може загрозувати введення управлінських змін;
- негативний досвід упровадження нововведень у компаніях призводить до того, що співробітники відмовляються приймати нові умови змін.

Наслідки змін і можливість впливу співробітників на перебіг і результат змін як основні фактори, які визначають силу та напрям опору, необхідні в разі планування змін. Імовірна поведінка працівника під час проведення змін визначається миттєвим поданням, яке можливо буде «затуманене» консерватизмом, побоюваннями, недовірою і браком інформації. Тому чим раніше визначено спосіб подолання опору, тим ефективнішою буде зміна.

Згідно з популярною матрицею людських ресурсів [6], усіх співробітників організації з певною часткою суб'єктивізму можна помістити в один із чотирьох квадрантів, залежно від поточного результату роботи і здібностей (рис.1).

Силу опору змінам розглядають як комбінацію двох чинників:

- прийняття чи неприйняття змін;
- відкритого або прихованого ставлення до змін.

Керівництво організації на основі бесід, інтерв'ю, анкетування й інших форм збору інформації має намагатися з'ясувати, який тип реакції на зміни спостерігатиметься в організації, хто з працівників організації посяде позицію прихильників змін, а хто опиниться в

одному з трьох інших положень: противник, пасивний спостерігач і небезпечний елемент. Особливу актуальність такі прогнози мають у великих організаціях та в закладах, в яких не відбувалося змін упродовж тривалого часу, оскільки опір змінам може бути доволі сильним і значно поширеним.

Вияв ставлення до зміни	Приховане	Прихильник	Противник
	Відкрите	Пасивний прихильник	Небезпечний елемент
		Сприймається	Не сприймається
Сприйняття зміни			

Рис. 1. Матриця зміна – опір

Носіями опору, до речі, як і носіями змін, є люди. Загалом люди бояться не змін, а бути зміненими, що зміни в організації стосуватимуться їх роботи, положення в організації, тобто сформованого статус-кво. Тому вони прагнуть перешкодити змінам, для того щоб не потрапити в нову, не зовсім зрозумілу для них ситуацію.

Повністю нейтралізувати опір неможливо, тому виникає необхідність зменшення його сили. Аналіз причин опору змінам як небажаним нововведенням дозволяє виявити в організації працівників або їх групи, які будуть особливо активними противниками, і можливі причини такої поведінки. Зменшити опір можна, об'єднавши людей у творчі групи, які сприятимуть здійсненню змін.

Важливо виявити і класифікувати окремих працівників організації стосовно ставлення до змін — є вони їх прихильниками чи противниками. Аналіз потенційно можливих сил опору дозволяє виявити окремих членів організації або ті групи в ній, які чинитимуть опір змінам, і усвідомити їх мотиви, залучити до вироблення програми здійснення зміни широке коло співробітників, здійснити серед співробітників в організації широку роз'яснювальну роботу, спрямовану на те, щоб переконати їх у необхідності зміни для вирішення поставлених перед організацією завдань.

Найкращий час для подолання опору змінам — це період до його виникнення. Тому для того, щоб успішно здійснити зміни, керівникам необхідно:

- проаналізувати ситуацію в організації і передбачити, який опір може спричинити передбачувана зміна;
- зменшити до мінімуму цей опір (потенційно та реально);
- з'ясувати статус-кво нового стану.

Зменшення опору змінам відіграє ключову роль у здійсненні зміни. Для прогнозування можливого виникнення ризиків під час постановки завдань щодо організаційних змін виникає необхідність використання універсального числового коефіцієнта, який міг би відображати можливість ризикованих ситуацій у майбутньому. Таким показником може бути коефіцієнт негативного ставлення стосовно змін – K_v . Також потрібно ввести коефіцієнт лояльності K_d і коефіцієнт інформованості K_i . Коефіцієнт лояльності – загальний настрій співробітників виконувати поставлене перед ними завдання організаційних змін, а коефіцієнт інформованості – стан інформаційних каналів організації.

Якщо вважати, що між зміною й опором існує конфлікт, то його може моделювати кінцева антагоністична гра, якщо він відповідає таким умовам [7]: по-перше, конфлікт визначається антагоністичною взаємодією двох сторін, кожна з яких здатна лише на обмежену кількість можливих дій; по-друге, свої дії сторони здійснюють незалежно одна від одної; по-третє, кожна зі сторін оцінює як для себе, так і для противника корисність будь-якої можливої ситуації, яка може виникнути в результаті їх взаємодії; і, нарешті, дії конфліктуючих сторін є нерозчленованими й однократними, тобто структура кожної з них не має жодних формальних відмінностей.

Насправді реальні конфлікти майже ніколи не відповідають означеним умовам. Рідко трапляється, щоб сторони здійснювали свої дії незалежно: в реальних конфліктах зазвичай та або інша інформація стає відомою протилежній стороні, а корисність результату дій зазвичай відома не зовсім точно. Тому суто антагоністичні конфлікти відбуваються рідко. Однак доволі часто конфлікти, в яких інтереси сторін протилежні, практично можна моделювати матричними іграми. У результаті вирішення теоретико-ігрової моделі отримуємо кількісні результати: конкретну інструкцію щодо оптимальної дії сторін, середню корисність. Якщо функція корисності лише «вловлює» основну суть конфлікту, отримуємо якісні результати: загальне керівництво до дії, оцінки середньої корисності.

Розглянемо таку гіпотетичну ситуацію. В офісі великої компанії, що надає послуги в соціально-культурній сфері й налічує 100 осіб, проведено анкетування. Його результати зафіксували такі показники за ступенем впливу працівника на результат і впровадження змін

залежно від його значущості в організації. На базі поточного результату анкетування всіх співробітників організації з певною часткою суб'єктивізму помістимо в один з чотирьох квадрантів (рис.1). У результаті отримаємо матрицю А варіантів співробітників

$$A = \begin{array}{|c|c|} \hline 55 & 15 \\ \hline 10 & 20 \\ \hline \end{array}$$

На основі принципу мінімаксу для матриці А нижня ціна гри $\alpha = 15$, яка гарантує наявність 15 співробітників, відкрито приймають запропоновані зміни і верхня ціна гри $\beta = 20$, яка показує, що в гіршому разі 20 співробітників не згодні з задумом організаційних змін. Обчислимо коефіцієнт лояльності до змін як

$$K_{\alpha} = n_{\alpha} / n, \quad (1)$$

де n_{α} — кількість співробітників, готових прийняти організаційні зміни, n — загальне число співробітників.

Маємо:

$$K_{\alpha} = (55+15) / 100 = 0,7.$$

Коефіцієнт інформованості визначається як

$$K_i = n_i / n, \quad (2)$$

де n_i — число співробітників, які правильно зрозуміли поставлену мету.

У такому разі:

$$K_i = (55+10) / 100 = 0,65.$$

Зважаючи на те, що коефіцієнт лояльності й коефіцієнт негативного ставлення в сумі мають дорівнювати одиниці, маємо:

$$K_{\beta} = 1 - K_{\alpha} = 1 - 0,7 = 0,3,$$

що може свідчити про наявність проблем у стосунках керівництва та співробітників.

Оскільки в розглянутій теоретико-ігровій моделі $\alpha \neq \beta$, рішення слід шукати у сфері змішаних стратегій [7]. Для цього позначимо через $X=(x_1, x_2)$ можливі дії першого гравця (ставлення до змін), а через $Y=(y_1, y_2)$ можливі дії другого гравця (прийняття змін). Рішення гри у вигляді (X, Y, v) є таким, де ціна гри $v=19$, а оптимальні стратегії

$X^*=(0,2;0,8)$ і $Y^*=(0,1;0,9)$. Результати можна інтерпретувати так: якщо 80% зусиль спрямувати на роз'яснення необхідності та доцільності змін, то кількість незгодних (противників і переконаних) зі змінами становитиме 19 осіб. При цьому коефіцієнт лояльності $K'_d = (100 - 19)/100 = 0.81$, тобто зріс на 11%. Відтак і коефіцієнт інформованості збільшиться на 16%.

Таким чином, під час управління змінами можна виокремити реальні конфлікти з розумно діючими сторонами і явища, в яких невизначеність зумовлена сукупністю об'єктивно існуючих обставин. Такі явища, не будучи конфліктами, можна інтерпретувати як конфлікти. Якщо при цьому виконуються умови 1–4, то моделювання подібних явищ приводить до класу матричних ігор.

Список використаних джерел

1. Адизес Ицхак. Управление изменениями / И. Адизес. — СПб., 2008. — 224 с.
2. Андреева Т. Е. Организационные изменения: сравнительный анализ основных концепций / Т. Е. Андреева // Сб. Санкт-Петербург. универ., сер.8. — Вып. 2 (№16). — С. 33–50.
3. Блинов О. А. Управление изменениями: учебник / О. А. Блинов, Н. В. Угрюмова. — М. : Дашков и Ко, 2014. — 304 с.
4. Кожина О. Управление изменениями : учебн. пособ. / О. Кожина. — М. : ИНФРА–М, 2012. — 286 с.
5. Лютенс Ф. Организационное поведение. / Ф. Лютенс. — М. : ИНФРА–М, 2009. — 312 с.
6. Ларионов Ю. И. Основы менеджмента: учебное пособие / Ю. И. Ларионов, М. А. Хажмуратов и др. — Назрань : ООО «КЕН», 2014. — 348 с.
7. Дюбин Г. Н. Введение в прикладную теорию игр / Г. Н. Дюбин, В. Г. Суздаль. — М. : Наука, 1981. — 336 с.

References

1. Adizes Ichak Kalderon. Upravleniye izmeneniyami / Ichak Kalderon Adizes. — SPb., 2008. — 224 s.
2. Andreyeva T. E. Organizatsionnyye izmeneniya: sravnitelnyy analiz osnovnykh kontseptsiy / T. E. Andreyeva // Sb. Sankt-Peterburg. univer., ser.8. — Vyp. 2 (№16). — S. 33–50.
3. Blinov O. A. Upravleniye izmeneniyami: uchebnik / O. A. Blinov, N. V. Ugryumova. — M. : Dashkov i Ko, 2014. — 304 s.
4. Kozhina O. Upravleniye izmeneniyami : uchebn. posob. / O. Kozhina. — M. : INFRA–M, 2012. — 286 s.
5. Lyutens F. Organizatsionnoye povedeniye. / F. Lyutens. — M. : INFRA–M, 2009. — 312 s.
6. Larionov Yu. I. Osnovy menedzhmenta: uchebnoye posobiye / Yu. I. Larionov, M. A. Khazhmuradov i dr. — Nazran : ООО «KEN», 2014. — 348 s.
7. Dyubin G. N. Vvedeniye v prikladnyuyu teoriyu igr / G. N. Dyubin, V. G. Suzdal. — M. : Nauka, 1981. — 336 s.

UDC 517.972.55:005.311.7

APPLICATION OF GAME MODELS IN THE RESISTANCE TO CHANGE ANALYSIS

Larionov, Yu. I., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Larionova N. B., Lecturer, Kharkiv Institute of Finances, Kharkiv

yurij_larionov@ukr.net

n_l2003@ukr.net

The article aims to identify effective ways of forming quantitative indicators of resistance to change analysis for a successful implementation in organizations in terms of effective planning and control.

The research methodology. The force of resistance to change is seen as a combination of two aspects:

the accepting or rejecting changes;

explicit or implicit attitude towards changes.

Employees of the organization with a certain degree of subjectivity are correlated with one of the four quadrants of the matrix "change-resistance" depending on the current operation results and abilities. The formal analysis of the matrix provides numerical coefficients that reflect the risk of resistance to change situation.

Results. The coefficients of negative attitude to changes as well as the coefficients of loyalty and awareness are identified. The loyalty factor is the general desire of employees to perform their tasks of organizational changes, and the coefficient of awareness is the state of communication channels of the organization.

The novelty. Since there is a conflict between changes and resistance, an attempt has been made to model its ultimate zero-sum game. As the result of the game-theoretic model such quantitative results can be solved: specific instructions on the optimal behavior of the members of conflict, the average utility. If the utility function only captures the basic essence of the conflict, we obtain qualitative results: a general guide to action, an estimate of the average utility.

Practical significance. The behavior of the elements of resistance to change system depends on different spontaneous processes and the uncertainty of the actions of an element can influence the effectiveness of decisions. This explains the sense of development of game-theoretic models.

Key words: *change, resistance, conflict, matrix change – resistance, game, minimax principle.*

Надійшла до редколегії 06.05.2015 р.

УДК 351.71

Н. В. Лисенкова, кандидат економічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ИНТЕГРАЦИЙНІ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТИ І РИНКУ ПРАЦІ

Розглянуто тенденції, що впливають на структуру попиту фахівців-випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Проаналізовано дослідження українських та зарубіжних учених у сфері підготовки майбутніх фахівців в умовах державного регулювання ринкової економіки. У результаті аналізу обґрунтовано висновки, що для ефективного забезпечення реалізації інноваційної стратегії України необхідно запровадити систему планування та регулювання попиту й пропозиції на ринку професій.

Ключові слова: вища освіта, державне регулювання, модель, ринок праці, держава.

Н. В. Лысенкова, кандидат экономических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И РЫНКА ТРУДА

Рассмотрены тенденции, оказывающие влияние на структуру спроса специалистов — выпускников высших учебных заведений на рынке труда. Проанализированы исследования украинских и зарубежных ученых в сфере подготовки будущих специалистов в условиях государственного регулирования рыночной экономики. В результате анализа сделаны выводы, что для эффективного обеспечения реализации инновационной стратегии Украины необходимо внедрить систему планирования и регулирования спроса и предложения на рынке профессий.

Ключевые слова: высшее образование, государственное регулирование, модель, рынок труда, государство.

N. V. Lysenkova, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

INTEGRATION MODELS OF INTERACTION BETWEEN EDUCATION AND LABOUR MARKET

This paper examines the tendencies that affect the structure of demand on the graduates from higher educational establishments in the labour market. The publications of Ukrainian and foreign authors on the subject of future specialists training under the conditions of state regulation of economy have been analyzed. The conclusion has been made that in order to provide the realization of innovative strategy in Ukraine it is essential to implement the system of planning and regulation of supply and demand in the labour market.

Key words: higher education, state regulation, labour market, model, state.

Постановка проблеми. Процес становлення соціально орієнтованої економіки в Україні пов'язаний з виникненням і вирішенням проблем, серед яких однією з перших є формування нових якіс-

них характеристик ресурсів, що використовуються в процесі виробництва економічних та соціальних благ. Найважливіша сфера соціально-економічного життя суспільства — це ринок праці, адже збалансованість попиту і пропозиції робочої сили, зменшення безробіття частково знімають соціальну напруженість в країні, забезпечують стає економічне зростання та потребують здійснення багатьох заходів, серед яких провідну роль відіграє взаємодія освіти і ринку праці. Проте наявні нині підходи до регулювання якості робочої сили в Україні є неефективними, що гальмує підвищення конкурентоспроможності працівників [2].

Завданнями сучасної економічної науки й державного регулювання економіки є формування ефективної стратегії становлення та розвитку національного ринку праці та розроблення напрямів удосконалення механізму регулювання освіти із соціально-економічних наслідків інтеграції України до Європейського Союзу. З огляду на це, існує необхідність формування інтеграційної моделі взаємодії освіти і ринку праці, яка б ґрунтувалася на тенденціях розвитку ринку праці і забезпечувала конкурентоспроможність робочої сили.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Державне регулювання економічних процесів є провідною темою в дослідженнях економічної науки. Значний внесок у теорію державного регулювання ринкової економіки здійснили всесвітньовідомі вчені-економісти: М. Алле, Дж. Ерроу, Дж. Кейнс, С. Кузнець, М. Кондратьєв, Р. Коуз, Г. Менш, У. Мітчелл, Д. Рікардо, П. Самюелсон, А. Сен, Дж. Стігліц, Ф. Перру, У. Петті, Ф. Хайєк, Й. Шумпетер, І. Фішер, М. Фрідмен та ін.

Теоретичні й практичні питання формування ринку праці і його державного регулювання набули висвітлення в працях Л. Антоненка, І. Бондар, М. Долішнього, С. Злупка, Е. Качана, М. Кіма, Г. Купалової, А. Колога, Е. Лібанової, Н. Лук'янченка, В. Онікієнка, В. Петюха, Л. Позднякової, Л. Шевченко, К. Якуби та інших науковців.

Проблемним питанням державної регіональної політики, зокрема політики управління людським капіталом, розвитку трудового потенціалу регіону, присвячені праці таких учених як О. Амосов, О. Амоша, В. Бакуменко, С. Бандур, Д. Богиня, З. Варналій, М. Долішній, А. Колот, В. Міненко, О. Новікова, В. Онікієнко, Л. Семів та ін.

Однак складність проблеми державного регулювання взаємодії освіти і ринку праці в трансформаційній економіці не обмежується дослідженнями означених учених. Це і зумовлює актуальність питань сучасної взаємодії освіти і ринку праці.

Мета статті — розглянути тенденції, що впливають на структуру попиту та оптимальний варіант взаємодії системи підготовки фахівців у вищих навчальних закладах і ринку праці для усунення диспропорції в попиті та пропозиції на робочу силу; визначити перелік професій і обсягів навчання, необхідних економіці України.

Виклад основного матеріалу. Підвищення ефективності функціонування механізму державного регулювання ринку праці передбачає визначення й використання державою конкретних методів, інструментів, важелів, які безпосередньо впливають на розвиток ринку праці [4]. Водночас має відбуватися цілеспрямоване державне регулювання ринку праці з використанням освіти, яке посідає важливе місце в проблематиці сучасного соціально-економічного розвитку України. Проте використання тих чи інших методів, ступінь втручання держави в регулювання ринку праці багато в чому залежать від підходу наукової школи, на якому ґрунтується механізм державного замовлення на підготовку фахівців. Останнє базується на повноцінних прогнозно-аналітичних дослідженнях, вивченні реальних тенденцій соціально-економічного розвитку України [3].

Тобто для ефективного забезпечення реалізації інноваційної стратегії України необхідно: збільшити обсяги і поліпшити змістовну якість та рівень підготовки кваліфікованих працівників професійно-технічними закладами; підвищити доступність та якість вищої освіти зокрема завдяки впровадженню ринкових механізмів здобуття освіти; поліпшити й оптимізувати змістовну складову вищої освіти (збільшити викладання природничих та математичних наук у структурі навчального процесу, оновити відповідну навчально-методичну базу, запровадити бюджетне стимулювання цих напрямів); усунути диспропорції між попитом і пропозицією на ринку професійної підготовки, удосконалити механізми державного замовлення в освітній сфері; впорядкувати мережу вищих навчальних закладів з урахуванням загальнодержавних та регіональних потреб у фахівцях з вищою освітою; запровадити систему планування та регулювання попиту й пропозиції на ринку професій.

У системі відтворювальних сил сфера освіти посідає особливе місце. Це пояснюється її специфічною функцією, що полягає в розвитку й удосконаленні активного елемента процесу виробництва, формуванні робочої сили, котра наділена необхідними якісними характеристиками. Виконання цієї функції робить сферу освіти (в довготривалому аспекті) ключовою ланкою відтворювальної системи, що визначає ефективність діяльності всіх інших ланок, тобто визначає підсумковий рівень суспільної продуктивності праці.

Ефективність функціонування самої сфери освіти залежить від деяких внутрішніх чинників: власної ресурсної бази, кадрового потенціалу, форм організації. Поряд з означеними внутрішніми чинниками значну роль відіграє механізм урахування потреб суспільства в знаннях і кваліфікації, оскільки зрештою ефективність системи освіти визначається не обсягом залучених ресурсів, а ступенем її адекватності вимогам народного господарства, населення загалом і окремих осіб, які навчаються.

Проте галузевий принцип організації освітньої діяльності стимує використання цього потенціалу на регіональному рівні. Вищі навчальні заклади України мають державне або галузеве підпорядкування. Плани прийому абітурієнтів, програми підготовки фахівців у ВНЗ затверджуються державними органами або галузевими відомствами, а з регіональною владою вони не узгоджуються. У пропозиціях вищих навчальних закладів з планів прийому студентів на черговий рік насамперед враховано їх фінансово-економічні інтереси, що інколи призводить до структурних «перекосів» у підготовці кадрів для галузей економіки.

Із цим пов'язано, зокрема те, що у ВНЗ технічного профілю здійснюється підготовка з економічних та інших затребуваних ринковою економікою спеціальностей.

Параметри структури населення в різних регіонах, вочевидь, не однакові і відрізняються від загальнодержавних. Ефективний розвиток регіону може бути забезпечений у разі відповідності цієї структури складу природних і виробничих ресурсів (наявність землі, заводів, комунікацій та ін.). Це сприяє підвищенню зайнятості населення, ефективному використанню трудових ресурсів. Зміна структури економіки регіону має відбуватися з одночасним і випереджаючим удосконаленням структури населення. Цього можна досягти завдяки створенню адаптивної системи підготовки та перепідготовки кадрів, формуванню і підтримкою освітніх програм регіональних органів влади.

Рівень підготовки працівника має відповідати двом критеріям: вимогам працедавця (мікрорівень) і умовам конкурентоспроможності регіону, що забезпечують його порівняльні переваги (макрорівень стратегічних інтересів регіонального розвитку). У зв'язку із цим, нагальними є такі завдання: розвиток методів оцінки відповідності структури і якості підготовки фахівців у регіоні; створення регіональної системи підготовки кадрів, що містить як складові навчальні заклади державного підпорядкування; моделювання «портрета» регіонального фахівця (порівняльні кругові діаграми, які відображають

потрібний і реальний стан); формування системи моніторингу та прийняття рішень.

Нині значній кількості промислових підприємств бракує кваліфікованих робочих кадрів. З 2000 р. в структурі підготовки кадрів переважають фахівці з вищою професійною освітою, утім як домінує попит на робочі спеціальності (до 70%).

Виокремлемо такі тенденції, що впливають на структуру попиту на ринку праці: збільшення потреби в працівниках у сфері інформаційних технологій; переміщення трудових ресурсів з промисловості, транспорту, будівництва в сектори економіки, пов'язані з наданням різноманітних послуг населенню і підприємствам; збільшення (відновлення) кількості робочих місць у промисловості після стрімкого їх скорочення в результаті масштабної кризи.

В Україні нині спостерігається тривожна тенденція: збільшення випускників ВНЗ, котрі влаштовуються не за фахом (60% інженерів, 70% випускників сільськогосподарських інститутів, 30–40% лікарів, економістів, юристів). Це свідчить про помилки у визначенні перспективної потреби в кваліфікованих кадрах з професій і спеціальностей, що негативно впливають на розвиток людського капіталу внаслідок прискорення його амортизації.

Існують декілька схем залежності — «Ринок праці — Вища освіта — Суспільство». При цьому не всі з них слід розглядати як дискретні моделі, а радше, лише деякі з них можна розглядати в контексті змін, що відбуваються в суспільстві.

Зазначимо, що на практиці система в різні періоди часу може містити елементи різних моделей, проте можна побудувати узагальнені моделі, які б відповідали інтересам суспільства загалом, державним інститутам, ринку праці та суб'єктам, що функціонують на ньому й ринку освіти.

А. А. Акматов пропонує таку схему взаємозв'язку, відповідно до якої вища освіта відповідає потребам держави (рис. 1) [1]. У цій формі вищої освіти держава бере активну участь у внутрішньому академічному житті, використовуючи певні механізми.

По-перше, це система оцінки якості, яка охоплює всю академічну сферу. Здійснювані державою перевірки (що проводять державні органи або за їх дорученням інші установи) можуть не лише оцінювати кваліфікацію персоналу освітньої установи, але й перевіряти виконання навчальних програм.

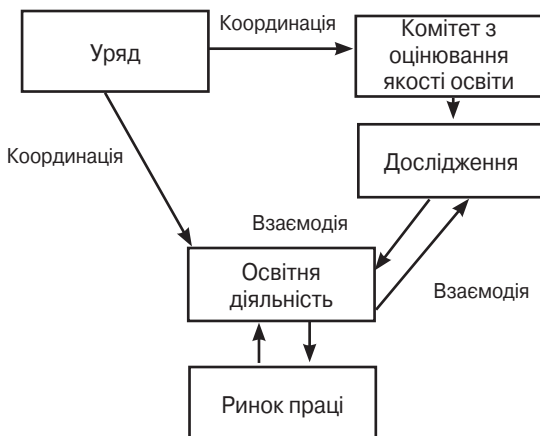

Рис 1. Схема взаємодії вищої освіти і ринку праці, що відповідає державним цілям

По-друге, держава може впливати на тип дослідницьких програм, тобто визначати необхідність проведення досліджень у конкретних наукових сферах і повідомляти про це академічному співтовариству. Деякі галузі досліджень (наприклад, військова) фінансуються безпосередньо державою, тому фінансування конкретних дослідницьких програм залежить від факторів необхідності таких досліджень.

По-третє, держава може змінити навчальні програми. Якщо академічне співтовариство недостатньо оперативного й чітко реагує на потреби, які виникають у суспільства, держава може ініціювати розробку навчальних програм і введення новацій як в окремих ВНЗ, так і в національному масштабі.

Наступна схема, яку розробив А. А. Акматов [1], ілюструє, яким чином вища освіта може відповідати потребам ринку (рис. 2); описує взаємозв'язок вищої освіти і державних потреб за допомогою оцінки впливу ринку на весь комплекс відносин.

Згідно з означеною моделлю, держава не впливає на академічне життя, оскільки воно значною мірою витіснене ринком (слід зауважити, що ця схема має певну умовність, відображаючи саме механізм взаємодії поданих елементів).

У такій системі дослідницька функція стає малозначною, оскільки значна частина ресурсів спрямовується на викладання. Крім того, завдяки посиленню попиту на вищу освіту, в умовах дефіциту асигнувань, керівництво на інституціональному рівні по-новому оцінює завдання з формування навчальних програм.

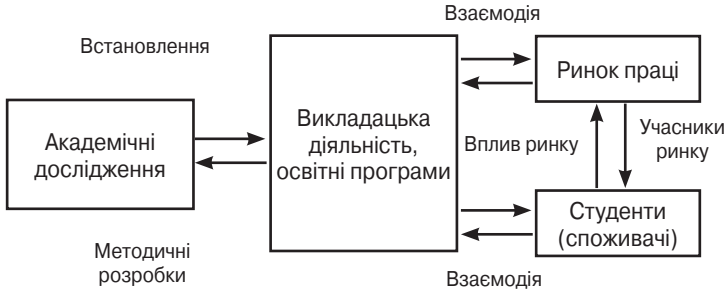

Рис. 2. Схема взаємодії вищої освіти і ринку праці за умови врахування потреб ринку

Тому навчальні програми стають модульними й орієнтованими на того, хто навчається. Модульність забезпечує гнучкість економічного і неекономічного управління викладацькими кадрами, дозволяє змінити зміст навчального матеріалу, при цьому студенти розглядаються як недовикористаний викладацький резерв, і на них покладається дедалі більша відповідальність за вивчення програми.

У разі такої форми взаємозв'язок вищої освіти й академічного професіоналізму може розглядатися в новому контексті:

- можливості академічного корпусу у створенні знань обмежені, оскільки значну частину свого часу вони присвячують навчанням студентів (проблема співвідношення навчальних годин, ставок і наукової діяльності);
- відбувається розрив між викладацькою і дослідницькою діяльністю через скорочення матеріальних вкладень у науково-дослідну діяльність академічного корпусу.
- споживачі вищої освіти (студенти і ринок праці) висувають свої вимоги до навчальних програм стосовно їх змісту, реалізації, педагогічних взаємин і результатів.

Для аналізу відмінностей взаємозв'язку між елементами в разі планової економіки і в ринкових умовах необхідно розглянути наведену схему (рис. 3), яка відображає відносини, що виникають між вищою освітою, суспільством і державними інститутами управління в умовах планової економіки. У цій взаємозалежності чітко простежуються директивність і спрямованість засобів, які витрачаються державою, і ті рамки, в яких витрати мають покриватися.

Відповідно до форми взаємозв'язку «Вища освіта – Суспільство», держава виконує координуючу і навіть плануючу роль і здійснює функцію контролю над вищою освітою або безпосередньо, або через

буферні структури. Ефективність планування забезпечується відповідними механізмами асигнування, а ефективність контролю – використанням різних контролюючих систем.

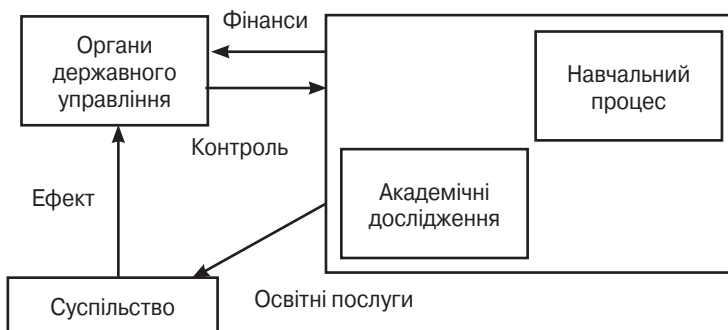

Рис. 3. Вища освіта, що відповідає суспільним і державним інтересам у разі планової економіки

Посилення інтересу держави до вищої освіти сприяло тому, що навчання з приватної справи академічного корпусу перетворилося на об'єкт загальної уваги. Навчальний матеріал систематизувався в програмах навчання, які відображають суспільні потреби в конкретних спеціальностях і дисциплінах, завдяки чому національне інституційне планування розвитку ринку робочої сили стає дієвим.

Директивність політики держави стосовно освітніх структур можна розглядати як негативний момент, оскільки за умови повної залежності від державного фінансування, тотального контролю освітні структури були вимушені підкорятися державній ідеології, інколи підміняючи дійсне прагнення до науки, його подібністю. Деякі елементи контролю, що застосовувалися при директивній плановій економіці, проявляються і в інших, зокрема ринкових умовах, проте в цьому разі прояв директивності є радше формою матеріального заохочення освітніх напрямів або окремих установ за лояльність до державної політики (забезпечення виконання завдань, які ставляться перед суспільством).

На основі наведених вище моделей можна дійти висновку, що найоптимальнішим варіантом взаємодії системи підготовки фахівців у вищих навчальних закладах і ринку праці для усунення диспропорції в попиті та пропозиції на робочу силу, визначення переліку професій і обсягів навчання, необхідних економіці України, є взаємодія ринкових структур та органів державної влади.

Крім того, для отримання найбільшого ефекту необхідно активно долучати працедавців до участі в прогнозуванні потреб у робочій силі, що передбачає тіснішу їх взаємодію з освітніми установами, особливо середньої професійної освіти.

Водночас необхідно підвищити відповідальність самих майбутніх фахівців під час вибору тієї або іншої професії. Держава, що витратила кошти на професійну підготовку, має право очікувати, що молодий фахівець працюватиме за обраною спеціальністю. Водночас низький рівень заробітної плати в бюджетній сфері не задовольняє випускників професійних навчальних закладів, тому вони частіше працевлаштовуються в комерційних організаціях. Таким чином, держава оплачує професійну підготовку кадрів для недержавної сфери, а працедавці практично не беруть участь у фінансуванні професійної освіти. Саме тому молодий фахівець, котрий навчався за кошти держави, під час влаштування на роботу в комерційну організацію зобов'язаний відшкодувати витрати на навчання завдяки своїй високій заробітній платі.

Висновки. Таким чином, у системі відтворювальних сил сфера освіти посідає особливе місце, що пояснюється її специфічною функцією, яка полягає в розвитку й удосконаленні активного елементу процесу виробництва, формуванні робочої сили, що володіє необхідними якісними характеристиками. Виконання цієї функції сприятиме тому, що сфера освіти стане ключовою ланкою відтворювальної системи, що впливає на ефективність діяльності всіх інших ланок, тобто визначає підсумковий рівень суспільної продуктивності праці. Оптимальним варіантом взаємодії системи підготовки фахівців у вніз і ринку праці для усунення диспропорції в попиті та пропозиції на робочу силу, визначення переліку професій і обсягів навчання, необхідних економіці України, є взаємодія ринкових структур та органів державної влади. Важливу роль слід приділяти формуванню регіональної системи регулювання структурних параметрів відтворення кадрів відповідно до потреб галузей економіки регіону та розвитку системи додаткової професійної освіти, але це тематика подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Акматов А. А. Модели взаимодействия рынка труда и образования [Электронный ресурс] / А. А. Акматов. — Режим доступа: <http://www.edu.in.kg/publications/vestnik3/akmatov>. — Загл. с экрана.
2. Амоша О. І. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферою в Україні: соціальна експертиза / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк. — Донецьк: ІЕП, 2006. — 208 с.

3. Бандур С. І. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко. — Черкаси : Брама-Україна, 2006. — 620 с.
4. Гриньова В. М. Ринок праці: теоретико-методологічні засади та напрямки розвитку: [моногр.] / В. М. Гриньова, В. В. Самоїленко. — Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. — 496 с.
5. Лук'яненко Д. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір : [монографія] / Д. Лук'яненко, А. Поручник, А. Колот. — Київ : КНЕУ, 2008. — 420 с.

References

1. Akmatov A. A. Modeli vzaimodeystviya rynka truda i obrazovaniya [Elektronnyy resurs] / A. A. Akmatov. — Rezhim dostupa: <http://www.edu.in.kg/publications/vestnik3/akmatov>. — Zagl. s ekrana.
2. Amosha O. I. Yakist trudovoho potentsialu ta upravlinnia trudovoiu sferoiu v Ukraini: sotsialna ekspertyza / O. I. Amosha, O. F. Novikova, V. P. Antoniuk. — Donetsk : IEP, 2006. — 208 s.
3. Bandur S. I. Sotsialnyi rozvytok Ukrainy: suchasni transformatsii ta perspektyvy / S. I. Bandur, T. A. Zaiats, V. I. Kutsenko. — Cherkasy : Brama-Ukraina, 2006. — 620 s.
4. Hrynova V. M. Rynok pratsi: teoretyko-metodolohichni zasady ta napriamky rozvytku: [monohr.] / V. M. Hrynova, V. V. Samoilenko. — Kharkiv : VD «ІNZhEK», 2007. — 496 s.
5. Lukianenko D. Hlobalna ekonomika XXI stolittia: liudskyy vymir: [monohrafiia] / D. Lukianenko, A. Poruchnyk, A. Kolot. — Kyiv : KNEU, 2008. — 420 s.

UDC 351.71

INTEGRATION MODELS OF INTERACTION BETWEEN EDUCATION AND LABOUR MARKET

Lysenkova N. V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ninalysenkova@mail.ru

The aim of this paper is to explore the tendencies that affect the structure of demand and the optimal way of interaction between the system of specialists training at the higher educational establishments and the labour market to eliminate the disparity of supply and demand of labour force; to determine the list of professions and the time of studying necessary for the Ukrainian economics.

Research methodology. The publications of Ukrainian and foreign authors on the subject of future specialists training under the conditions of state regulation of economy have been reviewed.

Results. It has been revealed that for the effective implementation of innovative strategies in Ukraine it is required: to increase the volume and improve the semantic quality of qualified specialists training by higher educational establishments ; to increase the availability and the quality of higher education by implementation of market mechanisms for education; to improve and optimize the meaningful component of higher education (i.e. to increase the teaching of natural sciences and mathematics in the structure of the educational process, to update the corresponding educational and methodological basis, implement the fiscal stimulus of these

areas); to implement the system of planning and regulation of supply and demand in the labour market.

Novelty. An attempt is made to combine the directorial policy and public funding of higher education establishments with the market system.

The practical significance. The information contained in this article may be useful for public authorities and higher education staff to put the suggested model into practice.

Key words: *higher education, state regulation, labour market, model, state.*

Надійшла до редколегії 28.04.2015 р.

УДК 331.105.2-057.16:331.556

Г. В. Афенченко, кандидат соціологічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

С. В. Лубенець, кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

ПРЕКАРИАТ ЯК АНОМІЙНИЙ КЛАС

Наведено огляд публікацій, у яких досліджуються кризові явища серед найманих працівників. Уточнено поняття «прекаріату» як економічно активного населення, яке намагається обстоювати своє право на працю і реалізувати гідні трудові відносини. Проаналізовано прекаріат як соціальну групу, що діє в умовах аномії відповідно до класифікації способів поведінки, запропонованих р. Мертоном. Обґрунтовано застосування поняття «прекаріат» як соціальної групи, яка перебуває в стані аномії. Запропоновано напрями досліджень щодо подолання негативних тенденцій прекаріатизації сучасного суспільства.

Ключові слова: *прекаріат, міграція, економічні експерименти, нові форми зайнятості.*

Г. В. Афенченко, кандидат социологических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

С. В. Лубенец, кандидат технических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ПРЕКАРИАТ КАК АНОМИЙНЫЙ КЛАСС

Приведен обзор публикаций, в которых исследуются кризисные явления среди класса наемных работников. Уточнено понятие «прекариата» как экономически активного населения, пытающегося отстоять свое право на труд и реализовать достойные трудовые отношения. Обозначены прекариат как социальная группа, действующая в условиях аномии в соответствии с классификацией способов поведения, предложенной р. Мертоном. Предложены направления исследований по преодолению негативных тенденций прекариатизации современного общества.

Ключевые слова: *прекариат, миграция, экономические эксперименты, новые формы занятости.*

G. V. Afenchenko, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

S. V. Lubenets, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

PRECARIAT AS ANOMIC CLASS

This paper provides an overview of the publications that explore crisis developments in the class of employees. The authors clarify the concept of «precariat» as economically active population trying to defend their right to work and implement decent labor relations. The analysis of precariat as a social group operating under the conditions of anomie in accordance with the classification of the conduct modes proposed by R. Merton has been carried out. The article justifies the application of the concept of «precariat» as a social group which is in the state of anomie. Research

areas to overcome negative trends of the precarization of modern society have been proposed.

Key words: *precariat, migration, economic experiments, new forms of employment.*

У сфері наукового спілкування поняття «прекаріат» змінюється поняттям «пролетаріат». Прекаріат (від англ. *precarious* і лат. *precarium* — сумнівний, небезпечний, ризикований, негарантований, нестабільний) — новий стан найманих робітників. Дослідники поняттям «прекаріатизація» позначають сучасну тенденцію перетворення трудових відносин. Запізнення, а у деяких випадках і самоусунення державних органів у сфері регулювання відносин призвело до обмеження прав, гарантії зайнятості й оплати праці.

Немало аналітиків пов'язують негативні явища із наслідками глобалізації. Насамперед, це — нові ринки робочої сили з мінімальними витратами на оплату праці, свобода пересування робітників, а також розвиток і впровадження нових технологій в організації і виробництві продукції. Відповідь менеджменту зі сторони традиційних ринків праці «гнучкістю» відносин з працівниками призвела до нестабільності й непевності людей у завтрашньому дні.

Мета статті — вивчити стан соціальної групи найманих робітників в умовах дезорганізації трудових відносин, а також напрями трансформації поведінки її членів під час подолання кризи аномії.

Виникли нові форми «гнучкості» трудових відносин. По-перше, змінюється зміст поняття «оплата праці»:

- поділ оплати праці на винагороду за неї, компенсації й гарантії зменшують базу нарахування заробітної плати;
 - змінюється склад соціального пакета;
 - вводяться нечіткі регламентація й гарантії оплати праці;
- По-друге, змінюється статус працівника:

- статус «тимчасових» співробітників і укладання контрактів на нетривалий період;
- нормування в сторону інтенсифікації праці за часом і кількістю виконуваних робіт;

По-третє, поширюється практика позикової праці:

- перехід окремих технологічних операцій на аутсорсинг (створення на базі підприємства безлічі формально і юридично незалежних фірм);
- підрядна робота або фрілансинг;
- найм додаткової робочої сили поза штатом (аутстафінг, лізинг персоналу);

– легкість розірвання трудових контрактів і переходу в категорію «нестійких» навіть деяких керівників.

Крім психологічної напруженості, ці явища призводять до таких негативних явищ, як тіньовий обіг робочої сили, нелегальна міграція, зниження реальної оплати праці, виведення з оподатковуваної бази доходів найманих робітників.

Постає необхідність оцінити культурні наслідки. Відбувається втрата традицій виконання робіт, культури трудової діяльності, гордість за її результат. Розпадаються трудові колективи з їхніми правилами, корпоративною згуртованістю, передачею майстерності й колективним контролем учасників трудового процесу.

Проте головним є перерозподіл обсягів часу для роботи й відпочинку. Індивід не може обмежити себе у виконанні роботи, наприклад, удома, прагне до самоексплуатації в конкурентній боротьбі, дедалі більше часу втрачає на пошук роботи, підготовку до виконання робіт, самоосвіту, все те, що не стосується умов контракту й оплати.

Дослідники позначили такі групи людей поняттям «прекаріат». Англійський соціолог Г. Стендинг у праці «Прекаріат — новий небезпечний клас» відзначає аномійність цієї соціальної групи: «Прекаріату відомі чотири відчуття: невдоволення, аномія (втрата орієнтирів), занепокоєння й відчуження. Невдоволення викликане тим, що прекаріат не вбачає осмислених життєвих перспектив. <...> Аномія викликана апатією, яка пов'язана з відчуттям поразки, і це посилюється тим, що багато політиків і коментаторів із середнього класу осуджують прекаріат, дорікаючи йому в лінощах. <...> Хронічна незахищеність відчувається через страх утратити те, що й так маєш. <...> Відчуження виникає від розуміння, що те, що ти робиш, ти робиш не для себе й не заради поваги або похвали — а для інших, за їхньою вказівкою» [3, с. 30–31].

Прекаріат в Україні неоднорідний. Вітчизняні фахівці з трудових відносин О. Грішнова й Є. Бринцева вважають прекаріатом трудових мігрантів, безробітних, працевлаштованих з низьким рівнем доходів та з оплатою праці в «конвертах», працівників з неповною зайнятістю, в умовах, що не відповідають нормам охорони праці. Відповідно до методики розрахунків, яку вони розробили, учасників цієї соціальної групи за період 2004–2011 рр. налічувалося від 11 до 13 млн осіб. Їхня частка в складі зайнятого населення змінювалася від 50,4% у 2007 р. до 58,5% — у 2009 р. [5] Найбільше зазнають впливу прекаріатизації нелегальні трудові мігранти, жінки середнього віку, люди передпенсійного й пенсійного віку, молодь без фахової освіти.

Представник структурного функціоналізму р. Мертон однією з причин руйнування соціальної структури й порушення соціальних норм назвав протиріччя між необхідними в прийнятій культурі цілями й запропонованими засобами їх досягнення. Науковець розширив соціальне поле класифікації. Згідно з його інтерпретацією, існує чимало реакцій на зміну умов життєдіяльності. Крім аномійного самогубства (ретритизма — відходу з життя), наявні підпорядкування, інновація, ритуалізм і заколот. Важливим є те, що ця класифікація характерна для обох типів поведінкових реакцій на ситуацію аномії: як тих, хто зумів відмовитися від старих норм, так і тих, хто продовжує їх дотримувати [6].

Порівнюємо характеристики прекаріату й дезорганізації трудових відносин згідно з критеріями, р. Мертона.

За критерієм підпорядкування зовнішнім умовам, до них, насамперед, належить міграція. Загальна кількість міжнародної міграції збільшилася з 1990 р. зі 154 до 232 млн осіб у 2013 р. Проте їхня частка в чисельності всього народонаселення світу, як і раніше, не перевищує 3%.

Кількість трудових мігрантів з України становить близько 7 млн осіб. Серед них офіційний дозвіл на роботу мають не більше 500 тис. осіб. Основна маса працівників виконує сезонні роботи. Приблизно 2 млн осіб проживають за кордоном постійно. Географія поширення трудових мігрантів: від країн ЄС до регіонів крайньої півночі РФ. Основна їх частка перебуває в Москві, Підмосков'ї, Санкт-Петербурзі, а також у нафтогазовидобувних районах Тюмені.

За складом і кваліфікацією трудова міграція також є неоднорідною. Інтенсивною є міграція освічених людей. Так, з 1996 по 2011 рр. з України на постійне місце проживання за кордон виїхали 1622 вчені, переважно до США, Німеччини й Росії. При цьому кількість учених-дослідників в Україні з 1991 по 2013 рр. скоротилася втричі. 41% опитаних віком від 18 до 29 років визнають, що готові виїхати з України заради добре оплачуваної й перспективної роботи [5]. Переважна більшість трудових мігрантів влаштовуються на роботу, яка не потребує кваліфікації.

Трудові мігранти здійснюють внесок в економіку своєї батьківщини. У 2006 р. вони надіслали в Україну 8,4 млрд дол., що становить 8% ВВП. Прямі іноземні інвестиції в українську економіку у 2006 р. — 4,8 млрд, що вдвічі менше порівняно з грошовими переказами українських гастарбайтерів.

Таблиця 1.

Розподіл трудових мігрантів згідно зі ступенем відповідності роботи за кордоном і кваліфікації, 2010–2012 рр. [2]

Зайнятість	Усього	Жінки	Чоловіки	Місто	Сіло
на робочих місцях, які відповідають набутій кваліфікації	28,7	10,9	38,1	32,8	25,2
робочих місцях в іншій сфері, які потребують кваліфікації	23,7	28	21,4	29	19,2
на робочих місцях, які потребують нижчої кваліфікації	5,2	5,3	5,1	8,3	2,5
на робочих місцях, які потребують вищої кваліфікації	2,6	2,8	2,4	2,9	2,3
на робочих місцях, які не потребують кваліфікації	39,5	53	32,3	26,6	50,2
Не визначене	0,3	-	0,7	0,4	0,6

Гендерні характеристики трудової міграції досліджує експерт А. В. Толстокурова. У своїх працях вона розглядає працевлаштування й трудову діяльність українських жінок-мігранток і відзначає високу вразливість соціального стану мігранток-домогосподарок. Прекаріатизація в цьому сенсі визначається як несприятливі умови праці, нестандартний, низькооплачуваний вид працевлаштування, що характеризується небезпечними умовами праці й соціальною незахищеністю [1].

Інший критерій — інновація. Дії з подолання негативних наслідків дезорганізації трудових відносин, крім міграції, мають і інші, інноваційні напрями.

По-перше, немало працівників адекватно сприймають ініціативу керівництва виділити зі складу підприємств окремі господарські одиниці й розбудувати власний бізнес.

По-друге, перехід на фріланс в окремих сферах діяльності не тільки позбавляє гарантій стабільної заробітної плати, але й надає нових можливостей. Багато компаній залучають фрілансерів на окремі види робіт. Тому в практику менеджменту введено поняття «оболонкова фірма», що означає максимально можливе виведення робіт за межі організаційної структури.

Прообрази нових форм трапляються й в умовах соціалістичної економіки. Так, експерименти І. Н. Худенко в 60-х рр. минулого століття у сфері сільського господарства виявили неочікувані результати продуктивності праці й урожайності сільськогосподарських культур на цілинних землях. У безвідрядно-ланковій (рос.

«безнарядно-звеньевой») системі організації праці інтереси керівників і допоміжних підрозділів збігалися з інтересами безпосередніх виробників. Однак експеримент визнано ідеологічно шкідливим та таким, що суперечить соціалістичним принципам [6; 2].

По-третє, об'єднання людей найманої праці в різні професійні асоціації, реорганізація діяльності існуючих профспілок. Так, у РФ з 2007 р. діє Профспілка трудящих-мігрантів, зайнятих у будівництві, житлово-комунальному господарстві й суміжних галузях [9]. Своїми завданнями профспілкові лідери вважають захист прав працівників-мігрантів, особливо тих, хто приїздить з інших країн. Питання виплат заробітної плати, страхування праці, пенсійних накопичень, інформування про законодавство у сфері трудових відносин вони прагнуть вирішувати разом з органами державної влади.

Обласний комітет Донецької організації профспілок працівників металургійної й гірничодобувної промисловості підготував допоміжні матеріали щодо дій профспілкових організацій в умовах застосування нових форм зайнятості працівників, де відзначається саме прекаріатизація трудових відносин.

До основних ознак прекаріатизації, на думку профспілки, належать: звільнення без попередження, неплановий графік роботи, нефіксований робочий час, низький порівняно з аналогічними працівниками рівень заробітної плати й нерегулярність оплати праці, вибіркоче забезпечення соціальними пільгами, обмеження можливості захисту зі сторони профспілок.

Стратегії профспілки полягають в організованому спільному обстоюванні прав на легальну зайнятість, перешкоджанні застосуванню нестандартних форм наймання на рівні підприємств і гірничо-металургійної галузі всіма доступними способами [3].

Інший критерій р. Мертона — ритуалізм — *стосується* традиційного пролетаріату, працівників підприємств з історією.

Г. Стендинг відзначає певні труднощі, які виникли в традиційного класу найманих робітників, котрі колись не відчували дискомфорту глобалізації трудових відносин. У процесі тривалої боротьби робітничого класу за свої права протягом ХХ ст. сформувався багаторівнева внутрішньокласова структура пролетаріату, що сприяло його роз'єднанню як організованої групи й зниженню конфліктності в економічній сфері суспільства. Структуру очолює «робоча аристократія», представники робітничого класу в керівництві підприємств, професійних об'єднаннях, виборних органах влади. Потім — «саларіат» (від англ. salary — зарплата) — працівники з довгостроковими гарантіями зайнятості, безпечними стабільними умовами праці, пре-

міями, пенсіями, медичним страхуванням й іншими складовими соціального пакета. Найнижчі — працівники з без кваліфікації, змінний підсобний склад виробничих колективів.

Чисельність вищого й середнього робітничого класу постійно скорочується. Після приватизації на пострадянському просторі приватні компанії змінюють трудові відносини. Якщо основний склад працівників старшого й середнього віку значними зусиллями зберігає свої позиції, то поколінню їх дітей і онуків не гарантовано довгострокової зайнятості й «батьківської турботи» підприємства. Втрачається професійна ідентичність і єдність робітничого класу.

Наступний критерій — ретритизм (відхід з життя), самогубства, пов'язані з аномійним станом суспільства. У розглянутій ситуації найманого робітника виокремити групу летальних випадків, причиною яких стала втрата роботи або інші форми дезорганізації трудових відносин, доволі проблематично.

Постійно зростає кількість людей, які відчувають страх в умовах економічної незахищеності, відсутності гарантії зайнятості й безпеки праці.

Особливістю прекаріатизації трудових відносин є незабезпечення гарантій зайнятості, постійного робочого місця. Необхідність очікування грошової винагороди за свою працю, відсутність гарантій її отримання виникають тому, що нові форми відносин з роботодавцями дозволяють останнім змінювати умови оплати. Держава неповною мірою виконує функції контролю дотримання прав трудящих, не забезпечує гарантій і з легкістю позбавляє привілеїв, що залишилися.

Колективні фобії стосовно того, що збільшується рівень матеріальної нерівності, безсумнівно, породжують соціальну напруженість, бентежать суспільство.

Г. Стендинг в інтерв'ю говорить: «Я постійно відзначаю, що дедалі більше людей у прекаріаті не мають тих прав (цивільних, соціальних, політичних, культурних і економічних), що є в інших громадян. Від аномії (апоміє) в дюркгеймівському сенсі, тобто від розпаду, викликаного безвихіддю із ситуації, що склалася; і від злості (anger) як результату попередніх трьох пунктів. Ця злість призводить до зростаючих демонстрацій, рухів Осциру — усіх цих протестів, які ми спостерігаємо. Нині прекаріат складається із трьох груп, і цим він і є небезпечним. Перша група — це «старий» пролетаріат. Вони злі, тому що не мають тих благ, що були в їхніх батьків. Мігрантів, меншин, жінок і та ін. — тих, хто, власне, і становить другу групу прекаріату, — узагалі безправних і надто вразливих. Третя група — це освічена молодь. Ті, хто йшов в університет або коледж і думав, що в них буде

кар'єра, квиток у гідне життя. А коли здобули освіту, виявилось, що купили лотерейний квиток, який майже нічого не надає, але придбати його коштує дедалі дорожче й дорожче» [1].

Заколот також є критеріальною ознакою стану аномії в суспільстві. Те, що відбувається нині в Україні, — це початок великого демографічного процесу, — вважає дослідник Піттсбурзького університету (США) Т. Мілованов, засновник проекту Voxukraine. На його думку, в Україні виросло нове покоління, яке шукає шляхів соціалізації. У них немає досвіду життя в комсомолі й партійних організаціях, вони не розуміють, як жити у великій країні. Зростає напруженість між молодим поколінням і людьми, які прагнуть втримати владу. Такий конфлікт не є винятком для України, а проявляється на всьому пострадянському просторі. На думку Т. Мілованова, це реальний конфлікт, який потрібно розглядати як протистояння між новим поколінням і елітами [5].

Розміщення продуктивних сил переважно в східній і південній частинах України чітко вказує на географічні межі протистояння. Населення сконцентроване в місці розташування містоутворюючих промислових об'єктів. Специфіка роботи передбачає більші ризики. Люди звикли до особливого статусу й поваги до своєї праці. Однак промислові підприємства працюють нестабільно, трудових традицій не дотримують. Додаткових джерел доходу недостатньо для існування. Населення перебуває в стані прекаріатизації. Усі ці умови створюють сприятливий ґрунт для соціальної напруженості.

Г. Стендинг відзначає зростання радикальних (зокрема і неофашистських) настроїв у багатьох європейських країнах. Політика популізму використовує страхи прекаріату у своїх цілях, переводить проблему в площину соціальних утопій. Політичні лідери обіцяють гарантії, соціальні трансферти, матеріальний статок, стабільність і збільшення чисельності робочих місць. Частка прекаріату в Україні збільшується швидше через відсутність реформ, збільшення кількості вимушених переселенців, осіб, котрі втратили роботу в районах бойових дій.

На жаль, еліти в різних країнах намагаються вирішити проблему методом переведення її в конфлікт між різними соціальними групами за іншими темами протистояння: релігійними, майновими, національними, ідеологічними тощо.

Соціальні норми є не догмою, а критерієм відповідності, збігом за зразком. Вони відображають спосіб діяльності людей, засіб досягнення мети, є показниками того, що знайдено вигідний і ефективний спосіб успішного виживання й взаємодії. Усіма зазначеними спосо-

бами клас найманих робітників намагається виробити оптимальні норми соціальної взаємодії.

Висновки. Клас найманих робітників, як й усі інші соціальні групи в суспільстві, зазнає соціальної дезорганізації суспільних відносин або аномії.

Явища соціальної дезорганізації трудових відносин поширені в багатьох країнах світу. Г. Стендинг використовує поняття «прекаріат» для опису цієї соціальної групи, характерною ознакою якої є нестабільність стану, нові специфічні відносини між працівником і роботодавцем.

Науковці підтверджують формування прекаріату в Україні не тільки в середовищі найманих робітників індустріальних центрів, а також і в потоках працівників-мігрантів з інших регіонів країни.

Порівняння напрямів дій класу найманих робітників за класифікацією Р. Мертона, способів поведінки індивідів в умовах аномії характеризують стан цієї соціальної групи, яка має ознаки аномії.

Оскільки способи поведінки індивідів і прекаріату загалом можна ідентифікувати, то подальше їх дослідження надає можливості передбачити проблеми реформування суспільних відносин і пошуки ефективних способів вирішення.

Список використаних джерел

1. Асташенков А. Прекариат начинает организовываться [Электронный ресурс] / А. Асташенков // Русская планета. — Режим доступа: <http://rusplt.ru/policy/prekariat.html>. — Загл. с экрана.
2. Афенченко Г. В. Эксперименты Ивана Никифоровича Худенко: экономические результаты и человеческие судьбы / Г. В. Афенченко // Вчені записки : наук. журнал: матер. 11-х Ліберманівських читань «Сучасність і тенденції розвитку підприємництва в Україні», Харків, 19 жовт. 2006 — Харків : ХІУ, 2007. — Вип. №21. — С. 23–28.
3. Гнучке використання персоналу, аутсорсинг, аутстафінг, позикова праця як форми нестандартної (нестійкої) зайнятості і їх застосування в Україні. Допоміжні матеріали по днях профспілкових організацій в умовах застосування нових форм зайнятості працівників [Електронний ресурс] // Донецьк. обл. совет профсоюзов. — Режим доступу: <http://www.osps.dn.ua/index.php?type=material&task=1119>. — Назва з екрана.
4. Грішнова О. А. «Прекарізація як прояв кризових явищ у соціально-трудої сфері України» — доповідь, представлена в рамках сесії «Реакція ринку праці на кризу» XIV Квітневої міжнародної наукової конференції «Модернізація економіки та суспільства», що проходила з 2-5 квітня 2013 року в Москві [Електронний ресурс] / О. А. Грішнова, С. Г. Бринцева. — Режим доступу: <http://www.gosbook.ru/node/71987>. — Назва з екрана.
5. Карманная М. Милованов: «Олигархи уже не те. Многие выглядят просто смешно» [Электронный ресурс] / М. Карманная. — Режим доступа : <http://society.lb.ua/life/2015/02/14/295496milovanovoligarhite.html>. — Загл. с экрана.

6. Когда вернется Худенко? // Экономика и организация промышленного производства. — 1989. — № 4. — С. 17–59.
7. Мертон Р. Социальная структура и аномия / Р. Мертон // Социология преступности (Современные буржуазные теории) : пер. с фр. — Е. А. Сахарской ; ред. перев. — М. Н. Грецкий. — М. : «Прогресс», 1966. — С. 299–313.
8. Модульное выборочное обследование населения (домохозяйств) по вопросам трудовой миграции [Электронный ресурс] // Украинский центр социальных реформ, Государственная служба статистики Украины, 2010-2012. — Режим доступа : http://www.idss.org.ua/conference_gus.html. — Загл. с экрана.
9. Профсоюз трудящихся-мигрантов, занятых в строительстве, жилищно-коммунальном хозяйстве и смежных отраслях [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.profmigr.com/>. — Загл. с экрана.
10. Стендинг Г. Прекариат: новый опасный класс / Г. Стендинг : пер. с англ. Н. Усова. — М. : Ad Marginem, — 2014.
11. Толстокорова А. В. Прекаризация трудовых отношений в условиях трудовой миграции: на примере украинских мигранток-домработниц / А. В. Толстокорова // Населення України. Трудова еміграція в Україні. — Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010.
12. Франк Л. Уехать, чтобы выжить: миграционные процессы в странах Восточного партнерства [Электронный ресурс] / Л. Франк. — Режим доступа : <http://eastbook.eu/ru/2013/08/country-ru/armenia-ru/uehat-chtoby-vyzhit-migracionnyye-processyv-stranah-vp/>. — Загл. с экрана.

References

1. Astashenkov A. Prekariat nachinayet organizovvatsya [Elektronnyy resurs] / A. Astashenkov // Russkaya planeta. — Rezhim dostupa : <http://rusplt.ru/policy/prekariat.html>. — Zagl. s ekrana.
2. Afenchenko G. V. Eksperimenty Ivana Nikiforovicha Khudenko: ekonomicheskije rezultaty i chelovecheskije sudby / G. V. Afenchenko // Vcheni zapysky : nauk. zhurnal: mater. 11-kh Libermanivskykh chytan «Suchasnist i tendentsii rozvytku pidpriyemnytstva v Ukraini», Kharkiv, 19 zhovt. 2006 — Kharkiv : KhIU, 2007. — Vyp. №21. — S. 23–28.
3. Hnuchke vykorystannia personalu, autsorsynh, autstaffinh, pozykova pratsia yak formy nestandardnoi (nestiikoi) zainiatosti i yikh zastosuvannia v Ukraini. Dopomizhni materialy po diiakh profspilkovykh orhanizatsii v umovakh zastosuvannia novykh form zainiatosti pratsivnykiv [Elektronnyi resurs] // Donetsk. obl sovet profsoiuzov. — Rezhym dostupu <http://www.osps.dn.ua/index.php?type=material&task=1119>. — Nazva z ekrana.
4. Hrishnova O. A. «Prekarizatsiia yak proiav kryzovykh yavyshch u sotsialno-trudovii sferi Ukrainy» — dopovid, predstavlena v ramkakh sesii «Reaktsiia rynku pratsi na kryzu» XIV Kvitnevoi mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Modernizatsiia ekonomiky ta suspilstva», shcho prokhodyla z 2-5 kvitnia 2013 roku v Moskvi [Elektronnyi resurs] / O. A. Hrishnova, Ye. H. Bryntseva. — Rezhym dostupu : <http://www.gosbook.ru/node/71987>. — Nazva z ekrana.
5. Karmannaya M. Milovanov : «Oligarkhi uzhe ne te. Mnogiye vyglydyat prosto smeshno» [Elektronnyy resurs] / M. Karmannaya. — Rezhim dostupa : <http://society.lb.ua/life/2015/02/14/295496milovanovoligarhite.html>. — Zagl. s ekrana.
6. Kogda vernetsya Khudenko? // Ekonomika i organizatsiya promyshlennogo proizvodstva. — 1989. — № 4. — S. 17–59.

7. Merton R. Sotsialnaya struktura i anomiya / R. Merton // Sotsiologiya prestupnosti (Sovremennyye burzhuaznyye teorii) : per. s fr. — E. A. Sakharskoy ; red. perev. — M. N. Gretskey. — M. : «Progress», 1966. — С. 299–313.
8. Modulnoye vyborochnoye obsledovaniye naseleniya (domokhozyaystv) po voprosam trudovoy migratsii [Elektronnyy resurs] // Ukrainskiy tsentr sotsialnykh reform, Gosudarstvennaya sluzhba statistiki Ukrainy, 2010-2012. — Rezhim dostupa : http://www.idss.org.ua/conference_rus.html. — Zagl. s ekrana.
9. Profsoyuz trudyashchikhsya-migrantov, zanyatykh v stroitelstve, zhilishchno-kommunalnom khozyaystve i smezhnykh otraslyakh [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa : <http://www.profmigr.com/>. — Zagl. s ekrana.
10. Standing G. Prekariat: novyy opasnyy klass / G. Standing; per. s angl. N. Usova. — M. : Ad Marginem, — 2014.
11. Tolstokorova A. V. Prekarizatsiya trudovykh otnosheniy v usloviyakh trudovoy migratsii: na primere ukrainiskikh migrantok-domrabortnits / A. V. Tolstokorova // Haselennya Ukraïni. Trudova emigratsiya v Ukraïni. — Kiïv : In-t demografii ta sotsialnikh doslidzhen im. M. V. Ptukhi NAN Ukraïni, 2010.
12. Frank L. Uekhat, chtoby vyzhit: migratsionnyye protsessy v stranakh Vostochnogo partnerstva [Elektronnyy resurs] / L. Frank. — Rezhim dostupa : <http://eastbook.eu/ru/2013/08/country-ru/armenia-ru/uehat-chtoby-vyzhit-migracionnye-processyv-stranah-vp/>. — Zagl. s ekrana.

UDC 331.105.2-057.16:331.556

PREKARIAT AS ANOMIC CLASS

Afenchenko G. V., Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Lubenets S. V., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

agv2005@ukr.net

The aim of this paper is to explore the state of the social group of employees in a disruption of labor relations as well as the transformation drifts of its members' behavior to overcome the anomie crisis.

Research Methodology. Eight major publications on the subject (review reports, scientific journals and newspaper articles) have been reviewed. Theoretical elements of classical sociology by R. Merton and the results of the current research by G. Standing have been drawn.

Results. It has been found that the phenomenon of precarization covers all social strata and groups of society. The most marked is the class of wage earners. The variants of the activities of this social group in a disruption of labor relations have been considered. Using this group as an example, the correspondence of the highlighted options to modes of behavior has been identified according to the classification of R. Merton. There is a strong tendency to certain modes of behavior in such countries as the former Soviet republics as well as countries of the Western Europe. Ukraine is characterized by migration and the diversity of forms of labor relations. More research is needed to investigate development processes of new rules and regulations of labor relations as well as constant monitoring of the status of this social group.

Novelty. An attempt is made in this paper to characterize the social group of employees as an anomic class indicating areas of additional research on an international scale.

The practical significance. Researchers in the field of sociology of labor and social psychology can find approaches to study the values and value orientations under the conditions of crisis in modern society.

Надійшла до редколегії 27.04.2015 р.

UDC [82:7.079]:[338:7]

Ганс Ебельзгаузен, доцент, Інститут інформатики і культурних комунікацій, Університет Копенгаген, Данія

ВЕЛИКИЙ СЕНС ПРИЧЕТНОСТИ — ЛИТЕРАТУРНИ ФЕСТИВАЛИ I КУЛЬТУРНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

Інноваційні культурні проекти є надто ціннісними для тих, хто організовує і бере участь у них. Утім, для політика, відповідального за сферу культури, такі проекти мають значення тільки в тому разі, коли забезпечують економічне чи соціальне середовище. Перетворення культури і мистецтва на економічний інструмент не є новою ідеєю в політиці культури. Підприємець, менеджер з мистецтва і адміністратор закладів культури стають ключовими фігурами, коли сектор культури професіоналізує, перетворює на економічну систему.

Ключові слова: літературні фестивалі, підприємництво, майстерний практик, цінність.

Ганс Эбельсгаузен, доцент, Институт информатики и культурных коммуникаций, Университет Копенгаген, Дания

БОЛЬШОЙ СМЫСЛ ПРИЧАСТНОСТИ — ЛИТЕРАТУРНЫЕ ФЕСТИВАЛИ И КУЛЬТУРНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО

Инновационные культурные проекты представляют ценность для тех, кто организует и участвует в них. Тем не менее, для политика, ответственного за область культуры, такие проекты имеют значение только в том случае, когда обеспечивают экономическую или социальную среду. Превращение культуры и искусства в экономический инструмент не является новой идеей в политике культуры. Предприниматель, менеджер по искусству и администратор учреждений культуры становятся ключевыми фигурами, когда сектор культуры профессионализируют и превращают в экономическую систему.

Ключевые слова: литературные фестивали, предпринимательство, искусный практик, ценность.

Hans Elbeshausen, Associate Professor, Institute of Information Science and Cultural Communication, University of Copenhagen, Denmark

THE GREATER SENSE OF INVOLVEMENT — LITERARY FESTIVALS AND CULTURAL ENTREPRENEURSHIP

Innovative projects of a cultural nature provide value for those who organize and participate in them. However, for the politician in charge of the culture file, such projects gain value only when they deliver economic or social impact. Turning culture and art into an economic instrument is not a new idea in the politics of culture. The entrepreneur, the arts manager, and the administrator of cultural institutions become key figures when the cultural sector is professionalized and made into an economic engine.

Key words: *Literary festivals, entrepreneuring, skillful practitioner, valuation.*

The entrepreneur and the use of culture as an instrument.

In this paper, entrepreneurship in general and cultural entrepreneurship in particular play a central role. I use entrepreneurship as a theoretical framework for examining two projects in which literature, books, and reading are the subject. That said, I expect readers will anticipate a look at the projects' contribution to the generation of economic value; that is a matter for the economists.

My presupposition or a priori prejudices are likely based on the fact that *entrepreneurship* as a concept combines business, innovation, and economic progress in a fixation on economic value: Human interaction and action appear worthwhile only when their economic value has become clear. "Everything appears to revolve around the so-called values of profit, wealth, income, economic growth or, more simply, money" (Klamer 2003). In the United States, entrepreneurship and small business research are topics associated with David Birch and his "gazelle theory" for high-growth small firms (Aronsson 2004). In the German language, entrepreneurship is equated to "foundation research" or "foundation management" (Achleitner et al. 2005). The Dutch Secretary of Culture views cultural entrepreneurship as a skill combining knowledge about and understanding of art and creativity with the ability to foster business acumen on the part of artists (Klamer 2011).

The economic measuring stick applied to culture and to cultural policy can be illustrated by three examples.

Shorthose (2004) describes the development of cultural policy during the Thatcher and Blair tenures as a "shift towards a commercial agenda ... accompanied by policy changes in public organisations ... from policies that emphasise the support of the arts as a public good to those concerned with 'value for money'". In Germany, discussion has intensified during the last decade as to how to strike the appropriate balance between government, markets, and civil society. The anti-government faction is less dominant in Germany's cultural policy ranks than it is in those of the UK.

Subsequent to the publication of the "Culture in Germany" report by a parliamentary commission (Bundestag 2008), the concept of governance became prominent as a tool in cultural policies. The ensuing debate focused on finding an answer to the question 'how do we define a cultural policy that generates activity?'. Knoblich (2008) argues for reducing the influence of the marketplace and placing a greater emphasis on social and cultural democracy in cultural policy. On the other hand, public policy for culture is criticized for being insufficiently flexible and for lacking in social sensitivity (Mandel 2007, Mandel 2013, Föhl 2012). It favors

existing established groups; it is non-inclusive; and it is incapable of detecting new trends and age group related shifts in cultural requirements. An alternative cultural policy is suggested – not one characterized by a greater degree of democracy but rather one characterized by professionalization. The fact that “the management of the fine arts takes place within a broader context of cultural policy and administration” (Dewey 2004) leads to greater complexity in cultural policy and to an expanded file of projects for the ‘culture manager’. If the current cultural policy is regarded as rigid, paternalistic, and elitist ... then art and culture are expected to be emancipated once the professional managers take the reins.

In Denmark, a similar trend and the related critical discussion can be seen. Since the 1980s, the culture-as-economic-instrument notion has been promoted with the slogan “culture pays”. One prominent goal of cultural policy has been and still is to deliver a contribution to economic growth in the creative occupations and in cultural life through coordinated political initiatives. Such political initiatives (in 2007 and in 2013) were intended to strengthen the cultural economy and the experience economy of Denmark by removing structural barriers. It is noteworthy that the Ministry of Culture and the Ministry of Business and Growth are sharing the file. The intent is to enhance the exploitation of Denmark’s business and professional potential and the residents’ creative competencies. Innovative and entrepreneurial skills, especially in small enterprises, are to be developed through research and learning; barriers to growth are to be removed; and the creative occupations are to be nurtured for growth (Erhvervs- og Vækstministeriet 2012/13). Danish cultural economist Bille Hansen has pointed to certain erroneous conclusions behind the “culture pays” slogan. Her main objection is that no attention is being paid to whether growth in the cultural sector produces overall societal improvement (Bille 2012).

The instrumentalization of culture and art is not a new concept within cultural policy (Skot-Hansen & Elbeshausen 2007). The article “Convergence in British Cultural Policy” illustrates how deeply politicians desire to use art and culture for extrinsic purposes. Stevenson et al. (2010) however reach the conclusion that the complexity of the cultural sector is the best protection against politicians’ and managers’ strategic calculations. Culture remains unmanageable. The “fixation on economic values, practical as it may be, does not make a great deal of sense” (Klamer 2003). With all this in mind, I attempt to liberate the entrepreneur – especially the social and cultural entrepreneur – from the role and task of orchestrating economic logic in cultural projects. Using two specific events, I illustrate “how entrepreneurs contribute to reconfiguring the practices of their society” (Spinosa, Flores & Dreyfus 1997).

Project based studies as investigational method

The analytical strategy used in the work described below is the project based study. The concept of the project based study provides greater precision to what is usually thought of as case studies. Case studies produce context based and practical knowledge through a thorough analysis of individual instances of a certain group of phenomena. Case studies have been criticized for their dependence on context and for not affording the ability to generalize. Flyvbjerg (2006) refutes the criticism by referring to Kuhn. According to Kuhn, case studies have an important function as generators of insight. "A discipline without a large number of thoroughly executed case studies is a discipline without systematic production of exemplars."

The fact that project based study appears to be a more suitable designation for the present case study is a result of the fact that two projects are being analyzed. Typically, a project is defined as a standalone and time limited activity spanning several subject domains and requiring a specific organizational model. Copenhagen Reads and Berlin Language and Reading Week are wide ranging projects involving interested parties and active participants who offer knowledge, experience, and skills from such domains as literature, art, science, and music. The organizational model resembles festivals or events. The projects engage and activate participants and provide instructional value, but above all they are focused on effecting change. That is why it is natural to extend the project model by adding an extra dimension. The concept of dialogic projection into the future derives from the Russian philosopher Bakhtin. Bakhtin interprets a project to mean an assigned task and an activity that creates its own significance in a forward looking process. A project is shared being and co-production (Holquist 1990).

The purpose of the present study is to examine two innovative projects aimed at urban residents from the point of view of their driving forces, their intent, and their interrelationships between cultural and social practice. The framework for the projects is provided by the heterogeneous goals of late modern cultural policy, goals supported by pillars of cultural, social, or economic values. The analysis is based on the concept of entrepreneurship, though not as a contribution to cultural or social incubation. Rather, I am looking more closely at the concept of entrepre-
neuring (Young 2013) understood as the opportunity to establish future oriented and change agent focused practice and to create social environments through cultural creativity and instruction. Hence a supplemental purpose for the analysis is to discuss and – if possible – further define the concept of cultural and social entrepreneurship.

The openness, future orientation, and multifaceted aspects of the projects make a project based study a suitable method, especially for the purpose of examining entrepreneurial concepts such as effectuation. Sarasvathy (2008) defines effectuation as "a logic of non-predictive control to construct the so-called opportunity ...". The concept of effectuation is distinguished from the approach of neoclassical or Schumpeterian entrepreneurs who exploit specific opportunities by controlling markets and predicting future developments. Non-predictive control opens the door to contingent processes, that is to say understanding and exploiting the opportunities those processes bring.

That said, there is a difference between non-predictive control and the deliberate rejection of control characteristic of social experiments, transformative learning, or creative innovation. The entrepreneur's ability to act, his or her agentic quality, appears not only in the ability to master non-predictive control but also in the ability to co-create social environments, get involved in productive social relationships, and let the diversity of opinion flourish in the inclusiveness of dialogue. Bakhtin views diversifying energies as the driving force for open and non-hierarchical social and cultural transformations. I base my analysis of the above mentioned projects on this non-predictive and dialogic perspective.

With respect to Copenhagen Reads, data collection derived from qualitative sources such as observation, interviews, and conversations, and from interpretation of documentation. A list of such sources is provided in Elbeshausen (2009, 2011). As for the Berlin Language and Reading Week, the analysis is based on publicly available information objects including video clips, interviews, reports, statistical data, and articles in scientific publications.

Theoretical perspectives

Traditionally, entrepreneurship is considered to belong within the domain of economics. However, economists and non-economists alike have contributed to the development of the theory. By now, entrepreneurship is regarded as a cross-disciplinary field to which many scientific disciplines contribute (Bjerke 2007).

When other domains over and above economics are included in entrepreneurship related discourse, the most frequent purpose is to emphasize the economic or social potential within culture. It is a prominent argument that the entrepreneur's strategic skill and innovative competencies will liberate the potential of culture – to the benefit of society and its institutions, art itself, and the individual artist and resident. A hierarchy of values is quickly established in which external or secondary values are attributed to culture:

- culture and art as “an instrument to affect economic development” (Klamer 2002);
- culture and art as an aid in achieving “a number of social policy objectives” (Stevenson et al. 2010);
- culture and art as a self-emancipatory project alleviating — through effective cultural managers — the most extreme distortions in government cultural policy (Mandel 2013).

In effect, culture is seen as an economic, social, or cultural-policy instrument. In the present context, culture is regarded as being subject to an economic, social, or cultural-policy rationale. Instrumentalist thinking is often followed by an orientation toward outcomes — the number of new jobs in the cultural industries, greater societal cohesiveness, or an increase in the number of young people visiting museums or libraries. Such goals are worthy, of course. Social cohesion, meaningful employment, and an egalitarian policy for culture are important — but must innovative cultural and social projects be justified by secondary objectives?

Given that the two projects discussed here belong in the third sector, civil society, it is tempting to describe, from the perspective of the methodology of entrepreneurship, whether and how much the projects contributed to economic value creation. Rather than considering the secondary objectives, I focus on the skillful practitioner and characterize the entrepreneur as a skillful practitioner from the vantage point of a general, social, and cultural view of entrepreneurship. Spinosa, Flores, and Dreyfus (SFD) were the first to describe such a view in “Disclosing New Worlds” in 1997.

SFD emphasize the role of the entrepreneur as a cultural seismographer and creator of language and opinion. SFD see the entrepreneur as offering not specific economic contributions but rather general attributes such as decisiveness, proactivity, and engagement — attributes entrepreneurs have in common with virtuous citizens or cultural personalities. According to SFD, their shared activity is to disclose new worlds or to make history. As is probably clear, the book and the authors’ thinking reflect the pathos and ideological thrust of the time.

The entrepreneur as skillful practitioner possesses a heightened sensitivity. “Skillful comportment responds to solicitations in the environment. That receptivity is what makes skillful behavior as nuanced and flexible as it is. Skilled practitioners respond appropriately to small perturbations that rule-followers miss” (SFD 179). Entrepreneurship is liberated from the strategic rationality of the economy and from the world of management and is brought into the realm of real life. An entrepreneur’s attitude and ability to act are characterized by “holding on to an

anomaly, making it appear in various parts of one's life so that its truth comes out, and seeing how others respond to it" (SFD 67). The skillful practitioner is not a detached observer nor a postmodern who, at home in multiple worlds, is engaged in multiple projects and acts out different identities. Skillfulness is acquired in on-going activity, and it requires practice and captivation. Entrepreneurs are called upon to "contribute to reconfiguring the practices of their society." (SFD 68).

A common definition of social entrepreneurship is to "catalyze social transformations well beyond solutions to the initial problems" (Alvord et al. 2004) and thus to stimulate long term change in social systems. Dennis Young, one of the pioneers in social entrepreneurship, echoes the interest of SFD in entrepreneurial skills.

Young's book *If not for profit, For What?* was published in 1983 and reissued in 2013. As SFD are, Young is interested in mapping the motivation and driving force behind the actions of the entrepreneur. As it is in the view of SFD, entrepreneurship is seen by Young as a universal process present in all sectors and industries – at least in Western societies. His systematic and differentiated description of the entrepreneur's generic tasks is a necessary supplement to the focus of SFD on the ontological skill of disclosing new worlds.

As Young sees it, the entrepreneur remains within the universe of economics. His theory is developed from a point of departure in Schumpeter's concept of the entrepreneur. Schumpeter distinguishes between the capitalist and the entrepreneur; the entrepreneur's creativity and decisiveness produce innovative solutions for enterprises and organizations. In Young's three-sector theory, the non-profit sector and civil society are essential for society's institutional development and social transformation. Dissatisfaction with existing rules or structural limitations spurs the entrepreneur's energy and action.

The driving force and energy of social entrepreneurship are not explained by a desire for profit but rather by the reach for new legislation or by the struggle for a just society. Among Young's archetypes, the artist, the believer, and the searcher are most closely analogous to the energies shown in the subject projects: creativity, commitment, recognition, and a clearer sense of identity.

From the vantage point of cultural economics, one might claim as does Klamer (2003) that the concept of value is not limited to the domain of economics. Assessing and valuating are an integral part of human life. A concept of value based on economics is insufficient when entrepreneurial practice is viewed from within an individual's life context. Social and cultural values constitute the good life and a democratic society. That is not

to argue against economic values and the market but rather against the dominant role neoliberalism gave them. Klamer (2011) indicates that the cultural entrepreneur possesses characteristics we recognize from SFD and Young. "The artistic content is their passion and commitment; everything else, including the economics, is subsidiary. They are prudent and exhibit courage, hope, and faith in their actions." Klamer defines the cultural entrepreneur this way: "Cultural entrepreneurs are cultural because they are about the cultural. Being focused on the (cultural) content, being about the art itself and the creative process is a moral attribute of the cultural entrepreneur. The economics has to be an instrument for them in order to realize cultural values." (Klamer 2011, p. 154).

Literary festivals

Europe's large cities feature a multitude of reading festivals, book related events, writing workshops, and author readings. In Copenhagen, interested participants recently had the opportunity to attend at least three events: The Royal Library's International Authors on the Stage, The Copenhagen International Literary Festival, and the less academic Copenhagen Reads.

In the case of Berlin, a literature related event occurs approximately once a week year round. International events such as "Berlin International Literature Festival" are staged along with regional arrangements like "Berlin Story Days" or local activities like "Tempelhof Reads" or "Book Night in Moabit". In other words, cities brand themselves through culture, books, and reading.

The two festivals examined here were selected due to their special programs. Berlin Language and Reading Week provides for the city's various age groups, cultures, and speakers of many languages to find common ground in experiencing the richness and depth of reading. Copenhagen Reads features literature in environments not usually associated with reading. While the two festivals aim to empower participants and target all residents, they are different in terms of organizational structure, breadth of reach, and secondary objectives. The analysis focuses on the skilled practitioner and on the entrepreneurial spirit of the two festivals.

Berlin Language and Reading Week

September 2012 saw the event spread all over Berlin as a cultural mega-event focusing on language, literature, and reading. For one week, young people, adults, and seniors got together to read, tell and listen to stories in public, write poems and fairy tales, sing and act, attend interesting and entertaining instructional lectures – and party. The first Berlin Language and Reading Week was well received; the media praised it as a successful and progressive cultural event. The week was all about creat-

ing and designing spaces for language and speech, reading and writing, and culture and education to flourish. An impressive program offered about 1,000 different events in 2012. Language Week became a model for the experience of culture, for social inclusiveness, and for literary creativity. Other large cities have emulated the model.

The Berlin Language and Reading Week event was originally named the Neukölln Language and Reading Week in a 2006 local project in Neukölln. Along with Wedding and Tiergarten, Neukölln is among the Berlin districts in which the proportion of immigrants is high and in which unemployment, economic privation, and child poverty are more prevalent than in the rest of the city. A 2008 report (Kurzbericht) stresses that an educational strategy encompassing preschool through vocational school is essential. It is suggested that model schools, attractive to all resident groups, be established to counteract the existing tendency for schools to segregate students. The Neukölln Language and Reading Week was a spontaneous reaction to social and cultural poverty: Something must be done. The documents covering the 2006 (Dokumentation 2006) event reflect such goals: We must stage a week in which everything revolves around language and reading, in which Neukölln's linguistic diversity is seen as a positive feature, in which the desire to read is stimulated, and in which the hesitation to use books is reduced.

The spirit of Berlin Language Week is inclusive and multicultural and serves to break down educational barriers. Several examples illustrate that spirit; in my opinion the most creative and innovative event is Read Me ... Then Give Me Away! An army of volunteers set up Berlin's largest outdoor library in four inner city parks. Ten thousand books are hung in trees, hidden under benches or bushes, and otherwise made accessible in the parks. The books are donated by Berliner B chertisch, a non-profit bookstore. The idea is that the books are to be picked up by park visitors, read, and then passed on to friends. (RBB- Berlin 09.08.2012. Sprachwoche Berlin)

The organizers wish to make the book a public good, a gift for everyone, and a means of communication. The outdoor library is meant to simplify access to reading and to literature. No ID is required; no well-meaning librarians are encountered. The principle of "free" is paramount. Serendipitous placement arranges books in such a way that the library and the book itself lose their aura as cultural institutions. The organizers hope that reading will become an everyday activity.

Who conceived and implemented the project? His name is Kazim Erdogan. His experience with language (or the lack thereof) inspired him. He hails from a small village in Anatolia. His father could not read but en-

sured Erdogan received an education. Erdogan was the first person in his village to graduate from high school and passed the Ankara University entrance exams. Poverty, however, forced him to leave Turkey, and he arrived in Germany in 1974 without knowing a word of German. Not holding any valid passport, he was arrested and scheduled for deportation. Then, the Free University of Berlin offered him a course in German, and on that basis he was released from prison. Later, he studied psychology and sociology, graduating in 1979. Today, Kazim Erdogan works as a school psychologist.

Silence, isolation, and lack of recognition were the greatest challenges in his life. They inspired him to found "Aufbruch Neukölln" (New Beginning Neukölln), a volunteer association to assist at-risk youth, adults, and immigrant seniors in building independent, active, and socially integrated lives. Erdogan and Aufbruch Neukölln are the organizational operators of Berlin Language Week.

For Erdogan, language became a symbol of freedom, recognition, and integration into society. He parlayed that symbol into the READ event during the 2012 Berlin Language Week. Approximately 2,300 students attended. They came from schools in parts of town where the educational level is not high. The event took place at Bebelplatz, a public square that chillingly symbolizes the contradictions in German culture and history. In 1933, the square came to represent a Germany in which students burned books not deemed to be within the Nazi-defined literary heritage. In 2012, the square showcased the ways in which literature provides a creative, collective, and unifying force. The students presented their poems to each other and formed a human chain of poets.

Kazim Erdogan speaks about the event: Today, I stood on the balcony to view the poetry contest. I almost cried with joy. Just think, back in 1974 I knew not one word of German. Today, I watch students from the schools of Berlin form a chain of poets on the very square where books were burned. Such feelings are almost impossible to describe in words. (Interview with Kazim Erdogan. Radio Berlin Brandenburg 30.8.2012)

The driving force behind Erdogan's innovative project to support cultural, social, and linguistic empowerment derives from his journey out of silence, isolation, and rejection toward freedom, recognition, and integration. The individual events during last year's Berlin Language Week were all designed to ...

- support empowerment of specific social and ethnic groups
- contribute to a process of destigmatization in public discourse
- integrate cultural activities and institutions into the daily lives of residents

– create awareness and understanding of cross-cultural dialogue.

Events like the Berlin Language Week point to a necessity in cultural policy: When interpersonal and social relations are no longer based in culture, those relations must be deliberately created with care and mutual respect. Cross-cultural dialogue requires skills in language and communication and insight into cultural and social phenomena.

Copenhagen Reads

Copenhagen Reads is an annual literary festival at which residents from all over the city may enjoy consuming literature and engaging in related activities. Last held in March 2014, Copenhagen Reads has become a festival built on a specific theme selected for each year. For 2014, the theme was “the body in the books”. The organizers felt the human body had lately been a prominent feature in literary works and in discussions of culture. Hence, the human body was a topical thread for the individual activities, and education was the underlying strategy for communication.

The festival’s website presents the theme using an analytical vocabulary. The festival was about “examining why the body is such a key element and why we are so fascinated by it”. Readers are directed to literary history and to learned writings about health and beauty. Books for children and teens were similarly included in the festival. The theme was a focus for talks by Danish and international authors in environments such as museums, parks, gardens, cemeteries, hotel rooms, or swimming pools. The sensual, meditative, or kinetic approach to and experience of literature is a subject of study. “Instructional Journey” could be a metaphor for the 2014 Copenhagen Reads.

The previous year saw the introduction of the thematic approach. The 2012 theme was Copenhagen in Literature. Here, too, the metaphor of the journey was prominent. A literature bus was offered for sightseeing to view literary landmarks in Copenhagen. In addition to the actual journey on that bus, attendees were shown the city’s topography as described in literature and oriented about changes to that topography over time. The organizers were less concerned about instruction as they focused on the experience and production of literature in writing workshops.

Copenhagen Reads began in 2008 as an innovative project to disseminate culture, spearheaded by the public libraries in Copenhagen. At its start, the project was focused on dissemination. The organizers attempted to present literature and reading in non-academic environments or to introduce literature and reading in a new way so as to replace the standard institutional dissemination methods. By so doing, the organizers hoped to provoke a fresh view of the book. “When literature and reading are

removed from familiar contexts and inserted into new ones, such removal creates a contextual shift and a form of alienation. Environments devoid of poetry become stages for sophisticated cultural and ritual activities. Jørgen Leth's sports based poems, for example, were just now (2010) presented in their natural habitat, locker rooms" (Elbeshausen 2011).

Such a staged contextual shift draws attention to the next innovation, downplaying the ideal of a homogeneous literary society. Experience and experiential environments were to take the place of that ideal. "Literature is presented as hybrid experience objects: Poetry by prescription is used as a metaphor illustrating the therapeutic potential of the book Book dating becomes a unique opportunity for bibliophiles to meet. Literary flea markets poke fun at the library's functionalistic aura" (Elbeshausen 2011). Based on Schulze's five social and class environments or life styles (Schulze 1992), the organizers have focused on quality and given priority to education, stages of self realization, and degrees of social integration (Elbeshausen 2009).

The third innovation is the organizational structure: Copenhagen Reads is an 'open network' in the sense that the program is offered to everyone – contributors or attendees – with an interest in reading or books. Such diversity is reflected in the range of contributors. Schools, libraries, museums, and theatres are obvious, but sports clubs, swimming pools, churches, or bicycle shops are more exotic sites for presentation of literature, just as literary walks are a new type of event. The benefit of the open network is the flexibility and the low barrier to entry; the disadvantage is the difficulty of managing quality and cohesiveness for the festival. It is reasonable to assume that the thematic principle introduced in 2012 was inspired by the need to coordinate the individual activities and strengthen the festival's internal consistency.

The project was motivated by public libraries' experience that books, reading, and literature do not attract an audience the way they did 30 years ago. In public opinion, public libraries are viewed as effective means of procuring and distributing informational materials. Public libraries do not rank high on the list of destination spaces, however.

Copenhagen Reads is an institutional experiment launched by a progressive team. Reading, literature, and books are to be a shared experience for all residents of Copenhagen through strategic partnerships and a modified scheme for dissemination. The experience economy element is intended to boost the public library's attractiveness as an educational institution – somewhat paradoxically. The cultural-policy aspect of the project therefore alternates between cultural education and engagement using literature as a common good on the one hand and on the other hand

providing personal enjoyment of literature as a fragmented object. There is a third aspect: Branding Copenhagen as a city rich in culture.

The skillful practitioner

The method used in this paper is that of a project based study. It was selected because projects by definition are dialogic projections into the future and create their significance in a forward looking process. These characteristics were certainly true of the Copenhagen Reads and Berlin Language Week projects. The two festivals have each undergone a metamorphosis. Their organizational structure, operational partners, and means of dissemination have changed over time.

Language Week went from being a local initiative to being a project for all of Berlin. Similarly, the lineup of partners and supporters has been extended. Today, that lineup reflects a wide spectrum of political views and values. Language Week created its own cultural-policy significance by being an animating, socially integrating, and critically educational literary festival. From the beginning, the project was "people-oriented" as opposed to "market-oriented" (Young 2013). The organizers focused on the concepts of resident participation, social responsibility, and engagement in civil society. Those concepts constituted the symbolic capital of the event. Confidence in the project was generated by the person of Kazim Erdogan and by the 'New Beginning Neukölln' association. It is noteworthy that cultural policy and social policy were not separate. It was a goal to improve the quality of life and the enjoyment of life through inclusive cultural activities.

Copenhagen Reads, as a library-led project, initially targeted those with an interest in reading and literature. The organizers intended to give visibility to literature and reading in unexpected places. Unlike the Berlin Language Week project, Copenhagen Reads does not define a distinct social target group. The literature festival is used to promote the book and draw attention to institutions whose business it is to disseminate education, knowledge, and information. Appealing to attendees and being "market-oriented" was a necessity to some degree as the festival, though it is conceived as a non-profit event, had to compete with other events for funding and audiences. The cultural-policy objective has been to 1) animate participants in the context of literary experience and education, 2) include all potential contributors and co-organizers via the open network platform, and 3) avoid being seen as culturally elitist by being attractive to everyone. That wide appeal has been the festival's greatest symbolic capital.

Looking more closely at ontologies of opportunities, i.e. at the question where the entrepreneurial opportunities come from, we note some differences between the two festivals (Bager et al. 2010). If it is assumed

that such opportunities do not already exist, they can be created. That is very much the case for Berlin Language Week. Documentation from 2006 bears witness to the fact that opportunities were created – to begin with as an idea and then as a concrete activity. The process took two years. The individuals who conceived the idea are family therapists by profession and were active in a multicultural social environment. Their experience and professional expertise were used to give new meaning to the well-known activities of reading, storytelling, and debate. In the process of opportunity enactment, Kazim Erdogan's experience of the significance of language was a catalyst. However, it was not clear until the first festival had been held that it is possible to organize a festival with a unique multicultural and social profile.

If, on the other hand, it is assumed that the above mentioned opportunities do already exist, the concrete possibility of realizing them must be discovered, described, and implemented. We could call this line of thinking the analytical approach. The organizers of Copenhagen Reads took advantage of such an approach. The library managers knew from similar events in other cities that the festival was a real possibility. In addition, books and reading were at the top of the list of priorities for the Minister of Culture; hence the framework was set. Subsequently, the task was to find a niche in the existing market for culture and reading related festivals. The unexploited opportunity was defined as arising from the local character of the event, from its non-elitist quality, and from the fact that the venues were all across Copenhagen. An environmental analysis and a precise definition of the objectives for a new festival were among the means for implementing it.

The skillful practitioner, in addition to providing direction for the forward-looking project, instilling confidence, and creating or discovering opportunities, must disclose new worlds. SFD define disclosing new worlds as doing things in new ways, experimenting with new roles, and developing new definitions of self. Discovering or creating opportunities is a practice based on economic or strategic thinking. Being able to disclose new worlds is a practice based on mutual recognition, dialogue, and responsibility. It is characteristic of the skillful practitioner that he or she is able to hold on to an anomaly, to be receptive, and to develop heightened sensitivity.

The two projects were realized by using such abilities, and at the same time these abilities were further developed as a result of the projects. The librarians in Copenhagen battled what they felt was an anomaly – a lack of interest in reading, books, and literary education. The organizers in Berlin were preoccupied by the cultural and social poverty in Neukölln.

For Kazim Erdogan, receptivity developed from his life experience and his work experience as a psychologist in socially challenged and multi-cultural districts. For the librarians, receptivity is a part of their professional self definition. Copenhagen Reads and Berlin Language Week each responded with heightened sensitivity to what was deemed necessary in the situation at hand – taking action to create opportunities and reconfigure existing social and cultural practice.

Conclusion

There are times when highly educated people come to the realization that additional learned analyses will not accomplish anything tangible or worthwhile. They set aside the books, reports, and statistical tables they have relied on and discussed for so long ... and get out there to “just do it” (as an athletic wear manufacturer put it so pithily). To a considerable extent, the two festivals’ organizers exemplify that realization when they summoned their determination and made it happen, come what may.

Are Copenhagen’s and Berlin’s residents better off as a result of the festivals? What does “better off” mean? If any number of city residents and visitors – fifty, five hundred, twenty thousand – experienced wonder, discovery, and delight in their lives by attending ... would the effort of staging the festival have been “worth it”? The organizers would likely say yes.

The politicians in charge of culture in the two cities would, if they couldn’t quite reply with a resounding ‘yes’, likely feel quite proud for a while; but they would then ask themselves if indeed it is their remit – and the remit of cultural policy in general – to reduce social inequality and foster cross-cultural integration. They would certainly ask their staff economists to prepare a cost-benefit analysis. In so doing, they would inadvertently contribute to a management practice in which events are approved in light of the revenues the festival goes drop into the coffers of the city or region.

The paper’s intent was to liberate the entrepreneur from the burden of being an economist or cultural event manager so that he or she might undertake entrepreneurship within the realm of personal life experience. Engaged agency (C. Taylor), entrepreneuring, dialogism, receptivity, and cultural practice are among the tools used to perform such a liberation. The agency and practice of the entrepreneur as a model for cultural policy in engaging citizens – that is the normative agenda, which needs to be discussed.

In the end, any society decides what is “worth it” by providing the latitude (if not the funding) for enterprising souls to do their thing. But what might this mean for cultural entrepreneurship? “Whether people

qualify as cultural entrepreneurs always depends on the circumstances in which they operate. Cultural conditions matter.” (Klamer 2011)

Acknowledgements

The author is very grateful for the valuable support being provided by Ulla de Stricker.

References

1. Achleitner, A. K., H. Klandt, L.T. Koch and K.I. Voigt. 2005. Jahrbuch Entrepreneurship 2004/05. Gründungsforschung und Gründungsmanagement, Berlin/Heidelberg.
2. Alvord, S. H., Brown, L. D., & Letts, C. W. (2004). Social Entrepreneurship and Societal Transformation An Exploratory Study. *The journal of applied behavioral science*, 40(3), p. 260-282.
3. Aronsson, M. 2004. Education matters—but does entrepreneurship education? An interview with David Birch. *Academy of Management Learning & Education*, 3(3), p. 289-292.
4. Bager, L. T., P. Blenker, P. Rasmussen, and C. Thrane. 2010. *Entreprenørskabsundervisning—proces, refleksion og handling*.
5. Bille, T. 2011. Danske kulturpolitiske erfaringer: Oplevelsesøkonomi—den nye vin? In: *KulturRikets tilstand 2011*, 40.
6. Bjerke, B. 2007. *Understanding entrepreneurship*. Edward Elgar Publishing.
7. Bundestag, D. 2008. *Kultur in Deutschland—Abschlussbericht der Enquete-Kommission*. Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung Bd, 69.
8. Dewey, P. 2004. From arts management to cultural administration. *International Journal of Arts Management*, 6, p. 13-23.
9. Elbeshausen, H. 2009. *Med byen som mulighedsrum for læsning og litteratur: En fremadrettet evaluering af netværksprojektet København læser*. Danmarks Biblioteksskole.
10. Elbeshausen, H. 2011. *København læser og flanørens skildpadde*. In: Nielsen, H. J., Høyrup, H., & Krist, H. D. (2011). *Nye vidensmedier*. Samfundslitteratur.
11. Erhvervs- og Vækstministeriet 2012/13. *Danmark i arbejde. Vækstplan for kreative erhverv · design*.
12. Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative inquiry*, 12(2), p. 219-245.
13. Föhl, P.S. (2012) *Governance im Kulturbereich — Neue Konzepte braucht das Land? Sicherheit und Unsicherheit — Wie weiter mit der kulturellen Infrastruktur?* In: Institut für Kulturpolitik der Kulturpolitischen Gesellschaft E.V. *Jahrbuch für Kulturpolitik 2012*. Band 12 p.
14. Holquist, M. 2002. *Dialogism: Bakhtin and his world*. Psychology Press.
15. Young, D. R. 2013. *If not for profit, for what?*. (1983 Print Edition) Lexington Books.
16. Klamer, A. 2002. Social, cultural and economic values of cultural goods. In *Conference of the Association for Cultural Economics International*, Rotterdam. p. 13-15.
17. Klamer, A. 2003. A pragmatic view on values in economics. *Journal of economic methodology*, 10(2), p. 191-212.
18. Klamer, A. 2011. Cultural entrepreneurship. *The Review of Austrian Economics*, 24(2), p. 141-156.
19. Knoblich, T. 2008. *Aktivierende Kulturpolitik als Gemeinschafts- und Querschnittsaufgabe*. Vortrag auf der Tagung „Kultur bewegt“ am 22.02.2008 in der Evangelischen Akademie Tutzing.

20. Kurzbericht über die Trendanalyse der Entwicklung von Neukölln und Neukölln-Nord im Vergleich zu Berlin insgesamt und zu anderen Teilgebieten in Berlin. Viewed 20.06.2014. https://www.berlin.de/imperia/md/content/baneukoelln/allgemeingoedecke/neuk__lner_trendanalyse_kurz.pdf?start&ts=1227795919&file=neuk__lner_trendanalyse_kurz.pdf
21. Mandel, B. 2007. Die neuen Kulturunternehmer: ihre Motive, Visionen und Erfolgsstrategien. transcript Verlag.
22. Mandel, B. 2013. Kulturmanagement: zentraler Akteur einer konzeptbasierten Kulturpolitik. Zum Verhältnis von Kulturmanagement und Kulturpolitik. Kulturpolitische Mitteilungen • Nr. 143 • IV/2013, 30-34.
23. Sarasvathy, S. D. 2008. Effectuation: Elements of entrepreneurial expertise. Edward Elgar Publishing.
24. Schulze, G. 1992. Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart. Frankfurt/M. New York.
25. Shorthose, J. 2004. A more critical view of the creative industries: production, consumption and resistance. *Capital and Class*, 1-10.
26. Skot-Hansen, D. and H. Elbeshausen. 2007. Zwischen Einheitskultur und kultureller Vielfalt. Kulturpolitische Strategien in Dänemark. In: Kulturpolitische Gesellschaft (Germany). Institut für Kulturpolitik. (2007). Beheimatung durch Kultur: Kulturore als Lernorte interkultureller Kompetenz (Vol. 66). Kulturpolitische Gesellschaft eV.
27. Spinoza, C., F. Flores and H.L. Dreyfus. 1997. *Disclosing new worlds: Entrepreneurship, democratic action, and the cultivation of solidarity*. MIT Press.
28. Stevenson, D., D. Rowe and K. McKay. 2010. Convergence in British cultural policy: The social, the cultural, and the economic. *The journal of arts management, law, and society*, 40(4), p. 248-265.
29. Woche der Sprache und des Lesens in Neukölln. Dokumentation 2006. Viewed 25.06.2014 <http://www.sprachwoche-neukoelln.de/2006/wsln-dok.pdf>
30. Woche der Sprache und des Lesens in Neukölln. Dokumentation 2008. Viewed 25.06.2014 <http://www.sprachwoche-neukoelln.de/Dokumente/Doku2008.pdf>
31. Woche der Sprache und des Lesens in Neukölln. Dokumentation 2010. Viewed 25.06.2014 <http://www.sprachwoche-neukoelln.de/Dokumente/Doku2010.pdf>
32. Interview with Kazim Erdogan. RBB-Berlin 30.8.2012. Viewed 25.06.2014 <https://www.youtube.com/watch?v=LBMnEn3FW0o#t=230>
33. Read Me ... Then Give me Away! RBB- Berlin 09.08.2012. Sprachwoche Berlin. Viewed 25.06.2014 <https://www.youtube.com/watch?v=ZbFo3B4nPLE#t=79>
34. he@iva.dk; Birketinget 6, DK-2300

Надійшла до редколегії 28.04.2015 р.

UDC [378.016:81 243](410)

О. С. Частник, кандидат мистецтвознавства, доцент, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

РОЗВИТОК КОМУНІКАЦІЙНИХ НАВИЧОК У БАГАТОМОВНІЙ ЄВРОПІ (НА ПРИКЛАДІ БРИТАНІЇ)

Наведено огляд публікацій, у яких досліджено кризу щодо викладання іноземних мов у Великобританії та способи її подолання. Розглянуто причини скорочення чисельності кафедр британських університетів, де студенти вивчають іноземну мову як основну спеціальність. Описано заходи, спрямовані на розвиток функціонального білінгвізму серед випускників вищих шкіл, зокрема, заохочення вивчення мов на факультативних курсах різного рівня акредитації та різної тривалості. Проаналізовано дані опитувань слухачів таких курсів. Виявлено, що більшість слухачів обирають кредитні курси або курси з правом одержання сертифікату. Особливо висвітлено роль університетських мовних центрів у забезпеченні викладання іноземних мов студентам немовних спеціальностей.

***Ключові слова:** комунікаційні навички, студенти немовних спеціальностей, університетський мовний центр, кредитні курси, некредитні курси.*

А. С. Частник, кандидат искусствоведения, доцент, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ В МНОГОЯЗЫЧНОЙ ЕВРОПЕ (НА ПРИМЕРЕ БРИТАНИИ)

Приведен обзор публикаций, в которых исследуется кризис в преподавании иностранных языков в Великобритании и способы его преодоления. Рассмотрены причины сокращения числа кафедр британских университетов, где студенты изучают иностранный язык как основную специальность. Описаны меры, направленные на развитие функционального билингвизма среди выпускников высших школ, в частности, поощрение изучения языков на факультативных курсах разного уровня аккредитации и разной длительности. Проанализированы данные опросов слушателей таких курсов. Выяснилось, что большинство студентов выбирают кредитные курсы или курсы с правом получения сертификата. Особо выделена роль университетских языковых центров в обеспечении преподавания иностранных языков студентам неязыковых специальностей.

***Ключевые слова:** коммуникативные навыки, студенты неязыковых специальностей, университетский языковой центр, кредитные курсы, некредитные курсы.*

O. S. Chastnyk, Candidate of Art Criticism, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS IN MULTILINGUAL EUROPE: THE CASE OF BRITAIN

This paper presents a review of publications exploring the crisis in foreign language teaching in Great Britain and the ways of overcoming it. The author investigates the causes of a reduction in the number of British university departments where foreign languages are taught as a major. The article also describes the measures aimed to develop functional bilingualism among university graduates, especially teaching

languages at optional courses of various duration and accreditation status. Data from various surveys involving people attending such courses have been analysed. It appears that most of the students choose credit or certified courses. Particular attention is paid to the role of university language centres in teaching foreign languages to non-specialist students.

Key words: *communication skills, non-specialist language students, university language centre, credit courses, non-credit courses.*

British educators are worried about the alarming shortage of people in the United Kingdom able to speak at least one foreign language. Rather frequently academic journals publish articles bearing eloquent titles such as “Why the British do not learn languages?” [5]. The British Council has defined 10 foreign languages (Spanish, Arabic, French, Chinese, German, Portuguese, Italian, Russian, Turkish, Japanese), the knowledge of which “...will be of crucial importance for the UK’s prosperity, security and influence in the world over the next 20 years”. A YouGov poll (2013) found that 75% of adult respondents were unable to speak any of these 10 languages well enough to hold a conversation. Only 15% of the UK population could hold a conversation in French, 6% in German, 4% could converse in Spanish and 2% in Italian. According to John Worne of the British Council, failure to act in this direction risks the UK losing out “both economically and culturally” [2].

The purpose of this article is to review the situation with non-specialist foreign language provision in Great Britain, as well as the measures aimed at overcoming the crisis in this sector of higher education. Taking into account the fact that the foreign language proficiency among Ukrainian students is rather low, drawing on European experience seems very *relevant*.

In Great Britain the term “non-specialist language provision” has two meanings. On the one hand it refers to the language teaching provided for students who are not doing a full language degree. On the other, it encompasses a wide range of university courses attended by students wishing, for example, to increase their chances of getting a job in a global labour market [7]. In this paper, this term is used in its second, narrower, meaning.

According to The Guardian (2013), by 2000 the number of universities offering modern language degree had dropped from 105 to 62. If this tendency continues, in 10 years’ time as many as 40% of university language departments will close [8]. As a result, British schools do not get enough foreign language teachers holding a university degree. These circumstances enhance the indifference to language learning prevalent in British society. Numerous studies showed that English pupils were

significantly behind their international peers in terms of foreign language proficiency [2]. This indifference is caused, in particular, by the insularity syndrome, the high worldwide popularity of English as an international language, and the wrong notion of languages as the most difficult school subject [8].

The alarming situation with language learning in Britain was deteriorated by the government decision (2004) to make languages optional at GCSE (General Certificate of Secondary Education). This decision deepened the general conviction that studying languages was a luxury and that corresponding financial resources should be allocated to other sectors. Even before the legislation became statutory, 60% of state comprehensive schools had already made languages optional for pupils after the age of 14 [4]. Through the lack of motivation, most British pupils lost interest in learning languages.

However, the realities of life have proved that the 2004 decision was erroneous. It turned out that it was hard for monolingual Englishmen to find a job in international organisations [1]. Besides, EU policy is aimed at developing academic mobility, particularly in the framework of the Erasmus exchange programme. Specialists possessing language skills are needed in industry and the financial sector. According to the Confederation of British Industry (CBI), in 2011 only a quarter (27%) of businesses say they have no need for foreign language skills among their employees [6]. A revised GCSE curriculum for primary schools was approved in 2014; an exam in a foreign language was again made compulsory at GCSE level. Pupils at the age of 11 are expected to be able to hold an elementary conversation in French or German. At the same time, the document does not foresee any concrete measures aimed at implementing this decision, which is why many schools still consider this subject important but not vital [8].

Of course, such state of affairs affects higher education as well. Classic philological education is losing popularity. To get a degree in Modern Languages, students have to acquire linguistic skills as well as attend numerous lectures on literature, culture, history, political life of the country or countries where the target language is spoken. Professors at language departments are engaged in serious scientific research in theory and history of literature; they are experts in the theory of grammar, phonetics, stylistics, but they are not interested in modern communicative methods and technical aids. There is a disagreement between the teachers' academic tastes and the students' wish to learn languages for practical purposes. Nowadays even prestigious British higher schools have to react to the demands of our time. 47 UK university French departments have re-

duced the literary content of degrees. Pre-twentieth century texts, poetry and drama have been squeezed out. Some people even suggests that literature should be given up altogether as a discipline. “The teaching of literature does not do much to help students learn a language. [...] I don't think that many student tears would be shed if literature disappeared completely from the syllabus of most institutions of higher education”. At some institutions, Modern Language Departments have dissolved, their academics absorbed into Cultural Studies, European Studies or Politics [4].

There is evidence that Modern Foreign Language graduates have lower salaries than the average graduate, are more likely to be unemployed and less likely to be in full-time employment, are less satisfied with their career, and are less convinced that their degree was good value for money or that they were well prepared for a career. [6].

The so-called “new universities” (ex-Polytechnics) successfully compete with traditional philological education for the wealthy elite. Financially they are more accessible, they respond more actively to the needs of job market, where practical skills are preferred over theoretical knowledge. The general attitude of modern employers was voiced by a high-ranking official from the CBI: “Of course we always want people to go to uni and study Molière, but we also need engineers who can go to Toulouse and converse with engineers there.” [8]. Universities gradually reject the idea of educating specialists, for whom languages represent all or most of the degree programme (Single Honours). In 1994 the proportion of Single Honours students was only 25%, fell to 15% by 2000, and has continued to decrease. Instead, many universities offer Joint Honours – combinations of a non-linguistic discipline and a foreign language, such as French and Business, Economics and German, Finance and Spanish, etc. Degree programmes, the titles of which include a “language component” (for example, Machine Building with German, Journalism with French) are popular as well. Such courses concentrate on developing practical skills rather than theoretical knowledge [4].

It is worth mentioning the so-called Flexible Combined Honours (FCH) programmes at Bachelor level which allow students to acquire knowledge and skills in line with their own interests and career objectives (as, for instance, at the University of Exeter). Usually students start with a combination of ‘officially approved’ subjects and then make their choice from their second year.

Some universities provide optional courses of “professional foreign language” (Language for Special Purposes) for students studying medicine, economy, law, business. At such courses, students are taught not the

language as such, but the foreign terminological system of the relevant area of knowledge.

Today it is obvious that learning a language by non-specialist students requires many years of hard work. Universities have to concentrate their efforts on educating specialists in various areas of activities with *functional* linguistic skills sufficient for professional international communication. Said J. Worne: "... it is functional skill rather than fluency that counts." [2].

To achieve this aim, the so-called University Language Centres proved to be the most acceptable tool. Each centre is located on campus and is well equipped with all modern IT learning facilities. As far back as in the 1960s and 1970s leading universities established open-access language laboratories with audiovisual and printed media for students to practise their applied language skills.

Oxford and Cambridge, the universities of Manchester, Leeds and Sussex were the first to recognize the importance of new ways of teaching languages. At the same time, some universities such as Bradford, Sheffield and Bath introduced Bachelor language degrees with a focus on developing applied language skills and invested considerable sums in the technical equipment language centres. Serving as an additional resource for the study of languages for linguist students, the new units became the only means of creating a language environment for future engineers, lawyers, businessmen, journalists. And when in the 1990th traditional philological degrees began to lose their attractiveness, the position of language centers became much stronger; now a university with the most up-to-date equipment for the study of languages has a substantial advantage over the rivals.

Non-specialist language provision at university language centres is carried out at different levels and in different formats. Most institutions offer credit-bearing modules, which count towards each year of study (from 5 to 25% from the total number of credit hours in the degree programme). Many universities also run non-credit language courses, which are generally priced low enough to attract as large an uptake as possible. These courses do not count towards a degree but they are certified and quality controlled by the host institution. The course grades or statements of attendance appear on students' transcripts, which can be advantageous when looking for a job. Besides, the tuition fees for such courses are comparatively low [7].

The popularity of of the new format of learning can be attested by a poll conducted by the Association of University Language Centres (2003). 44 institutions claimed expanding non-specialist student num-

bers, 2 steady, and only 1 falling numbers. In 2007/08, a total of 58,900 undergraduate and postgraduate students from non-language disciplines were recorded to be studying a language at university, not at degree level, but as an accredited language course [7]. Some Language Centres aim to recruit as much as 20% of the entire student body [2].

Two surveys involving non-specialist language students were conducted in the UK in 2010 and 2011 (The Open University was not examined). The following parameters were studied: target language; respondents' gender and age; curricula characteristics; connection between the acquired skills and the prospects of employment; emotional component of the learning process; tuition fees; course accreditation; student majors; quality of teaching. According to the University Council for Modern Languages, the results of these polls can be summarized as follows. The total number of languages studied by non-specialists: 21. The most popular languages: Spanish (296 respondents), French (279), German (195), Italian (103), Chinese (86), Japanese (83), Arabic (52). Women make up the majority of non-specialist language learners; they outnumber men in all age groups and in all the most popular languages. Almost half of respondents were under 25. Practically all respondents aged 18-21 were full-time undergraduate students. Senior age groups were made up by postgraduates and teachers. Almost a quarter of respondents were non-UK citizens. 84% of learners of French reported that they had studied the language before, 71% of learners of German and 61% of Spanish. Arabic, Japanese and Chinese attracted mainly beginners. It was found that some respondents (mostly learners of Oriental languages) had little idea of their competence level by the time they complete their studies. A large majority intended to continue language study to a higher level. 78% of respondents were convinced that foreign language skills would be an advantage when seeking a job. However, only 2% of part-time students were funded by their employers. 67% stated that language competence was not essential for their present job. 96% were satisfied with their studies, and 89% considered their course good value for money. 58,2% paid for their studies from their own pocket.

A majority of undergraduate students reported that they could receive credits, a qualification or a certificate from the university upon successful completion of their course. It sounds strange, but around one in five learners did not know if there was any form of accreditation. Language courses were most popular with students of Sociology and Political Science (16%) followed by Business and Economics (15,9%).

On the whole, most comment on teaching quality were positive, but some respondents complained of the absence of native speakers, and the unavailability of higher-level courses [3].

A typical example of a modern unit for learning languages is the language centre at the University of Leeds. As the centre serves both British and international students, English is also taught here besides European and Oriental languages. The centre includes two digital language laboratories with interactive study programmes, two computer classes, five audiovisual classes, a resource centre, 17 classrooms, etc.

Conclusions.

1. The government and academic community of Great Britain are aware of the necessity of developing linguistic communication skills in order to be successful in the globalised, multilingual world.

2. The following steps are taken in the United Kingdom with the aim to meet this challenge: a) introducing obligatory study of foreign languages in primary schools; b) reducing the number of university departments teaching specialist linguists; c) providing opportunities for non-specialist language students to learn foreign languages at universities.

3. Language teaching provision for non-specialists is conducted at university language centers; students can choose optional courses of various duration and various accreditation status.

References

1. Boffey D. Modern languages and linguistics / D. Boffey // The Observer. — 17 August 2013.
2. Burns J. BBC News — ‘Alarming shortage’ of foreign language skills in UK, 20 Nov 2013 / J. Burns / www.bbc.co.uk/news/education-25003828.
3. Canning J. A survey of non-specialist language learners in UK higher education 2010 / J. Canning / Published by the University Council for Modern Languages and the Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies, 2011. — www.ucml.ac.uk/.../non-specialist_language_learners_UCML.pdf.
4. Coleman J. Modern Languages in British universities: past and present / J. Coleman / Arts and Humanities in Higher Education. — 2004. — Vol. 3(2). — London: The Open University. — P. 147–162.
5. Coleman J. Why the British do not learn languages: myths and motivation in the United Kingdom / J. Coleman / Language Learning Journal. — 2009. — Vol. 37, Issue 1. — P. 111–127.
6. Coleman J. Non-specialist linguists in the United Kingdom in the context of the Englishisation of European Higher Education [Електронний ресурс] / J. Coleman. — <http://periodicals.narr.de/index.php/flul/article/.../>
7. Good news for universities? / 14 The Linguist // Nick Byrne on the increase in non-specialist language provision. — <http://thelinguist.uberflip.com/i/288462/13>
8. Ratcliffe R. Why is UK language teaching in crisis? / R. Ratcliffe // The Guardian. — 11 Sep 2013.

Надійшла до редколегії 12.05.2015 р.

Наші автори (Our Authors)

Афенченко Г. В., кандидат соціологічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Барабанова Н. Р., кандидат педагогічних наук, доцент, Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

Безсмертна О. В., аспірант, Харківська державна академія культури, м. Харків

Белякова Т. В., завідувач відділу наукової обробки документів та організації каталогів, Харківський національний медичний університет, Наукова бібліотека, м. Харків

Великий Ю. Ю., викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

Воронова Л. М., кандидат історичних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Ганс Ебельзгаузен, доцент, Інститут інформатики і культурних комунікацій, Університет Копенгаген, Данія

Жукова В. П., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

І Цзя, аспірант, Харківська державна академія культури, викладач, Педагогічний університет, м. Сін І, КНР

Кобєєв О. М., доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Afenchenko G. V., Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Barabanova N. R., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Odessa National Polytechnical University, Odessa

Bezsmertna O. V., postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Bieliakova T. V., Head of the Department of the Scientific Processing of Documents and Library Catalogue Structure, Kharkiv National Medical University, Scientific Library, Kharkiv

Velykyi Yu. Yu., Lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Voronova L. M., Candidate of Historical Sciences, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Hans Elbeshausen, Associate Professor, Institute of Information Science and Cultural Communication, University of Copenhagen, Denmark

Zhukova V. P., Candidate of Science in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Yi Jia, postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Lecturer, Xingyi Normal University for Nationalities, PRC

Kobieliev O. M., Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Коваленко І. П., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Коханова І. О., кандидат педагогічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Кравець Н. С., кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Кушнір Г. О., аспірант, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

Ларіонов Ю. І., кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Ларіонова Н. Б., викладач, Харківський інститут фінансів, м. Харків

Лисенкова Н. В., кандидат економічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Лубенець С. В., кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Мартем'янова Н. С., кандидат історичних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Обласова О. І., кандидат історичних наук, доцент, Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, м. Дніпропетровськ

Сидоренко Т. В., магістр книгознавства та видавничої діяльності, викладач, ВП «Миколаївська філія КНУКіМ», м. Миколаїв

Kovalenko I. P., Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Kokhanova I. O., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Kravets N. S., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Kushnir H. O., postgraduate student, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

Larionov, Yu. I., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Larionova N. B., Lecturer, Kharkiv Institute of Finances, Kharkiv

Lysenkova N. V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Lubenets S. V., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Martemianova N. S., Candidate of Historical Sciences, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Oblasova O. I., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk

Sydorenko T. V., Master of Book Science and Publishing Activities, Lecturer, «Mykolayiv branch of the Kyiv National University of Culture and Arts», Mykolayiv

Степанов В. Ю., доктор наук із державного управління, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

Стоянов В. А., асистент, Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

Тітов С. В., кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Тітова О. В., кандидат технічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Тодорова Є. М., кандидат педагогічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Філіпова Л. Я., доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

Частник О. С., кандидат мистецтвознавства, доцент, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Шевцова Ю. О., аспірант, Харківська державна академія культури, м. Харків

Шевченко О. В., кандидат історичних наук, доцент, докторант, Харківська державна академія культури, м. Харків

Шемаєва Г. В., доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

Stepanov V. Yu., Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Stoyanov V. A., Assistant, Donbass State Pedagogical University, Sloviansk

Titov S. V., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Titova O. V., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Todorova Ye. M., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Filipova L. Ya., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Social Communication, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Chastnyk O. S., Candidate of Art Criticism, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

Shevtsova Y. O., postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Shevchenko O. V., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Shemaieva H. V., Doctor of Science in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

Зміст (Contents)

Розділ перший
Теоретико-методологічні засади
бібліотекознавства та бібліографознавства
Part One
Theoretical and Methodological Foundations
of Library and Bibliography Science

- Т. В. Сидоренко (T. V. Sydorenko)**
Культурно-просвітницька діяльність бібліотек Півдня України
(друга половина XIX — перше десятиліття XXI ст.): історіографія
дослідження (Cultural and Educational Activities of Libraries
 in the South of Ukraine in the Second Half of the 19th Century —
 the First Decade of the 21st century: Historiography of Research) 4
- Л. М. Воронова, Н. С. Мартем'янова (L. M. Voronova, N. S. Martemianova)**
Соціокомунікаційний вимір діяльності установ культури
України в 1970–1980-ті рр. XX ст. (Social and Communication
 Aspect of Activities of Cultural Institutions of Ukraine
 in the 1970–1980s of the 20th Century) 14
- Є. М. Тодорова (Ye. M. Todorova)**
Електронні технології підготовки бібліографічної інформації
 (Electronic Technologies of Bibliographic Information Preparation) 24
- Т. В. Белякова (T. V. Bieliakova)**
Книжкові пам'ятки у фондах бібліотек медичних НДІ м. Харків
 (Rare Book Collections in the Library Holdings of the Kharkiv
 Medical Scientific Research Institutes (SRI)) 33
- І. О. Коханова (I. O. Kokhanova)**
Аналіз тенденцій асоціальної поведінки щодо документних
фондів в Україні та світі (Analysis of Tendencies of Antisocial
 Behaviour Towards Document Funds in Ukraine and Worldwide) 43
- В. П. Жукова (V. P. Zhukova)**
Валеологічна складова підготовки бібліотечних фахівців
 (Valeological Component of The Training of Library Professionals) 53
- Г. В. Шемаєва, Ю. О. Шевцова (H. V. Shemaieva, Y. O. Shevtsova)**
Бібліотечно-інформаційні журнали в процесі професійної
комунікації (LIS Journals in the Process of Professional Communication) 62
- О. В. Безсмертна (O. V. Bezsmertna)**
Медичні бібліотеки та веб-технології (Medical Libraries
 and the Use of Web Technologies) 72

Розділ другий
Документознавство та інформаційна діяльність
Part Two
Documentation and Information Management

Л. Я. Філіпова (L. Ya. Filipova) Національні рамки кваліфікацій у європейському просторі вищої освіти: міжнародний досвід і рекомендації (National Qualifications Framework at the European Higher Educational Space: International Experience and Recommendations).....	80
О. М. Кобєлев (O. M. Kobieliev) Інформаційно-аналітичний супровід освітньої підсистеми суспільства (Informational and Analytical Support of Educational Subsystem of Human Society)	90
Н. Р. Барабанова (N. R. Varabanova) Структурна характеристика соціально-ділової комунікації в професійній сфері (Structural Characteristics of Social and Business Communication in the Professional Sphere).....	100
В. А. Стоянов (V. A. Stoyanov) Інформаційна культура майбутнього фахівця фізичної культури як складова освітніх технологій в умовах інформаційного простору (Information Culture of Future Specialists in Physical Training as a Component of Educational Technologies in the Context of Information Environment).....	110
Н. С. Кравець (N. S. Kravets) Особливості архітектури курсу для змішаної моделі навчання (Course Framework Features for a Blended Learning Model).....	118
С. В. Тітов, О. В. Тітова (S. V. Titov, O. V. Titova) Оцінка юзабіліті освітніх сайтів: методи і технології (Evaluation of Educational Sites Usability: Methods and Technologies)	127
В. Ю. Степанов (V. Yu. Stepanov) Інформатизація державного управління (The Informatisation of Public Administration).....	135
О. В. Шевченко (O. V. Shevchenko) Документаційна культура як складова корпоративної культури комерційної діяльності вітчизняних підприємств (Documentation Culture as an Element of Corporative Culture in Ukrainian Enterprises' Commercial Activities)	141

Розділ третій
Журналістика та засоби масової інформації
Part Three
Journalism and Mass Communication

І. П. Коваленко (I. P. Kovalenko) Формування правової культури майбутніх тележурналістів в умовах становлення ринкових відносин (Legal Culture Formation of the Future TV Journalists in the Context of the Market Relations)	150
Ю. Ю. Великий (Yu. Yu. Velykyi) Формування інформаційних потреб молоді в телевізійному медіа-просторі (Formation of Information Needs of Youth in Television Media-Space)	157
О. І. Обласова (O. I. Oblasova) Шкільна преса як корпоративне ЗМІ (School press as a corporate mass medium)	166
Г. О. Кушнір (H. O. Kushnir) Євген Сверстюк як «сильний» автор публіцистичних текстів у контексті теорії Г. Блума (Yevhen Sverstiuk as a “Strong” Author of His Journalistic Texts in the Context of H. Bloom’s Theory)	175
І Цзя (Yi Jia) Історія розвитку кіноархіву Китаю (China Film Archive) (The History of Development of China Film Archive)	185

Розділ четвертий
Прикладні соціокомунікаційні технології
Part Four
Applied Social and Communication Technologies

Ю. І. Ларіонов, Н. Б. Ларіонова (Yu.I. Larionov, N.B. Larionova) Застосування ігрових моделей під час аналізу опору змінам (Application of Game Models in the Resistance to Change Analysis).....	194
Н. В. Лисенкова (N. V. Lysenkova) Інтеграційні моделі взаємодії освіти і ринку праці (Integration Models of Interaction Between Education and Labour Market)	202
Г. В. Афенченко, С. В. Лубенець (G. V. Afenchenko, S. V. Lubenets) Прекаріат як аномійний клас (Precariat as Anomic Class).....	213
Ганс Ебельсгаузен (Hans Elbeshausen) Великий сенс причетності — літературні фестивалі і культурне підприємництво (The Greater Sense of Involvement — Literary Festivals and Cultural Entrepreneurship)	225
О. С. Частник (O. S. Chastnyk) Розвиток комунікаційних навичок у багатомовній Європі (на прикладі Британії) (Developing Communication Skills in Multilingual Europe: the Case of Britain)	242
Наші автори (Our Authors).....	249

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ ДЛЯ НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ ТА УМОВИ ЇХ ОПУБЛІКУВАННЯ

Статті, які подаються до публікації в збірнику, готуються автором у двох форматах: надрукований на лазерному чи струйному принтері текст та текстовий файл на електронному носіїві (USB-накопичувач «флешка»).

Зміст має відповідати профілю збірника. Обсяг статті зі списком літератури має становити 0,5 друк. арк., тобто 12 стор. тексту, надрукованого через 1,5 інтервали на аркушах стандартного (A4) формату.

Рукопис українською мовою подається в 1 примірнику, надрукованому на білому папері з однієї сторони аркушу (формат A4). Розмір шрифту (кегель) – 14. Шрифт «Times». Береги по 25 мм.

На першій сторінці статті зазначаються індекс УДК (по лівому краю), ініціали та прізвище автора в називному відмінку (з нового рядка по правому краю), науковий ступінь, учене звання, посада, повна назва організації, де працює автор, місто, на наступному рядку – назва статті; анотація, ключові слова *українською мовою*; зазначити всі відомості про автора, назву статті й анотацію, ключові слова *російською мовою*; відомості, назву статті та анотацію, ключові слова *англійською мовою* (анотації – не менше 50 слів, 600–800 знаків, ключові слова – не менше 3 і не більше 10).

ОСНОВНИЙ ТЕКСТ СТАТТІ (*заголовки підрозділів статті виділяються жирним шрифтом. Після назви підрозділу статті ставиться крапка і продовжується текст самої статті*) повинен мати такі необхідні елементи: постановка проблеми; аналіз останніх досліджень та публікацій; мета статті; виклад основного матеріалу дослідження; висновки; перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел виконується мовою оригіналу в алфавітному порядку, має наскрізну нумерацію.

Подається транслітерація українських і російських джерел латиницею.

З нової сторінки – **РЕЗЮМЕ СТАТТІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ** (обсяг – 250 слів або 1600–1700 знаків).

Статті підлягають редагуванню. На кожну статтю має бути рецензія.

Рукопис авторів не повертається.

Умови опублікування платні. Якщо автор не дотримуватиме хоча б одного правила оформлення, стаття не публікуватиметься.

Наукове видання
Scientific edition

Вісник Харківської державної академії культури
Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Серія: Соціальні комунікації
Series: Social Communications

Збірник наукових праць
Scientific Papers

Випуск 47
Issue 47

Редактори:
Л. Ф. Торбовська
Ю. М. Заклінська
А. А. Троян
А. Г. Шекунова

Художній редактор
І. Р. Акмен
Комп'ютерна верстка
І. Г. Колесник

Підписано до друку 23.06.2015 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк. ризограф.
Ум. друк. арк. 14,9. Обл.-вид. арк. 16,7. Наклад 500 пр. Зам. №

Адреса редакції і видавця:
ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
Друкарня ТОВ Видавництво «С. А. М.»
Україна, 61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 51-б

